

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**BATI AFRİKA'DA ASKERİ DARBELERİ
AÇIKLAMAK: GİNE, MALİ VE BURKİNA FASO
ÖRNEKLERİ**

İBRAHİMA CHERİF

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN:

PROF. DR. ÖNDER KUTLU

KONYA-2025

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Adı Soyadı	İbrahima CHERIF		
Numarası	20810401015		
Ana Bilim /BilimDalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans		
	Doktora	X	
Tezin Adı	Batı Afrika'da Askeri Darbeleri Açıklamak: Gine, Mali ve Burkina Faso Örnekleri		

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İbrahima CHERIF

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahima CHERIF		
	Numarası	20810401015		
	Ana Bilim /BilimDalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Önder KUTLU		
	Tezin Adı	Batı Afrika'da Askeri Darbeleri Açıklamak: Gine, Mali ve Burkina Faso Örnekleri		

Bu doktora tezi, Gine, Mali ve Burkina Faso'ya odaklanarak Batı Afrika'daki askeri darbeleri incelemektedir. Son yıllarda bölgede, dini, bölgesel ve etnik çatışmaların yanı sıra insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik huzursuzluklarına yol açan önemli sayıda askeri darbe yaşanmıştır. Bu darbeler bölgesel istikrar ve demokrasiye saygı konusunda endişelere yol açmıştır. Bu çalışmanın amacı, Batı Afrika ülkelerini etkileyen tarihi, siyasi, sosyo-ekonomik, jeopolitik ve güvenlik faktörlerini açıklayarak, darbe kavramının yanı sıra Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Afrika Birliği (AFB)'nin bu antidemokratik durumlar karşısındaki ilke ve normlarına bir açıklama getirmektir. Bu tez, Gine, Mali ve Burkina Faso örneklerini inceleyerek, bu farklı ülkelerdeki askeri darbeler arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmeyi ve gelecekteki darbeleri önlemek için öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Bu tez çalışmasında, Batı Afrika'da demokrasi ve insan haklarının önemini ve bu faktörlerin bölgesel istikrar ve kalkınma üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Çoğu Afrika ülkesinin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından bu yana, özellikle 1964'ten 2023'e kadar birçok devlet başkanının zorla iktidara geldiği askeri darbeler önemli bir etkiye sahip olmuştur. Afrika'daki askeri darbeler, demokratik kazanımların sorgulanmasına neden olarak önemli bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Gine, Mali ve Burkina Faso'da bu darbeler tekrarlanmaktadır, ancak nedenleri ve sonuçlarına ilişkin araştırmalar hala sınırlıdır. Bu araştırmanın temel amacı, Gine, Mali ve Burkina Faso'ya odaklanarak Batı Afrika'daki askeri darbelerin derinlemesine ve karşılaştırmalı bir analizini sunmaktır. Bölgede istikrarı ve kalkınmayı etkileyen faktörlerin daha iyi anlaşılmasını ve gelecekte bu tür olayların önlenmesine yönelik tavsiyelerin formüle edilmesini amaçlamaktadır. 2020 ve 2023 yılları arasında bu ülkelerde tek bir yıl içinde çok sayıda darbe yaşanması, bu olgunun detaylı bir şekilde analiz edilmesine duyulan acil ihtiyacı altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Askeri Darbeler, Batı Afrika, Gine, Mali, Burkina Faso

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ibrahima CHERIF
	Student Number	20810401015
	Department	Political Science and Public Administration
	Study Program	Master's Degree (M.A.)
		Doctoral Degree (Ph.D.) X
	Supervisor	Prof. Dr. Önder KUTLU
	Title of the Thesis/Dissertation	Explaining Military Coup D'etats in West Africa: Guinea, Mali and Burkina Faso Cases

This dissertation examines military coups in West Africa, focusing on Guinea, Mali and Burkina Faso. In recent years, the region has experienced a significant number of military coups that have led to political, economic, social and security unrest, including religious, regional and ethnic conflicts, as well as human rights violations. These coups have raised concerns about regional stability and respect for democracy. The aim of this study is to explain the historical, political, socio-economic, geopolitical and security factors affecting West African countries and to clarify the concept of coup d'état as well as the principles and norms of the Economic Community of West African States (ECOWAS) and the African Union (AU) in the face of these undemocratic situations. By examining the cases of Guinea, Mali and Burkina Faso, this thesis aims to identify the similarities and differences between military coups in these different countries and provide recommendations to prevent future coups.

This thesis emphasizes the importance of democracy and human rights in West Africa and the impact of these factors on regional stability and development. Since 1960, when most African countries gained independence, military coups have had a significant impact, especially from 1964 to 2023, when many heads of state came to power by force. Military coups in Africa have become a major source of concern, calling into question democratic gains. These coups are recurrent in Guinea, Mali and Burkina Faso, but research on their causes and consequences is still limited. The main objective of this research is to provide an in-depth and comparative analysis of military coups in West Africa, focusing on Guinea, Mali and Burkina Faso. It aims to provide a better understanding of the factors affecting stability and development in the region and to formulate recommendations for preventing such events in the future. Between 2020 and 2023, these countries experienced multiple coups in a single year, underlining the urgent need for a detailed analysis of this phenomenon.

Keywords: Military Coups, West Africa, Guinea, Mali, Burkina Faso

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
RESİM LİSTESİ.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	ix
HARİTA LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
TEŞEKKÜR	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	6
1.2. Araştırmanın Amacı.....	7
1.3. Araştırmanın Önemi	8
1.4. Sayıtlılar.....	9
1.5. Sınırlılıklar	10
1.6. Tanımlar.....	10
1.7. Yöntem.....	11
1.8. Verilerin Toplanması	11
1.9. Verilerin Analizi	12
1.10. Literatür Taraması.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Darbe Kavram ve Tanımı	17
1.2. Sivil Darbe Nedir?	22
1.2.1. Sivil Darbe Motivasyonları.....	24
1.2.2. Anayasa Darbesi	25
1.3. Askeri Darbe Nedir?	30
1.3.1. Askeri Darbe Motivasyonları.....	37
1.3.2. Askeri Darbelerin Türleri.....	40
1.3.2.1. Reformcu veya Yenilikçi Darbeler	41
1.3.2.2. Veto Darbeler.....	42
1.3.2.3. Koruyucu Darbeler	43
1.3.2.4. Sahte Darbeler.....	44
1.4. Darbelerin İdeolojik Temelleri	46
1.4.1. İdeolojilerin Etkisi	46
1.4.2. Milliyetçilik	47
1.4.3. Sosyalizm.....	49
1.4.4. Anti Emperyalizm.....	50
1.4.5. Laiklik ve Modernizm.....	51
1.5. Askeri Darbe Sonrası	52
1.5.1. Etkileri	53

1.5.2. Olumsuz Sonuçları.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

BATİ AFİRİKA' DAKİ DARBELERLE İLGİLİ ECOWAS VE AFB NORMATİF ÇERÇEVELERİ

2.1. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)	62
2.2. Afrika Birliğı (AFB)	65
2.3. ECOWAS ve AFB Tarafından Belirlenen Kurallar ve İlkeler	73
2.4. Bu Normatif Çerçevelerin Bölgenin Farklı Ülkelerinde Etkin Bir Şekilde Uygulanmasının Analizi	76
2.5. Batı Afrika'daki Darbeler ve Dış Aktörlerin Rolü	83
2.5.1. Fransa Rolü	94
2.5.2. Rusya Rolü.....	99
2.5.3. Diğer Aktörler Rolü	103
2.6. Batı Afrika'daki Ordunun Sorunları.....	105
2.6.1. Ordunun Profesyonelleşmemesi	107
2.6.2. Asker Alma Yöntemleri.....	109
2.6.3. Ordunun Siyasallaştırılması.....	111
2.6.4. Askerlerin Yaşam Şartları.....	115
2.7. Batı Afrika'daki Darbelerin Etkisi	118
2.7.1. İnsan Hakları.....	123
2.7.2. Ekonomik Krizi.....	125
2.7.3. Demokrasinin Gerilemesi	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GİNE, MALİ VE BURKİNA FASO'DAKİ DARBELERİN SOSYO-POLİTİK BAĞLAM VAKA ÇALIŞMALARI

3.1. Darbelerin Sosyo-Politik Bağlamlarını Araştırma Yönetimi.....	132
3.2. Gine Örneğı.....	134
3.2.1. Gine Hakkında Genel Bir Değerlendirme	134
3.2.1.1 Coğrafi Konum	135
3.2.1.2. Tarihi Arka Plan.....	137
3.2.1.3. Ekonomik Durumu	138
3.2.2. Gine'deki Hükümet Darbeleri	139
3.2.2.1. Gine'de 1984 Darbesi	141
3.2.2.2. Gine'de 2008 Darbesi	148
3.2.2.3. Gine'de 2021 Darbesi	154
3.2.3. Darbelerinin Yazılı Belgelere Yansıması	163
3.2.4. Darbelerinin Halka Yansıması.....	166
3.2.5. Darbelerin Siyasi Sisteme Yansıması	172
3.3. Mali Örneğı.....	178
3.3.1. Mali Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	178
3.3.1.1. Coğrafi Konum	179
3.3.1.2. Tarihi Arka Plan.....	181
3.3.1.3. Ekonomik Durumu	181
3.3.2. Mali'deki Hükümet Darbeleri	182
3.3.2.1. Mali'de 1968 Darbesi.....	183

3.3.2.2. Mali’de 1991 Darbesi.....	187
3.3.2.3. Mali’de 2012 Darbesi.....	188
3.3.2.4. Mali’de 2020 ve 2021 Darbesi.....	191
3.3.3. Darbelerinin Yazılı Belgelere Yansıması	200
3.3.4. Darbelerinin Halka Yansıması.....	203
3.3.5. Darbelerin Siyasi Sisteme Yansıması	206
3.4. Burkina Faso Örneği.....	210
3.4.1. Burkina Faso Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	210
3.4.1.1. Coğrafi Konum	211
3.4.1.2. Tarihi Arka Plan.....	212
3.4.1.3 Ekonomik Durumu	213
3.4.2. Burkina Faso'daki Hükümet Darbeleri	215
3.4.2.1. Burkina Faso’da 1966 Darbesi.....	218
3.4.2.2. Burkina Faso’da 1980 Darbesi.....	220
3.4.2.3. Burkina Faso’da 1982 Darbesi.....	221
3.4.2.4. Burkina Faso’da 1983 Darbesi.....	221
3.4.2.5. Burkina Faso’da 1987 Darbesi.....	224
3.4.2.6. Burkina Faso’da 2014 Darbesi.....	225
3.4.2.7. Burkina Faso’da 2015 Darbesi.....	226
3.4.2.8. Burkina Faso’da 2022 Darbesi.....	228
3.4.3. Darbelerinin Yazılı Belgelere Yansıması	236
3.4.4. Darbelerinin Halka Yansıması.....	239
3.4.5. Darbelerin Siyasi Sisteme Yansıması	242

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATİ AFRİKA'DAKİ ASKERİ DARBELERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

4.1. Üç Ülkedeki Darbeler Arasındaki Ortak Noktalar	247
4.2. Üç Ülkedeki Darbeler Arasındaki Farklar	252
4.3. Farklılıkları ve Benzerlikleri Açıklayan Faktörler.....	257
SONUÇ	288
ÖNERİLER	312
KAYNAKÇA.....	316

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Afrika'da Askeri Darbeler (1950-2023)	33
Şekil 2: On Yıllar Boyunca Afrika'da Askeri Darbeler	58
Şekil 3: Burkina Faso, Mali, Nijer ve Gine'de Şiddet İçeren Saldırıları, 2010-2022	122

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi Üyeleri 1984 Askeri Darbesinden Sonra	144
Resim 2: Gine'deki Askeri Darbe Yüzbaşı Moussa Dadis Camara Tarafından Yönetilmiştir	151
Resim 3: Doumbouya'nın Condé Darbesinden Sonraki İlk Konuşması	159
Resim 4: 2009 Yılında Conakry'de Stadyumda Gerçekleşen Siyasi Gösteri Sırasında Meydana Gelen Katliam	169
Resim 5: Stadyumda Gerçekleşen Gösteri Sırasında Jandarma Tarafından Gözaltına Alınan Bir Protestocu.....	170
Resim 6: Mali'nin Bağımsızlığından Sekiz Yıl Sonra, Bir Grup Asker Modibo Keita'yı Devirdi (1968)	186
Resim 7: M5-RFP, Cumhurbaşkanı Keita'nın İstifası İçin Dört Aydan Uzun Bir Süre Boyunca Düzenlenen Protestolara Öncülük Etmiştir	192
Resim 8: 2020'de Mali'deki Askeri Darbenin Kışkırtıcılarından Gelen İlk Açıklanması	194
Resim 9: Fransa'ya Karşı protesto	232
Resim 10: Burkina Faso'da Darbe: Damiba Görevden Alınmıştır	234

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Afrika'yı Dünyanın Geri Kalanıyla Karşılaştırmak.....	21
Tablo 2: Son Zamanlarda Batı Afrika Ülkelerinde Yaşanan Darbeler	120
Tablo 3: Gine'de En Fazla Gerileyen Göstergeler (2017-2021)	157
Tablo 4: 1993 Başkanlık Seçimi Sonuçları.....	175
Tablo 5: Mali'de En Çok Gerileyen Göstergeler (2017-2021).....	197
Tablo 6: Burkina Faso: En Çok Gerileyen Göstergeler (2017-2021).....	230
Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerde IIAG Kategorilerindeki Eğilimler (2017-2021).....	265

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. ECOWAS Afrika’da 15 Ülkenin Üye Olduğu Bölgesel İttifak.....	64
Harita 2: Afrika Birliği'nin Altı Bölgesi	69
Harita 3. Batı Afrika'da Yaşanan Güç Mücadelesi, Darbelere Zemin Hazırlıyor	93
Harita 4: Afrika Kıtası Üzerinde Gine'nin Konumu	136
Harita 5: Afrika'daki Mali Durum ve Harita Analizi	180
Harita 6: Burkina Faso'nun Afrika Kıtası Üzerindeki Coğrafi Konumu	212

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ: Afrika Birliği Örgütü
ADF: Afrika Savunma Forumu
AFB: Afrika Birliği
AMANITO: Afrika Birliği Çatışma Önleme, Hazırlık ve Yönetim Misyonu
ANSAR DINE: Din Savunucular
AQIM: İslami Mağrip El Kaidesi
BAI: Afrika Yatırım Bankası
BASP: Cumhurbaşkanlığı Özel Güvenlik Taburunun
BBC NEW: İngiliz Yayın Kuruluşu Haberleri
BCA: Afrika Merkez Bankası
BM: Birleşmiş Milletler
BOKO HARAM: Batılı Eğitim Günahtır
BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CADHP: Halk Hakları Komisyonu
CAFDHP: Afrika İnsan ve Halk Hakları Mahkemesi
CAEDBE: Afrika Çocuk Hakları ve İyi Hali Uzmanlar Komitesi
CCMRN: Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi
CCUAC: Afrika Birliği Yolsuzluk Danışma Konseyi
CDP: Araştırmalar Merkezi'nin Darbe Projesi
CER: Bölgesel Ekonomik Topluluklar
CFA: Batı Afrika Parası Franc CFA
CMLN: Ulusal Kurtuluş için Askeri Komite
CMRN: Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi
CNR: Ulusal Devrim Konseyi
CNRD: Kalkınma için Ulusal Miting Komitesi
CRIEF: Ekonomik ve Mali İhlallerin Bastırılması Mahkemesi
CTSP: Halkın Kurtuluşu için Geçiş Komitesi
CUADI: Afrika Birliği Uluslararası Hukuk Komisyonu
ECOSOCC: Afrika Birliği Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konseyi
ECOWAS: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
FMA: Afrika Parasal Fonu
FNDC: Anayasanın Savunulması için Ulusal Cephe
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICG: Uluslararası Kriz Grubu
IIAG: İbrahim Afrika Yönetişim Endeksi
IMF: Uluslararası Para Fonu Afrika
IPSS: Barış ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü

KARA: Doğu Afrika'da, Kralın Afrika Tüfekleri
MAP: Afrika Biraderlik Değerlendirme Mekanizması
MNLA: Azawad'ın Kurtuluşu için Ulusal Hareket
M5-RFP: 5 Haziran Hareketi-Yurtsever Güçler Mitingi
MPSR: Koruma ve Restorasyon için Yurtsever Hareket
MUJAO: Batı Afrika'da Birleşme ve Cihad Hareketi
NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PDG: Gine Demokratik Partisi
PSC: Barış ve Güvenlik Konseyi
PSP: Sosyalist İlerleme Partisi
PUP: Birlik ve İlerleme Partisi
RFI: Uluslararası Fransa Radyosu
RPG: Gine Halkının Mitingi
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA: Süreç Temelli Analiz
STK: Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşu
UFDG: Gine Demokratik Güçler Birliği
UDPM: Mali Halkının Demokratik Birliği
US-RDA: Sudan Afrika Demokratik Rallisi Birliği
WANEP: Barış İnşası İçin Batı Afrika Ağı
WAMU: Batı Afrika Para Birliği

TEŞEKKÜR

Bu araştırma çalışması, birkaç kişi ve kurumun sarsılmaz desteği olmadan mümkün olamazdı. Bu nedenle onlara derin minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

İlk olarak, Allah'a şükrederek tez danışmanım Prof. Dr. Önder KUTLU'ya içtenlikle teşekkür etmek istiyorum. Onun bilgisi, değerli tavsiyeleri ve sürekli desteği, bu süreç boyunca en önemli faktörlerden biri olmuştur. Uzmanlığı, araştırmalarımı yönlendirdi ve fikirlerimi geliştirip derinleştirerek tezimi titiz bir şekilde yapılandırmama olanak sağladı. Sürekli desteği, sadece bu çalışmada ilerlememi sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda disiplininin meselelerini daha iyi anlamama yardımcı oldu. Ayrıca, tez komitemin ve jüri üyelerinin katkıları için minnettarlığımı ifade etmek istiyorum: Prof. Dr. İsmail SEVİNÇ, Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU, Doç. Dr. Hikmet Salahaddin GEZİCİ, Dr. Öğr. Üyesi Sema Müge ÖZDEMİRAY, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÇINKARA Onların katkıları paha biçilmezdi. Yapıcı gözlemleri, yerinde eleştirileri ve aydınlatıcı önerileri bu tezi zenginleştirdi ve analizlerimi derinleştirmemi sağladı. Her biri, bu çalışmanın gelişiminde temel olan benzersiz bir perspektif sundu. Ayrıca, bana finansal ve akademik destek sağlayan YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na) teşekkür etmek istiyorum. Yardımları, bu tezin tamamlanmasında ve memleketim dışında eğitimimi sürdürme sürecimde çok önemli bir rol oynadı. Bu destek sayesinde değerli fırsatlar edindim ve bu çalışmayı en iyi koşullarda gerçekleştirebildim. Ayrıca, Gine ve Türkiye'de tanıştığım tüm öğretim üyelerine çabaları ve akademik gelişimime katkıları için teşekkür ederim.

Ayrıca, akademik yolculuğum boyunca bana her zaman inanan ve destekleyen aileme teşekkür etmek istiyorum. Annem Hadja Saran CAMARA'ya, koşulsuz sevgisi, bilgeliği ve sürekli teşvikleri için; Babam Mamoudou CHERİF'e, fedakarlıkları ve benim yeteneklerime duyduğu inanç için teşekkür ediyorum. Onların duygusal ve manevi desteği, bu doktora yolculuğunun zorlu anlarında cesaret ve kararlılıkla ilerlememi sağladı. Ayrıca, büyük kardeşim Ousmane'a, kız kardeşlerime, kuzenlerime, teyzelerime, amcalarıma, arkadaşlarıma, yakınlarıma ve işbirlikçilerime, bana gösterdikleri sevgili destekleri ve sarsılmaz teşvikleri için teşekkür ederim. Her

zaman yanımdaydınız ve bu yolculukta her adımda bana yardımcı oldunuz, sizlere sonsuz minnettarlığımı sunuyorum.

Değerli eşim Aissata MARA'ya özel bir teşekkür göndermek istiyorum. Sabır, sevgi ve sarsılmaz desteğin bana ilerlemek için güç verdi. Ayrıca kızım Saran CHERİF (Maman) ve oğlum Ousmane'a, gülüşleri ve yaşam sevincileri için, bana sonsuz mutluluk ve rahatlık kaynağı oldukları için teşekkür ederim.

Son olarak, bu akademik yolculukta bana destek olan, yakın ya da uzak, herkesin katkısını unutmuyorum. Gerek cesaretlendirici sözleriyle gerek fikirleriyle gerekse sadece varlıklarıyla, her biriniz bu projede başarıya ulaşmama katkı sağladınız. Hepinize en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Herkese yardımınız, desteğiniz ve güveniniz için teşekkür ederim.

Ibrahima CHERIF

Konya- 2025

GİRİŞ

Afrika, 20. ve 21. yüzyıllarda dünyadaki diğer tüm kıtalardan daha fazla darbe ve askeri müdahaleye sahne olmuştur. Tarihsel olarak, Afrika'daki darbeler en yoğun şekilde 1960'lardaki bağımsızlık döneminden hemen sonra başlamıştır. 1960 yılı, birçok Afrika ülkesi için bağımsızlık anlamına gelirken, bu dönemi takip eden süreçte pek çok devlet başkanı ülkeyi silah zoruyla yönetmeyi tercih etmiştir. Bu nedenle, askeri darbeler Afrika'da önemli bir gündem maddesi haline gelmiş ve toplumlar, demokratik kazanımları tehdit eden bu müdahaleleri sorgulamaya başlamıştır. Darbeler, Afrika tarihinin zorlu dönemlerinden geçtiğini göstermektedir. Bazı ülkelerde askeri darbeler döneme damgasını vururken, bazı toplumlar ise bu müdahaleleri desteklemektedir. Görünen o ki, askeri darbeler Afrika'da, özellikle kıtanın batı kesimlerinde, adeta bir yönetim biçimi haline gelmiştir. Yeni bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkelerinde darbe girişimleri devam etmekte ve bu durum kıtadaki siyasi istikrar açısından ciddi bir meydan okuma oluşturmaktadır.

Bunlardan ilk örnek, 1966 yılında Gana Devlet Başkanı Kwame Nkrumah'ın devrilmesidir. 1960 ile 1970 yılları arasında gerçekleşen ilk darbe dalgası, bağımsızlık sonrası dönemin siyasi atmosferi içinde şekillenmiştir. Bağımsızlık mücadelesine öncülük eden birçok lider, siyasi ve ideolojik yaklaşımlarının büyük sömürgeci güçlerin çıkarlarıyla çelişmesi nedeniyle devrilmiştir. Bu durum, liderlerin halkın ekonomik beklentilerini ve kalkınma umutlarını karşılayamamasıyla daha da kötüleşmiştir. Soğuk Savaş sırasında, süper güçler arasındaki yoğun rekabet ve tek parti rejimleri ile diktatörlüklerin yükselişi, bazı üst düzey subayların darbe yapma eğilimini artıran önemli faktörler arasında yer almıştır. Bu hükümet devirme girişimleri genellikle şiddet yoluyla gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, en az 12 Afrikalı lider hayatını kaybetmiş, özellikle Batı Afrika'da yaygın insan hakları ihlalleri ve yargısız infazlar olağan hale gelmiştir. Bununla birlikte, dikkat çekici bir nokta, bazı darbelerin tek partili rejimlere ve ömür boyu süren başkanlıklara son verdiği için halk tarafından memnuniyetle karşılanmış olmasıdır. Bu ilk siyasi değişim dalgası, Afrika'nın siyasi manzarasını yeniden şekillendirmiş ve bağımsızlık sonrası dönemin ardından önemli bir dönüm noktasına işaret etmiştir (Tchagnaou, 2021: 24-25).

Darbeler yalnızca Afrika'ya özgü bir olgu değildir. Örneğin, Muammer Kaddafi 1969 yılında Libya'da gerçekleşen bir askeri darbe sonucunda iktidara gelmiştir. Benzer şekilde, Şili'de Salvador Allende hükümeti 1973'te bir askeri darbeye devrilmiştir. 1964'te Brezilya'da askeri bir darbe ile baskıcı bir rejim kurulmuş ve bu rejim yıllarca iktidarda kalmıştır. 1982'deki Guatemala darbesi ise emekli General Rios Mott'u iktidara getiren başka bir darbe ile takip edilmiştir. Son on yıllarda öne çıkan diğer örnekler arasında, 1981'de Polonya'da ilan edilen olağanüstü hâl yer almaktadır. Bu durum, bağımsız sendika hareketi Solidarność'i bastırmak amacıyla General Jaruzelski'nin iktidara gelmesine yol açmıştır. Ayrıca, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nde hükümet içindeki sertlik yanlıları tarafından gerçekleştirilen başarısız darbe girişimi de dikkat çekici bir vakadır (Sharp ve Jenkins, 2009: 18-19). Açıkça görülmektedir ki darbeler, demokratik konsolidasyon ve siyasi olgunlaşma sürecinde olan Afrika için, tıpkı diğer bölgelerde olduğu gibi, ciddi bir sorun teşkil etmektedir. 1990'lardan itibaren kıtada esmeye başlayan demokrasi rüzgârları, bu sorunun temel nedenlerini ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Aksine, darbe olgusu, sömürgecilik sonrası Afrika'da "iktidarı doğal bir ele geçirme tarzı" olarak algılanmaya devam etmiş ve demokratik geçiş sonrası süreçte de büyük ölçüde varlığını sürdürmüştür (Koumassi, 2015: 36).

1980'lerde Afrikalı liderler, özellikle de asker kökenli olanlar, verdikleri sözleri tutmakta, demokrasiyi tesis etmekte ve halklarının sosyo-ekonomik beklentilerini karşılamakta başarısız oldular. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde, 1990 ile 2001 yılları arasında Afrika'da yeni bir askeri darbe dalgasının ortaya çıkmasına yol açtı. Ancak, bu dönemdeki darbeler büyük ölçüde orta rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirildi ve gerekçeleri, ilk darbe dalgasında olduğu gibi, ülkedeki sorunların çözülmesi gerektiği iddiasına dayanıyordu. Ülkenin kötü ekonomik yönetimi, etnik bölünmeler, siyasi istikrarsızlık, dış aktörlerin etkisi, yüksek okuma yazma bilmeme oranı ve diğer birçok faktör bu darbelerin ortaya çıkmasına katkıda bulundu. 2020'den bu yana Afrika, önceki on yıllardan farklı özelliklere sahip üçüncü bir darbe dalgasına tanık olmaktadır. Sudan, Mali, Gine, Çad, Burkina Faso, Nijer ve Gabon'da yaşanan bu darbeler, yeni bir dönemin işaretlerini taşımaktadır. Öncelikle, darbecilerin motivasyonları değişmiştir. Bazıları, anayasal düzenlemeler yoluyla görev sürelerini

uzatma girişimleri, hileli seçim sonuçları, kötüleşen güvenlik durumu ve artan sömürge karşıtı duygularla bağlantılı olarak, demokratik sistemin bozulmasına duydukları tepkiyi gerekçe göstermektedir.

Gine, Nijer ve Gabon'daki son darbelerin tamamı, başkanlık muhafızları ve elit ordu birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum, modern hükümet darbelerinin ikinci önemli özelliğini oluşturmaktadır. Bu darbeler, özellikle Fransızca konuşulan Afrika ülkelerinde meydana gelmiş olup, bu ülkelerde cumhurbaşkanının güvenliğini sağlama görevi genellikle ordunun ayrılmaz bir parçası olan başkanlık muhafızlarına verilmiştir. Başkanlık muhafızları, diğer askeri birliklere kıyasla daha iyi silahlandırılmış ve daha iyi eğitilmiştir. Önceki darbelerde görülen kanlı çatışmalar ve ciddi insan hakları ihlalleri dalgalarının aksine, son darbeler daha "profesyonel" bir nitelik taşımaktadır. Bu süreçte neredeyse hiç kan dökülmemiş ve çok az sayıda insan hakkı ihlali yaşanmıştır. 1990'lardan bu yana, devrik liderlerin ölüm oranlarında gözlenen düşüş eğilimi devam etmektedir (PSC Report, 2023: 2-3).

Batı Afrika, siyasi krizler ve çeşitli şiddet olaylarıyla karakterize edilen dengesiz bir bölge olarak görülmektedir. Bu tanımlama aşırı kötümser ve nüanstan yoksun görünse de bölgenin ciddi siyasi istikrarsızlık sorunlarıyla karşı karşıya olduğu bir gerçektir. Son yıllarda demokratik ilerlemeler, hükümet darbelerinin sonunu getirmiş gibi görünse de Batı Afrika 2000 yılından bu yana on iki darbe girişimi veya gerçekleşmiş darbe ile iktidarın zorla ele geçirilmesinin yeniden canlanmasına tanık olmuştur. Bu darbelerin en son örnekleri Mali ve Gine-Bissau'da yaşanmıştır. Bir zamanlar Amadou Toumani Touré ve Malam Becaye Sagha'nın seçimle iktidara gelmesiyle siyasi istikrara kavuştuğu düşünülen bu ülkeler, yeniden siyasi kargaşaya sürüklenmiştir.

Eski sömürgeci güç Portekiz'e karşı verilen kurtuluş savaşından bu yana ordu, Gine-Bissau'da baskın bir rol oynamıştır. 2012 yılında seçim sürecini aniden kesintiye uğratarak ülkeyi Afrika'nın en istikrarsız ülkelerinden biri haline getiren derin siyasi dengesizliği gözler önüne sermiştir. Laurent Gbagbo'nun devrilmesinden bir yıl sonra Fildişi Sahili, can kayıpları ve kitlesel yerinden edilmelerle birlikte sürekli bir güvensizlik ortamıyla karşı karşıya kalmıştır. Kötü yönetim ve zayıf siyasi kurumlar,

bölgedeki güvenlik sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Bu sorunlar, özellikle Sahel-Sahra bölgesinde terörizm, organize suç, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı ticaret gibi faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Batı Afrika devletlerinin kırılganlığı, iklim değişikliği ve küresel ekonomik krizler gibi dış faktörlerle birleştiğinde, kuzey Mali gibi devlet kontrolünün ötesinde kalan "gri alanlar" yaratmaktadır. Bölge, geleneksel güvenlik anlayışının ötesine geçen ulus ötesi tehditlerle mücadele etmek zorundadır. Bu bağlamda, insani güvenlik kavramı büyük önem taşımaktadır. Kronik yoksulluk, etnik gruplar arasındaki şiddet, iklim değişikliği ve uluslararası terörizm gibi unsurları dikkate alarak bu tehditleri kapsamlı bir şekilde ele almak mümkündür. Bu küresel yaklaşım benimsenerek, kalkınma, insan hakları ve ulusal güvenlik arasında daha güçlü bağlar kurmak mümkün hale gelmektedir (Dia, 2013).

Batı Afrika, kıtadaki askeri darbelerin yoğun olarak yaşandığı bir bölge olmuştur. Batı Afrika'daki asker darbe araştırması için farklı teoriler ve modellerin kullanılması mümkündür. Bu teoriler arasında siyasi istikrar teorileri, siyasi sistemler teorileri, sosyo-ekonomik teoriler, etnik çatışma teorileri ve siyasi liderlik teorileri bulunmaktadır. Bu teoriler, Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerdeki darbe olaylarının anlaşılmasına ve açıklanmasına katkıda bulunabilir. Toplamda Batı Afrika, Afrika'nın yaşadığı 200 darbenin 104'ünü (başarısız ve başarılı) oluşturmaktadır (Barka ve Ncube, 2012). Son 10-15 yıllık dönemde Afrika'da ve özellikle de Batı Afrika'da darbelerin yeniden hayat bulması demokratik anlamda ve küresel sistem açısından endişe vericidir. Bölgedeki yolsuzluk, özgür, adil ve güvenilir seçimlerin yapılmaması ve giderek kötüleşen güvenlik krizi gibi kötü yönetim göstergelerinin sayısız örneği göz önüne alındığında, vatandaşların ordunun siyasete müdahil olmasını memnuniyetle karşılaması şaşırtıcı değildir.

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) Batı Afrika'daki askeri darbeler bağlamında değerlendirildiğinde, 1975 yılında Batı Afrika devletleri tarafından bölgede ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik etmek amacıyla kurulmuş bir uluslararası örgüt niteliğindedir. Üyeleri arasında Benin Cumhuriyeti, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Senegal, Sierra Leone, Togo ve Nijerya bulunmaktadır. 1978'de saldırmazlık ve

savunma Anlaşması'nın imzalanması, ECOWAS'ın ekonomik bütünleşmenin bir önkoşulu olarak güvenlik bölgeselciliğine adım atmasının başlangıcı olmuştur. ECOWAS bu çerçevede bölgedeki darbeleri azaltmak üzere harekete geçmiştir. 2021 ve 2023 yıllarında Mali, Çad, Gine, Sudan, Burkina Faso ve Nijer gibi dünyanın en yoksul ve istikrarsız ülkelerinde askeri darbeler meydana geldi; bunların bazıları başarısız devletlere veya yolsuzlukla mücadele etmekte zorlanan hükümetlere karşı yapıldı. Bu nedenle, bu darbelerin bilimsel bir araştırma nesnesi haline getirilerek, Afrika'daki askeri darbelerle ilgili sorunların aydınlatması gerektiği açıktır. Bu tez çalışması, Batı Afrika'da demokrasi ve insan haklarına yönelik daha geniş bir endişe bağlamının yanı sıra bölgede istikrar ve kalkınmayı etkileyen faktörleri daha iyi anlamak üzere kurgulanmıştır. Böylece demokratik olmayan bir mekanizmanın nasıl ortadan kaldırılacağı ve toplumların halka dayanan rejimler olarak varlıklarını sürdürmesinin hangi koşullarda mümkün olabileceği sorularının cevabı da verilmiş olacaktır.

Yukarıda açıklanan bağlamda tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Batı Afrika'daki askeri darbelerle ilgili ECOWAS ve AFB normatif çerçeveleri ele alınmıştır. Batı Afrika'daki darbelerin ECOWAS ve AFB tarafından belirlenen kurallar ve ilkeler çerçevesinde ne durumda olduğu hususu ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bu bölüm, ECOWAS ve AFB'nin yönetişimiyle bağlantılı sorunların anlaşılmasını derinleştirme ve böylece bu kurumlar ile dünyanın geri kalanı arasında güçlendirilmiş iş birliğine dayalı yeni perspektifler önerme hedefiyle hareket edilmektedir. Amaç, darbelerle mücadele çabalarını daha etkili hale getirmektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, Gine, Mali ve Burkina Faso'nun sosyo-politik bağlamlarını değerlendirmektedir. Bu kapsamda, siyasi, ekonomik ve sosyal faktörleri, darbelere karşı kırılganlık faktörleri ve siyasi sistem ve ana aktörler üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda darbeye yol açan olayların tanımı, başarı veya başarısızlık faktörleri ve kısa ve uzun vadeli sonuçlar ele alınmaktadır. Çalışmanın son bölümü, Batı Afrika'daki askeri darbelerin karşılaştırmalı analizi, Gine, Mali ve Burkina Faso vakaları arasında benzerlikler ve farklılıklar olduğunu

göstermektedir. Öncelikle, herhangi bir durumda, askeri darbeler; egemen gücün meşruiyet krizi, ülkedeki siyasi ve ekonomik durum ya da halkın memnuniyetsizliği gibi iç siyasi krizler tarafından körüklenmiştir.

Askeri darbelere odaklanan bu tez çalışması, Afrika'daki darbelerin incelenmesinde var olan bir boşluğu da doldurma amacını taşımaktadır. Bu tez çalışması, özellikle Batı Afrika'daki darbelerin analizine katkı sağlamaktadır. Böylesi bir spesifik konuda derinlemesine bir araştırma bulunmamaktadır ve bu nedenle bu tez, akademik ve bilimsel çerçevede çok önemli bir konu hakkında bir referans noktası ve orijinal bir bakış açısı sağlama niyetindedir. Gine, Mali ve Burkina Faso başta olmak üzere Batı Afrika'daki askeri darbeler üzerine yapılan bu çalışma, pek çok çalışmaya da esin kaynağı olabilir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Tez çalışmasının konusu, Batı Afrika'daki askeri darbeleri açısından Gine, Mali ve Burkina Faso örneğinin ele alınarak analiz edilmesidir. Yani Batı Afrika'da askeri darbelerin ortaya çıkmasına neden olan faktörleri anlamak, Gine, Mali ve Burkina Faso vakalarına ve ilgili ülkeler için sonuçlara odaklanmak gerektiği düşüncesinden hareket edilmektedir. Buradaki katkı sayesinde gelecekte darbelerin önlenmesine katkıda bulunmak için bu ülkelerdeki darbeler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamak ve karşıt çözümler üretmek gerekmektedir.

Darbeler insan hakları ve demokrasi ihlali olarak kabul edilmektedir. Genellikle şiddete, keyfi tutuklamalara, temel özgürlüklerin ihlaline, ekonomik ve sosyal hakların ayaklar altına alınmasına yol açan darbeler sadece demokratik bir geri gidiş değil, insani bir kırılma olarak da değerlendirilebilir. Darbeler aynı zamanda ülkelerin ekonomik ve siyasi gelişimini bozmakta ve bölgesel barış ve istikrarı baltalamaktadır. Darbe sorununu ortadan kaldırmak için, seçim süreçlerinin özgür ve adil olmasını, medyanın özgür ve bağımsız olmasını ve siyasi partilerin özgürce işleyebilmelerini sağlamak için demokratik kurumları ve yargı sistemlerini güçlendirmek önemlidir. Siyasi krizlerde önemli etkenler olan eşitsizlik ve yoksulluğu azaltmak için ekonomik kalkınmayı teşvik etmek de önemlidir. Siyasi çatışmaları

diyalog ve anlayış yoluyla çözmek yine bir başka önemli etkidir. Bu örnekler ışığında, demokrasi ve iyi yönetim üzerinde önemli bir etkiye sahip olan Batı Afrika'da darbe kavramı ile mücadele bu tezin temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Askeri darbelerin sıklıkla yaşandığı Gine, Mali ve Burkina Faso örneklerinde olduğu gibi, özellikle Batı Afrika'daki darbeler üzerine yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Bu tez, akademik araştırmalara ve askeri darbelerin hem teorik hem de pratik olarak anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla darbe konusuna odaklanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Batı Afrika bölgesindeki askeri darbelerin Gine, Mali ve Burkina Faso vakalarına odaklanarak, bölgenin istikrarını ve kalkınmasını etkileyen faktörleri daha iyi anlamak ve gelecekte bu olayların önlenmesi için önerilerde bulunmak amacıyla derinlemesine ve karşılaştırmalı bir analiz sunmaktır. Batı Afrika'da, özellikle de Gine, Mali ve Burkina Faso gibi bir yıl içinde birkaç askeri darbe yaşamış ülkelerde darbe sorununu analiz etmek önemli bir gerekliliktir. Darbeler genellikle siyasi istikrarsızlık, güvenlik, ekonomik sorunlar, etnik, din, dış aktörler ve halkın memnuniyetsizliği gibi faktörlerin bir kombinasyonu sonucu meydana gelmektedir. Ayrıca, darbelerin başarılı ya da başarısız olmasına yol açan faktörleri belirlemenin yanı sıra yerel halk için kısa ve uzun vadeli sonuçlarının incelenmesi de önemli görülmektedir.

Yukarıda belirtilen araştırma amacı ulaşmak üzere Gine, Mali ve Burkina Faso başta olmak üzere Batı Afrika'daki askeri darbeleri sağlıklı biçimde değerlendirebilmek için şu sorulara cevap bulmak çok önemlidir:

- Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelere yol açan ekonomik, siyasi ve sosyal faktörler nelerdir?
- Batı Afrika'daki askeri darbeler neden demokratik kaygılarla yapılmamaktadır?
- Batı Afrika'da askeri darbelerinin hangi tür avantaj ya da dezavantajı bulunabilir?

- Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'daki asker darbenin nedenleri nelerdir?
- Batı Afrika'da askeri darbelerin tekrarlanması hangi faktörden dolayı gerçekleşmektedir?
- Küresel sistemin ve güçlerin Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerde etkileri nelerdir?
- Batı Afrika'da tekrarlanan askeri darbeler karşısında ECOWAS ve AFB'in güçlü yönleri ve sınırlılıkları nelerdir?
- Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerin farklılık ve benzerlik gösteren yönleri nelerdir?

Bu tezin Batı Afrika'da, özellikle de Gine, Mali ve Burkina Faso'da askeri darbeler sorununun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunması için bu soruların cevaplanması gerekmektedir. Böylece tez çalışmasının sonucu bölümünde bu soruların cevapları ele alınacaktır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Batı Afrika'daki askeri darbeler son dönemlerin en önemli siyasi meselelerin başında gelmektedir. Bu nedenle, darbeler sorununu ve kırılgan demokrasi üzerindeki etkilerini anlamak için akademik araştırmalar yapılması büyük bir gerekliliktir. Konuyla alakalı neredeyse hiç akademik çalışma bulunmaması nedeniyle tez çalışması bilimsel ve akademik araştırmalara büyük fayda sağlama potansiyelini taşımaktadır. Bu nedenle çalışmamızı, demokrasi ve iyi yönetim temelini sağlamlaştırılması için daha uygun olduğu düşünülen Afrika'daki askeri darbelere ve örnek olarak Batı Afrika'daki (Gine, Mali ve Burkina Faso) ülkelere odaklamak önemlidir. Başka bir ifadeyle, Gine, Mali ve Burkina Faso örneklerinde olduğu gibi Batı Afrika askeri darbelerinin incelenmesi, bu ülkelerin tarihsel, ekonomik ve sosyal bağamlarının derinlemesine analizinin yanı sıra meydana gelen darbelerin detaylı vaka incelemelerini de içerebilir. Aynı zamanlarda askeri darbelerin başarılı veya başarısız olmasına yol açan faktörlerin analizinin yanı sıra yerel halklar için kısa ve uzun vadeli sonuçların incelenmesi de önemlidir. Bir başka katkı da darbelerde yer alan ordu, siviller, etnik gruplar ve siyasi partiler gibi farklı aktörlerin rollerini ve pozisyonları

vurgulamak olabilir. İlaveten darbeler ile bu ülkelerde devam eden demokratikleşme süreçleri arasındaki ilişkinin yanı sıra uluslararası aktörlerle (ülkeler, uluslararası kuruluşlar) olan ilişkiyi analiz etmek yine bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı Afrika'daki askeri darbe araştırması akademik açıdan önemlidir. Bu ülkelerin tarihinde sıklıkla darbe olayları gerçekleşmiştir ve bu olaylar bölgedeki siyasi istikrar ve güvenliği derinden etkilemiştir. Bu nedenle, bu ülkelerin siyasi tarihini ve siyasi sistemlerini anlamak için darbe üzerine kapsamlı bir bilimsel araştırma yapılması gerekmektedir. Tez çalışması, darbe olaylarının nedenlerini, sonuçlarını ve etkilerini inceleyerek ülkelerin siyasi istikrar ve güvenliğinin nasıl etkilendiğini anlamak için yarar sağlayacaktır. Askeri darbelerin toplumlar üzerindeki etkileri ve halkın darbelerle nasıl başa çıktığı gibi konuları da içerebilir. Böylece bu ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıları üzerindeki etkileri de ortaya konulabilir. Tez çalışması, Batı Afrika'daki askeri darbeleri ve bu darbelerin meydana gelmesine katkıda bulunan faktörleri daha iyi anlamaya katkı sağlayabilecektir. Tez çalışmasının sonuçları, Batı Afrika'daki siyasi istikrar ve demokrasi konularına ilgi duyan politika yapıcılar, sivil toplum örgütleri ve araştırmacılar için önemli bir analiz sunacaktır.

1.4 Sayıtlar

Bu çalışmada belirlenen temel varsayımlar şu şekildedir:

1. Batı Afrika'daki siyasi, ekonomik ve eğitim sorunlar, kabile çatışmaları veya sosyal istikrarsızlık askeri darbelerin temel nedenleri arasındadır.
2. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerde küresel güçlerin rolleri ve etkileri yadsınamaz.
3. Güvensizlik, terörizm, etnik ve dini çatışmalar Batı Afrika'daki askeri darbeleri kolaylaştırmaktadır.
4. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeleri doğuran siyasal ve psikolojik etkenler arasında ideolojiler, halk isyanları ve emperyalizme karşı mücadele söylemi önemli ölçüde etkili olmaktadır.
5. Batı Afrika'daki askeri darbeler birtakım avantajlar ve dezavantajlar taşımaktadır.

6. Batı Afrika'da tekrarlanan askeri darbeler karşısında ECOWAS ve AFB'nin güçlü yönleri ve sınırlılıkları bulunmaktadır.

7. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler arasında farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır.

8. Batı Afrika'daki askeri darbeler anlaşılabilir ve önlenmesi için birtakım mekanizmalar hayata geçirilebilir.

Bu hipotezler derinlemesine bir analizin konusu olacaktır ve çalışmamızın son bölümünde Gine, Mali ve Burkina Faso gibi farklı ülkelerdeki darbelerin karşılaştırmalı bir incelemesinin ardından doğrulanacaktır.

1.5 Sınırlılıklar

Batı Afrika'daki askeri darbeler üzerine yapılan bu araştırmanın sınırlılıkları, tekrarlayan askeri darbelerin nedenlerini anlamak için her ülkenin ekonomik, tarihi, siyasi, sosyal, güvenlik ve etnik bağlamının incelenmesi gerekliliğidir. Bununla beraber, üç ülke örneği üzerinden bir STA değerlendirmesi yapılacaktır. Zaman bakımından son dönemler öncelikli ve yoğunluklu olmak üzere bağımsızlık sonrası dönemler olan 1960 sonrası çalışmanın sınırları olarak belirlenmiştir. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki durumlar arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların incelenmesi, Batı Afrika'daki askeri darbelerin nedenleri ve yansımaları hakkında önemli bilgiler sağlayabilir. ECOWAS ve AFB gibi bölgesel örgütler, Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütler ve Fransa, Rusya, ABD, Çin ve diğerleri gibi yabancı çıkar grupları gibi uluslararası aktörlerin Batı Afrika'daki askeri darbeler üzerindeki etkilerini odaklanmıştır.

1.6. Tanımlar

“Askeri Darbeler”, meşru ve yasal bir sivil rejimi devirmek için ordunun bir azınlığı tarafından ani, yasadışı veya bazen şiddet kullanılarak iktidara el konulması olarak tanımlanır. Bu eylemler genellikle mevcut hükümeti devirmek, anayasayı askıya almak ve yeni bir rejim kurmak için güç kullanımını veya tehditleri içerir. Askeri darbeler genellikle hükümet binaları, medya ve iletişim ağları gibi kilit kurumların kontrolünü ele geçirmeye çalışan küçük bir komplocu grubun hızlı ve kararlı eylemleriyle karakterize edilir. Eylemlerini yolsuzluk, beceriksizlik veya ulusal

güvenliğe yönelik tehditler gibi şikayetleri gerekçe göstererek haklı çıkarabilirler. Askeri darbeler tarih boyunca tekrarlanan bir olgu olmuştur ve dünyanın pek çok ülkesinde demokratik yönetim ve siyasi istikrar açısından önemli zorluklar teşkil etmeye devam etmektedir.

"Askeri Hükümet" kavramı, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin ana gücü kullandığı bir siyasi sistemi ifade eder. Askeri bir sistemde, silahlı kuvvetler genellikle hükümet üzerinde doğrudan güce sahiptir ve siyasi, ekonomik ve sosyal tercihler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu tür bir hükümet askeri bir darbe sonrasında ya da sivil kurumların zayıfladığı veya askıya alındığı ulusal olağanüstü hâl durumlarında kurulabilir. Genel olarak, askeri hükümetler otoriteleri ve sivil özgürlükler ve siyasi haklar üzerindeki katı kısıtlamaları ile karakterize edilirler.

1.7. Yöntem

Bu tezin metodolojisi, Gine, Mali ve Burkina Faso gibi üç Batı Afrika ülkesinde meydana gelen askeri darbeler üzerine yapılan nitel bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu araştırmada, birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılacaktır. Çalışma konusunda hazırlanmış kitaplar, dergiler, raporlar, makaleler, resmî belgeler, online kütüphaneler, online kaynaklar, web kaynaklar ve yazılı, sözlü ve görsel basın gibi çeşitli kaynaklar taranarak elde edilen bilgi ve veriler kullanılmıştır. Araştırma, nitel ve taramaya dayalı betimsel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tarihsel analiz tekniği kullanılmak suretiyle tarihsel olayların gerçekleşme nedenleri, süreçleri ve aktörleri ele alınmakta, darbeleri ortaya çıkaran siyasal, sosyal, askeri, ekonomik ve ideolojik şartlar değerlendirilmektedir. Araştırmanın amacı, hipotezlerin yanı sıra çeşitli alternatif hipotezleri de değerlendirerek, nitel araştırmanın yönlendirilmesi ve derinlemesine anlayış elde edilmesidir.

1.8. Verilerin Toplanması

Veri toplamak için, ECOWAS ve AFB raporları, Batı Afrika'daki askeri darbelerle ilgili akademik yayınlar, uluslararası ilişkiler ve Afrika siyaseti uzmanları, Gine, Mali ve Burkina Faso'daki son darbelerle ilgili haberler, resmî belgeler de dahil

olmak üzere kaynakların bir kombinasyonunu kullanılmıştır. Buna ek olarak, sosyo-politik bağlamlar ve askeri darbelerle karşı kırılabilirlik faktörleri hakkında bilgi toplamak için ilgili ülkelerde gözlem ve analizler yapılmıştır.

1.9. Verilerin Analizi

Toplanan veriler tematik içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu yöntemi, farklı kaynaklarda toplanan verilerde yinelenen temaları tanımlamak için kullanmıştır. Bu çalışmanın Batı Afrika'da, özellikle de Mali, Gine ve Burkina Faso'da gerçekleşen darbeler üzerine yapılan ilk karşılaştırmalı çalışma olduğu göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın özgünlüğünü garanti altına almak için tüm verilerin bilimsel yöntemlerle ve bir mantıksal ve tarihsel bütünlük içinde bir araya getirilmesi tercih edilmiştir. Bu veriler, önceki çalışmaların düzeltilmesini ve genel olarak askeri darbelerle ilgili çalışmaların güncellenmesini mümkün kılacaktır.

1.10. Literatür Taraması

Batı Afrika'daki askeri darbe sorunu üzerine yapılan araştırmalar, çoğunlukla Afrika'da ve Afrika dışındaki araştırmacılar ve kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu konuda mevcut olan belgeler ya da dokümanları hem sınırlı hem de eskidir, ancak bu eserlerin incelenmesi, araştırmacıların ve bilim insanlarının benimsediği farklı yönelimleri tanımlamamıza olanak sağlamıştır. Bazılarına göre, Batı Afrika'daki darbelerin tekrarı, topluluklar arasındaki birikmiş hayal kırıklıkları ve güvensizlikten kaynaklanmaktadır; diğerleri ise bu fenomenin, devletlerin iç veya dış politik dinamikleriyle ilgili olduğunu düşünmektedir.

Bugüne kadar Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler üzerine hazırlanmış olan tez çalışması, ortaya koyduğu özgün eserlerle öne çıkmıştır. Bu doktora tezi mevcut boşlukları doldurmakta ve konuya özgün bir katkı sağlamaktadır. Bu tezin orijinali, titiz ve kapsamlı bir belgesel analizine dayanmaktadır. Literatür taraması, mevcut çalışmaların yanı sıra eksik olanların da derinlemesine incelenmesini sağlamış ve alandaki önemli teorik ve ampirik boşlukların altını çizmiştir. Dolayısıyla bu tez, genel olarak Afrika'da, özel olarak da

Batı Afrika'da askeri darbeler üzerine, ilgili ülke örneklerine dayanarak, tüm boyutlarıyla yeni bir araştırma perspektifi sunmaktadır.

Literatür taraması ve bu konudaki benzer çalışmaların analizi, bu doktora tezinin özgünlüğünü güçlendirmek için önceki araştırmaların derinlemesine incelenmesini içermektedir. Bu inceleme, araştırmanın teorik temelini belirlenmesinde, halihazırda mevcut olan bilginin analiz edilmesinde ve çalışmanın yenilikçi yönlerinin vurgulanmasında büyük önem taşımaktadır. Araştırma sürecini bilgilendirmek amacıyla, bu tezle benzerlik gösteren ve aşağıda belirtilen bazı ilgili çalışmalar dikkate alınmış ve bu çerçevede incelenmiştir. Bu çalışmalar, tezin kapsamını genişletmek ve mevcut literatürdeki boşlukları belirlemek amacıyla derinlemesine analiz edilmiştir:

Abdoulie Sawo'nun yüksek lisans tezi olan **"Burkina Faso'da Askeri Darbeler ve Rejimler: 1980-2015"**'de, Burkina Faso'nun Afrika'nın şaşırtıcı derecede çok askeri darbe ve rejime sahip ülkelerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. Bu tezde, Burkina Faso'da askeri darbelerin neden yaygın olduğunu ve yıllar içinde ülkede yarattığı etkileri ortaya koymuştur. Ancak çalışması Burkina Faso ile sınırlıdır. Çalışmasında Afrika'nın daha geniş bir sorununa değinmemiştir.

Chigozie, C. F., & Oyinmiebi, P. T. (2022). **Resurgence of military coups in West Africa: Implications for ECOWAS**. African Journal of Social Sciences and Humanities Research, 5(2), 52-64. Bu çalışma, bu askeri darbelerin, bu alt-bölgesel kurumun barışı teşvik etme ve demokrasiyi sürdürme konusundaki etkinliği üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır.

Hansen, J. (2024). **The West African Coup Trap: A qualitative case study of military coups d'état in Mali, Niger, Burkina Faso, and Guinea**. Çalışmanın amacı, başta Mali, Gine, Burkina Faso ve Nijer olmak üzere Batı Afrika'daki eski Fransız sömürgelerinde askeri darbeleri etkileyen faktörleri incelemektir. Çalışmada, ekonomik faktörler, siyasi istikrarsızlık, dış etki ve iklim değişikliğinin, bu ülkelerdeki askeri darbeleri nasıl açıklayabileceğine odaklanmaktadır. Ancak çalışmada, ordu içindeki sorunlar, eğitim, etnik çatışmalar ve diğer eksiklikler ele alınmamıştır.

Mohamed Lamine Kaba, International Journal of Academic Multidisciplinary Research yayımlanan *“Le paradigme des coups d'état en Afrique de l'Ouest”* başlıklı makalesinde, Batı Afrika'da darbelerin tekrarlanmasını tartışmaktadır. Çalışmada, özellikle anayasal darbeler ile askeri darbeler arasındaki ilişkiyi ve Batı Afrika halkının ECOWAS yönetiminden duyduğu memnuniyetsizliği incelemektedir.

Murat Yiğit (2023). *Afrika'da Askeri Darbeler ve Dış Müdahale*, VakıfBank Kültür Yayınları, kitabında, Afrika'daki askeri darbeleri ve dış müdahaleleri analiz ederek, bunların Batı Afrika ülkelerinin siyasi tarihi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Özellikle, askeri darbeler ve iç savaşlar gibi olaylarda etkili dış aktörler olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'nın rolünü vurgulanmıştır. Yiğit, genellikle sömürgecilik mirası ve yeni sömürgecilikle bağlantılı olan bu müdahalelerin iç savaş ve darbelerin tetiklenmesine nasıl yardımcı olduğunu araştırmıştır. Ancak Yiğit'in analizi, Çin, Türkiye ve Arap ülkeleri gibi diğer aktörlerin de önemli bir rol oynadığı ve bu bölgelerde istikrarsızlık faktörleri oluşturabilecek müdahalelerine yeterince dikkat etmeden, esas olarak kurumların zayıflığına ve iktidar değişiminin eksikliğine odaklanmaktadır.

Koffi Afandi Koumassı, (2015). *“Réflexions sur la problématique du coup d'état en Afrique”* Tezinde, Afrika Birliği'nin demokrasiyi teşvik etme çabalarına rağmen, kıtanın demokratikleşmesini, güvenliğini ve ekonomik kalkınmasını tehlikeye atan, Afrika için büyük bir sorun teşkil eden hem içsel hem de dışsal faktörlerle beslenen darbe olgusuna büyük önem vermektedir. Bununla birlikte, çalışması darbeyi genel bir şekilde ele aldığı ve spesifik örnekler sunmadığı ölçüde netlikten yoksundur; oysa bu konu söz konusu olduğunda her ülkenin kendine özgü özellikleri ve spesifik bağlamları vardır.

Acho, M. C. & Tacham, F. P. (2023). *“Examining the reasons for and effects of military coups in West Africa since 1990: The obstacles to democracy and progress”*. *International Journal of Humanity and Social Sciences*, 1(2), 20-33. Bu makale, 1990'dan bu yana Batı Afrika'da gerçekleşen askeri darbelerin arkasındaki nedenleri anlamayı, etkilerini ve bölgede demokrasinin önüne çıkardıkları engelleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ne yazık ki, Afrika'daki askeri darbe gerçeği

değişmiştir. Yeni nesil, bazı dış güçlerin etkisine son vermek isterken Çin, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi diğer oyuncular da Afrika'ya girmektedir. Ayrıca, 1990'larda bazı dinamikler mümkün olsa da bugün sosyal medya ağların ortaya çıkışı, insanların daha iyi bilgilendirildiği ve kötü yönetimin tehlikelerini anladığı anlamına gelmektedir.

Bu literatür taraması, tüm bu eserlerdeki eksiklikleri anlamayı ve tespit etmeyi sağlamıştır. Bu eserler, Batı Afrika'daki askeri darbeler olgusuna ilginç bakış açıları sunsa da yaklaşımların farklı olduğunu göstermektedir. Bazıları belirli ülkelere odaklanırken, diğerleri her ülkenin derinliklerine ve özgün bağlamlarına girmeden genel nedenleri analiz etmektedir; bu ise bu tezdeki yaklaşımın farklılık gösterdiği bir noktadır. Bazı eserler eski kalmış ve günümüzün gerçeklerine artık cevap verememektedir. "Batı Afrika'da Askeri Darbeleri Açıklamak: Gine, Mali ve Burkina Faso Örnekleri" başlıklı bu doktora tezi, bugüne kadar benzersiz ve orijinal kalmaktadır çünkü askeri darbelerin ve Afrika'daki ordu sorunlarının daha iyi anlaşılması için konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Tüm Afrika, özellikle Batı Afrika'daki siyasi, ekonomik ve eğitim sorunları; güvensizlik, terörizm, etnik ve dini çatışmalar, askeri darbelerin avantajları ve dezavantajları, teoriler ve ideolojiler. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerin farklılıkları ve benzerlikleri, ECOWAS ve AFB'nin güçlü yönleri ve sınırlılıkları ile büyük güçlerin oynadığı rol üzerine ayrı ayrı bir analiz yapılmıştır.

Batı Afrika'daki 16 ülkeden 14'ü askeri darbe yaşarken, yalnızca 2 ülke, yani Senegal ve Yeşil Burun Adaları, hiç darbe yaşamamıştır. Batı Afrika'daki toplam askeri darbe sayısı 48'e ulaşmış olup, farklı ülkeler arasında eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. Burkina Faso, 9 darbe ile en yüksek sayıya sahipken, onu 6 darbe ile Nijerya takip etmektedir. Mali, Nijer, Moritanya ve Benin'in her biri 5 askeri darbe yaşamıştır. Sierra Leone ve Gine-Bissau sırasıyla 5 ve 4 darbe geçirmiştir, Gana 4 darbe yaşamıştır. Gine, Togo 'nda 3'er darbe kaydedilmiş, Gambiya, Fildişi Sahili ve Liberya ise 2 darbe yaşamıştır.

Tezin bölümlerine geçmeden önce, dördüncü bölümde Batı Afrika'daki askeri darbelerin özel bağlamına ilişkin tartışmalar, hipotezler ve varsayımlar şu üç ülke

örnek alınarak analiz edilmektedir: Gine, Mali ve Burkina Faso. Bu ülkelerdeki ortak ve farklı faktörler derinlemesine analiz edilmiştir. Hukukun üstünlüğü ve iyi yönetişimin güçlendirilmesi amacıyla askeri darbelerin önlenmesi için öneriler sunulmuştur. Bu bölüm, çalışmanın ilgili bölümlerinde sunulan hipotez ve varsayımlara açıklık getirmesi açısından özellikle önemlidir. Ayrıca, tezin bilimsel yönünü zenginleştirmek için, çeşitli akademik uzmanların yaklaşımları literatür taraması yoluyla analiz edilmiş ve böylece çalışmanın zenginleşmesine katkıda bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, darbe kavramının doğru anlaşılması ve katkısının değerlendirilmesi ele alınacaktır. Günümüzde darbe kavramı, haberlerde sıkça yer alan bir olgu haline gelmiştir. Bu nedenle, darbe genellikle hükümeti devirmek, mevcut yönetimi değiştirmek veya siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla gerçekleştirilen ani ve şiddetli bir olay olarak kabul edilir. Bir darbenin temel amacı, genellikle hükümetin meşruiyetini ve otoritesini zayıflatmak veya ortadan kaldırmaktır. Tarih boyunca darbeler, farklı bağlamlarda ve çeşitli nedenlerle meydana gelmiştir.

Genellikle hükümetten duyulan memnuniyetsizlik, ekonomik krizler, yolsuzluk suçlamaları ve toplumsal huzursuzluk gibi faktörler tarafından tetiklenmişlerdir. Örneğin Afrika ve Latin Amerika'da 20. yüzyıl boyunca çok sayıda darbe yaşanmıştır. Darbe türleri arasında, iktidarın silahlı kuvvetler tarafından ele geçirildiği ve genellikle düzeni yeniden tesis etme veya yolsuzlukla mücadele etme ihtiyacı ile gerekçelendirilen askeri darbe; sivil aktörler tarafından, genellikle kitlesel hareketler veya halk ayaklanmaları yoluyla gerçekleştirilen sivil darbe ve yasal meşruiyet kisvesi altında görevdeki bir hükümeti istikrarsızlaştırmak veya görevden almak için yargı kurumlarının kullanıldığı hukuki darbe yer almaktadır.

1.1. Darbe Kavram ve Tanımı

Bartelson'a göre, darbe kavramını hem ilgi çekici hem de çözülmesi zor kılan şey, siyaset felsefesindeki daha genel bir sorunu yani siyasette, teoride ve pratikte düzenli olan ile istisnai olan arasındaki ilişkiyi yeniden incelememize yol açmasıdır. Bir darbe, tanımı gereği yalnızca istisnai bir olay değildir; aynı zamanda başarılı olabilmesi için istisnai koşullara atıfta bulunularak sistematik şekilde gerekçelendirilmelidir. Her durumda, bir darbenin uygulanması, en azından mevcut kurallar içinde istisnaların oluşturulmasını ve bu istisnalar temelinde yeni kuralların belirlenmesini gerektirir (Bartelson, 1997: 323-346).

Fransız kökenli "darbe" kavramının kökleri Orta Çağ'a kadar uzanmakla birlikte, on altıncı yüzyılda devlet aklıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. O

dönemde, meşruiyet, egemenin kendine özgü hukuk üstü bir hukuk düzeni içinde ortak hukuku ihlalini haklı çıkaran, iktidar sahibi tarafından genel çıkar doğrultusunda gerçekleştirilen büyük bir eylemi tanımlamak için kullanılıyordu. Bununla birlikte, devlet aklı teorilerinin evrimi ve genel çıkarların sınırları üzerindeki belirsizlik, on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren kavramı, iktidar sahibi olmayanlara (18 Brumaire darbesinde olduğu gibi) da açmıştır. Bu yeniden tanımlama, darbeyi orijinal anlamını koruyarak, hala yasadışı ve belirsiz bir meşruiyete (2 Aralık darbesinin örneğinde olduğu gibi) kavuşturmuştur. Bu nedenle, söz konusu çok anlamlılık (polisemi), kavramın hem yanlış tanımlanması hem de yaygın kullanımı dolayısıyla önemli ölçüde kavramsal karmaşaya neden olmaktadır (Cherrier, 2022: 37). "Darbe" kelimesi, Fransızca'da orijinal bir terim olup genel olarak "hareket" veya "eylem" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bir darbe "devlete karşı gerçekleştirilen bir eylem" olarak tanımlanabilir. Ancak siyasette, darbe terimi, "yasadışı ya da zorla olsun, hükümetin değişmesi üzerinde belirli bir etkiye sahip ani ve kararlı bir eylem" anlamına gelir. Başka bir deyişle, bir darbe, bu tanıma göre, "ani", "kararlı", "yasadışı" ve "güçlü" karakteri ile tanımlanır (Lagoueyte, 2021: 75).

17. yüzyılda darbe, devletin ve prenslerin çıkarları doğrultusunda önemli bir karar olarak görülmüştür. Hükümet, ulusu kurtarmak amacıyla düşünülen olağanüstü bir eylem olarak kabul edilmiştir. Bu, belirli bir durumda neyin tehlikede olduğuna dair net bir sonuca ulaşılmasını sağlayacak kararlı ve şiddetli bir eylem yoluyla yapılır (dolayısıyla darbenin olağanüstü önemi). Şiddet, meşruiyetiyle ilgili temel soruları gündeme getirecek şekilde kullanılır. Yasaların ötesine geçen bir şiddet eylemi olarak darbe, devlet aklına karşı değildir. Devlet aklının artık yasaları kullanamayacağı, devletin selameti için bu yasalardan kendisini kurtarmak zorunda kaldığı acil ve ivedi durumlar vardır; işte bu an, devlet aklının bir tezahürü olarak hükümet darbesinin patlak verdiği andır (Nigro, 2013: 69). Eski rejim döneminde darbe, devletin "normal" işleyişine ani bir müdahale veya bir kargaşa olarak görülmemiştir. Ancak 17. yüzyıldaki darbe, düzensizliğe karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, devrim, olumlu bir anlam (veya devrimin belirli biçimlerini) kazanacak olan bir süreçtir. Fransa Devrimi, bu geçişte önemli bir rol oynamaktadır

çünkü devrilme noktasını sembolize eder. Bir yandan sürekliliği temsil eder; çünkü devrim, içinde darbenin hâlâ değişimin gerekli bir unsuru olarak kabul edildiği bir süreçtir (değişime izin verir). Ancak diğer taraftan, Fransa Devrimi, klasik darbe anlayışından bir kopuşu işaret eder, çünkü yöneticilerin ve egemenin yerini alan bir eyleme dönüşmüştür. On yedinci yüzyılda darbe, Fransa Devrimi'nden önce ve sırasında iktidarını korumak isteyen bir prensin eylemi iken; bu dönem sonrasında darbe, yöneticileri ve egemeni devirmeye yönelik bir eylem, kralın başını düşüren bir hareket, iktidarın uygulanmasında kopuş ve süreksizlik getiren bir eylem haline gelmiştir (L'Aminot, 2004: 323-346). Ancak, askeri darbe konusuna geri dönecek olursak, 17. yüzyıldaki darbe, tehlikeye karşı bir tepki, düzeni yeniden tesis etme girişimi veya bir ustalık hamlesi olarak kabul edilse de Fransa Devrimi'nden önce ve sonra, giderek itibarını kaybetmiştir. Darbe kavramı, olağanüstü, meşru ve gerekli bir eylem anlamını giderek kaybetmiş ve nihayetinde meşru olmayan ve korkunç bir eylem olarak nitelendirilmiştir (Nigro, 2013: 73).

Modern zamanlarda, darbe, iktidarın ordu veya onun desteklediği siyasi bir otorite tarafından yasa dışı ve şiddet kullanılarak ele geçirilmesiyle tanımlanır. Bu süreç, başlatılabilir ve nüfusun bir kısmı ya da tamamının katılımını içerebilir. Holo'ya göre, darbe *‘Uluslararası yasaların çiğnenmesi ve bir ülkede kurulan otoritelerin örgütlenmesini ve işleyişini düzenleyen yasal kuralların ani ve kasıtlı ihlali olarak tanımlanmaktadır. Amacı, sivil özgürlüklerin kontrolünü ve bölgedeki düzenin korunmasını sağlamaktır.’* (Holo, 1979: 103). Duhamel ve Meny'nin anayasal sözlüğüne göre, darbe, yürürlükteki anayasal prosedürlerin dışında, devletin liderleri veya ajanları tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Duhamel ve Meny, 1992: 240).

İç savaş, silahlı kuvvetler ve aynı ülkenin halkı arasında, mevcut rejimin destekçileri ile muhalifleri arasında bir bölünme yaratarak karşıtlık oluşturur (Duhamel ve Meny, 1992: 476). Halk isyanı, bazen şiddet içeren sokak gösterileri aracılığıyla mevcut hükümete karşı çıkan halkın bir kısmının hareketidir. Devrim, kurulu toplumsal ve hukuksal düzenin yıkılmasını ve yerine yeni bir düzenin kurulmasını hedefler; bu süreçte, yeni bir düzen oluşturmak amacıyla yasanın normal

işleyişinin askıya alınması öngörülür (Nigro, 2013: 70). Darbe hem sivil kişiler hem de askerler tarafından başlatılabilir. Sivil darbecilerin başarılı olabilmesi için ordu ya da orduya ait bazı üyelerin desteğine ihtiyaçları vardır. Ordu veya belirli subaylar tarafından gerçekleştirildiğinde, darbeye "putsch" veya "pronunciamento" adı verilir. Bu durumda, askeri bir rejim kurmak amacıyla kendi inisiyatifinde hareket eden ordu veya belirli subaylar etkindir (Duhamel ve Meny, 1992: 441). Darbe sırasında mevcut hükümeti, askeri veya sivil, ancak ordu yanlısı olabilen yeni bir hükümetle değiştirmeyi hedefler. Hükümetin devrilmesi olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir. Antik Yunan'da genç prens Smerdis'in ya da Roma'da Sezar'ın General Brutus tarafından öldürülmesinden, General Napolyon Bonapart'ın 18 Brumaire darbesine ve Louis-Napoléon Bonaparte'ın 2 Aralık 1851 darbesine kadar, ulusların siyasi tarihi bu tür olayların ünlü örnekleriyle doludur. Daha yakın tarihlerde ise, Latin Amerika ve ardından Afrika'nın siyasi yaşamı, 1960'lardan itibaren siyasi alanda gerçekleşen sürekli askeri müdahalelerle şekillenmiştir.

Darbeler, tarihsel süreçte farklı biçimlerde gerçekleştirilmiştir. Bunlar, askeri darbeler, sivil darbeler ve karma darbeler olarak sınıflandırılabilir. Askeri darbeler, genellikle silahlı kuvvetler tarafından yapılır ve askeri komutanlar veya yüksek rütbeli subayların hükümeti devirme girişimlerini ifade eder. Sivil darbeler ise, sivil toplum örgütleri, siyasi gruplar veya diğer toplumsal aktörler tarafından gerçekleştirilen müdahalelerdir. Karma darbeler ise hem askeri hem de sivil unsurların ortaklaşa gerçekleştirdiği darbelerdir. Darbe, kapsamlı bir şekilde tanımlanması güç bir kavram haline gelmiştir. Şekli veya gerekçesi ne olursa olsun, her zaman yasadışı ve anayasa ile çelişen bir eylem olarak kalmaktadır. Bu nedenle, herhangi bir darbe, genellikle ülkelerin büyük bir kısmı ile bölgesel ve uluslararası kuruluşlar tarafından kınanmaktadır. Darbeler, sıklıkla bir sorunun belirtisi ya da bir kriz durumunun yansıması olarak değerlendirilir (Lagoueyte, 2021: 83).

Aşağıdaki Tablo 1, Jonathan Powell ve Clayton Thyne'nin verilerine dayanarak, 1950 yılından bu yana gerçekleşen 486 başarılı ve başarısız darbenin 106'sının başarılı olduğu, toplamda 214 darbenin ise en çok etkilenen bölge olan Afrika'da gerçekleştiğini göstermektedir. Batı Afrika, askeri darbelere en yatkın ve bu

darbelerden en çok etkilenen bölge olarak öne çıkmaktadır; bu bölgedeki çoğu devlet, bir veya daha fazla askeri darbe yaşamıştır. Bu durum, bazen siyasi iktidarın demokratik yollarla el değiştirmesini engelleyen ve kurumsal düzensizliklere yol açan bir sömürgecilik mirasıyla ilişkilendirilebilmektedir.

Tablo 1: Afrika'yı Dünyanın Geri Kalanıyla Karşılaştırmak

Bölge	Darbe Girişimleri	Başarılı	Başarısız
Afrika	214	106	108
Latin Amerika	146	70	76
Doğu Asya	49	27	22
Orta Doğu	44	21	23
Avrupa	17	8	9
Güney Asya	16	10	6
Toplam	486	242	244

Kaynak: (Powell et Thyne, 2011).

Toplamda 214 darbenin Afrika'da gerçekleşmiş olması, bölgedeki tarihsel ve sosyo-politik dinamiklerin darbeler üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu darbelerin çoğu, hükümetlerin ekonomik ve siyasi krizlerle başa çıkamaması sonucunda meydana gelmiş olup, aynı zamanda Afrika'nın bağımsızlık sonrası dönemde karşılaştığı yapısal sorunları da gözler önüne sermektedir. Başarılı ve başarısız darbelerin sayısı, orduların güçleri ile siyasi sistemdeki boşlukların nasıl şekillendiğini yansıtmaktadır. Başarılı darbeler, bazen ulusal düzeyde istikrarı sağlamayı amaçlayan askeri yönetimler tarafından gerçekleştirilmişken, bazen de yalnızca kısa vadeli güç elde etme amacını güden girişimler olarak ortaya çıkmıştır.

Jonathan Powell'ın çalışmalarına göre, darbeler Afrika'da daha yaygın olup, giderek dünyanın en yoksul ülkeleriyle sınırlı kalmaktadır ve son darbe dalgası da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, Burkina Faso, Gine, Mali ve Çad'ın 2020 yılındaki Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) 20 milyar doların altındayken, Sudan'ın GSYH'si ise 21 milyar doların biraz üzerinde olmuştur. Buna karşın, dünyanın en güçlü ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin 2020 yılına ait GSYH'sinin yaklaşık 20 trilyon dolar olması beklenmiştir (Duzor ve Williamson, 2023). Terörizm ve isyan gibi tehditlerle karşı karşıya kalan, liderlerinin halk ya da silahlı kuvvetler nezdinde meşruiyetten yoksun olduğu ülkeler, darbeye maruz kalma olasılığı en yüksek olan ülkelerdir (Duzor ve Williamson, 2023).

Jonathan Powell ve Clayton Thyne tarafından derlenen verilere göre, 1950 yılından itibaren Afrika'daki 54 ülkeden en az 45'i darbe girişimlerine maruz kalmıştır. Ancak yalnızca başarılı darbelere, yani liderlerin en az bir hafta boyunca iktidarda kalmayı başardığı durumlara odaklanıldığında, bu sayı 36'ya düşmekte ve bu, Afrika ülkelerinin üçte ikisini temsil etmektedir (Powell ve Thyne, 2011).

1.2. Sivil Darbe Nedir?

Sivil darbe, sivil aktörlerin, hükümeti devirmek veya değiştirmek amacıyla şiddet içermeyen ya da kısmi şiddet içeren araçları kullandığı bir darbe türüdür. Askeri darbelerde ordu merkezi bir rol oynarken, sivil darbelerde öncelikli olarak, görevdeki hükümeti devirmek veya değiştirmek isteyen sivil aktörler yer alır. Sivil darbeler, belirli siyasi ve sosyal bağlama göre farklı biçimler ve stratejiler alabilir. Örneğin, kitle gösterileri, genel grevler, ekonomik boykotlar, sivil itaatsizlik kampanyaları, şiddet içermeyen direniş eylemleri veya diğer halk hareketi biçimleri gibi yöntemler kullanılabilir (Aykurt, 2025).

Hükümetin normal işleyişini etkileme ve istifaya zorlanması amacıyla siyasi ve sosyal baskı oluşturmak genellikle hedeflenir. 2011 yılında, nadir görülen bir ölçekte toplumsal ve devrimci hareketler, Kuzey Afrika'daki bazı ülkeleri harekete geçirmiştir. Bu, Arap Baharı olarak bilinen dönemi ifade etmektedir. Tunus'ta 2010-2011 yıllarında gerçekleşen Yasemin Devrimi, sivil darbelerin önemli bir örneğidir. Bu

devrimde, halk gösterileri, genel grevler ve sivil itaatsizlik hareketleri, otoriter rejimin çöküşünde etkili bir rol oynamıştır. Benzer eylemler, 2011 Mısır Devrimi gibi diğer ülkelerde de gerçekleşmiştir. Sivil darbeler, bazen meşruiyet ve yasallık açısından askeri darbelerle benzer şekilde tartışılabilir. Bazı görüşler, otoriter veya gayrimeşru rejimlere karşı direnişin meşru bir yolu olarak sivil darbeleri savunurken, diğer görüşler, bunları anayasal düzenin ve hukukun üstünlüğünün ihlali olarak değerlendirebilir (Bouallegue, 2017: 4).

Sivil darbe, demokratik kurumların anti-demokratik amaçlar doğrultusunda kullanılması olarak tanımlanabilir. Siyasi sistem, seçimler, halk protestoları veya mevcut hükümeti devirmek için yasal taktikler gibi mekanizmaları kullanan bireyler tarafından manipüle edilebilir. Bu durum, anti-demokratik hedeflere ulaşmak için demokratik süreçlere olan güvenin manipüle edilmesi gerektiği gerçeğiyle özellikle endişe verici olabilir. Tarih, sivil darbelerin örnekleriyle doludur. Örneğin, Ekvador'un seçilmiş devlet başkanı Jamil Mahuad'ın 2000 yılında istifa etmesine yol açan olay, hoşnutsuz sivil toplum grupları, yerli halklar ve ordu tarafından desteklenen kitlesel protestolarla birlikte gerçekleşen iyi bilinen bir vakadır. Demokratik sistemde Mahuad'a karşı gerçekleşen sivil darbenin başarısı, diğer sivil aktörlerin katkılarıyla mümkün olmuştur.

2014 yılında, Tayland'daki Yingluck Shinawatra hükümetine karşı kentsel seçkinler ve ordu tarafından önderlik edilen protestolar, hükümetin devrilmesine yol açmıştır. Seçimlerde çoğunluğu kazandığı halde, Shinawatra hükümeti, eleştirmenler tarafından ahabalık ilişkileri ve yolsuzlukla suçlanmış ve bu durum, geniş çaplı sivil huzursuzluğa neden olmuştur. Sivil darbeleri çevreleyen siyasi dinamiklerin karmaşıklığını gözler önüne seren bu protestolar, nihayetinde bir askeri darbeye sonuçlanmıştır. Sivil darbelerin gündeme getirdiği temel sorulardan biri, bu tür eylemlerin belirli koşullarda meşru olup olamayacağıdır. Bu yaklaşımın bazı savunucuları, demokratik kurumların yozlaşmış seçkinler tarafından güçlerinin pekiştirilmesi veya insan haklarının ihlali amacıyla kullanıldığı durumlarda, sivil aktörlerin temel demokratik ilkeleri korumak için harekete geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, bu bakış açısı tartışmalıdır, çünkü azınlığın iradesinin

çoğunluğa dayatılmasına olanak tanır. Dünyanın farklı bölgelerinde sivil darbe örneklerinin artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Batı Afrika, özellikle de Burkina Faso, bu duruma bir diğer örnektir. 2016 yılında, halk ayaklanması, Blaise Compaoré'yi 27 yıl sonra iktidardan uzaklaştırmıştır (RFI, 2014).

1.2.1. Sivil Darbe Motivasyonları

Sivil darbeler farklı siyasi, sosyal ve ekonomik bağlamlar tarafından motive edilebilir. İşte bir sivil darbe için bazı yaygın motivasyonlar (Pinard, 2011: 103):

- **Bir diktatöre karşı:** Diktatör veya baskıcı bir rejime muhalefet genellikle bir sivil darbe için ana motivasyonlardan biridir. Sivil aktörler insan haklarını ihlal eden, temel özgürlükleri kısıtlayan ya da gücünü veya yetkisini kötüye kullanan bir hükümeti devirmek için motive olabilirler.

- **Siyasi kriz veya istikrarsızlık:** Sivil darbeler uzun süreli bir siyasi kriz, iç çatışma, ırksal veya dini bölünmeler, iktidar mücadeleleri veya diğer siyasi istikrarsızlık biçimlerinden de kaynaklanabilir. Sivil aktörlerin mevcut hükümetlerin devrilmesini krizi çözmenin ve yeni bir yönetim kurmanın bir aracı olarak görmeleri muhtemeldir.

- **Sosyo-ekonomik koşullardan memnuniyetsizlik:** Sivil darbeler sosyo-ekonomik eşitsizlik, yaygın yoksulluk, yüksek işsizlik, yaygın yolsuzluk veya diğer ekonomik ve sosyal sorunlar tarafından da tetiklenebilir. Sivil toplum aktörleri, bu sorunların sorumlusu olarak görülen veya bu sorunları çözemeyen rejimleri devirmeye çalışabilmektedir.

- **Demokrasi ve insan hakları için mücadele:** Demokrasi, insan hakları ve sosyal adalet yanlısı hareketler demokratik olmayan rejimleri devirmek ve daha kapsayıcı ve katılımcı bir yönetim kurmak için harekete geçebilir. Demokratik idealler ve adil ve şeffaf kurumlara duyulan arzu sivil aktörleri motive edebilir. Bazı durumlarda sivil darbe belirli bir olay tarafından tetiklenebilir. Bu olay tartışmalı bir seçim, şiddet içermeyen gösterilerin şiddetle bastırılması, büyük bir siyasi skandal ya da toplumda çatlak yaratan ve tepkiye yol açan başka herhangi bir kriz olabilmektedir.

Bu motivasyonların birden fazla değişkenin kesişiminde yer alabileceğini ve bunlar tarafından şekillendirilebileceğini kabul etmek önemlidir. Ayrıca, meşruiyet ve gayri meşruiyet algıları, sivil darbeye dahil olan farklı aktörlerin bakış açılarına ve gündemlerine göre değişebilmektedir.

1.2.2. Anayasa Darbesi

"Anayasal darbe" kavramı, bir ulusun yürütme veya yasama organlarının, demokratik kurumları ve denetim-dengeleme sistemlerini aşmak veya zayıflatmak amacıyla yasal veya anayasal yöntemler kullandığı bir durumu ifade eder. Bu tür eylemler genellikle iktidarlarını pekiştirmek amacıyla gerçekleştirilir. Anayasal bir darbe sırasında, iktidardakiler, görev sürelerini uzatmak, sivil özgürlükleri kısıtlamak, yargının özerkliğini zayıflatmak veya parlamento ve diğer denetim-dengeleme mekanizmalarının etkisini azaltmak için anayasal yasaları, prosedürleri ya da mekanizmaları manipüle edebilirler. Anayasal darbeler, çeşitli taktiklerle gerçekleştirilir (Audebert, 2001).

Yeni binyılın başlarında, anayasal darbeler, darbe sürecinin genellikle şiddet içermemesi ve açıkça yasal görünmesi nedeniyle, iktidarın silahlı olarak ele geçirilmesinden farklı bir karakteristik taşıyordu. Cumhurbaşkanlığı görev süresinin uzatılması, belirli adayların seçimlerden dışlanması veya yürütme yetkisinin devlet başkanına devredilmesi gibi yasal araçlarla müdahale etmeleri, bu tür eylemleri gerçekleştirenlerin, bir kez yerine getirdikten sonra kesin bir şekilde kınanmasını zorlaştırır. Ulusal egemenlik adına, hiç kimse ülkenin üzerinde değildir ve anayasal darbe, uluslararası toplumu net bir tutum benimsemeye zorlayan gri bir alanı ifade eder (İmpact Campus, 2011). Anayasa, siyasi krizler ortaya çıktığında, özellikle de iktidarın kullanımının meşru olup olmadığı (ya da en azından anayasal olarak izin verilip verilmediği) sorusunun cevabını bulmak için başvurulmuş ilk kaynaktır. Ayrıca, resmi anayasal hükümlerin anlaşılması, iktidarın yöneticiler tarafından fiilen nasıl uygulandığının ya da kullanıldığının daha sonra analiz edilmesini mümkün kılmak için gereklidir.

Hükümler, bir kez anayasada kabul edildikten sonra, değiştirilmeleri sıradan kanunlara kıyasla çok daha zor hale gelir. Anayasadaki yürütme gücünü

değerlendirmek için bir metodoloji geliştirilmekte olup, bu metodoloji, bir anayasadan diğerine yapılan değişiklikleri ölçmek ve böylece anayasal darbeleri tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Anayasa, siyasi bir kriz durumunda, özellikle güç kullanımının yasal ya da en azından anayasal olarak izin verilip verilmediğini belirlemek için başvurulmuş ilk kaynaktır. Ayrıca, resmi anayasal hükümlerin bilinmesi, hükümdarın yetkilerinin uygulanması ya da etkin bir şekilde kullanılmasının sonraki bir analiz için gereklidir. Hükümler, bir kez anayasaya dahil edildikten sonra, sıradan kanunlara göre değiştirilmeleri daha zor hale gelir. Newman'a göre, bir anayasadaki yürütme gücünü değerlendirmek ve anayasal darbeleri tespit etmek amacıyla bir anayasadan diğerine yapılan değişikliklerin ölçülmesi için belirli bir yöntem ihtiyacı vardır (Newman, 2011: 21-22).

Afrika'nın en uzun süre iktidarda kalan liderleri, bu eğilimin en önemli örneklerindendir. Ekvator Ginesi'nden Teodoro Obiang Nguema Mbasogo, Angola'dan José Eduardo dos Santos ve Zimbabwe'den Robert Mugabe, 35 yıldan fazla bir süredir iktidarda olup, anayasayı değiştirerek iktidar sürelerini uzatmışlardır. Her üç ülkede de basın özgürlüğü ya çok sınırlıydı ya da hiç yoktu, ayrıca muhalefet partilerinin protesto düzenlemeleri sistematik bir şekilde engellenmiştir. Yönetimlerine karşı çıkmaya çalışanlar, sert bir şekilde bastırılmıştır. Kongo Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Denis Sassou Nguesso, bu yolu izleyen son Afrikalı liderlerden biriydi. 1992 ile 1997 yılları arasında beş yıl süren bir aradan sonra, 31 yıldır iktidardadır. 2015 yılı Ekim ayında ise, hükümeti, cumhurbaşkanlığı süresinin uzunluğunu değiştirmek amacıyla bir anayasa referandumu düzenleme kararı almıştır. Temmuz 2015'te, Burundi Devlet Başkanı Pierre Nkurunziza, Arusha Barış Anlaşması'nın ve ülkedeki yıllarca süren iç savaşı sona erdiren uzlaşma ruhunun ihlali olarak görülen pek çok vatandaşın protestolarına rağmen, üçüncü bir başkanlık dönemi için aday olma niyetini açıklamıştır. Arusha Anlaşması uyarınca, Cumhurbaşkanı'nın üst üste iki dönemle sınırlı olması gerekmektedir. Bu açıklamaya karşılık olarak, ülke genelinde aylarca süren halk gösterileri patlak vermiş, ancak Pierre Nkurunziza fikrini değiştirmemiştir. Ayrıca, kendi iktidar partisinin bazı üyeleri de adaylığına karşı olduklarını belirterek partilerinden ayrılmışlardır (Sawyer, 2016).

Hükümet, halkın endişelerine yanıt vermek ve barışçıl bir çözüm aramak yerine, acımasız bir baskıyı tercih etmiştir. Güvenlik güçleri, göstericilere, aktivistlere ve bağımsız gazetecilere karşı şiddetle müdahalede bulunmayı sürdürmüştür. Bu baskılar, yüzlerce göstericinin ve rejim karşıtı olduğu düşünülen bireylerin ölümüne yol açarken, binlerce kişi de artan gerilim ve istikrarsızlık ortamında hapsedilmiştir. Burundi'de 2015 yılında yaşanan bu olaylar, ülkede insan haklarına saygı gösterilmesi ve demokrasinin korunması konularında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ciddi endişelere yol açmıştır.

1986 yılından bu yana iktidarda bulunan 72 yaşındaki Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni, 2005 yılında başkanlık görev süresi sınırlamalarına uymamak amacıyla, parlamentoyu yasa dışı bir şekilde manipüle ederek ülkesinin anayasasını değiştirmiştir. Ruanda Devlet Başkanı Paul Kagame de 2017'de dönem sınırlamasıyla karşı karşıya kalacaktı, ancak bağımsız bir sivil toplum ve medyanın, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının (STK) ve gerçek bir muhalefetin neredeyse hiç olmadığı bir ortamda, Kagame, Aralık 2015'te bir referandum yapmayı başarmıştır. Bu referandumda, Ruanda vatandaşları, Kagame'nin Ağustos 2017'deki seçimlerde sadece üçüncü dönemi için değil, aynı zamanda dördüncü ve beşinci dönemler için de aday olmasına olanak tanıyacak anayasa değişiklikleri lehinde oy kullanmış ve böylece Kagame'nin 2034 yılına kadar iktidarda kalmasına imkân tanımıştır (Sawyer, 2016).

Liderler, otoritelerini pekiştirmek veya görev sürelerini uzatmak amacıyla anayasa değişiklikleri önerme ve bunları yürürlüğe koyma stratejisini kullanabilmektedirler. Bu, cumhurbaşkanlığı görevine dönem sınırlamaları getirmek, seçim kurallarını değiştirmek veya yürütme ayrıcalıklarının genişletmek gibi önlemlerle gerçekleştirilebilir. Bir diğer yaklaşım ise seçim sürecini manipüle etmektir. Bu, muhalefetin oylarını baskı altında tutma, seçmenleri korkutma, seçim sonuçlarını sahtekarlıkla değiştirme, basın özgürlüğünü kısıtlama ya da diğer seçim sahtekarlığı türlerine başvurma gibi eylemleri içerebilir; tüm bu eylemler, mevcut liderliğin zaferini sağlama amacına yöneliktir.

İktidardaki bazı cumhurbaşkanı bir dönem daha aday olmak için kullandıkları araçlardır. Kendi anayasal projelerini hayata geçirmek için ne olursa olsun her türlü

mekanizmaya başvururlar. Bu "anayasal darbe" kavramı, başka endişe verici durumlara yol açabilecek darbe türlerinden biridir. Bunu akılda tutarak, bir anayasal darbeye işaret eden unsurları aşağıdaki gibi sıralayabilmektedir (Audebert, 2001):

• **Mahkeme davalarına karışmak:** Anayasal değişiklik planları olduğunda, iktidardaki siyasetçilerin siyasi veya sivil protestocuları bastırmak veya susturmak için yargıyı sıklıkla manipüle ettikleri bir gerçektir. Ayrıca yandaş hakimler atayarak, yargı denetimini kısıtlayarak ve olumsuz mahkeme kararlarına itiraz ederek yargı üzerindeki kontrollerini güçlendirirler. Bu manevra, bazıları tarafından askeri darbeye eşdeğer olarak görülen gayrimeşru ve yasadışı bir anayasal darbenin kurulmasına izin verir. Gine'de Başkan Alpha Condé, Gabon'da Başkan Ali Bongo ve Burkina Faso'da Başkan Blaise Compaoré iktidarlarını tartışmalı bir şekilde uzatmaya çalışmış ya da bunu başarmış, bazen de askeri darbelerle sonuçlanmış örneklerdir (PSC Report, 2023).

• **Sivil özgürlüklerin bastırılması:** Hükümetler, Gine ve diğer ülkelerde olduğu gibi, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, basın özgürlüğü, siyasi muhalefet özgürlüğü ve sivil toplumun örgütlenme özgürlüğü gibi sivil özgürlükleri kısıtlamak için yasaları ve güvenlik önlemlerini kullanabilir. Geçmişte olduğu gibi, Afrika'daki anayasal darbelerin temel motivasyonunun bazı liderlerin mümkün olduğunca uzun süre iktidarda kalma arzusu olduğu görülmektedir. Bir lider, siyasi programını tamamlamak için yeterli yılı olmadığını varsayar. Bu da onları ellerindeki işi bitirmek için daha uzun süre iktidarda kalmaya motive eder. Ve liderler halklarına karşı korkunç suçlar işlediklerinde, ulusal ya da uluslararası adaletle yüzleşmektense iktidarda kalmayı tercih ederler (PSC Report, 2023). Ancak bu motivasyonların tüm Afrikalı liderleri temsil etmediğini ve kıtadaki pek çok ülkenin halkın iradesine saygı duyan barışçıl demokratik geçişler yaşadığını vurgulamak önemlidir. Güçlü kurumlar, şeffaflık ve hukukun üstünlüğüne bağlılık, otoriter suiistimalleri ve anayasal darbeleri önlemek için elzemdir. Anayasal darbeler genellikle demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne yönelik bir tehdit olarak görülür ve iktidardakilerin görünür meşruiyeti korurken demokratik kurumları baltalamasına izin verir. Tanımak ve mücadele etmek zor olabilir, çünkü genellikle kurnazca yollarla ortaya çıkar ve otoriter iktidarı pekiştirmek için demokrasi mekanizmalarını kullanır.

Az önce açıkladığımız her şeyle, anayasal darbenin devletin düzgün işleyişi üzerinde zararlı sonuçları olduğu belirtilmelidir. İşte anayasal darbenin sonuçlarının bir özeti (Audebert, 2001):

• **Olumsuz ekonomik etki:** Anayasal darbenin yol açtığı siyasi istikrarsızlık, yatırımcı güveninin azalmasına ve ekonomik ortamın bozulmasına neden olabilir. Darbe planı siyasi tartışmalara girdiğinde ekonomik krizlere yol açabilir. Siyasi şiddet ve toplumsal huzursuzluk kamu ve özel binaların yıkılmasına yol açabilir. Gine'de olduğu gibi, eski Başkan Condé rejimiyle yapılan anayasal değişiklik büyük bir ekonomik bozulmaya yol açmış ve 05 Eylül 2021'de bir başka askeri darbeye sonuçlanmıştır. Önerilen bu anayasal darbeden önce ve sonra Gine'de işler yavaşlamıştır;

• **Hak ve özgürlüklerin azaltılması:** Anayasal darbeler genellikle vatandaşların ifade, örgütlenme ve gösteri özgürlüğü gibi temel haklarını kısıtlamak için kullanılır. Hükümet, görev süresini anayasaya aykırı bir şekilde uzatmak amacıyla, halkın doğal haklarını kullanmasını engellemek için makyavelizm stratejiler uygulamaktadır. Bu da ifade ve hareket özgürlüğünün kısıtlanması şeklinde gerçekleşmektedir. Oysa ifade özgürlüğü demokrasinin temelidir. Anayasal darbe halkın bir kısmının yozlaşmasına izin veriyor, rejim popülerlik kazanmak ve böylece projesini ilerletmek için halkını aç bırakmaktadır;

• **Siyasi istikrarsızlık:** Anayasanın devrilmesi veya manipüle edilmesi, hükümet örgütlenmesinin temellerine meydan okuduğu için siyasi istikrarsızlığa yol açar. İktidardaki lider halkın hayal kırıklığına neden olabilir. Bu, demokratik kurumlara güven kaybına yol açar ve halkın siyasi ilgisizliğine yol açabilir. Dahası, üçüncü bir terim arayışı şiddeti tetikleyebilir ve siyasi durumu kötüleştirebilir, hatta can kaybına neden olabilir;

• **Bölgesel ve uluslararası izolasyon:** Demokratik ilkelere aykırı eylemler, potansiyel diplomatik ve ekonomik yaptırımlarla birlikte, ilgili devletin bölgesel ve uluslararası izolasyonuna yol açabilir. Anayasal darbeler uluslararası toplum, bölgesel ve alt bölgesel örgütler tarafından yaptırımlara yol açabilir. Bu yaptırımlar, mali

yardımların askıya alınması, belirli karar alma organlarına katılımın yasaklanması, ekonomik yaptırımlar vb. gibi farklı biçimlerde olabilir.

1.3. Askeri Darbe Nedir?

Askeri darbe, bir ordu mensubu veya askeri bir grup tarafından, şiddet kullanarak veya kullanmadan, iktidarı zorla ele geçirmek amacıyla gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanabilir. Başarılı olsun ya da olmasın, güç kullanımına dayalı olarak siyasi iktidarın anayasaya aykırı veya yasadışı bir biçimde ele geçirilmesi girişimidir. Başarılı bir askeri darbe, genellikle önceki bir girişimde başarısızlık yaşamış subaylar tarafından yönetilir, çünkü bu subaylar sahada değerli deneyimler edinmişlerdir. Bu bağlamda, başarısız bir askeri darbe, çoğunlukla faillerinin deneyimsizliği ve hazırlıksızlığı nedeniyle başarısız olur. Askeri darbeler dışında, anayasal ve sivil darbeler gibi diğer darbe türleri de mevcuttur (Joana, 2012: 32).

Thomson'a göre ordu, her Devletin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle, devletin güvenlik güçlerine sahip olması gereklidir, ancak demokratik bir toplumda ordu yalnızca kamu yararına hareket etmelidir. Demokrasinin kuralları (yasal rasyonalite), ordunun siyasi olarak tarafsız olmasını ve kurumlarının sivil hükümete bağlı olmasını gerektirir. Müdahale etmeme etiğine rağmen, tüm güvenlik güçleri bir dereceye kadar siyasi sürece dahil olurlar. Demokrasilerde dahi üst düzey subaylar, savunma politikasının geliştirilmesi ve birliklerin finansmanına ilişkin bütçe meselelerinde yer alırlar. Benzer şekilde, liberal demokrasilerde askeri personelin yüksek makamlara yükseldiği görülmektedir; örneğin, ABD Başkanı Dwight Eisenhower ve Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle (Thomson, 2022: 134). Askeri darbeler, genellikle bir ülkenin durumu ciddi şekilde endişe verici bir noktaya ulaştığında ve özellikle ekonomik anlamda çıkmaza girdiğinde meydana gelir. Bu tür durumlarda, ordu, başvurulacak bir merci olarak ön plana çıkar ve subaylar, toplumun diğer kesimleriyle benzer olumsuz koşullarda bulunduklarında, darbenin gerçekleşme olasılığı artmaktadır.

Diğer darbe kategorilerini (kurumsal, anayasal vb.) bir kenara bıraktığımızda, her askeri darbenin temelinde üç ana neden yatmaktadır. İlk neden son derece

önemlidir çünkü psikolojik bir temele dayanır ve birey ile asker, özellikle de subaylar ile doğrudan ilişkilidir. Ancak, sahadaki hareketlerde yaş faktörünün önemli bir rol oynadığı göz önüne alındığında, bu durum genellikle generalleri etkilemez. Yine de, bu eğilim genç yaşlardan itibaren kendini gösterebilir. Örneğin, Şilili General Pinochet, 1968 yılında Hitler'in Mein Kampf adlı kitabını okumaya başlamış ve gençliğinde, İspanyol toplumunu Frankocu bir cumhuriyete dönüştüren İspanyol General Franco'dan etkilenmiştir. İkinci neden ise subayın kendi durumundan memnun olmaması, özellikle de bir üst rütbeye terfide yaşanan gecikmelerle ilgilidir. Bu durum, bazı ülkelerde general rütbesine ulaşmak için gereken yaş aralığıyla da ilişkilidir. Örneğin, Fransa'da general olma yaşı yaklaşık elli iken, Nijerya'da bu yaş kırk civarındadır. Mısır'da, terfiinde geride kalan Sedat, 1952 darbesine isteyerek katılmıştır. 1960'larda şu itirafta bulunmuştur: "Devlete karşı hiçbir şey yapmadım ama krala karşı her şeyi yaptım." 1948'deki savaşta savaşan Nasır ise, Mısır'ın monarşik sistemindeki kusurları görerek daha fazlasını talep etmiştir (PSC Report, 2023).

Dolayısıyla, bu durum, askerlerin içinde bulunduğu istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Ordunun askeri darbe için harekete geçmesinin üçüncü nedeni ise ülkenin mevcut durumu ile bağlantılıdır: yolsuzluk yaygındır, sivil vatandaşların maaşları yaşam standardına orantısız bir şekilde düşüktür, adaletsizlik hakimdir ve hukuk sadece bir formaliteden ibarettir (kâğıt üzerindeki mürekkep!). Anayasa, halkın ihtiyaçlarıyla uyumsuz olduğundan uygulanabilir ve yeterli değildir. "Anayasal kültürü olmayan bir anayasa, anayasacılığın yıkımıdır" görüşü bu bağlamda önemlidir; zira bu kültür eksikliği, istikrarsızlığa ve dolayısıyla askeri darbelerin zemininin hazırlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, pek çok Afrika, Asya, Arap ve Latin Amerika ülkesi için geçerlidir. Genel olarak, hukuk kültürü ile hukukun kendisi arasında ciddi bir orantısızlık bulunmaktadır. Gerçekten de birçok kişi, anlaşmazlıklarını yolsuzluk yoluyla çözmeyi tercih etmektedir, bu da iktidardaki diktatörlük rejimi tarafından teşvik edilen bir yaklaşımdır. Mareşal Sissi'nin ünlü "Ben rejimi değil, Mısır devletini savunuyorum" sözünü burada es geçmeyeceğim, çünkü diktatörlük rejimleri genellikle serttir ve ülkeyi tam anlamıyla istikrarsızlığa sürükler. Bu durum, er ya da geç, bir Arap Baharı'na veya bir dizi askeri darbeye yol açacaktır.

Nihayetinde, her şey iktidardaki askere ve onun psikolojik durumuna bağlıdır. Yukarıda belirtilen üç neden ışığında, subayların kapsamlı olmayan bir sınıflandırmasına geçmek mümkündür (N'Guessan, 2019: 12).

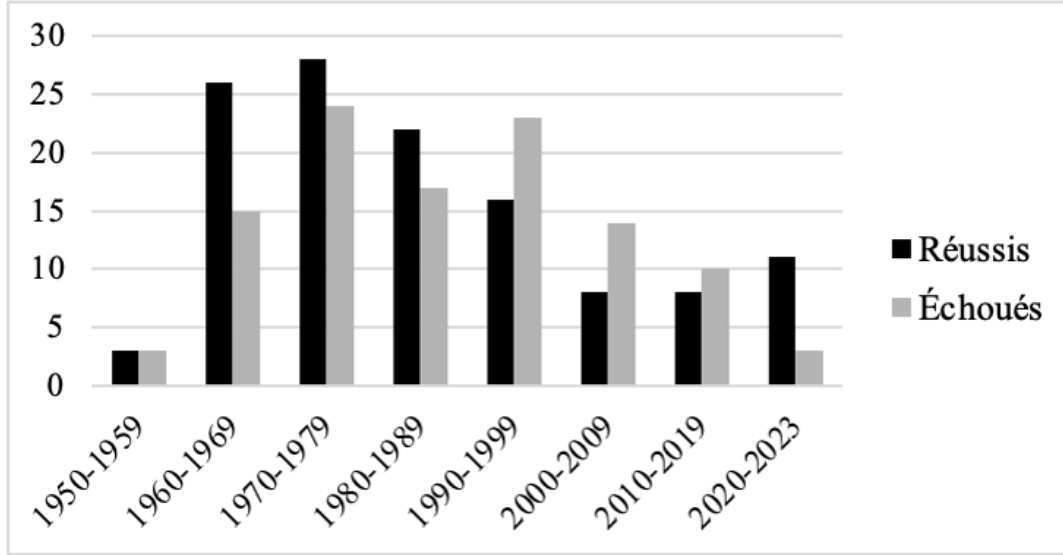
Günümüzde, Batı Afrika'da, Üçüncü Dünya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, askeri darbeler en yaygın ve sık görülen siyasi değişim yöntemlerinden biri haline gelmiştir. Gerçekten de 1960'lı yıllarda bağımsızlıkların yeniden canlanmasından bu yana, Afrika devletlerinin neredeyse yarısında sivil hükümetlerin yerini askerî yönetimler almıştır. Askerî darbeler için en cazip bölge ise Batı Afrika olmuştur. Bu darbeler o kadar yaygın hale gelmiştir ki, örneğin Benin, yalnızca on yıl içinde (1963-1973) altı başarılı darbe gerçekleştirmiştir. Bu durum, ortalama olarak her yirmi ayda bir askeri darbe olduğu anlamına gelmektedir. Nijerya da benzer bir sıklıkla askeri darbeler yaşamıştır. Gana ve Burkina Faso da benzer bir yol izlemiştir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu tür siyasi değişim biçimi, 1990'lı yıllarda yeniden ortaya çıkmaya başlayana kadar, özellikle "iç savaşlardan" daha fazla dikkat çekmiştir. Askeri darbelerle ilgili birçok teori bulunmaktadır. Ancak bu teorilerin temel amacı, yalnızca askeri müdahalelerin nedenlerini açıklamak gibi görünmektedir (Souaré, 2007: 17).

ABD'deki Illinois Üniversitesi Cline Sosyal İleri Araştırmalar Merkezi'nin Darbe Projesi'ne (CDP) göre darbeler, ulusal bir hükümetin yürütme yetkisini gayrimeşru ve ani bir şekilde ortadan kaldırmayı amaçlayan planlı eylemler olarak tanımlanmaktadır. Bazı olaylar şiddetle ilişkilendirilse de Afrika Birliği'nin deyimiyle, bu tür anayasaya aykırı hükümet değişiklikleri şiddet içermeden de gerçekleşebilir. Afrika'daki darbe girişimlerinin toplam sayısı, 1960 ile 1990 yılları arasında yaklaşık olarak sabit kalmış ve yıllık ortalama dört civarında gerçekleşmiştir. Ancak, 1990 ile 2020 yılları arasında bu rakam neredeyse yarıya inmiştir (Jacquemot, 2023: 6). Geçmişte darbeler genellikle daha şiddetliydi; ancak günümüzde bu durum değişmiş olup, daha az şiddet kullanılmaktadır. 1960'lar ile 1990'lar arasında darbeler çoğunlukla büyük kayıplara yol açmış, cumhurbaşkanları ve yardımcıları suikasta kurban gitmiştir. Bu eğilim, 1990'lardan 2020'ye kadar değişmiş ve askeri darbeler

bazen kan dökülmeden gerçekleştirilmiş, cumhurbaşkanları ise bazen gözetim altında tutulmuştur (PSC Report, 2023).

Şekil 1, 1950'den 2023'e kadar Afrika'daki başarılı ve başarısız askeri darbelerin sayısını göstermektedir. Muhammed Naguib'in 1952 yılında Kral I. Faruk'u tahttan indirmesinden bu yana, Mısırlılar tarafından özgürleştirme eylemi olarak kabul edilen askeri darbelerle birlikte Afrika'da toplam 289 yasadışı darbe kaydedilmiştir. Bunlardan 156'sı başarılı olmuştur. Sudan, 1950'lerden bu yana en fazla başarılı ve başarısız darbenin yaşandığı ülke olmuştur, her biri on dokuz darbe ile. Engellenen komplolar, yani planlaması yarıda kesilenler dahil edildiğinde, bu sayı 30'u aşmaktadır. Burkina Faso'da ise on bir başarılı darbe kaydedilmiş, herhangi bir başarısız darbe yaşanmamış ve ordudan beş devlet başkanı çıkmıştır. Sierra Leone, darbe sayısı ve sıklığı açısından listenin üst sıralarında yer almaktadır (Jacquemot, 2023: 7). Bu şekil, 1950'den 2023 yılına kadar Afrika genelinde gerçekleşen askeri darbelerin izini sürmektedir. Bu durum, Afrika'nın geleceği için bu alandaki akademik araştırmaların önemini vurgulamaktadır.

Sekil 1: Afrika'da Askeri Darbeler (1950-2023)

Kaynak: (Powel ve Thyne, 2023).

Afrika'daki askeri darbeler, genellikle siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar, etnik çatışmalar ve yolsuzluk gibi derin toplumsal sorunlarla ilişkilidir. Bununla

birlikte, son yıllarda demokrasiye geçiş süreçleri ve halkın siyasi katılımı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak askeri yönetimlerin tekrar güç kazanması, bu süreçlerin zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Afrika'daki askeri darbeler, hala kıta genelinde özölmesi gereken önemli bir sorun olarak durmaktadır.

Askeri darbe, güvenlik güçlerinin öncülüğünde, hükümetin aniden yasadışı bir şekilde devrilmesi olarak tanımlanabilir. Darbeler, gerici veya devrimci, kanlı veya kansız olabilir. Ancak, darbenin özelliğı, ani bir şekilde gerçekleşmesidir; haftalar süren bir süreçten ziyade, yalnızca birkaç saat veya gün içinde tamamlanmalıdır. Bu bakımdan, askeri darbeler, diğeri siyasi ardılık türlerinden farklıdır. Demokratik seçimlerle gerçekleştirilen rejim değışiklikleri, yabancı işgalleri, daha yaygın iç isyanlar veya bu unsurların herhangi bir kombinasyonu ile karıştırmamalıdır (Thomson, 2022: 134). Askeri darbe, askeri bir azınlık tarafından, yasadışı bir şekilde mevcut rejimi devirmek amacıyla planlanan, organize edilen ve yapılandırılan bir eylem olarak tanımlanabilir. Askeri darbe, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin aktif veya emekli üyelerinin askeri güç kullanarak hükümeti devirmeye çalıştığı bir darbe türüdür.

Askeri bir darbeye, ordu veya ordunun bir hizbi, genellikle hükümet binalarını işgal etmek, medya üzerinde kontrol sağlamak, sivil özgürlükleri askıya almak ve bir kuşatma durumu uygulamak gibi stratejiler kullanarak hükümetin kontrolünü zorla ele geçirir. Askeri darbeler, genellikle mevcut hükümetle ordu arasındaki memnuniyetsizlik, ülkedeki siyasi veya etnik bölünmeler, sosyo-ekonomik eşitsizlikler, iç çatışmalar ya da güç veya ayrıcalık kaybı korkusu gibi faktörlerden kaynaklanır. Askeri darbeye katılan askeri liderler, hükümetin doğrudan kontrolünü ele geçirmeyi veya iktidarı kullanacak bir askeri rejim kurmayı hedefleyebilirler. Askeri darbe, "az sayıda subayın, birkaç günden fazla sürmeyen gizli bir operasyonla bir devletin otoritesini en üst düzeyde yasadışı bir şekilde ele geçirmesi" olarak tanımlanmaktadır (Souaré, 2007: 18). Askeri darbelerin geleneksel algısı, askeri bir hizip veya bireyin, çoğu zaman demokratik olmayan ve bencil gerekçelerle iktidarı ele geçirmesi olarak şekillenmiştir. Genel anlamda bir darbe, ordu ile hükümet arasındaki

siyasi bir çatışmayı, askeri bir devralma ile sonuçlanan bir süreç olarak tanımlanabilir (Pathmanand, 2008: 2).

Askerî darbeler, siyasi iktidarın esas olarak ülke ordusunun belirli bir grubu tarafından anayasaya aykırı bir süreçle ani ve zorla ele geçirilmesi olarak tanımlanır. Darbe sürecine bazı durumlarda şiddet de dahil olabilir. Darbeler, siyasal şiddetin bir başka biçimi olan devrimlerden iki temel noktada ayrılmaktadır. Birincisi, darbeler devlet mekanizması içinde sınırlı bir grup, özellikle de ordu mensupları tarafından gerçekleştirilir ve bu nedenle kitlesel bir halk hareketine dayanmaz. İkincisi, darbeler siyasi sistemi köklü bir şekilde değiştirmekten ziyade mevcut hükümeti veya iktidar grubunu değiştirmeyi amaçlar. Başka bir deyişle, darbeler değişim açısından devrimlere kıyasla daha temkinli ve muhafazakâr bir nitelik taşımaktadır (Aktaş, 2019: 2; aktaran Heywood, 2010: 489). 20. yüzyıl, özellikle Afrika, Latin Amerika, Orta Doğu ve bazı Asya ülkelerinde gerçekleşen çok sayıda askerî darbe ile karakterize edilmiştir. Darbeler, gerçekleştiriliş biçimleri ve sivil siyaset alanına müdahale derecelerine göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır.

Nordlinger'i'ye göre, askeri darbeleri siyasi ve ekonomik hedeflere göre üç gruba ayrılmaktadır (Aktaş, 2019:2 aktaran Nordlinger, 1977: 21-22):

(1) Aracı (moderatörler) olarak hareket eden askeri grup, mevcut hükümet yapısını korur ve yalnızca uygulamaları üzerinde veto yetkisi kullanır;

(2) Koruyucu grup iktidarı elinde tutar ve belirli siyasi ve ekonomik hedeflerin bir parçası olarak siyasi sistemde değişiklikler yapabilir;

(3) İktidar grubu ise iktidarı daha uzun vadede ve daha kapsamlı bir şekilde ele geçirmekte, siyasi yapıyı büyük ölçekte, kısmen de ekonomik ve toplumsal yapıda değiştirmeyi hedeflemektedir.

Askerî darbelerle ilgili sorular, siyaset bilimi alanında önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir. Bunun nedeni, askerî darbenin siyasi iktidarın, özellikle de seçilmiş ve demokratik bir hükümetin devrilmesine yol açan bir olgu olmasıdır. Askerî darbeler üzerine yapılan çeşitli çalışmaları inceledikten sonra, bu kavramın

tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Askerî darbeler, aşağıdaki temel özellikler doğrultusunda tespit edilebilir (Nordlinger, 1977: 73):

- **Güç kullanımı:** Çoğu askeri darbeye güç kullanımı eşlik eder, çünkü tüm ordunun aynı anda bir hükümeti devirmek için harekete geçmesi nadiren mümkündür. Genellikle ordunun belirli bir fraksiyonu mevcut hükümeti destekler, bu da darbenin hedefine ulaşabilmesi için güç kullanımını zorunlu kılar;

- **İktidardaki rejimin devrilmesi:** Herhangi bir askeri darbenin, mevcut hükümeti yasa dışı yollarla devirmeyi amaçladığını vurgulamak önemlidir. Darbenin gerçekleşmesinin ardından ordu, devlet kurumlarının kontrolünü ele geçirir ve çoğunlukla iktidarını pekiştirmek amacıyla medya üzerinde baskı kurarak kamuoyu algısını yönlendirmeye çalışır;

- **Yasadışılık ve zorlama:** Her ne koşulda olursa olsun, askeri darbe anayasal düzene aykırı ve hukuken geçersizdir, zira ordu, siyasi tarafsızlığını korumalı ve siyasal süreçlere müdahil olmamalıdır. Ancak bazı durumlarda ordu, yürütme, yasama ve yargıyı kapsayan birincil siyasi aktör haline gelebilmektedir. Bu bağlamda, Gine ordunun iktidara el koyduğu örneklerden biri olarak gösterilebilir;

- **Hız, sürpriz ve eylem gizliliği:** Bir askeri darbenin en belirgin özelliklerinden biri, hız ve sürpriz unsurudur. Genellikle ani ve hızlı bir şekilde gerçekleşir ve askeri bir azınlıktan böyle bir eylem beklemeyen toplumu şaşkına çevirir. Darbeler genellikle en üst düzeyde gizlilik ve stratejik planlama çerçevesinde yürütülür ve bu sürecin farkında olan bireylerin sayısı son derece sınırlıdır;

- **Meşruiyet arayışı:** Askerî darbelerin ardından darbeciler, eylemlerini meşrulaştırmak amacıyla genellikle halk desteğini arayışına girerler. Bu durum, halkın desteğini kazanmak için popülist söylemler benimsemeleri ve ulaşılması mümkün olmasa bile çeşitli vaatlerde bulunmaları şeklinde kendini göstermektedir. Ancak zamanla iktidardaki cunta, gerçek yönetim anlayışını ortaya koymaktadır. Kamu yönetimindeki yetkinlik eksikliği, ülkede yeni sorunlara yol açmakta ve yönetim

krizlerini derinleştirmektedir. Bu bağlamda, söz konusu kriz, zaman zaman şiddet içeren toplumsal hareketlerin doğmasına neden olabilmektedir.

Temel düzeyde, askeri darbe girişimleri, ordunun bireysel üyelerinin başarılı bir darbenin potansiyel faydalarının, girişimin riskleri ve olası maliyetlerinden daha ağır bastığına inanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, başarısız bir darbe girişiminin maliyetini azaltan veya başarılı bir darbenin getirilerini artıran faktörler, darbe girişimlerinin gerçekleşme olasılığını yükseltmektedir. Örneğin, zayıf bir ekonomi gibi yapısal faktörler, iki temel mekanizma aracılığıyla darbe olasılığını artırabilir. İlk olarak, ekonomik krizler nedeniyle iktidardaki rejimi destekleyen bireylerin sayısının azalması, darbeciler açısından algılanan başarı ihtimalini yükseltebilir. İkinci olarak, ekonomik istikrarsızlık, daha yetenekli darbe liderleri tarafından yönetilecek alternatif bir rejimin sağlayabileceği göreceli faydaları artırabilir. Yapısal faktörler askeri darbe girişimlerinin gerçekleşme olasılığı üzerinde etkili olmakla birlikte, her darbe girişimi nihayetinde bireysel bir karar sürecine dayanmaktadır. Bir kişinin veya bir grubun darbe girişimine liderlik etme kararı alması gerekmektedir (Fernandes, 2020: 4). Çoğu darbe girişimi, kapsamlı bir planlama sürecini gerektirir ve genellikle hem sivilleri hem de orduyu içeren geniş bir organizasyon ağına dayanır. Bununla birlikte, darbenin icra aşaması hızlı ve kesin olmalıdır; zira bir darbenin başarısında belirleyici olan en önemli unsurlardan biri "sürpriz etkisi"dir. Darbeciler, çoğu durumda, sürpriz unsurunun tek başına en güçlü hükümetleri bile devirmeye yeterli olabileceğinin bilincindedir.

Askerî darbeleri ayrıntılı olarak tanımladıktan sonra, ülkelerimizde bu tür olayları tetikleyen nedenlerin ve saiklerin tartışılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, askerî darbelerin motivasyonları aşağıdaki başlıklar altında incelenecektir.

1.3.1. Askeri Darbe Motivasyonları

Bermeo'ya göre, askeri darbe, yürürlükteki kuralları değiştirmek amacıyla silahlı kuvvetler tarafından planlı ve uyumlu bir şekilde gerçekleştirilen müdahaleyi ifade etmektedir. Bu tanım, askeri müdahalenin kasıtlı ve sistemli doğasını vurgulamaktadır (Bermeo, 2016: 15). Bir darbenin temel motivasyonları, mevcut liderleri görevden alarak devirdikleri hükümetlerin politikalarını değiştirmek olarak

özetlenebilir. Darbe sonrası askerler, müdahalelerini haklı çıkarmak için çeşitli gerekçeler öne sürerler. Her ne kadar darbenin liderleri farklı argümanlar sunsalar da bu gerekçeler genellikle benzer temalar etrafında şekillenir: yolsuzluk ve kayırmacılığın ortadan kaldırılması, kötü yönetimin ve kayırmacı sistemlerin engellenmesi, ya da ülkenin kaosa sürüklenmesinin önlenmesidir. Hatta, darbeciler, anayasanın bütünlüğünü, halkın egemenliğini ve dürüst, etkili bir hükümeti yeniden tesis etmeyi ve garanti altına almayı amaçladıklarını iddia edebilirler (Meredith, 2011: 220).

Askeri darbelerin motivasyonları, esas olarak darbelerin meydana gelmesinde önemli rol oynayan sosyo-ekonomik faktörleri ve bu faktörlerin üretme eğilimlerini hatırlatmaktadır. Siyasi gerilimlerin ve hoşnutsuzlukların ortaya çıkmasına elverişli bir ortam, toplumsal eşitsizlik, yoksulluk ve diğer zorlu ekonomik koşullar tarafından yaratılabilir. Bir devlet, tekrarlanan siyasi istikrarsızlık, ciddi bölünmeler, ekonomik ya da sosyal krizler, güç mücadeleleri veya iç çatışmalar ile karşı karşıya kaldığında, bazı ordular askeri darbeyi, Gine ve Mali gibi ülkelerde "hakem" olarak adlandırdıkları düzen ve istikrarı yeniden sağlamak için bir çözüm olarak görebilirler. Burkina Faso, Nijer ve diğer Afrika ülkeleri de benzer örnekler arasında yer almaktadır.

Askeri darbenin motivasyonları, farklı sosyal sınıflar veya bölgeler arasındaki sosyal hareketlilik, güvensizlik, terörizm ve diğer olgular, büyük ekonomik eşitsizlikler (hoşnutsuzluk ve hayal kırıklığı) tarafından tetiklenebilir. Liderler nüfusun büyük bir kesimini yoksullaştırırken, servetlerini belirli gruplara yönlendirdiğinde, hükümeti devirmeyi amaçlayan gruplar tarafından sömürülebilecek bir kızgınlık ortamı doğar. Aşırı yoksulluk, işsizlik ve ekonomik güvensizlik, toplumsal kaosu ortaya çıkmasına neden olabilir. Buna karşın, yolsuzluk ve kötü yönetim de eşitsizlik ve yoksulluk yaratabilir. Bu durum, vatandaşların devlet kurumlarına olan güven kaybına yol açabilir. Çoğu Afrika ülkesinde olduğu gibi, halk, liderlerinin kamu yararını gözetmek yerine kişisel çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini düşündüğünde, radikal bir değişim arayışına girebilir ya da bu değişimi destekleyebilir (Elischer, 2023).

Bu tür sosyo-ekonomik faktörler, orduyu hükümeti devirmeye yönlendirebilir. Ayrıca, sosyo-ekonomik gerilimler, doğal kaynakların yanlış tahsisi ile daha da derinleşebilir. Alpha Condé'ye göre, ülke kaynaklarının kötü dağılımı terörizme yol açmıştır. Ülkenin bazı bölgeleri, ülkedeki kaynakları üretmesine rağmen, petrol veya mineraller gibi hiçbir ekonomik paydan faydalanmamaktadır. Eğer bu kaynaklardan yalnızca küçük bir elit kesim yararlanıyorsa, bu durum, darbelerle sonuçlanabilecek protesto hareketlerine yol açabilir.

Siyasi kararlar, reformlar veya askeri harcamalarda meydana gelen azalmaların bir sonucu olarak, birçok avantajını kaybetmekten korkan bazı askeri personel, çıkarlarını koruma amacıyla askeri ve siyasi etkilerini sürdürme arzusuyla, hatta hükümeti devirmeyi hedefleyerek harekete geçebilirler. Ordu, ülkenin ideolojik olarak dar bir temele dayandığını düşündüğünde, durumu normalleştirmek amacıyla hızla müdahale edebilir. Öte yandan, askeri yetkililer ya da son derece hırslı ve iddialı iktidar generalleri, halkın özellikle mali kötü yönetim, yolsuzluk, anayasal düzenin ihlali, demokrasi ve insan hakları konularında duyduğu endişelerden faydalanarak, iktidarın kontrolünü ele geçirmek amacıyla hükümeti devirebilirler (Needler, 1987: 35). Nordlinger'e göre, darbelerin büyük çoğunluğu, kısmen veya tamamen askeri çıkarları savunmak veya ilerletmek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Nordlinger, 1977: 78). Ancak ordunun siyaset sahnesine müdahalesi, önceki hükümetlerin bazı uygulamalarını sonlandırmakta ve ordu, düzeni tesis etmeyi amaçlamaktadır; siyasi bir hedefi bulunmamaktadır.

Natasha M. Ezrow ve Erica Frantz, darbelerin motivasyonlarını açıklarken (Ezrow ve Frantz, 2011: 97):

"Darbe planlayıcılarının hedefleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bazı durumlarda darbeciler, yalnızca görüşlerine katılmadıkları bir lideri devirmeye çalışırken, diğer durumlarda ise siyasi sistemde köklü bir dönüşüm hedeflemektedirler. Bazı darbeler, halkın hoşnutsuzluğu adına ordunun müdahalesini simgelerken, diğerleri ordu içindeki küçük bir grubun çıkar ve tercihlerine göre gerçekleştirilmektedir."

Daha önce de belirtildiği üzere, askeri darbeler, her bir ülkenin özgül koşullarına bağlı olarak farklı şekillerde motive edilmektedir. Askeri darbelerin motivasyonlarını doğru bir şekilde belirlemek oldukça zordur, çünkü her bir durum kendi bağlamında ele alınarak analiz edilmelidir. Sudan, Mali, Burkina Faso, Nijer, Çad ve Gine'deki askeri darbeler, aynı motivasyonlar ve gerekçelerle açıklanamaz. Gerçekten de bazı motivasyonlar güvenlik odaklıyken, diğerleri sosyo-ekonomik ve hatta politik temellere dayanabilmektedir.

Askeri darbelerin nedenleri genellikle iki ana faktöre dayandırılabilir (Sharp ve Jenkins, 2009: 22):

- **Meşruiyet krizi:** Bu durum, mevcut hükümetin iktidarda kalabilmek için anayasa manipülasyonları gibi yasaları ihlal ettiği durumlarla ilişkilidir. Bu duruma örnek olarak, Gine'de Başkan Alpha Condé'nin üçüncü dönem arayışıyla yaşananlar verilebilir. Alpha Condé, anayasa değişikliği ve sonrasında yaşanan kurumsal krizlerin ardından başkanlık görevine devam etme çabası içinde, Gine ordusu tarafından devrilmiştir. Bu darbenin gerekçesi, Condé'nin meşruiyet eksikliği ve referandumla kabul edilen anayasanın manipülasyonu. Bu tür askeri darbelerin kökeninde, genellikle meşruiyet eksikliği yatmaktadır;

- **Verimlilik krizi:** Bu durum, sivil hükümetlerin ülkenin kaotik durumu ile başa çıkmada başarısız oldukları ekonomik, siyasi, sosyal veya güvenlik alanlarında ortaya çıkar. Mali ve son dönemde Burkina Faso'da yaşanan güvenlik sorunları gibi örnekler, bu tür verimlilik krizlerini açıkça gözler önüne sermektedir. İsviçre veya Norveç gibi ülkelerde iç darbenin gerçekleşmesi pek olasılık dışıdır. Çeşitli koşullar, bu durumu neredeyse imkânsız kılmaktadır. Demokratik anayasal süreçlere saygı gösterildiği ve iç çatışmaların çözümü için hükümet değişimi ve sorumluların hesap vermesini sağlayan kurumsallaşmış, barışçıl mekanizmalar oluşturulduğu takdirde, darbe riski önemli ölçüde azalır.

1.3.2. Askeri Darbelerin Türleri

Samuel P. Huntington, askeri strateji alanında uzmanlaşmış bir akademisyendir. Çeşitli askeri darbe türleri üzerine kapsamlı çalışmalar yapmış ve

askeri müdahalenin siyaset üzerindeki etkilerine dair önemli bir otorite haline gelmiştir. "Political Order in Changing Societies" adlı eserinde, küçük, toplumsal açıdan homojen, son derece disiplinli ve uyumlu bir grup olan ordunun, devlet politikasına dâhil edilmesinin öncüllerini derinlemesine analiz etmekte ve açıklamaktadır. Askeri darbe, koşullara ve hedeflere bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Huntington'a göre, askeri darbeler üç farklı türde sınıflandırılabilir: reformcu/yenilikçi darbeler, veto darbeleri ve koruyucu darbeler. Ancak, Hebditch ve Connor ise "sahte" veya "düzmece" darbe olarak adlandırdıkları farklı bir darbe türünü öne sürmüşlerdir.

1.3.2.1. Reformcu veya Yenilikçi Darbeler

Birinci tür darbe, reformcu veya yenilikçi darbeler olarak sınıflandırılmaktadır. Reformcu darbe, bir ülkede büyük siyasi, ekonomik veya sosyal reformları gerçekleştirmeyi amaçlayan bir askeri darbe türüdür. Politikayla ilişkili subaylar grubunun, konservatif veya reformist bir rol üstlenerek siyaseti nasıl etkilediği, toplumdaki siyasi katılımın genişleme derecesine bağlıdır. Orta sınıfın ortaya çıkışıyla ilişkilendirilen istikrarsızlık ve rejim değişiklikleri, ordu içindeki gelişmelerden kaynaklanırken; alt sınıfın yükselmesiyle bağlantılı olan istikrarsızlıklar ise toplumun içindeki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. İlk senaryoda ordu, prensiplerini modernize eder ve etkinlik, dürüstlük ile milliyetçilik odaklı değerleri geliştirir, bu da onları mevcut düzenden uzaklaştırır. Politik müdahale, toplumu ordu vizyonuna uygun hale getirmek amacıyla gerçekleştirilir (Huntington, 2006: 222).

Reformcu bir darbenin temel amacı, devletin yapısını dönüştürmek ve büyük değişiklikler meydana getirmektir. CNRD'nin, Alpha Condé'yi deviren 5 Eylül darbesinden sonra ilan ettiği gibi: "Gine'nin yeniden kurulması". Bu noktada, Gine'ye sevgiyle yaklaşmak gerekmektedir; tecavüz etmek değil. Reformcu darbeler, bir ülkeyi modernleştirme, yaygın yolsuzluğu sona erdirmeye, ekonomik reformları uygulama, sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik etme veya halkın şikayetlerini çözme arzusu gibi çeşitli faktörlerle motive edilebilir. Bu darbelerin arkasındaki askeri liderler, ilerici idealler veya radikal bir değişim vizyonu ile hareket etmiş olabilirler. Huntington tarafından geliştirilen askeri darbe türleri, Afrika'daki birçok darbe örneğinde

somutlaşmıştır. Gerçekleşen her darbe, Huntington'ın teorisi tarafından tanımlanan kategorilerden birine sınıflandırılabilir.

1.3.2.2. Veto Darbeler

İkinci tür darbe, veto darbeleridir. Veto darbesi, silahlı kuvvetlerin ve suç ortaklarının çıkarlarını doğrudan etkileyen toplumsal değişimlerin kışkırtması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu tür darbeler, başka bir grubun kendi işlerine müdahale etmesini ve çıkarlarını tehdit etmesini engellemek amacıyla gerçekleştirilir; dolayısıyla, bu tür durumlarda darbe ihtiyacı doğar. 1992'de Cezayir'deki darbe örneği buna tipik bir örnektir.

Bu "veto" türündeki askeri müdahale, doğrudan doğruya siyasete artan alt sınıf siyasi katılımını yansıtmaktadır. '1930 sonrasında Arjantin'deki ordunun daha aktif bir rol oynaması, sanayi proletaryasının on yıldan biraz fazla bir süre içinde 500.000'den bir milyon işçiye iki katına çıkmasıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Brezilya'da, "1950'de orduyu siyasete geri getiren şey, kentli kitlelerin protestoları ve demagogik şekilde oylarını talep eden politikacıların sayısının artmasıdır." Ayrıca, veto müdahaleleri genellikle iki tür durumda gerçekleşmektedir. Bunlardan biri, ordunun, bir partinin veya hareketin seçimlerdeki fiili ya da potansiyel zaferine karşı çıkıp çıkmadığı ya da ordunun, siyasi iktidardan dışlamak istediği grupları temsil edip etmediği meselesidir. Latin Amerika'da 1962-1964 yılları arasında gerçekleşen yedi askeri darbeden beşi bu amaca yönelikti. Mart 1962'de Arjantin'de ordu, Başkan Frondizi'yi görevden almak ve Peronistaların oyların %35'ini kazandığı, on dört eyalet valisinden onunu ve Temsilciler Meclisi'nin yaklaşık dörtte birini seçtiği seçimlerin sonuçlarını iptal etmek amacıyla müdahale etmiştir (Huntington, 2006: 223).

Bir veto darbesinde, ordunun motivasyonu, rejime veya güç politikalarına yönelik kitlesel katılımın, orduya karşı oluşturduğu tehdidi sınırlamak veya ortadan kaldırmaktır. Huntington'a göre, bu tür bir darbe, iktidardaki bir hükümetin radikal politikaları benimsemeye başlaması veya ordunun iktidarı ele geçirmesini engellemeyi amaçladığı bir grup (parti veya hareket) lehine adımlar atmaya başlamasıyla ortaya çıkar. Veto darbeleri, iktidardaki hükümetin radikal politikaları teşvik etmeye

başladığı ya da ordunun iktidardan dışlamak istediği gruplara yönelik bir çağrı geliştirdiği durumlarda da meydana gelir. 1948'de Peru, 1963'te Dominik Cumhuriyeti, 1964'te Brezilya, 1960'ta Türkiye ve 1965'te Endonezya gibi olaylar, farklı bağlamlar içinde bu tür darbelere örnek teşkil etmektedir. Her iki tipteki bu durumlarda da silahlı kuvvetler içindeki baskın grup, önemli bir halk desteğine sahip bir parti ya da harekete (Aristas, Peronistalar, Komünistler, Demokratlar veya benzeri gruplar) karşı çıkmış ve bu grubu görevden almak ya da iktidara gelmesini engellemek için harekete geçmiştir (Huntington, 2006: 224).

Veto darbesi, genellikle ordu içindeki çıkar çatışmalarıyla ilişkilidir. Çıkarların büyüklüğü ile sadakat arasındaki ilişki, çıkarların ne kadar büyük olduğuna bağlı olarak güçlenir. Bu dinamik değiştiğinde, örneğin Nijer'de General Abdourahamane Tchiani'nin Cumhurbaşkanı Mohamed Bazum ile arasındaki mesafeyi fark ettiği ve ardından darbeyi organize etmesinde olduğu gibi, çıkar çatışması darbeyi motive edebilir. 26 Temmuz 2023 tarihinde Bazum, askeri bir darbe ile devrilmiştir. Tchiani, bu darbeyi veto uygulayarak gerçekleştirdi; bu nedenle söz konusu darbe, çıkar çatışmalarına dayalı bir veto darbesi olarak değerlendirilmekte ve tanımlanmaktadır.

1.3.2.3. Koruyucu Darbeler

Huntington'un sınıflandırmasına göre, son askeri darbe türü "koruyucu" olarak adlandırılmaktadır. Koruyucu bir darbe, ordu tarafından, iktidardaki rejimin "kötü yönetiminin" yol açtığı acil sorunları çözmek ve ülkeyi korumak amacıyla siyasete müdahale edilmesiyle gerçekleştirilir. Huntington'a göre, "siyasete askeri müdahale, aralıklı olarak ve belirli hedeflerle gerçekleşir; bu nedenle ordu kendisini toplumu modernleştiren bir güç ya da yeni bir siyasi düzenin yaratıcısı olarak görmez. Ordu, kendisini mevcut iktidarın koruyucusu ve muhtemelen örgütleyicisi olarak konumlandırmaktadır" (Huntington, 2006: 225). "Koruyucu darbe" terimi, siyasi veya akademik söylemde yaygın olarak kullanılan bir kavram değildir ve kesin bir tanıma sahip değildir; bağlama bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanabilir. Bununla birlikte, genel olarak bir "koruyucu darbe" kavramı, genellikle askeri bir grup aktörün, ülkenin veya nüfusun güvenliği ve korunması adına hareket ettiklerini iddia ederek iktidarı ele geçirmelerini haklı çıkardıkları bir durumu ifade edebilir. Bu senaryoda, darbe failleri,

mevcut hükümetin ulusal güvenliği sağlayamadığını veya ülkeyi korumak için askeri müdahale gerektiren ciddi iç ya da dış tehditlerin bulunduğunu öne sürebilirler.

Sözde "koruyucu" bir darbe, ordunun bir hizbinin, devleti sivil bir hükümetin kötü yönetiminden kurtarmak amacıyla müdahale etmesiyle gerçekleşir. Ordu, beceriksiz veya yozlaşmış sivil otoriteleri devirmenin kendi görevleri olduğunu savunur. Bu "koruyucu" askerlerin otoritesi altında, yolsuzluk ve verimsizlikle mücadele edilir ve örneğin Gine'de, CNRD ile birlikte, önceki rejimin politikacıları devrilir. Genel olarak, ordu, durum siyasi sürece uygun hale geldiğinde iktidarı sivillere geri verme taahhüdünü yerine getirir. Geçmişte, Nijerya, bu tür darbeye sahne olmuş bir ülkedir. Daha yakın bir tarihte ise, 2021 ve 2023 yılları arasında, Gine, Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkelerde benzer olaylar gözlemlenmiştir (Visionguinée, 2024). "Koruyucu" bir darbe halk tarafından alkışlanır çünkü ülke, ciddi bir krizin içindedir. Bu bağlamda, herhangi bir değişiklik olumlu karşılanmaktadır. Bu nedenle, siyasi bir kriz ya da kötü yönetim sonucu bir darbe gerçekleştiğinde, halk, sivil hükümetin başarısızlığını sona erdirmek ümidiyle orduyu tebrik etmek ve desteklemek amacıyla sokaklara dökülür. Bu tür darbelerin nedenleri genellikle halk tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilir ve dünya çapında darbeyi izleyenler için ikna edici bir gerekçe olarak sunulur. Huntington'ın ifadesiyle (Huntington, 2006: 226):

"Ordu, nihayetinde yolsuzluk, durgunluk, çıkmaz, anarşi ve mevcut siyasi yapının çöküşü gibi faktörler tarafından müdahaleye zorlanır. Bu sorunlar ortadan kaldırıldıktan sonra, ordu, siyasal yönetimi sterilize ettikten sonra sivil liderlere devretme iddiasında bulunmaktadır. Görevleri yalnızca düzeni sağlamak ve ardından sahneden çekilmektir."

Tüm siyasi kurumlar tıkanmış ve ülke ciddi bir krizle karşı karşıya kaldığında, ordu, ülkeyi daha büyük bir felaketten korumak amacıyla devreye girer. Bu nedenle, böyle bir askeri darbe, "koruyucu darbe" olarak tanımlanır.

1.3.2.4. Sahte Darbeler

Sahte veya 'düzmece' bir darbe, mevcut hükümet tarafından meşru muhalefeti itibarsızlaştırmak amacıyla planlanan bir darbedir. Gerçek bir darbenin tüm dışsal

özelliklerine sahip olabilir ve hatta şiddet içerebilir, ancak esasen bir komploya dayanmaktadır. Geceleri bombaların patladığı duyulabilir ve askerler, şafak vakti ana meydandan geçebilir; ancak sahte darbe, muhalefet politikacılarını ve destekçilerini tutuklamak ve evlerine ya da ofislerine bir komplonun "kanıtlarını" yerleştirecek kadar uzun sürecektir. Ekvator Ginesi Cumhurbaşkanı Teodoro Obiang Nguema Mbasogo, sahte darbelerin siyah sanatının ustası olarak tanınmaktadır ve bunu, iktidarını tehdit eden her türlü unsura karşı önleyici müdahalelerde kullanmıştır (Connor ve Hebditch, 2009: 35). Sahte darbe, genellikle baskıcı eylemleri meşrulaştırmak veya mevcut gücü pekiştirmek amacıyla darbe ya da komplo izlenimi yaratmak için düzenlenen bir olaydır. Bu tür sahte darbeler, kamuoyunu manipüle etmek veya siyasi muhalifleri ortadan kaldırmak için hükümetler, siyasi gruplar veya bireyler tarafından organize edilebilir. Sahte darbelerin sebepleri farklılık gösterebilir. Gine'deki birçok gözlemci, eski Cumhurbaşkanı General Lansana Conté'yi yıllarca iktidarını pekiştirmek için bu sahte darbe yöntemini kullanmakla suçlamıştır.

Bazı hükümetler, iktidarı pekiştirmek, muhalefeti bastırmak ve korku veya ulusal bir acil durum ortamı yaratmak amacıyla artan baskıyı, sıkıyönetim uygulamalarını ya da sivil özgürlüklerin kısıtlanmasını haklı çıkarmak için bu tür stratejileri kullanabilirler. Diğer durumlarda ise, siyasi gruplar veya bireyler, siyasi muhaliflerini itibarsızlaştırmak, halk desteği sağlamak ya da sosyal gerilimler yaratmak amacıyla sahte komplolar düzenleyebilirler (Connor ve Hebditch, 2009: 36).

Sahte darbeler, halkın güvenini, siyasi istikrarı ve insan haklarını baltalama potansiyeline sahiptir. Bu tür eylemler, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne ve siyasi kurumlara duyulan güveni tehdit eder. Özellikle darbe iddiaları söz konusu olduğunda, siyasi olaylar hakkında sonuç çıkarmadan önce dikkatli olmak ve sağlam deliller aramak büyük önem taşır. Gerçekleri açığa çıkarmak ve sahte darbe veya komploların arkasındaki sorumluları tespit etmek için bağımsız ve şeffaf soruşturmalar yapılmalıdır. Sahte darbelerin temel amacı genellikle otoriter ya da baskıcı önlemleri meşrulaştırmak, halk desteği kazanmak veya belirli siyasi eylemler için bahane yaratmaktır. Bu, iktidarı korumak ya da pekiştirmek amacıyla, darbenin neredeyse gerçekleşeceği izlenimi yaratmaya yönelik bir siyasi manipülasyon tekniğidir. Başka

bir deyişle, sahte bir darbe, gerçek bir darbe ya da hükümeti devirmeye yönelik bir girişim değildir; aksine, otoriter ve baskıcı bir iktidar kurmak amacıyla kamuoyunu manipüle etmek için sahnelenmiş bir olaydır. Darbeler, başarılar, başarısız girişimler ve devletin askeri, güvenlik veya polis güçlerini içeren komplolarla ilişkilendirilmektedir (Sawo, 2018: 28). Sahte darbeler, birçok düşünür tarafından, ülkedeki güvenlik sorunu bahanesiyle iktidarı koruma stratejisi olarak görülmektedir. Aynı zamanda, siyasi muhalifleri ve bazı ordu mensuplarını tasfiye etmenin bir yolu olarak da kullanılmaktadır.

1.4. Darbelerin İdeolojik Temelleri

Darbelerin pek çok karmaşık ve çok boyutlu nedeni bulunmaktadır. İdeolojik temeller, bu darbeleri planlayan veya destekleyen bireylerin ya da grupların düşünce sistemlerini ve motivasyonlarını yansıtmaktadır. Ancak darbelerin ideolojik temelleri, olayın bağlamına, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarına ve darbeye karışan aktörlerin çeşitli özelliklerine bağlı olarak önemli ölçüde değişkenlik gösterebilmektedir. Darbe girişimcilerinin ideolojisi, diğer ideolojiler gibi, askeri birimlerin paylaştığı değerler ve inançlar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ideoloji, genellikle rakip görüşleri reddeder ve böylece kendi bakış açısını mutlak gerçek olarak kabul eder. Darbenin benimsediği ideolojiler, uygulama yöntemleri ve hedeflenen amaçlar açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Milliyetçilik, sosyalizm, anti-emperyalizm, laiklik ve modernite gibi ideolojiler, bu bağlamda örnek olarak verilebilir (Ragab, 2022: 31).

1.4.1. İdeolojilerin Etkisi

Askeri darbeler, genellikle bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin mevcut hükümeti zorla devirmesiyle gerçekleşen olaylardır. İdeolojiler, bu darbelerin ortaya çıkışını, uygulanışını ve sonuçlarını önemli ölçüde etkileyebilir. Bu etki, darbecilerin ideolojik motivasyonları, sivil yönetimin politik duruşu ve toplumdaki ideolojik bölünmeler gibi çeşitli faktörler üzerinden analiz edilebilir. Milliyetçilik kavramı karmaşık bir olgudur ve her birey onu farklı biçimlerde kavrayabilir. Milliyetçilik hem ilerlemenin motoru hem de çatışmaların kaynağı olabilir. Olumlu bir bakış açısıyla, kişinin kendi ulusuna

olan sevgisi, diğer uluslara saygı ile dengelenmelidir. Bununla birlikte, milliyetçilik, diğer uluslara zarar vermeye yönelirse, olumsuz bir boyut kazanır. İdeolojilerin darbeler üzerindeki etkisi incelendiğinde, özellikle totaliter ideolojiler ve aşırı milliyetçilik, muhalif grupları dışlayarak onları çeşitli suçlamalarla hedef alabilecek potansiyele sahiptir. Zira ideolojiler, kendilerini mutlak doğrular olarak kabul ederken, dışsal görüşleri tamamen reddederek kendi bütünlüklü dünya görüşlerini oluştururlar (Aktaş, 2019: 8).

İdeolojilerin dünya genelindeki, özellikle Afrika'daki askeri darbeleri teşvik etme veya kolaylaştırma üzerindeki etkisini göz ardı etmemek önemlidir. İdeolojilerin etkisi, rejim veya devlet yapısının değişmesine katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, siyasetçiler karar almadan önce, söz konusu ideolojiyi derinlemesine incelemek için zaman ayırmaktadırlar. Ancak, belirli ideolojilerin "iyi" ya da "kötü" olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, her bir ülkenin siyasi, kültürel ve tarihsel bağlamına göre değişiklik göstermektedir.

1.4.2. Milliyetçilik

Milliyetçilik, tarihsel olarak, milliyetçilik, liberalizm, şovenizm ve emperyalizm gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş ve genellikle yabancı düşmanlığı temelinde şekillenen bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, alt sınıf, bu ideolojiyi genellikle kendi kimliğiyle özdeşleştirmiştir. İngiliz tarihçi John Breuilly'ye göre, milliyetçilik, edebiyat bağlamında bir düşünce, duygu ve siyasi hareket olarak tanımlanmaktadır. Bu teorilerin değerlendirilmesi, benimsenen bakış açısına bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, milliyetçiliği bir fikir olarak ele alanlar, milliyetçi düşünürlerin yazı ve konuşmalarını inceleyerek açıklama yapmaya çalışırken; bunu bir duygu olarak görenler, dini veya dilsel bir grubun milli bilinçle olan ilişkisini vurgularlar (Ertan ve Örs, 2017: 47).

Milliyetçilik, makul bir seviyede kaldığı sürece, birlik ve bütünlüğü teşvik ederek ülkelerin ve milletlerin kalkınmasına ve refahına olumlu katkılarda bulunabilir. Ancak aşırı milliyetçilik, bazen totaliter sistemlere kadar varabilen şekillerde kendini gösterebilir. Askeri gruplar içindeki milliyetçi ideoloji, ulusal çıkarların sadece kendi

bakış açılarına uyduğu algısıyla birleştğinde, siyasi arenada sivil elitleri reddetme ve suçlama eğilimine girebilir; bu da onları siyasi yelpazenin farklı bir noktasında konumlandırma gibi bir algı yaratabilir (Aktaş, 2019). Milliyetçilik, birçok kişi tarafından, kendi ulusuna diğer uluslar pahasına değer verme duygusu olarak anlaşılmaktadır. Ülkemizi sevmek bir sorun oluşturmaz, ancak bunu başkalarının zararına yapmak etik değildir. Milliyetçiliği doğru bir şekilde anlamak için, ne anlama geldiğini derinlemesine keşfetmek gereklidir.

Milliyetçilik, bir devletin veya ulusun çıkarlarını savunmaya odaklanan, vatanseverlik ve sadakati yansıtan siyasi ve ekonomik bir sistem olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda, devletin birliğini pekiştirmeyi amaçlayan ulusal bir ideoloji olarak da anlaşılabilir. Bu ideoloji, totaliter rejimlere kadar uzanan geniş bir tarihe sahiptir. Milliyetçi ideolojinin temelinde, askeri güç, devlet çıkarlarına bağlılık ve ideolojik bağlılığa karşı çıkan sivil seçkinler ya da grupları suçlama anlayışı yer almaktadır. 20. yüzyılda, milliyetçilik, vatana bağlılık, sadakat gibi kavramlarla ilişkilendirilen ortak semboller etrafında şekillenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, bazı ülkelerin diğerlerine hâkimiyet kurduğu dönemde milliyetçi fikirler büyük bir yayılma göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Alman milliyetçiliği, Hitler dönemiyle birlikte ön plana çıkmış ve savaşın sonlanmasının ardından birçok ülke bağımsızlık arayışına girmiş, ulusal milliyetçiliklerini desteklemiştir. Bu bağlamda, darbelerin arkasındaki milliyetçi ideoloji, ülkenin iç ve dış tehditlere, özellikle de sömürgecilik gibi bağımsızlığına zarar veren unsurlara karşı korunma isteğiyle şekillenmiştir. Dolayısıyla, darbe süreci, ülkenin güvenliğini ve istikrarını muhafaza etme amacını taşımaktadır (Ragab, 2022: 31-32).

Milliyetçilik, Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelesinde önemli bir etken olmuştur. Bu ideoloji, genellikle belirli siyasi liderleri bünyesinde barındırmıştır. Ulusal aidiyet duygusu, bireyleri barışı ve toplumsal değerleri korumak adına her türlü çabayı göstermeye yönlendirebilir. Bu bağlamda, milliyetçi ideolojinin etkisi, orduyu siyasi, ekonomik ve sosyal çöküşü engellemek amacıyla darbe yoluyla iktidarı ele geçirme eğiliminde yönlendirebilir.

1.4.3. Sosyalizm

Sosyalizm kavramının kökenleri, koalisyon, birlik ve katılım gibi anlamlar taşıyan "Socilare" terimi ile vatandaşlar arasındaki yasal ve resmi bir sözleşmeye atıfta bulunan "Socil" gibi kavramlara dayanmaktadır. Bu terimler, aynı zamanda bireyler arasındaki duygusal bağlar, arkadaşlık ve iş birliği gibi sosyal ilişkileri de içeren fikirleri ifade eder. 19. yüzyılda, özellikle yüzyılın ikinci ve üçüncü on yıllarında sosyalizm bir ideoloji olarak gelişim göstermiştir. Saint-Simon (1825), Charles Fourier (1837) ve Robert Owen (1858) gibi düşünürlerin görüşleri, sosyalizmin farklı biçimlerinin şekillenmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bu dönemde, Hristiyan sosyalizmi, kategorik sosyalizm, ahlaki sosyalizm ve Marksist sosyalizm gibi çeşitli sosyalizm varyantları tanımlanabilir (El Astal, 2020: 11-14).

Sınıf mücadelesinin kökenleri sosyalist ideallere dayanmakta olup, bu ideallerin gerçekleştirilmesi genellikle şiddetli bir halk devrimi veya askeri bir darbe ile iktidarın devrilmesini gerektirmektedir. Entelektüeller, öğrenciler ve askerlerden oluşan aktif güçler, toplumsal ve ekonomik dönüşümün sağlanması amacıyla harekete geçirilir. Sosyalist ideoloji, bu temele dayalı olarak geliştirilmiş ve darbeler yoluyla iktidarı ele geçirmeye yönelik bir stratejiye dönüştürülmüştür. Afrika'daki sosyalist deneyim, 1957 yılında Gana'nın bağımsızlığını kazanmasıyla başlamıştır. Gana'nın ilk lideri Kwame Nkrumah, kendisini "Marksist sosyalist" olarak tanımlamış ve diğer Afrika ülkelerini de benzer bir bağımsızlık yolunu izlemeye ve ekonomik alanda "tam devlet mülkiyeti modelini" kurmaya teşvik etmiştir. Gine'de Ahmed Sékou Touré, Mali'de Modibo Keita ve Senegal'de Léopold Sédar Senghor gibi pek çok Afrikalı lider, karşılaştıkları zorluklara rağmen sosyalist ideolojiyi benimsemişlerdir. Bu zorluklara rağmen, bu liderler genellikle "Afrika sosyalizminin başlıca mimarları" olarak kabul edilmektedir. 1963 yılında, Kwame Nkrumah ve Tanganika'nın (bugünkü Tanzanya) eski başkanı Julius Nyerere'nin öncülüğünde, Afrika Birliği'nden önce kurulan Afrika Birliği Örgütü (OAU), "Birleşik Sosyalist bir Afrika"nın kurulmasının, Afrika kimliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli olduğu inancıyla faaliyete geçmiştir (Diop, 2021: 22).

Darbenin sosyalist ideolojisi, yoksul sınıfın zengin sınıfın egemenliğinden kurtulma arzusundan doğmuş ve bu yoksul sınıfın iktidara erişmesine olanak tanımıştır. Aynı zamanda, zengin ile yoksul arasındaki toplumsal uçurumu ortadan kaldırmayı amaçlayan bir adalet ve verimlilik anlayışına ulaşma çabası güdülmüştür. Bu ideoloji, toplumun tüm bireylerinin eşit olduğu fikrini savunur. Başka bir deyişle, sosyalist ideolojiler, eşitlik, sosyal adalet ve toplumsal değişim gibi hedeflere ulaşmak amacıyla darbelere yol açabilir; çünkü bu ideolojiler, bu hedeflere ulaşabilmek için mevcut tüm araçları kullanma eğilimindedir. Darbe başarılı olduktan sonra, bu liderler ya da askeri gruplar, sosyalist politikaları uygulamaya koyabilirler.

1.4.4. Anti Emperyalizm

Anti-emperyalizm, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak daha zayıf bir devleti veya devletler grubunu, askeri fetih ya da diğer zorlayıcı yöntemler yoluyla boyunduruk altına almayı amaçlayan emperyalizme karşı bir karşıtlık olarak kendini gösteren bir strateji ya da doktrindir. Emperyalizmin reddi, özünde dekolonizasyon süreciyle ve bir ölçüde halkların kendi kaderini tayin etme hakkı ilkesiyle bağlantılıdır. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe "anti-emperyalizm" terimi, genellikle sömürgeci imparatorluklar veya çok kültürlü egemen devletler tarafından, kendilerini daha baskın bir siyasi rejimden kurtarmak isteyen milliyetçi hareketler tarafından çeşitli bağlamlarda kullanılmaktadır. "Emperyalizm" terimi, Fransızca'ya on dokuzuncu yüzyılda Napolyon'un fetih politikasına ve "Roma İmparatorluğu'nun hükümet ve egemenlik sistemine" atıfta bulunmak amacıyla girmiş olsa da, kavramın günümüzdeki çağdaş anlamı, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında şekillenmiştir. Bu anlamın kökenleri, ilk olarak 1870'lerde İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli'nin önderliğinde Britanya İmparatorluğu'nun sömürgeci genişleme politikasına atıfta bulunan İngilizce "emperyalizm" terimine dayanmaktadır (Çulhaoğlu, 2003)

Anti-emperyalist teori, özellikle John Atkinson Hobson'ın yazıları ve "Emperyalizm: Bir İnceleme" adlı eseriyle yirminci yüzyılın başlarında şekillenmiştir. Anti-emperyalizm kavramı, Marksizm-Leninizm bağlamında da büyük bir öneme sahiptir. Bu kavram, günümüz anlamından oldukça farklı bir içeriğe sahip olup, Lenin'in 1917 tarihli "Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" adlı eserinde

derinlemesine işlenmiştir. Marksist teoriye göre emperyalizm, finans sermayesinin diğer sermaye biçimlerinin önüne geçtiği bir kapitalizm aşamasıdır (Amin, 2018: 35).

Anti-emperyalizm, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Çin, Küba ve diğer komünist ülkeler tarafından benimsendiği ve savunulduğu ideolojilerin merkezi bir bileşeni haline gelmiştir. Bu ideoloji, özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve onun politikalarına karşı bir karşıtlık olarak, bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Anti-emperyalizm, emperyalist güçlere ve dış müdahaleye karşı direnişi vurgulayan bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Darbe girişimlerinde, askeri liderler emperyalist güçlere ya da dış müdahalelere karşı direnmek ve ülkenin bağımsızlığını savunmak amacıyla hareket edebilirler. Özellikle genç nesiller ve genç subaylar arasında, emperyalist güçlere ve onların yerel uzantıları olarak görülen siyasi ve ekonomik elitlere karşı, emperyalist sömürgeci güçlerin egemenliği ya da vesayeti altında bulunan ülkelerde giderek artan bir tepki gözlemlenmektedir. Anti-emperyalizm ve milliyetçilik perspektifleri çoğu zaman birbirini güçlendirici bir rol oynar. Mısır'daki 1952 darbesi ve Irak'taki 1958 darbesi, bu bağlamda verilebilecek örneklerdir (Aktaş, 2019).

Anti-emperyalizm, Batı'nın iç politikalara müdahale etmesiyle suçlanan ve bu büyük güçlerle köklü bir kopuşu ifade eden birçok ülke tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Son yıllarda, Batı Afrika'da Mali, Burkina Faso, Nijer ve benzeri ülkeler, Fransa'yı emperyalist bir güç olarak görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda, bu bölgelerde Fransa'ya karşı belirgin bir olumsuz duygusal tutum oluşmuş ve Fransa, Rusya lehine tamamen reddedilmiştir. Bu bağlamda, bir dizi etkili figür, Fransa'nın uygulamalarını kınamak için açıkça tavır almaktadır.

1.4.5. Laiklik ve Modernizm

Laiklik ve modernizm, bazı darbe girişimlerinin arkasında yatan ideolojik faktörler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, askeri liderler laikliği koruma, modernleşmeyi hızlandırma ve geleneksel ya da dini güçlerin etkisini azaltma amacıyla darbe gerçekleştirebilirler.

Askeri yapılar, Türkiye gibi ülkelerin modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinde öncü bir rol üstlenmiştir. Türkiye'deki modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, Kemalizm ideolojisi altında dokunulmaz bir nitelik kazanmış ve ordu, bu reformların koruyucusu rolünü üstlenmiştir. Bu nedenle, laiklik, Türkiye'de sivil alanda ortaya çıkan askeri hareketler için önemli bir başlangıç noktası olmuştur. Türkiye'nin laiklik anlayışı, Batı demokrasilerinden çok daha kapsamlı ve geniş bir perspektife sahiptir. 1960 darbesi öncesinde, Demokrat Parti'nin geleneksel kesimlere ve dini gruplara yönelik açılım çabaları, özellikle alt rütbeli subaylar tarafından, dinin siyasallaşması ve Atatürk devrimlerine ihanet olarak görülmüştür (Uluş, 2011: 13).

1.5. Askeri Darbe Sonrası

Bir askeri darbenin ardından, ordunun hükümeti devralarak askeri bir rejim kurması yaygın bir durumdur. Askeri rejimlerde, iktidara gelen askerler genellikle iktidarlarını meşrulaştırmak veya temel sorunlara çözüm getirmek amacıyla siyasi ve kurumsal reformlara başvururlar. Bu reformlar, ekonomik düzenlemeler, anayasa değişiklikleri, yeni kurumların kurulması veya siyasi sistemin yeniden yapılandırılması gibi unsurları içerebilir. Askeri darbeler, genellikle ulusal ve uluslararası örgütler tarafından kınanır. Bu örgütler, bazen ekonomik yaptırımlar uygulayabilir, dış yardımları durdurabilir veya ilgili ülkeyle diplomatik ilişkileri kesebilirler. Ayrıca, bölgesel ve uluslararası örgütler, krizlerin arabuluculuğunu yapmak ve çözümüne katkıda bulunmak amacıyla aktif rol üstlenebilirler. Ancak askeri geçiş süreçleri yanlış yönetildiğinde, bu durum çeşitli krizlere yol açabilir ve halkın askeri rejime karşı direnişini ve protestolarını tetikleyebilir. Demokrasinin yeniden tesis edilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin savunulması amacıyla gösteriler, grevler ve diğer protesto biçimleri sıklıkla gerçekleştirilir. Eğer darbe başarılı olursa, bu durum bölgesel ölçekte bölücü bir faktör haline gelebilir (Acho ve Tacham, 2023: 20).

Batı Afrika'nın tarihi, alt bölgede bir darbe gerçekleştiğinde, bölgesel toplulukların genellikle iki düşman devlet grubuna ayrıldığını göstermektedir. Bir tarafta, devrilen lidere yakın olduğu düşünülen ve bu nedenle yeni rejimin karşıtı haline gelenler yer alırken, diğer tarafta ise yeni rejime sempati duyduğu şüphelenilen

ve darbe faillerinin suç ortağı olarak algılanabilecek gruplar bulunmaktadır. Bu durum, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Eylül 2002'de Fildişi Sahili'nde yaşanan siyasi ve askeri kriz sırasında, Abidjan'daki Burkina Faso Konsoloslugu, Gbagbo yanlıları olarak bilinen vatanseverler tarafından düzenlenen gösterilerde birçok saldırının hedefi olmuştur. Özellikle 26 Ocak 2003 tarihindeki saldırı, konsoloslugin ateşe verilmesine yol açmıştır (Gramizzi, 2014).

1.5.1. Etkileri

Askeri darbeler, bazen Afrika genelinde olduğu gibi, otoriter, yozlaşmış veya verimsiz rejimlere son vererek reformların önünü açma amacını taşıyabilir. Gerçekten de bazı ordular, sivil liderlerin halkın ihtiyaçlarını karşılamakta başarısız olduğu durumlarda müdahale ederek bu durumu düzeltme iddiasında bulunmuşlardır. Bazı rejimlerin devrilmesinin ardından, yeni yöneticiler, yolsuzlukla mücadele reformları yapacaklarına ve yönetişimi iyileştireceklerine dair taahhütlerde bulunmuşlardır. Dahası, halk değişim çağrısında bulunduğu ve hükümetin popülerliği azaldığında, özellikle demokratik geçiş yolları tıkalı görüldüğünde, darbe halkın iradesine bir yanıt olarak algılanabilir. Bazı durumlarda, halkın belirli kesimleri, baskıcı olduğu düşünülen bir yönetimi devirmek için orduyu desteklemiştir. Kriz dönemlerinde, özellikle iç savaş veya silahlı çatışma gibi durumlarla karşılaşıldığında, bazı darbeler, topyekûn çöküşü engellemek amacıyla geçici askeri kontrol getirerek düzeni ve güvenliği yeniden tesis etme iddiasında bulunabilirler. Öte yandan, bazı askeri rejimler, kendilerini dış müdahale veya yeni sömürge etkisi gibi tehditlerle mücadele ederek haklı çıkarır ve egemenliği yeniden tesis etmek, yabancı güçlere bağımlılığı azaltmak istediklerini savunurlar (Akindes, 2009: 55).

Bazı askeri rejimler, özellikle kırsal kalkınma veya toprak reformu gibi eski rejimin nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada başarısız olduğu bağlamlarda, servetin yeniden dağıtılması, altyapının iyileştirilmesi ve kamu hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi gibi sosyo-ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Ancak, bu algılanan avantajların genellikle kısa ömürlü olduğu ve artan istikrarsızlık, insan hakları ihlalleri ile demokratik kurumların zayıflaması gibi önemli riskleri beraberinde getirebileceği vurgulanmalıdır. Bu nedenle, bu “faydaların” sürdürülebilirliği sorgulanmaktadır;

özellikle de askeri rejimlerin meşruiyeti çoğu zaman sorgulanmaya devam ederken, sürdürülebilir siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak için genellikle demokratik yöntemlerin tercih edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır (Akindes, 2009: 58).

Askeri darbeler, genellikle yasadışı ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerine aykırı olarak kabul edilse de bu eylemlerin algılanışı, belirli ülkelerdeki sosyo-politik duruma bağlı olarak farklılık gösterebilir. Hatta bazı bölgelerde darbeler, halk tarafından desteklenebilir. Günümüzde özellikle Afrika’da, devrilen hükümetler sıklıkla yolsuzlukla ilişkilendirilmekte ve etkisiz olarak görülmektedir; bu nedenle darbeler halk desteği kazanabilir. Böyle durumlarda, ordu, halkın yaşadığı zorluklara son vermek amacıyla bazen seçilmiş sivil bir hükümetin yerine geçmesi için göreve çağrılabilir. Ordunun disiplinli yapısı ve ulusal hedeflere odaklanan söylemleri, halk üzerinde cazip bir etki yaratabilir. Uzmanlar, askeri darbelerin belirli koşullarda bazı avantajlar sağlayabileceğini öne sürmektedir. Ordu, genellikle kurumsal, ekonomik veya siyasi krizlerin olduğu ortamlarda iktidarı ele geçirmektedir. Bir darbe, siyasi istikrarsızlığa hızla son verebilir, yolsuzlukla mücadele edebilir, hükümetin verimliliğini artırabilir, ekonomik reformları hızlandırabilir ve toplumsal çatışmaları çözebilir. Ayrıca, darbeler, daha demokratik bir sistemin kurulması veya mevcut sistemin yeniden yapılandırılması için bir geçiş dönemi sağlayabilir. Gine’de Mamady Doumbouya liderliğindeki CNRD askeri yönetimi, darbeyi destekleyen argümanlarını bu mantık çerçevesinde sunmaktadır. CNRD, adaletin kendi yönetimlerinin temel ilkesi olacağını öngörmekte ve bu bağlamda, ekonomik ve mali suçlarla mücadele etmek için Ekonomik ve Mali İhlallerin Bastırılması Mahkemesi (CRIEF) adlı bir mahkeme kurulduğunu duyurmuştur.

Askeri darbenin etkileri, Jerry Rawlings’in, Gana’da ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını baltalayan yaygın yolsuzlukla mücadele etmek amacıyla bir darbeye öncülük ettiği örnekle gösterilebilir. Rawlings, kamu yönetimindeki yolsuzluğu hedef alarak önemli adımlar atmış, bu doğrultuda bürokrasiyi azaltmayı ve kamu yönetimini basitleştirmeyi amaçlayan reformlara başlamıştır. Bu reformlar, daha hızlı ve verimli karar alma süreçlerini teşvik etmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, ordu ve

hükümet içinde sıkı bir disiplin kuralarak, gücün kötüye kullanılmasını sınırlamış ve devlet otoritesini güçlendirmiştir. Rawlings, askeri geçişi savunanlar için genellikle bir referans noktası olarak kabul edilmektedir. Belli bir noktada, diktatörlük, yolsuzluk, kötü yönetim, anayasa değişiklikleri, keyfi tutuklamalar ve hükümet tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri gibi unsurlar, görünür bir kriz çözümü olmaksızın devam ettiğinde, darbe bazen uygulanabilir bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Toplum, değişim için sabırsızlandığında, böyle bir darbeyi ülkenin çıkarları doğrultusunda olumlu bir gelişme olarak karşılayabilir (Diarra ve Ndiaye, 2017: 8). Ancak, gerekçeleri ne olursa olsun, darbeler yasadışı ve anayasaya aykırı olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, bazı özel durumlarda askeri geçişin, en uygun koşullar altında gerçekleşmesi halinde sağladığı avantajlar yadsınamaz. Yolsuzlukla, kamu varlıklarının zimmete geçirilmesiyle ve bir ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını engelleyen diğer sorunlarla mücadele edilerek, yeniden yapılanma için bir fırsat doğabilir.

Askeri darbelerin nedenleri arasında yolsuzluk ve kötü yönetim, yolsuzluk yaptığı ve etkisiz olduğu düşünülen hükümetlerin halk ve elit desteğini kaybetmesi; ekonomik krizler, ekonomik sıkıntıların yaygın hoşnutsuzluğa yol açarak iktidardaki rejimi zayıflatması; sosyal huzursuzluk, etnik, dini veya sınıfsal gerilimlerin toplumdaki bölünmeleri derinleştirerek darbeyi daha olası hale getirmesi; ve siyasi istikrarsızlık, siyasi partiler arasındaki çatışmaların ve zayıf bir hükümetin darbeye zemin hazırlaması sayılabilir. Darbelerin sonuçları arasında, demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün erozyona uğraması ile birlikte demokratik gerileme; siyasi belirsizliğin bir sonucu olarak ekonomik büyümenin yavaşlaması veya azalması ile ekonomik istikrarsızlık; toplumdaki farklı gruplar arasındaki gerilimin artmasıyla sosyal bölünmelerin derinleşmesi ve uluslararası toplumdan gelen yaptırımlar ve diplomatik izolasyonla uluslararası tepkiler bulunmaktadır (Franz, 2022: 18).

Askeri darbeler önlemek ve darbelerle mücadele etmek için, demokratik kurumları güçlendirerek ve hukukun üstünlüğünü teşvik ederek demokrasiyi sağlamlaştırmak; ekonomiyi istikrara kavuşturmak ve büyütmek amacıyla ekonomik reformlar yapmak; yolsuzluğu önlemek ve yolsuzlukla mücadele etmek için etkin

mekanizmalar geliştirmek; sosyal uyumu ve ulusal birliği teşvik etmek ve demokratik sũreçleri koruyarak teşvik etmek için uluslararası yardımlar ve destek sağlamak hayati öneme sahiptir. Darbeler, bir ũlkenin istikrarı ve demokratik gelişimi için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu olayların kökenlerini anlamak ve önleyici adımlar atmak, anayasal dũzeni muhafaza ederek sũrdũrũlebilir kalkınmayı desteklemek açısından kritik bir rol oynamaktadır. İyi ekonomik yönetişim ve sosyal uyum sağlayan kurumlar, darbeleri önlemek ve istikrarlı, refah dolu bir geleceği garanti altına almak için temel unsurlardır.

1.5.2. Olumsuz Sonuçları

Askeri darbeler sonrasında, ordunun yönetimsel zorluklarla yũzleřmesi genellikle sadece birkaç gũn sũrmektedir. Bu durum, bir hũkũmeti devirmenin onu yönetmekten daha kolay olduğunu fark etmelerine yol açmaktadır. Kamu yönetimi alanındaki deneyim ve yetkinlik eksiklikleri, özellikle ordunun yapılarının bir devleti yönetmedeki yetersizliği nedeniyle yaygın bir sorundur. Bu zorluklar karşısında ordu, genellikle siyasi ikna, popũlizm ve bazen baskı stratejilerini benimsemektedir. Kamu mallarını yönetmek adına, sıklıkla yolsuzlukla suçladıkları kişileri görevden alırlar; bu da, önceki rejimin sorunlarının tekrarlanmasına neden olmaktadır.

Afrika'daki pek çok durumda, askeri darbeler ũlke için net bir yönetim programı veya geleceğe dair uzun vadeli bir vizyon olmaksızın gerçekleşmiştir. Bazı darbeler, hũkũmetlerini devirdikleri komşu ũlkelere karşı duyulan "kışkanma" duygusuyla motive edilmiş gibi grũnmektedir. Bu durum, genellikle herhangi bir geçerli gerekçe olmaksızın meydana gelmektedir. Dolayısıyla, askeri darbelerin sonuçları ũlkeden ũlkeye farklılık gösterebilir, ancak genellikle, yeni bir darbeden duyulan korku nedeniyle askeri harcamaların önemli ölçüde artmasına yol açmaktadır; bu da askerlerin kışlalarda tutulmasını ve askeri teçhizat alımını zorunlu kılar. Askeri darbelerin bir dizi ciddi sakıncası ve olumsuz sonucu vardır. Demokratik sũreler, insan hakları ve hukukun ũstũnlũęũ, bir darbe tarafından ciddi şekilde tehdit edilebilir. Geriye dnũp bakıldığında, darbelerin genellikle yarardan çok zarara yol açtığı grũlmektedir. Bir ũlke için bu, kurumsal bir krizin habercisi olarak kabul edilebilir. Afrika'da askeri darbeler, kalkınmayı engelleyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ne

kadar çok darbe yaşanır, bir ülke o kadar geriye gitmekte, her ilerleme adımına karşılık iki geri adım atılmaktadır (Diarra ve Ndiaye, 2017: 12).

Afrika'da askeri darbeler, özellikle bağımsızlık sonrası dönemde, kıtanın siyasi ve sosyal yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. 1960'lı yıllarda, Gana'daki 1966 darbesi, Kofi Busia'nın hükümetini devrerek General Joseph Arthur Ankrah'ın yönetimini işbaşına getirmiş ve Afrika'daki ilk büyük askeri darbenin başlangıcını simgelemiştir. Aynı yıl Nijerya'da gerçekleşen darbe, General Johnson Aguiyi-Ironsi'nin yönetimi ele geçirmesiyle ülkenin siyasi yapısında köklü değişikliklere yol açmış ve 1967'deki ikinci darbe, Nijerya'da iç savaşın patlak vermesine sebep olmuştur. 1970'lerde Uganda'da General Idi Amin tarafından gerçekleştirilen darbe, Milton Obote'nin hükümetini devirmiş ve Amin'in uzun süreli ve tartışmalı yönetimi, ülkenin siyasi istikrarını derinden etkilemiştir. Afrika'da askeri darbeler ve askeri müdahaleler, kıtanın siyasi tarihinde uzun, zorlu ve trajik bir geçmişe sahiptir. Bu darbeler, Afrika'daki neredeyse tüm yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerde, hızla sivil yönetimlerin yerini almıştır. Afrika, 1950'ler ile 2010 yılları arasında dünyadaki darbelerin yaklaşık %36,5'ini oluşturmuştur (Suleiman, 2021).

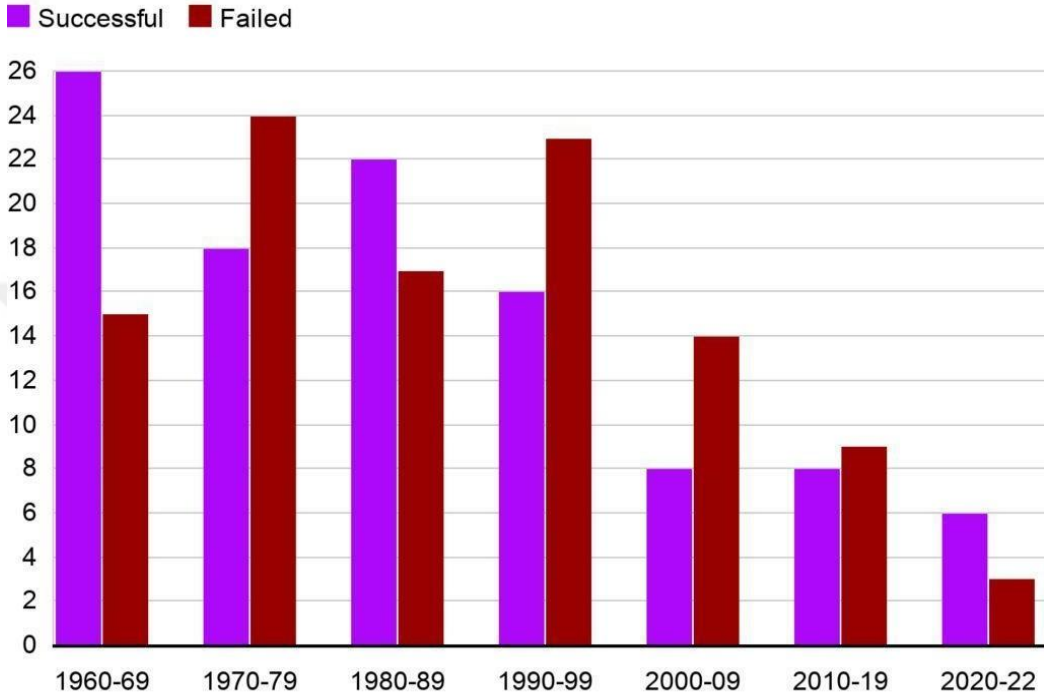
Askeri darbeler, bir dizi karmaşık ve birbirine bağlı faktörün sonucudur. Her ülkenin siyasi kültürü, tarihi, jeopolitik durumu ve sosyo-ekonomik bağlamı, bu olayların ortaya çıkmasında belirleyici olan kendine has özellikler taşır. Darbelere yol açan kalıpları daha iyi anlayabilmek için, her bir ulusal bağlamda derinlemesine istatistiksel ve karşılaştırmalı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, ekonomik kalkınma düzeyi, kurumsal istikrar, silahlı kuvvetlerin sivil toplumdaki rolü ve uluslararası ittifakların etkisi gibi değişkenleri dikkate almalıdır. Karşılaştırmalı analiz, ortak eğilimlerin ya da bölgesel ve tarihsel özelliklerin tespit edilmesini mümkün kılacak ve böylece bu olaylardan önceki mekanizmaların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Aşağıdaki Şekil 2'de gösterildiği gibi, Afrika'daki askeri darbeler genellikle bağımsızlık sonrası ilk 20 yılda yoğunlaşmıştır. Bu dönem, yeni kurulan devletlerin zayıf kurumsal yapıları, yönetim tecrübesi eksikliği ve Soğuk Savaş'ın etkisiyle

şekillenmiştir. 1960'lar ve 1970'ler, birçok Afrika ülkesinde askerî yönetimlerin norm haline geldiği bir dönem olmuştur.

Sekil 2: On Yıllar Boyunca Afrika'da Askeri Darbeler

Military coups in Africa over the decades

*2022 up to 1 February

Source: Research by Central Florida and Kentucky Universities

BBC

Kaynak: (Central Florida ve Kentucky Üniversitesi tarafından yapılan araştırma, 2022).

Afrika'da askerî darbelerin arkasındaki temel nedenler çok boyutludur. Öncelikle, siyasal kurumların zayıflığı dikkat çekicidir. Demokratik kurumların yeterince gelişmemiş olması, iktidarın tek bir elde toplanmasına yol açmış; bu durum ise orduyu siyasete müdahale etmeye teşvik etmiştir. Ayrıca, birçok Afrika ülkesinde mevcut olan etnik ve bölgesel gerilimler, dışlayıcı yönetim biçimleriyle birleşerek toplumsal çatışmaları körüklemiş ve darbeler için uygun bir zemin oluşturmuştur. Ekonomik krizler de önemli bir faktördür: yüksek işsizlik oranları, yaygın yolsuzluk ve artan gelir eşitsizliği, halkın rejimlere olan güvenini sarsmış ve darbelere toplumsal meşruiyet kazandırmıştır. Tüm bu iç dinamiklerin yanı sıra, dış müdahaleler de darbelerin yayılmasında etkili olmuştur. Soğuk Savaş döneminde hem Batı bloku hem de Sovyetler Birliği, kendi jeopolitik çıkarlarını korumak amacıyla bazı darbelere

doğrudan ya da dolaylı olarak destek vermiştir. 2000’li yılların başlarından itibaren Afrika’da askeri darbelerde belirgin bir azalma gözlemlenmiş olsa da, 2020’li yıllarda özellikle Batı Afrika’da (Mali, Gine, Burkina Faso, Nijer gibi ülkelerde) darbe girişimlerinde yeniden bir artış yaşanmıştır. Bu durum, kıtada demokrasiye geçiş süreçlerinin hâlâ kırılgan olduğunu ortaya koymaktadır.

Afrika’daki darbeler, Afrika hükümetlerinin demokratik yönetimi sürdürme ve yönetimde istikrar sağlama konusundaki başarısızlıklarının hem nedeni hem de sonucudur. Demokrasi ne kadar başarısız olursa, Afrika ve özellikle Batı Afrika’da darbelerin geri dönüşü, kıta ve bölge genelinde sivil yönetimlerin başarısızlıklarıyla ilişkilendirilebilir. Askeri yönetimler genellikle otoriter, baskıcı ve zulmedici eğilimler sergiler; bu durum, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve siyasi katılım gibi temel hakların kısıtlanmasına yol açabilir. Ayrıca, bir darbe toplumun bölünmesine ve uzun vadeli siyasi istikrarsızlığa neden olma potansiyeline sahiptir. Askeri darbelerle iktidarı ele geçiren birçok Afrika ülkesinin sıkça karşılaştığı hatalardan biri, darbe sonrasında önceki siyasi ve idari sistemi sadece tekrar uygulamaktır. Mali (2012), Gine (2008) ve Burkina Faso (2014) gibi örnekler, bu durumu iyi bir şekilde göstermektedir. Her bir darbenin ardından, önceki siyasi model basitçe yeniden uygulanmıştır (Diarra ve Ndiaye, 2017: 8).

Batı Afrika özelinde, Liberya’da Mart 1991’deki darbeye tetiklenen iç savaşın, Sierra Leone, Gine ve Fildişi Sahili’ndeki bir dizi çatışmanın başlangıç noktası olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, 2012 yılında Mali’nin kuzeyinde Touareg isyanının yeniden başlaması ve 2013 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti’nde gerçekleşen darbe de bu çatışmalar arasında yer almaktadır. Hükümetlerin devrilmesi, her zaman şiddetin çeşitli tezahürlerine yol açmakta ve sadece ilgili devlet içinde değil, aynı zamanda bağlı olduğu alt bölge ve ötesinde, kıta düzeyinde de güvenlik istikrarı konusunda endişe ve kaygıları artırmaktadır. Dahası, bu olayların yol açtığı krizler, kıtada isyancı ve ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Kısacası, darbeler, kalıcı bir istikrarsızlık kaynağı olarak uluslararası barış ve güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. İktidarı ele geçirmek amacıyla yapılan her askeri müdahale, ülkenin siyasi hayatı üzerinde kalıcı olumsuz etkiler bırakmaktadır (Ragab, 2022: 27).

Bu darbeler, sonraki müdahaleler için zemin hazırlamaktadır. Şiddet, devlete karşı geçerli bir protesto aracı haline gelebilir. Dahası, askeri rejimler, "sivil muadillerinden daha iyi olmadıkları" için, meşruiyetleri sorgulanmaya başlanır ve başka bir darbe için uygun koşullar yaratır. Ne yazık ki, darbeler, faillerin gerekli yeteneklerden yoksun olmaları nedeniyle önemli bir değişim yaratamamaktadır. Örneğin, Mali, Gine ve Burkina Faso'da ordu, devleti savunmaya odaklanmak yerine yönetişimin zorluklarıyla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Askeri cuntalar, ekonomik sorunları çözemezler çünkü bu, onların uzmanlık alanlarının dışındadır. Ancak, halkın bu gerçeği kabul etmesini sağlamak oldukça zordur (Elouma ve Akameyong, 2023: 5).

Darbeler, siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerin yanı sıra güvenlik sorunlarına da yol açmaktadır. Siyasi açıdan, demokrasideki bu kırılmalar sonuçsuz kalmamaktadır. Darbeler, demokratik süreçlerin temellerini sarsar, kültürlerini ve kurumlarını zayıflatır. Ayrıca, darbeler, siyasi istikrarsızlık ve güvensizlikten kaçan mülteciler de dahil olmak üzere kitlesel nüfus hareketlerini tetikler; bu hareketler, ülke içinde çatışmalara ve zorunlu göçlere yol açabilir. Darbeleri bastırmak yeterli değildir; bölgesel ve uluslararası aktörlerin, demokrasi ve yönetimdeki eksikliklerle ilgili somut adımlar atması gerekmektedir. Darbe kavramı, tanımı, farklı darbe türleri, ideolojik motivasyonları, avantajları ve dezavantajları ile ilgili bu ilk bölümü açıkça ortaya koyduktan sonra, bu tez, ECOWAS ve AFB'nin Batı Afrika'daki darbelerle ilgili normatif çerçevelerini ele alacak olan ikinci bölüme geçecektir.

Bu tezin ilk bölümü, darbe kavramını ve tanımını inceleyerek, kavramsal çerçeve, farklı türler, motivasyonlar ve ideolojik bağlamlar arasındaki ayrımları ortaya koymaktadır. Bölüm, "darbe" teriminin analiziyle başlamaktadır; ardından, sivil ve askeri darbeler de dahil olmak üzere darbenin çeşitli biçimleri açıklanmaktadır. İlerleyen kısımda, sivil darbe kavramı detaylandırılmakta ve bu eylemlerin arkasındaki motivasyonlar ile bir ülkenin temel yasalarını değiştirmeyi veya devirmeyi amaçlayan anayasal darbeler ele alınmaktadır. Ayrıca, askeri darbeler üzerinde durulmakta, bunların nedenleri ve motivasyonları analiz edilmekte ve türleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır: reformist ya da yenilikçi darbeler, veto darbeleri, koruma

darbeleri ve ordunun siyasi eylemleri meşrulaştırmak veya mevcut rejimi sürdürmek amacıyla gerçekleştirdiği sahte darbeler. Darbelerin ideolojik temelleri de bu bölümde incelenmekte ve milliyetçilik, sosyalizm, anti-emperyalizm, laiklik ve modernizm gibi ideolojik etkiler vurgulanmaktadır. Son olarak, bölüm, askeri darbelerin sonuçlarını ele almakta; düzenin yeniden tesisi ve gerekli görülen reformlar gibi avantajlarının yanı sıra, insan hakları ihlalleri, uzun süreli istikrarsızlık ve kötü yönetim gibi dezavantajlarını analiz etmektedir. Bu ilk bölüm, darbeleri ve etkilerini anlamak için kavramsal bir temel oluşturmakta ve sonraki bölümlerde belirli örneklerin ve bölgesel dinamiklerin derinlemesine incelenmesine zemin hazırlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BATİ AFİRİKA'DAKİ DARBELERLE İLGİLİ ECOWAS VE AFB

NORMATİF ÇERÇEVELERİ

Son yıllarda gözlemciler ve siyaset uzmanları, askeri darbelerin ve seçimle ilgili şiddet de dahil olmak üzere yönetimle ilgili diğer sorunların "yeniden canlanmasını", Afrika'daki demokratik süreçler için bir gerileme olarak vurgulamışlardır. Ancak bu olgu, Afrika Birliği (AFB) ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) gibi örgütlerin, sömürge sonrası Afrika devletlerindeki işlevsizlikle mücadele etmek için ilgili siyasi ve hukuki mekanizmalarını ve araçlarını geliştirmeye çalıştıkları bir döneme denk gelmektedir. Başlangıçta öncelikle on beş üye devletin ekonomik entegrasyonunu teşvik etmeye odaklanmış olan ECOWAS, zaman içinde siyasi olayların etkisiyle gelişmiştir. Giderek misyonu, faaliyet alanı içinde barış ve güvenliği tehdit eden silahlı çatışmaları ve diğer siyasi krizleri çözmeyi de içeren bir örgüte dönüşmüştür. AFB ise Afrika kıtasının 55 üye devleti tarafından kurulan bir kıta örgütüdür. AFB, kendi vatandaşları tarafından yönetilen ve uluslararası sahnede dinamik bir güç temsil eden, bütünleşmiş, müreffeh ve barışçıl bir Afrika'yı hedeflemektedir.

2.1. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), 15 devletin katılımıyla 28 Mayıs 1975 tarihinde Nijerya'nın Lagos şehrinde kurulmuştur. Yeşil Burun Adaları, 1996 yılında üyelik kazanırken, Moritanya 2000 yılında üyelikten çekilmiştir. Günümüzde örgütün 15 üyesi bulunmaktadır. ECOWAS, coğrafi olarak 6,1 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 300 milyon nüfusu kapsamaktadır. Merkezinin Abuja'da bulunduğu bu örgüt, özellikle AFB ve diğer çok taraflı kuruluşlar ile Batılı ülkelerle iş birliği yapmaya büyük önem vermektedir. ECOWAS Parlamentosu, 2000 yılında kurulmuş olup, Nijerya'da faaliyet göstermektedir. 2007 yılında ECOWAS Sekreteryası, Başkan, Başkan Yardımcısı ve yedi Komiserden oluşan bir Komisyon ile yeniden yapılandırılmıştır. Komiser sayısı, 2013 Şubat ayında gerçekleştirilen Zirve kararı ile 12'den 15'e çıkarılmıştır (ECOWAS, 1993).

Örgüt, Avrupa Birliği (AB) benzeri bir bölgesel birlik modeli izlese de, ekonomik birlik konusunda sağlanan ilerleme görece yavaş olmuştur. Ancak son yıllarda, bölgesel siyasi ve askeri gelişmelerde kaydedilen hızlı ilerleme dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, örgüt, personel yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşmakta, bu da faaliyetlerinde aksamalara yol açmaktadır. Ayrıca, raporlama eksiklikleri ve örgütün faaliyetlerinin yeterince tanıtılmaması, özellikle Batılı ülkelerin olumsuz tepkilerine neden olmaktadır. ECOWAS, ekonomik hedeflerine ulaşmada gecikmeler yaşasa da Batı Afrika'daki siyasi gelişmelerin etkisiyle siyasi ve askeri alanda önemli bir rol üstlenmiştir. Örgüt, özellikle siyasi ve bölgesel güvenlik meselelerine daha fazla odaklanan bir yapı haline gelmiştir. Özellikle ECOMOG adı verilen askeri kanadı, bölgedeki iç savaşlara ve çatışmalara müdahalede önemli görevler üstlenmiştir. Arabuluculuk girişimleri ve insani operasyonlarla ECOWAS'ın bölgesel krizlere çözüm bulma çabaları olumlu sonuçlar doğurmuştur. Halihazırda ECOWAS'ın dönem başkanlığını Nijerya yürütmektedir (ECOWAS, 1993).

ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) şu anda 15 üye devlete sahiptir: Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo. Örgütün merkezi, Nijerya'nın Abuja kentinde bulunmaktadır. Bu topluluk, üç farklı resmi yabancı dilde iletişim kurmaktadır: İngilizce, Fransızca ve Portekizce. Bununla birlikte, Topluluk içerisinde Ewe, Fulfulde, Hausa, Mandingo, Wolof, Yoruba, Ibo ve Ga gibi sınır ötesi dillerin yanı sıra binden fazla yerel dil konuşulmaktadır. Bu diller, yaklaşık 5,1 milyon km²'lik bir alana yayılan ve 300 milyonu aşkın bir nüfus tarafından kullanılmaktadır. Son yıllarda Batı Afrika'nın nüfusu önemli ölçüde artmış, 1950 ile 2010 yılları arasında 70 milyondan yaklaşık 300 milyona yükselmiştir. 2014 yılı itibarıyla bu nüfus, Sahra-altı Afrika nüfusunun yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler projeksiyonlarına göre, bölgedeki nüfusun 2050 yılına kadar 550 ila 600 milyon arasında bir seviyeye ulaşması beklenmektedir. Ayrıca, Batı Afrika'nın şu anda dünyanın en genç bölgesi olduğu unutulmamalıdır (ECOWAS, 2018).

ECOWAS hem nüfus büyüklüğü hem de coğrafi kapsam açısından Afrika'nın en önemli bölgesel örgütlerinden biridir. Temel misyonu ekonomik entegrasyonu

teşvik etmek olmakla birlikte, örgüt siyasi alanda da aktif bir rol oynamaktadır. Ancak, Batı Afrika'da sıkça meydana gelen askeri darbelerle mücadelede yeterince etkili olamamakla eleştirilmektedir.

Bu haritada gösterildiği gibi, ECOWAS'ı oluşturan ülkelerin isimleri, sınırları ve bayrakları, örgütün boyutlarını belirlemek ve tanımlamak için sunulmaktadır. Bu ittifakın temel amacı, Batı Afrika bölgesinde ekonomik, siyasi ve sosyal entegrasyonu teşvik etmektir. Bu çerçevede, üye ülkeler arasında kişilerin ve malların serbest dolaşımının sağlanması, ekonomik ve gümrük iş birliğinin güçlendirilmesi, siyasi veya askerî kriz durumlarında ortak müdahalelerin gerçekleştirilmesi ve bölgesel barış ile istikrarın desteklenmesi hedeflenmektedir.

Harita 1. ECOWAS Afrika'da 15 Ülkenin Üye Olduğu Bölgesel İttifak

Kaynak: (ECOWAS, 2018).

ECOWAS'ın temel hedefleri, üye devletler arasında ekonomik ve ticari iş birliğini teşvik etmek, ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırmak ve bölgesel entegrasyonu desteklemektir. Bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla ECOWAS, ortak bir dış tarife oluşturmak, malların, insanların ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamak ve tarım, ulaşım, enerji ile gıda güvenliği gibi stratejik alanlarda ortak politikalar

geliştirmek gibi çeşitli araçları uygulamaya koymuştur. Bunun yanı sıra, ECOWAS, bölgesel barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasında da kritik bir rol oynamaktadır. Arabuluculuk, seçim gözlem misyonları ve barışı koruma güçlerinin konuşlandırılması gibi mekanizmalar aracılığıyla, bölgedeki çatışmalar ve siyasi krizlere müdahale ederek çözüm arayışında bulunmuştur (ECOWAS, 2018).

ECOWAS, bölgesel iş birliğini güçlendirmek ve Batı Afrika'da sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, Afrika Birliği (AFB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi diğer bölgesel ve uluslararası örgütlerle stratejik ortaklıklar kurmaktadır. ECOWAS, Batı Afrika'da bölgesel entegrasyonun sağlanmasında, ekonomik iş birliğinin teşvik edilmesinde ve barış ile istikrarın pekiştirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Örgüt, dayanışma, adalet, demokrasi ve insan haklarına saygı gibi evrensel ilkeler üzerine inşa edilen, sürdürülebilir ve müreffeh bir bölgesel ekonomik topluluk oluşturmayı amaçlamaktadır.

ECOWAS'a açıkça sunulduktan sonra, kıtamızın refahına önemli katkılarda bulunan son derece önemli bir organizasyon olan AFB üzerine odaklanılmaktadır.

2.2. Afrika Birliği

Örgütü, 1963 yılında kurulmuş olup, Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini güvence altına almak ve kıtada sömürgeciliğe son vermek amacıyla kurumsal temellerini atmıştır. Bu dönemde, örgüt, Soğuk Savaş'ın etkisi altında Bağlantısızlar Grubu'na dahil olmuş ve Doğu ile Batı Blokları arasındaki çatışmalardan uzak durmayı tercih etmiştir. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Afrika kıtasında yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar ve salgın hastalıklar, örgütün daha etkin bir rol üstlenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, 2002 yılında Afrika Birliği (AFB) adını alarak dönüşüm geçiren örgüt, yeni hedeflerini politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmeyi sağlamak, kalkınmayı hızlandırmak, barış ve istikrarı korumak, aynı zamanda demokrasi ve iyi yönetim ilkelerini benimsemek olarak belirlemiştir. Afrika Birliği Örgütü, Afrika Birliği Şartı'nda ciddiyetle vurgulanan birleşik bir Afrika vizyonunu somutlaştırarak, özgür ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahip bir Pan-Afrika anlayışını inşa etmiştir.

Kurucu liderler, Afrika halklarının meşru taleplerinin gerçekleştirilmesi için özgürlük, eşitlik, adalet ve onurun gerekli şartlar olduğuna inanmışlardır (AFB, 2000).

Üyeler: 54 üye; Angola, Benin, Botsvana, Burkina Faso, Burundi, Cezayir, Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambia, Gana, Gine Bissau, Gine, Güney Afrika, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Lesotho, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Mısır, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Sudan, Svaziland, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Yeşil Burun, Zambiya, Zimbabve'dir (AFB, 2000).

Afrika Birliği Örgütü, kıtadaki çeşitli sorunlara "Afrika sorunlarına Afrika çözümleri" prensibi doğrultusunda yaklaşıp çözümler geliştirmeye ve politikalar üretmeye çalışmaktadır. Bu platform, Afrika'nın bir araya geldiği bir forumdur ve burada üretilen politikaların temel amacı, kıtadaki zorlukları yerel kaynaklarla çözme yolunda ilerlemektir.

Afrika Birliği Organları: Afrika Birliği çalışmalarını aşağıda yer alan organlar aracılığıyla yürütmektedir (AFB, 2000):

- *Meclis;*
- *Yürütme Kurulu;*
- *Pan-Afrikan Parlamentosu;*
- *Adalet ve İnsan Hakları Kurumları;*
- *Komisyon;*
- *Daimî Temsilciler Komitesi;*
- *Uzman Teknik Komiteler;*
- *Barış ve Güvenlik Konseyi;*

- *Finansal Kurumlar;*

- *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey.*

Afrika halkları arasında anlayışı teşvik etmek ve Afrika devletleri arasında iş birliğini geliştirmek, Afrikalıların etnik ve ulusal farklılıkları aşan bir birlik içinde dayanışma ve kardeşlik arzularına yanıt vermek açısından bir zorunluluktur. Bu doğrultuda, yol gösterici felsefe, Afrika sosyalizmini merkeze alan Pan-Afrikanizm olup, Afrika birliğinin teşvik edilmesi, Afrika toplumlarının ortak değerleri ve uygulamaları ile kıtanın ortak kültürel mirasının benimsenmesine yönelik bir hareket üzerine inşa edilmiştir. Afrika Birliği Örgütü'nün temel amaçları, kıtada sömürgeciliğin ve ırk ayrımcılığının kalıntılarını ortadan kaldırmak, Afrika devletleri arasında birlik ve dayanışmayı güçlendirmek, kalkınma alanındaki iş birliğini koordine etmek ve derinleştirmek, üye devletlerin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak ile uluslararası iş birliğini teşvik etmek olarak belirlenmiştir (AFB, 2000).

Afrika'nın kurtuluşu doğrultusunda, kıta Afrika Birliği Koordinasyon Komitesi aracılığıyla kurtuluş hareketlerini ve apartheid rejimine karşı mücadeleyi desteklemek amacıyla uluslararası bir uzlaşma oluşturmak için kararlı bir şekilde çalışmıştır. Afrika Birliği Örgütü (ABÖ), üye devletlerin uluslararası platformlarda kıtayı ilgilendiren ortak konulardaki tutumlarını koordine etmeleri ve Afrika'nın çıkarlarını etkili bir biçimde savunmaları için kurumsal bir çerçeve sağlamıştır. 9 Eylül 1999 tarihinde, Afrika Birliği Örgütü liderleri Sirte Deklarasyonu'nu kabul ederek, bir Afrika Birliği oluşturma yönündeki güçlü iradelerini ortaya koymuşlardır. Bu girişim, küreselleşmenin olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda giderek daha karmaşık hâle gelen sosyal, ekonomik ve siyasi zorluklarla mücadele ederken, Afrika'nın küresel ekonomide meşru bir aktör olarak yer almasını sağlamak ve kıtasal entegrasyon sürecini hızlandırmak amacı taşımaktadır (AFB, 2000).

Afrika Birliği (AFB) resmen Temmuz 2002'de Güney Afrika'nın Durban şehrinde kurulmuştur. Bu oluşum, Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) Eylül 1999'da aldığı ve önceki kazanımları güçlendirmeyi amaçlayan yeni bir kıtasal örgüt kurma kararının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yeni bir Pan-Afrika örgütünün

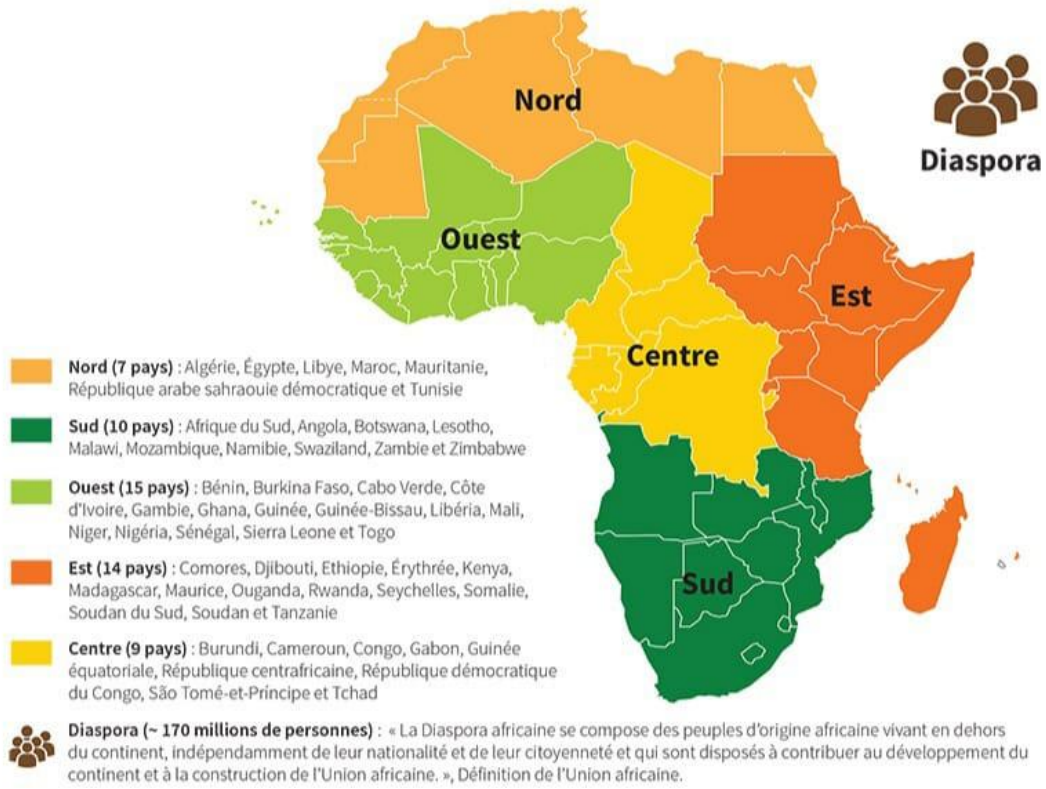
oluşturulması, Afrika liderleri arasında varılan bir uzlaşmanın ürünü olup kıtanın potansiyelini harekete geçirmeyi hedeflemiştir. ABÖ'nün öncelikli olarak sömürgecilik ve apartheid rejimine karşı mücadeleye odaklanan misyonu, Afrika devletleri arasındaki iş birliği ve entegrasyona yönelik bir dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim, Afrika Birliği'nin kıtanın ekonomik büyümesi ve kalkınması için merkezi bir aktör haline gelmesini sağlamıştır. Afrika Birliği, Afrika kıtasındaki tüm ülkeleri temsil eden 55 üye devletten oluşmaktadır. Fas'ın 30 Ocak 2017'de birliğe resmen yeniden katılımıyla birlikte kıtadaki tüm ülkeler Afrika Birliği'ne üye olmuştur. Birlik, 55 üye devleti beş coğrafi bölgeye ayırmaktadır: Kuzey, Güney, Doğu, Batı ve Orta Afrika. Ayrıca, kıta dışında yaşayan Afrika kökenli bireylerin katılımını teşvik etmek amacıyla 2003 yılından itibaren diaspora, altıncı bölge olarak kabul edilmiştir. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECOWAS) üye 15 ülkeyle birlikte Batı Afrika, en fazla sayıda ülkeye sahip bölge konumundadır. Aynı zamanda 2015 yılı itibarıyla yaklaşık 350 milyonluk nüfusuyla kıtanın en kalabalık bölgesi olmuştur (AFB, 2000).

Batı Afrika nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan Nijerya'nın, 2050 yılına kadar Çin ve Hindistan'ın ardından dünyanın en kalabalık üçüncü ülkesi olması öngörülmektedir. Afrika Birliği, sekiz bölgesel ekonomik topluluğu (AMU, COMESA, ECOWAS, ECCAS, CEN-SAD, EAC, IGAD ve SADC) resmi olarak tanımaktadır. Bu topluluklar, kıtadaki ekonomik entegrasyon sürecinde kritik bir rol oynamakta olup, Afrika Birliği'nin çalışmalarıyla doğrudan bağlantılıdır ve kıtasal iş birliğinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Tüm zorluklara rağmen, ECOWAS, Afrika kıtasındaki en başarılı bölgesel ekonomik topluluklardan biri olarak öne çıkmaktadır (AFB, 2023).

Haritada gösterildiği gibi, diaspora 2003 yılından itibaren Afrika'nın altıncı bölgesi olarak kabul edilmektedir. Afrika diasporası, vatandaşlıkları veya uyrukları ne olursa olsun, kıta dışında yaşayan ve Afrika'nın kalkınmasına ile Afrika Birliği'nin inşasına katkıda bulunma arzusunu taşıyan Afrika kökenli bireyleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, bölgesel mekanizmalar aracılığıyla sürdürülebilir kalkınma, güvenlik iş birliği, demokratik yönetim ve ekonomik entegrasyon gibi konularda daha koordineli

ve etkili politikaların geliştirilmesi mümkün hâle gelmektedir. Dolayısıyla, bu yapısal bölünme, Afrika'nın kalkınma gündeminin yerel düzeyde sahiplenilmesini teşvik ederken, kıtasal düzeyde stratejik uyumun sağlanmasına da katkı sunmaktadır.

Harita 2: Afrika Birliği'nin Altı Bölgesi

Kaynak: (2017. Secrétariat du Club du Sahel et de l'Afrique de l'ouest (CSAO/OCDE)).

Afrika Birliği, kıtayı siyasi, ekonomik ve coğrafi açıdan daha etkin bir şekilde organize edebilmek amacıyla Afrika'yı altı ana bölgeye ayırmıştır. Bu bölgesel sınıflandırma hem coğrafi yakınlıklar hem de sosyo-kültürel benzerlikler göz önünde bulundurularak şekillendirilmiştir. Söz konusu bölgesel yapı, kıta genelinde bölgesel iş birliği mekanizmalarının oluşturulması, entegrasyon süreçlerinin güçlendirilmesi ve kalkınma politikalarının daha etkili bir biçimde yönlendirilmesi açısından kritik bir stratejik öneme sahiptir.

Afrika Birliği (AFB) tarafından kıtanın altı ana bölgeye ayrılması yoluyla oluşturulan jeopolitik bir yapılanmayı göstermektedir. Bu bölgesel ayrımın amacı, üye

devletler arasında adil temsiliyetin sağlanması, iç organizasyonun güçlendirilmesi, iş birliğinin teşvik edilmesi ve bölgesel entegrasyonun artırılmasıdır. Söz konusu sınıflandırma; esas olarak coğrafi, kültürel, tarihî ve bazı durumlarda ekonomik ölçütlere dayanmaktadır. Belirlenen altı bölge şunlardır: Kuzey Afrika (Cezayir, Mısır, Libya, Moritanya, Fas, Sudan ve Tunus gibi ülkeleri kapsar), Batı Afrika (Senegal, Mali, Gine, Fildişi Sahili, Nijerya, Gana vb.), Orta Afrika (Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Gabon ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkeler), Doğu Afrika (Etiyopya, Kenya, Tanzanya, Uganda, Ruanda ve Somali), Güney Afrika (Güney Afrika Cumhuriyeti, Angola, Mozambik, Zimbabve, Zambiya vb.) ve son olarak, Afrika Diasporası olarak adlandırılan altıncı bölge. Bu son bölge, Amerika kıtası, Karayipler ve Avrupa başta olmak üzere Afrika kıtası dışında yaşayan Afrikalı toplulukların Afrika Birliği'nin ayrılmaz bir parçası olarak tanınmasını sağlamak amacıyla daha yakın tarihte eklenmiştir. Söz konusu bölgesel yapının genel hedefi; kıtasal düzeyde iş birliğini kolaylaştırmak, bütünleşmeyi güçlendirmek, farklı bölgeler arasında adil bir temsil mekanizması kurmak ve her bir bölgenin kendine özgü koşullarına göre siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarındaki sorunları daha etkin bir şekilde yönetmektir (Adebajo, 2008).

Afrika Birliği'nin Kurucu Sözleşmesi ile bu sözleşmede yapılan değişikliklere ilişkin protokol, Afrika Birliği'nin (AFB) amaçlarını belirlemektedir. Bu amaçlar arasında şunlar yer almaktadır (AFB, 2000):

- *Afrika ülkeleri ve halkları arasındaki birlik ve dayanışmayı güçlendirmek;*
- *Üye devletlerin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak ve savunmak;*
- *Kıtanın siyasi, ekonomik ve sosyal entegrasyon sürecini hızlandırmak;*
- *Afrika kıtasının ve halklarının ortak çıkarlarını temsil eden politika ve stratejileri teşvik etmek ve savunmak;*

- *Küresel düzeyde uluslararası iş birliğini geliştirmek ve Afrika'nın uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmek;*
- *Kıtada barış, güvenlik ve istikrarı sağlamak ve sürdürmek;*
- *Demokratik ilkeleri, halkın yönetime katılımını ve iyi yönetişimi teşvik etmek;*
- *Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı ve diğer ilgili insan hakları belgeleri doğrultusunda insan haklarını ve halkların haklarını korumak ve geliştirmek;*
- *Afrika kıtasının dünya ekonomisinde etkin bir aktör hâline gelmesini sağlamak ve uluslararası müzakerelerde daha güçlü bir konum elde etmesine katkıda bulunmak;*
- *Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve Afrika ekonomilerinin bütünleşmesini desteklemek;*
- *Afrika halklarının yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla tüm sektörlerde iş birliğini geliştirmek;*
- *Mevcut ve gelecekte oluşturulacak bölgesel ekonomik topluluklar arasında politika uyumunu ve koordinasyonunu teşvik ederek, Afrika Birliği'nin hedeflerini gerçekleştirmek için iş birliğini güçlendirmek;*
- *Bilim ve teknoloji başta olmak üzere tüm alanlarda araştırmayı teşvik ederek kıtanın kalkınmasını hızlandırmak;*
- *Önlenebilir hastalıkların ortadan kaldırılması ve kıtada sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için uluslararası ortaklarla iş birliği yapmak;*

• *Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlardaki karar alma mekanizmalarına etkin katılımını sağlamak;*

• *Ticaret, savunma ve dış ilişkiler gibi stratejik alanlarda ortak politikalar geliştirerek kıtanın uluslararası müzakerelerdeki konumunu güçlendirmek;*

• *Diasporadaki Afrikalıların, kıtanın ayrılmaz bir parçası olarak Afrika Birliği'nin inşasına aktif katılımını teşvik etmek.*

Afrika Birliği (AFB), bir dizi temel karar alma organı aracılığıyla faaliyet göstermektedir. Bu organlar arasında Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, Yürütme Konseyi, Daimî Temsilciler Komitesi (COREP), Özel Teknik Komiteler (CTS), Barış ve Güvenlik Konseyi ve Afrika Birliği Komisyonu bulunmaktadır. Afrika Birliği'nin kurumsal yapısı, Afrikalı vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının sürece aktif katılımını teşvik etmektedir. Bu katılım, Pan-Afrika Parlamentosu ve Afrika Birliği Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konseyi (ECOSOCC) aracılığıyla sağlanmaktadır. Hukuki meseleleri, insan haklarını ve yolsuzlukla mücadeleleri ele alan başlıca organlar arasında Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu (CADHP), Afrika İnsan ve Halk Hakları Mahkemesi (CAFDHP), Afrika Birliği Uluslararası Hukuk Komisyonu (CUADI), Afrika Birliği Yolsuzlukla Mücadele Danışma Konseyi (CCUAC) ve yarı yargısal bir organ olan Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Uzmanlar Komitesi (CAEDBE) yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Afrika Birliği Afrika Merkez Bankası (BCA), Afrika Parasal Fonu (FMA) ve Afrika Yatırım Bankası (BAI) gibi kıtasal düzeyde finansal kuruluşlar oluşturma yönünde aktif çalışmalar yürütmektedir (AFB, 2000).

Bölgesel Ekonomik Topluluklar (CER) ve Afrika Birliği Değerlendirme Mekanizması (MAP), Afrika Birliği'nin yapısının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yapılar, Afrika Birliği'nin hedeflerini gerçekleştirmesi ve kıtanın birleşmiş, refah içinde ve barışçıl bir şekilde bir arada yaşadığı bir Afrika vizyonunu hayata geçirebilmesi için kritik öneme sahiptir. Afrika Birliği, kıtanın sosyo-ekonomik ve entegrasyon sürecini teşvik etmek amacıyla stratejik bir çerçeve olarak 2063 Gündemi'ni geliştirmiştir. 2063

Gündemi, Afrikalıların yönlendirdiği girişimlerin güçlü bir iş birliği ve destek gerektirdiğini vurgulamaktadır; böylece Afrika halklarının beklentilerini ve arzularını gerçekleştirme süreci sağlanabilir (Crisis Group, 2023). Afrika Birliği'nin askerî darbelerle karşı mücadelesindeki rolü, normatif, diplomatik, önleyici ve tepki temelli mekanizmaların bir araya geldiği çok boyutlu bir yaklaşıma dayanmaktadır. Kurucu Antlaşması ve “Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı” aracılığıyla, anayasal olmayan yollarla iktidarın ele geçirilmesini açık bir şekilde reddettiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, Afrika Birliği; üyelikten askıya alma, yaptırımlar uygulama, arabuluculuk misyonları yürütme ve kurumsal kapasiteyi güçlendirmeye yönelik programlarla anayasal düzene dönüşü teşvik etmeye çalışmaktadır. Ancak bu mekanizmaların etkinliği, bazı temel faktörlere bağlıdır: Üye devletlerin demokratik yönetim ilkelerine saygı gösterme ve bunları uygulama konusundaki siyasi iradeleri; bölgesel ve kıtasal örgütler arasındaki iş birliğinin sağlamlığı ile meşru, şeffaf ve kapsayıcı devlet kurumlarının inşasına yönelik uzun vadeli taahhütler. Bu unsurlar, Afrika Birliği'nin kıtada darbeleri kalıcı biçimde önleme ve siyasi istikrarı teşvik etme kapasitesini doğrudan belirlemektedir.

2.3. ECOWAS ve AFB Tarafından Belirlenen Kurallar ve İlkeler

ECOWAS ve AFB tarafından belirlenen kurallar ve ilkeler, bu iki örgüt tarafından üye devletler arasındaki etkileşimleri düzenlemek amacıyla tasarlanmış kılavuz ilkelere, standartlara ve değerlere karşılık gelmektedir. Bu ilkelerin temel amacı, Batı Afrika'da ve genel olarak Afrika kıtasında barış, denge, ekonomik iş birliği ve ilerlemenin güçlendirilmesini teşvik etmektir. Söz konusu normlar ve ilkeler, güvenlik, insan hakları, ticaret, ekonomik kalkınma, yönetim, demokrasi, gıda güvenliği ile bölgesel ve kıtasal iş birliğinin diğer yönlerini kapsayan çok sayıda alanı içermektedir. Temel hedefleri, üye devletler arasında iş birliği için uyumlu ve tutarlı bir çerçeve oluşturmak, anlaşmazlıkları çözmek ve ekonomik büyümeyi ile vatandaşların refahını teşvik etmektir. AFB'nin antlaşmasında belirtilen 14 hedef arasında şunlar yer almaktadır: "Kıtada barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etmek", "Demokratik ilke ve kurumları, halkın katılımını ve iyi yönetişimi teşvik etmek",

"Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve diğer ilgili insan hakları belgelerine uygun olarak insan ve halkların haklarını teşvik etmek ve korumak" (Agbezoukın, 2023).

AFB'nin işleyiş ilkeleri, barış, güvenlik ve insan haklarına saygılı yönetim konularına verilen önceliği de yansıtmaktadır. Bu bağlamda, "Afrika kıtası için ortak bir savunma politikasının oluşturulması", "Birlik üye devletleri arasında güç kullanımına başvurmaya veya tehdit etmeyi yasaklama", "Birlik üye devletlerinin diğer üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme", "Birlik'in, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi ciddi durumlarda, Konferans'ın kararıyla bir üye devlete müdahale etme hakkı", "barışı ve güvenliği yeniden sağlamak amacıyla birlik'ten yardım talep etme hakkı", "Demokratik ilkeler, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetişime saygı gösterme" ve "Anayasal olmayan hükümet değişikliklerini kınamak ve reddetmek" gibi ilkeler vurgulanmaktadır (AFB, 2000).

Afrika Birliği (AFB), tüm Üye Devletlerin egemen eşitliğini, karşılıklı bağımlılığını ve bir Üye Devletin diğerinin iç işlerine karışmama ilkesini kabul etmektedir. Ancak, AFB'nin ciddi durumlarda müdahale etme hakkını benimsemesi, anayasaya aykırı hükümet değişikliklerini kınaması ve reddetmesi, onu seleflerinden belirgin bir şekilde ayıran özelliklerdir. Afrika Birliği döneminde kutsal kabul edilen içişlerine karışmama ilkesi, böylece, demokratik kurallar (anayasaya aykırı hükümet değişikliklerinin, diğer bir deyişle darbelerin reddedilmesi) ve halkların en ciddi siyasi şiddet türlerinden (savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar) korunmasına dayalı bir doktrin lehine mutlak olmaktan çıkmıştır. Bu yeni ilkeler, Afrika kıtasındaki "güvenlik kültüründe" önemli bir değişimi yansıtmaktadır (AFB, 2000).

Barış ve güvenliğe ilişkin hedeflerine ulaşabilmek için AFB, çatışmaları önlemek, yönetmek ve çözmek amacıyla Barış ve Güvenlik Konseyi adında daimî bir karar alma kurumu oluşturmuştur. Afrika Birliği Kurucu Yasası'nın en önemli yeniliklerinden biri, anayasaya aykırı olarak iktidarın ele geçirilmesine karşı yaptırımların doğrudan bu kurucu antlaşmada açıkça ve resmi olarak öngörülmesidir. Başka bir deyişle, Afrika Birliği'nin anayasaya aykırı hükümet değişikliklerine karşı yaptırımlar konusundaki yenilikçi yaklaşımını farklı kılan, bu yaptırımların daha sonraki belgelerde düzenlendiği Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Şartı'ndan farklı olarak,

Kurucu Senet'e dahil edilmiş olmasıdır. Bu ilerleme, Afrika Birliği politikasının Afrika Birliği Örgütü Şartı'nda yer almayan iki temel ilkesinin Kurucu Senet'e dahil edilmesinden kaynaklanmaktadır: demokratik ilkelere, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve iyi yönetime saygı ile anayasaya aykırı hükümet değişikliklerinin kınanması ve reddedilmesi (Dibmandja, 2023: 155).

Afrika Birliği çerçevesinde, anayasaya aykırı hükümet değişikliklerine karşı uygulanacak yaptırımlar hem Kurucu Senet hem de Meclis İçtüzüğü'nde açıkça öngörülmüştür. Bu hükümler doğrultusunda, Anayasa'da belirtilmeyen yollarla iktidara gelen hükümetlerin askıya alınması ve bu hükümetlerin temsilcilerinin Birlik faaliyetlerinden dışlanması gerekmektedir. İçtüzükte ayrıca, başka yaptırımlar da belirlenmiştir. ECOWAS ve Afrika Birliği (AFB), demokrasiyi temel bir ilke olarak kabul etmekte ve üye devletler arasında demokrasi ile insan haklarına saygıyı teşvik etme konusunda karardır. Ayrıca, bölgesel istikrarın sağlanmasında, seçimlerin denetlenmesi ve darbe girişimlerinin kınanması gibi önemli roller üstlenmektedirler.

Barış ve güvenlik, bu örgütlerin temel önceliklerindendir ve çatışmaları çözmek ile bölgesel istikrarı korumak amacıyla arabuluculuk ve barışı koruma güçlerinin konuşlandırılması gibi stratejilerle iş birliği yapmaktadırlar. Ekonomik iş birliği, ECOWAS ve AFB'nin başlıca hedeflerinden biridir; gümrük birliği, serbest ticaret anlaşmaları ve ortak pazar gibi önemli düzenlemeler, bölgesel ekonomik iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu çabalar, bölgesel ticareti canlandırmayı ve üye devletlerin ekonomilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, altyapı, tarım, sanayi, turizm ve enerji gibi çeşitli sektörlere yapılan yatırımlar aracılığıyla, ekonomik büyümeye katkı sağlamak ve bölge halklarının yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla yürütülen girişimler de kalkınmanın önemli bir parçasıdır (ECOWAS, 2018)

ECOWAS, darbeleri caydırmak ve kınamak amacıyla açık normlar ve ilkeler benimsemiştir. 1978'de imzalanan Saldırmazlık Anlaşması, üye devletlerin iç çatışmaları çözmek için güç kullanmalarını açıkça yasaklamaktadır. Buna ek olarak, 2001 yılında kabul edilen Demokrasi ve İyi Yönetişim Protokolü, hükümet değişikliklerinin anayasal yollarla gerçekleşmesini öngörmektedir. Bir darbe durumunda, ECOWAS anayasal düzeni yeniden tesis etmek için zorlayıcı tedbirler

almaya hazırdır. Örgüt, darbe kışkırtıcılarına karşı ekonomik, siyasi ve diplomatik yaptırımlar uygulayabilir. Ayrıca, ECOWAS, üye bir ülkenin darbe ile karşı karşıya kaldığında düzeni yeniden tesis etmek amacıyla konuşlandırılabilen ECOWAS Bekleme Gücü gibi barışı koruma güçlerine sahiptir (ECOWAS, 1993).

Afrika Birliği (AFB) ise, kıtanın siyasi ve ekonomik entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla tüm Afrika devletlerini bir araya getiren kıtasal bir örgüt olarak benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Darbelerle ilgili olarak, AFB, siyasi krizleri önlemek ve çözmek amacıyla katı standartlar benimsemiştir. Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı, 2007 yılında kabul edilerek, tüm üye devletler için demokratik ilkelere ve insan haklarına saygının önemini vurgulamaktadır. Bir darbe durumunda, AFB, demokratik ilkelerin ciddi şekilde ihlal edilmesi halinde bir üye devletin iç işlerine müdahale etmesine izin veren "kayıtsızlık ilkesi" kapsamında müdahale edebilir. AFB, ECOWAS'a benzer olarak, seyahat yasakları, mal varlıklarının dondurulması ve örgüt üyeliğinin askıya alınması gibi yaptırımlar uygulayabilir (Crisis Group, 2023).

2.4. Bu Normatif Çerçevelerin Bölgenin Farklı Ülkelerinde Etkin Bir Şekilde Uygulanmasının Analizi

ECOWAS ve AFB tarafından geliştirilen normatif çerçeve, bölgedeki farklı ülkelerde etkin bir şekilde uygulanmaktadır. Hem ECOWAS hem de AFB, darbe girişimlerinin kabul edilemez olduğunu vurgulamakta ve anayasal düzenin korunması ile hukukun üstünlüğünün sağlanması gerektiğini belirtmektedir. ECOWAS, 1999 yılında yürürlüğe giren ve darbelerin önlenmesi, anayasal düzenin korunması ve insan haklarının güvence altına alınması amacıyla bir dizi önlem öngören "ECOWAS Protokolü"nü oluşturmuştur. Bu protokol, ECOWAS üyesi ülkeler arasında siyasi istikrarın ve barışın sağlanmasını amaçlamakta olup, darbe girişimlerinin engellenmesi için hukukun üstünlüğünün korunması, seçim süreçlerinin düzenlenmesi, yolsuzluk ve adam kayırmanın önlenmesi, ayrıca insan haklarının korunması gibi önlemleri içermektedir. ECOWAS, protokolün uygulanmasını denetler ve ihlaller durumunda yaptırımlar uygulamaktadır (Agbezouk, 2023).

Batı Afrika'da 2010-2023 yılları arasında askeri darbelerin yeniden canlanması, bu tür darbelerin geçmişin kalıntıları mı yoksa Afrika ve Batı Afrika siyasetinin doğal bir yönü mü olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Son on yıl, kıta genelinde demokrasinin güçlendiği bir dönem olarak algılansa da Batı Afrika bölgesi, darbe olaylarında kayda değer bir artışa tanıklık etmiştir. Ne yazık ki, bölgedeki seçim süreçleri, Afrika halkı için mutlaka daha iyi bir yönetim ya da kalkınma ile sonuçlanmamıştır. Bu on yıl, Afrika'da 40'tan fazla askeri darbe ile karakterize edilmiştir ve bunlardan 20'si yalnızca Batı Afrika'da gerçekleşmiş, bu da bölgedeki tüm darbelerin %50'sini oluşturmuştur. Batı Afrika'da meydana gelen darbelerin endişe verici doğası ve kolayca yayılma potansiyeli, uluslararası toplumu, özellikle ECOWAS gibi bölgesel kuruluşları, bölgedeki demokratik yönetim, güvenlik ve siyasi istikrara yönelik ciddi bir tehdit konusunda harekete geçmeye zorlamıştır. ECOWAS, darbelere verdiği yanıtta, ekonomik yaptırımlar uygulamak, diplomatik ilişkileri kesmek ve askeri liderleri küresel toplumdan dışlamak gibi çeşitli önlemler almıştır (Suleiman ve Onapajo, 2022).

Batı Afrika'da darbelerin yeniden canlanması, ECOWAS için çeşitli siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutlarında önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu gelişmenin en belirgin sonuçlarından biri, ECOWAS'ın alt bölgede demokrasiyi koruma konusundaki yeteneğidir. Uzmanlar, Batı Afrika'da darbelerin artışını, bölgedeki demokratik başarısızlığın süregeldiğinin bir göstergesi olarak değerlendirmektedirler. Bu demokratik başarısızlık, ECOWAS'ın bölgesel barış ve güvenliği koruma kapasitesi üzerinde belirgin etkilere yol açmaktadır. ECOWAS'ın darbeleri engellemeye yönelik bölgesel bir aktör olarak benimsemiş olduğu stratejilerin etkinliği üzerine de çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Siyasi analistlerin belirttiği üzere, ekonomik yaptırımların uygulanması, hükümetlerden çok sivil halkı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, ECOWAS'ın terörist saldırılarla mücadele için daha uygun ve etkili stratejiler benimsemesi gerektiği açıktır (Chigozie ve Oyinmiebi, 2022: 53).

ECOWAS, Batı Afrika'da darbelerle mücadele ve demokrasiyi teşvik etme konusunda, darbe liderlerine ve destekçilerine yaptırım uygulamayı hedefleyen

önlemler geliştirme konusunda köklü bir geçmişe sahiptir. ECOWAS'ın karşılaştığı önemli zorluklardan biri, bölgede askeri darbelerin sürekli olarak meydana gelmesidir. Batı Afrika'nın, Afrika genelinde darbelerin merkezi olarak tanımlanması göz önüne alındığında, bu alanda siyasi istikrarı teşvik etme misyonunun ECOWAS için oldukça zorlayıcı bir görev olduğu kanıtlanmıştır. ECOWAS, Batı Afrika'daki darbe olaylarını ele almak ve etkin bir şekilde yönetmek için bir dizi strateji uygulamıştır. ECOWAS tarafından benimsenen temel roller ve stratejiler şunlardır (ECOWAS, 2018):

- ***Ekonomik yaptırımların uygulanması:*** Avoulete'nin belirttiği gibi, ECOWAS, bölgedeki darbe olaylarını ele alırken yaptırımları kapsamlı bir strateji olarak kullanmıştır. Son örneklerden biri, Mali'deki sivil yönetimin yeniden kurulmasını hızlandırmak amacıyla ECOWAS tarafından uygulanan yaptırımlardır. Geniş bir perspektiften bakıldığında, ECOWAS'ın yaptırımları, varlıkların dondurulması, darbelere karışan ülkelere mali yardımın kesilmesi, etkilenen ülke ile diğer ECOWAS üye ülkeleri arasındaki sınırların kapatılması ve büyükelçilerin geri çekilmesi gibi önlemleri içermektedir. Bu önlemler, devletin bölge içinde bir parya olarak izole edilmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte, bölgesel organın orduya yönelik yaptırım uygulama çabalarına rağmen, bu önlemlerin etkinliği, özellikle de sivil nüfus üzerindeki etkileri açısından hâlâ tartışmalıdır (Avoulete, 2022).

- ***Sivil veya demokratik yönetişimi yeniden tesis etmek amacıyla diplomatik çabalar:*** Ekonomik yaptırımlar, genellikle ECOWAS'ın bölgedeki darbeleri ele almak için başvurduğu strateji olarak algılansa da, örgüt aynı zamanda bölge genelindeki artan darbe sıklığına karşı koymak amacıyla diplomatik kanalları ve diğer misyonları etkin bir şekilde kullanmıştır. Örneğin, Burkina Faso'daki bir askeri darbenin ardından, ECOWAS, üye devletlerini durumu etkili bir şekilde ele almak için uygun stratejiler geliştirmek amacıyla bir araya getirmiştir (Aljazeera, 2022).

Afrika Birliği (AFB), darbeleri önlemek ve anayasal düzeni korumak için birden fazla normatif çerçeveye sahiptir. Afrika Birliği, 2000 yılında anayasal düzeni korumak ve darbe girişimlerini engellemek amacıyla bir dizi önlem belirleyen Lomé Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. Ayrıca, Afrika'da demokrasi ve yönetişimi teşvik

etmek amacıyla darbeler de dahil olmak üzere anayasaya aykırı hükümet değişikliklerine karşı güçlü ve etkili bir politika benimsemiştir. 2007 yılında kabul edilen Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı, bu politikanın temel araçlarından biridir. Bu tüzük, AFB üye devletlerini demokrasi, hukukun üstünlüğü, şeffaf ve adil seçimler ile insan hakları ilkelerine saygı göstermeye teşvik etmektedir (Avoulete, 2022). 2008 ve 2019 yıllarında Moritanya'da Cumhurbaşkanı Sidi Mohamed Ould Cheikh Abdallahi'yi deviren darbeye karşı AFB önemli bir tepki göstermiş, darbeyi derhal kınayarak ülkede anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi çağrısında bulunmuştur. AFB'nin bu tepkisi, demokrasiyi savunma ve kıtada darbeleri önleme konusundaki kararlılığını açıkça ortaya koymaktadır. Afrika Birliği, Afrika'da darbeleri engellemek ve çatışmaları yönetmek amacıyla çeşitli mekanizmalar kurmuştur. Bunlardan biri, Afrika Birliği Çatışma Önleme, Hazırlık ve Yönetim Misyonu (AMANITO) olup, anayasal olmayan hükümet değişiklikleri de dahil olmak üzere çatışma durumlarını öngörmeyi ve müdahale etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, AFB Barış ve Güvenlik Komisyonu, Afrika'daki çatışma durumlarını izleyerek, bunları barışçıl bir şekilde çözmek için çeşitli adımlar atmaktadır (Agbezouk, 2023).

AFB, darbelere karşı sert tepki vererek ve bu tür olayları önlemeye yönelik mekanizmaları devreye sokarak, gerektiğinde çatışmaları yönetmeyi hedefleyerek Afrika kıtasında demokrasi, barış ve istikrarı teşvik etmeye çalışmaktadır. Ancak, bazı durumlarda bu çerçevenin uygulanmasında zorluklarla karşılaşılabilen ve bölge ülkeleri arasındaki farklılıklar, çatışmalar ve çıkarlar uygulamada engeller oluşturabilmektedir. Örneğin, bazı ülkeler, üye devletlerinde demokrasiyi güçlendirme ve insan haklarını koruma noktasında diğerlerinden daha ileri adımlar atabilirken, diğerleri bu konuda daha sınırlı ilerleme kaydedebilmektedir. Hatta, bazı ülkeler bu normatif çerçevelerle daha uyumlu hareket ederken, diğerleri daha az uyumlu kalabilmektedir. Bununla birlikte, ECOWAS ve AFB, bölgedeki bazı kriz ve çatışma durumlarında normatif çerçevenin uygulanmasında güçlü bir duruş sergileyebilmiştir. Örneğin, 2017 yılında Gambiya'daki kriz sırasında, ECOWAS, ülkenin demokrasisini korumak ve siyasi istikrarı yeniden sağlamak amacıyla askeri bir müdahaleye öncülük etmiştir (Lemonde Afrique, 2024).

ECOWAS ve AFB'nin Batı Afrika'daki askeri darbelerle etkin bir şekilde mücadele edememelerinin temelinde, kurumsal işlevsizlik ve dış güçlerin içişlerine müdahalesi yatmaktadır. Batı Afrika'daki mevcut hükümet darbelerinin arka planında bu dinamikler bulunmaktadır. Ayrıca, Fildişi Sahili ve Senegal gibi alt bölgedeki diğer ülkeler de benzer bir eğilimi takip etmektedir. Fildişi Sahili'nde Alassane Ouattara, anti-demokratik bir "anayasal darbenin" sonucu olarak, iktidarı ele geçirmek için askeri müdahaleyi haklı gösterebilecek üçüncü bir yetkiyi kullanmaktadır. Senegal'de ise, özellikle Ousmane Sonko'nun da aralarında bulunduğu muhalif siyasetçilere yönelik baskılar artmaktadır.

Benzer şekilde, Mali'deki 2020 darbesinin ardından ECOWAS, darbecilerle bir araya gelerek darbenin kabul edilemez olduğunu ve ülkede siyasi istikrarın yeniden sağlanabilmesi için demokratik bir geçişin gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. ECOWAS ayrıca, Mali'deki siyasi krizi çözmek amacıyla arabuluculuk çabalarını güçlendirmiş ve barışı koruma görevlilerini görevlendirmiştir. Bununla birlikte, ECOWAS ve AFB'nin normatif çerçevelerinin bölge ülkelerinde etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, Üye Devletlerin bu çerçevelere bağlı kalma ve uygulama kapasitelerini geliştirme konusunda güçlü bir duruş sergilemeleri gerekmektedir (ECOWAS ve AFB, 2023). ECOWAS'ın alt-bölgesel entegrasyon çabaları, bir dizi faktör tarafından engellenmektedir. Devletler arası gerilimlerin yanı sıra, siyasi istikrarsızlık ve kötü yönetim, Batı Afrika'daki bölgesel entegrasyon projeleri, programları ve politikaları üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Boko Haram ve AQIM gibi terörist örgütlerin yanı sıra sınır ötesi suçların yaygınlaşması, ECOWAS bölgesindeki siyasi ve ekonomik entegrasyon beklentilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olgular, artan hayal kırıklıklarına yol açarak topluluklar arasında güven eksikliği yaratmakta ve dolayısıyla sosyal uyum ve birlikte yaşamanın temellerini zayıflatmaktadır. Batı Afrika'daki darbeler, biriken tepkilerin bir sonucu olarak genellikle geniş bir halk desteği bulmakta ve cumhuriyetçi kurumları daha da zayıflatmaktadır (Agbezouk, 2023).

2007 ve 2010 yılları arasında, Gine'deki ECOWAS liderleri, Aralık 1999'da kabul edilen Çatışma Önleme, Yönetim, Çözüm, Barışı Koruma ve Güvenlik

Mekanizması Protokolü ile Aralık 2001’de kabul edilen Demokrasi ve İyi Yönetişim Ek Protokolü’ne dayanan bir isteklilik sergilemişlerdir. Bu protokoller, bölgedeki siyasi ve güvenlik gelişmelerini olumlu bir şekilde etkilemeyi amaçlamaktaydı. ECOWAS Komisyonu, bilgi toplama ve seçim gözlem misyonları göndererek, özel temsilciler ve arabulucular atayarak ve uluslararası temas gruplarının oluşturulmasını teşvik ederek etkin bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, Komisyon son yıllarda bu iki ülkede silahlı kuvvetler tarafından işlenen insan hakları ihlalleri konusunda kamuoyuna sert açıklamalar yaparak, bölgesel örgütün benimsediği yeni değerleri güçlü bir biçimde savunmuştur. Bununla birlikte, örgütün bağlı olduğu anayasal yakınlaşma ilkelerini savunma ve harekete geçme iradesi, özellikle zorlu koşullar altında kalıcı barış ve istikrar arayışına katkı sağlamak için yeterli olmamıştır (Yabi, 2010: 5).

Bu çalışmada, askeri darbelere karşı mücadeleyi daha etkin hale getirmek amacıyla ECOWAS ile dünya genelindeki diğer aktörler arasında yeni iş birliği olanaklarını önermeyi hedeflemekte ve ECOWAS yönetimindeki gri alanları daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Batı Afrika’da askeri darbelerin tekrarlanmasını bir araştırma konusu olarak ele almak, bölgedeki demokratik olmayan askeri darbelerle mücadelede kaydedilen ilerlemeleri ve karşılaşılan eksiklikleri derinlemesine incelemeyi gerektirmektedir. Tüm Afrikalıları ilgilendiren bu mesele, iyi koordine edilmiş bir altbölgesel müdahaleyi zorunlu kılmaktadır. Ancak, ECOWAS üyesi devletlerin başkanlarına yönelik haksızlıklar, özellikle üçüncü dönem görevde kalma konusunda, halkın özgürlük ve demokrasi taleplerinin ötesinde, devlet başkanlarının çıkarlarını ön planda tutuyor gibi görünen bu kuruma yönelik sıkça dile getirilen eleştirileri gözler önüne sermektedir (Kaba, 2023: 12).

ECOWAS, bazen kesin kararlar almak yerine, meşru görev sürelerini tamamlamış ve ömür boyu iktidarda kalma amacındaki başkanlara hoşgörü gösteriyor izlenimi yaratmaktadır. Gine’deki Alpha Condé ve Fildişi Sahili’ndeki Alassane Ouattara örnekleri, bu eğilimi açıkça göstermektedir. Ayrıca, Nijer’de Mahamadou Issoufou ile Mohamed Bazoum arasında veya Nijerya’da Muhammadu Buhari ile Bola Ahmed Tinubu arasında olduğu gibi, devlet içindeki ayrıcalıkları korumak amacıyla iktidarın bir halefe devredildiği sahte seçimler de mevcuttur. Bu örnekler, Afrika

jeopolitiği ve jeostratejisi alanındaki uzmanların dikkatini çekecektir. ECOWAS'ın suç ortağı olarak algılanan rolü, kurumsal güvenilirliğini zedelemekte ve özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi bu alt-bölgesel örgütten ayrılan ülkelerde yoğun eleştirilere yol açmaktadır (Tschörmer, 2024).

Afrika'nın çeşitli bölgelerinde önleyici standartlar getirilmiş olmasına rağmen, ECOWAS ve AFB, bazı ülkelerin belirlenen ilke ve standartlara uymaması nedeniyle hedeflerine ulaşmada zorluklar yaşamaktadır. Bu sorunlar arasında anayasal değişiklikler, askeri darbeler, güvenlik meseleleri ve insan hakları ihlalleri yer almaktadır. ECOWAS, bazen, rollerini etkin bir şekilde yerine getirmeyen devlet başkanlarının oluşturduğu bir birlik olarak tanımlanmakta ve çifte standart uygulamakla suçlanmaktadır. Gerçekten de anayasal darbeler bazı durumlarda kabul edilirken, diğerlerinde reddedilmektedir. Bu eleştiriler, her iki kurumun etkinliğini ve güvenilirliğini sorgulayan bir tartışma yaratmaktadır. Batı Afrika örgütü, Mali, Gine ve Burkina Faso ile ilgili olarak yetkilileri hızlı bir şekilde seçim düzenlemeye zorlamak için yoğun bir diplomasi sürecine girmesine rağmen, henüz anlamlı bir ilerleme kaydedememiştir. ECOWAS, Burkina Faso, Mali ve Gine'deki darbelerle ilgili geleneksel açıklamalarını yayımlayarak, "demokrasi açısından önemli bir geri adım" olarak nitelendirilen durumu kınamış ve sert bir şekilde protesto etmiştir (Rich, 2022).

ECOWAS, askeri veya kurumsal darbelere dayalı anayasa dışı geçişlerin yönetim yöntemlerini yeniden tanımlamak için uygun bir çerçeve sunmaktadır. 2020'den bu yana gerçekleşen anayasa dışı hükümet değişimleri (CAG), özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer'in Ocak 2024'te Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'ndan (ECOWAS) çekilme kararı, yönetim ve demokrasi alanındaki derin zorlukları gözler önüne sermektedir. Son yıllarda, ECOWAS'ın üye devletlerindeki yönetim krizlerine karşı gösterdiği tepkiler ve askeri darbelerle seçilmiş hükümetlerin gerçekleştirdiği "kurumsal darbeler" arasında görülen eşitsiz muamele algısı, organizasyonun itibarını zedelemiştir. ECOWAS liderlerinin 7 Temmuz 2024'teki toplantılarında duyurdukları ve 2025'te yapılması planlanan Batı Afrika bölgesel entegrasyonunun geleceğine dair özel zirve, bu kritik meseleleri ele almak için bir

fırsat sunmaktadır. Bu zirve, danışmanlık ve kapsayıcı bir nitelik taşıyacak olup, organizasyonun daha etkili ve hızlı tepki verebilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Devlet başkanları, “seçim süreçleri, demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkiler” üzerine stratejik bir düşünceye davet etmektedirler (Kanté, 2024).

Mali ve Gine'deki son darbelere paralel olarak, Burkina Fasolu askerlerin gerçekleştirdiği darbe, bölgedeki ordu güçlerinin kontrolünü daha da pekiştirmektedir. Bu gelişme, ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) içinde endişelere yol açmakta, ancak ECOWAS'ın, kınamalarına ve yaptırımlarına rağmen, bu süreci durdurmakta yetersiz kaldığı görünmektedir. France 24'ten Alioune Tine, Mali, Gine, Burkina Faso ve Nijer'de yaşanan son olayların ECOWAS ve hatta AFB (Afrika Birliği) güvenilirliğini ciddi şekilde zedelediğini ve bu gelişmelerin önemli bir dönüm noktası oluşturduğunu ifade etmektedir. Darbeden önce Batı Afrikalı liderler bir arabuluculuk misyonu başlatmış, ancak bu girişim başarısız olmuştur. O zamandan bu yana, ECOWAS, orduyu seçimleri düzenlemeye zorlamak amacıyla yaptırımları artırmış, ancak siyasi krizleri önlemedeki yetersizliği geniş çapta eleştirilmiştir. Bazı üyelerinin meşruiyeti artık sorgulanır hale gelmiştir. Bu durum, özellikle demokratik değişimin hiç yaşanmadığı Togo, Başkan Alassane Ouattara'nın kendisine üçüncü bir görev süresi tanıdığı Fildişi Sahili ve muhalefetin şiddetle bastırıldığı Benin için geçerlidir (Rich, 2022).

2.5. Batı Afrika'daki Darbeler ve Dış Aktörlerin Rolü

Batı Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ordunun sivil kontrolünü engelleyen sosyal ve politik dinamikleri anlamak, darbelerin gelişim sürecinde dış müdahaleleri açıklamada önemli bir katkı sağlamaktadır. 1960'lı yıllarda eski sömürgecilerin hâkimiyetinde gerçekleşen çok sayıda bağımsızlık ilanı, sömürge devletlerinin çöküşüne dayanan bir süreç olarak ortaya çıkmış; bu süreç, ilgili toplumlarda millileştirme sürecini tamamlayamamış ve sonuç olarak pretoryen rekabete yol açmıştır. Etnik ve dini parçalanmalar, toplumu temsil eden siyasi ve bürokratik elitler arasındaki çatışmalara neden olmuştur. Anayasal kurumlarını toplumsal gerçekliklerine göre değil, "menşe ülke" olarak kabul edilen sömürgeci devletin mirası ve kurumlarına göre şekillendiren bu toplumlar, bu çatışmalara özgü

çözümler üretememiştir. Sonuç olarak, ordunun kurumsallaşmamış ve etkisiz bir siyasal sistem içinde merkezileşmesi, yalnızca ordunun ülkenin elit ve uzman kadrolarını oluşturmasıyla değil, aynı zamanda yarattığı yapısal koşullar ve çatışma ortamıyla da mümkün olmuştur (Yiğit, 2023: 17).

Çoğu Afrika ülkesinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, yönetim sorunları siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik krizlerine yol açmış ve dış güçler arasında çıkar çatışmalarını tetiklemiştir. Bu dış aktörler, 1958'de bağımsızlıklarını ilan eden Gine gibi bazı ülkelerde, istikrarsızlaştırma stratejileri kullanarak durumu daha da kötüleştirmişlerdir. Özellikle Fransa, Afrika kıtasında, özellikle de çoğu ülkenin Fransızca konuştuğu veya eski Fransız sömürgesi olduğu Batı Afrika bölgesinde, birçok istikrarsızlaştırma vakasına karışmıştır. Bu dış güçler, Afrika devletlerinin kaynaklarını yağmalamaya devam etmek amacıyla, kendi çıkarlarına hizmet eden liderleri bu ülkelerde iktidara getirmeye çalışmışlardır. Bu durum, Batı Afrika'da askeri darbeler zincirinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1960'tan 1970'e kadar olan dönem ve biraz sonrasındaki süreç, genellikle Afrika'da "darbeler on yılı" olarak tanımlanır. Batı Afrika'da başlayan darbeler, kontrol edilemeyen bir orman yangını gibi hızla yayıldı. Bu süreç, alt kıtayı endişe verici bir hızla etkisi altına alarak, ulusal sınırları sanki hiç yokmuş gibi aşmıştı (Chidume, 2013: 2). Durum değerlendirmesi şu şekildedir (Chidume, 2013: 12):

Benin:

- 28 Ekim 1963: Christophe Soglo, Hubert Maga'yı devirdi;
- 27 Kasım 1965: Christophe Soglo, Sourou-Migan Apithy'yi devirdi;
- 16 Aralık 1967: Maurice Kouandété, Christophe Soglo'yu devirdi;
- 26 Ekim 1972: Mathieu Kérékou, Justin Ahomadégbé-Tomêtin'i devirdi.

Burkina Faso:

- 3 Ocak 1966: Sangoulé Lamizana, Maurice Yaméogo'yu devirdi;

- 25 Kasım 1980: Saye Zerbo, Sangoulé Lamizana'yı devirdi;
- 7 Kasım 1982: Jean-Baptiste Ouédraogo, Saye Zerbo'yu devirdi;
- 4 Ağustos 1983: Thomas Sankara ve Blaise Compaoré, Jean-Baptiste Ouédraogo'yu devirdi;
- 15 Ekim 1987: Blaise Compaoré, Thomas Sankara'yı devirdi.

Çad:

- 13 Nisan 1975: Noël Milarew Odingar, François Tombalbaye'yi devirdi;
- 7 Haziran 1982: Hissène Habré, Goukouni Oueddei'yi devirdi;
- 1 Aralık 1990: Idriss Déby, Hissène Habré'yi devirdi.

Fildişi Sahili:

- 24 Aralık 1999: Robert Guéï, Henri Konan Bédié'yi devirdi;
- 11 Nisan 2011: Alassane Ouattara, Laurent Gbagbo'yu devirdi.

Gambiya:

- 22 Temmuz 1994: Yahya Jammeh, Dawda Jawara'yı devirdi.

Gana:

- 24 Şubat 1966: Joseph Arthur Ankrah, Kwame Nkrumah'ı devirdi;
- 13 Ocak 1972: Ignatius Kutu Acheampong, Kofi Abrefa Busia'yı devirdi;
- 5 Temmuz 1978: Fred Akuffo, Ignatius Kutu Acheampong'u devirdi;
- 4 Haziran 1979: Jerry John Rawlings, Fred Akuffo'yu devirdi;
- 31 Aralık 1981: Jerry John Rawlings, Hilla Limann'ı devirdi.

Gine:

- 3 Nisan 1984: Lansana Conté, Louis Lansana Beavogui'yi devirdi;
- 24 Aralık 2008: Moussa Dadis Camara, Aboubacar Sompore'yi devirdi.

Gine-Bissau:

- 14 Kasım 1980: João Bernardo Vieira, Luís Cabral'ı devirdi;
- 7 Mayıs 1999: Ansumane Mané, João Bernardo Vieira'yı devirdi;
- 14 Eylül 2003: Veríssimo Correia Seabra, Kumba Iala'yı devirdi;
- 12 Nisan 2012: Ordu, hükümeti devirdi.

Liberya:

- 12 Nisan 1980: Başçavuş Samuel K. Doe, Başkan William R. Tolbert'ı devirdi;
- 9 Eylül 1990: Prens Johnson, Başkan Samuel K. Doe'yu devirdi.

Mali:

- 19 Kasım 1968: Moussa Traoré, Modibo Keita'yı devirdi;
- 26 Mart 1991: Amadou Toumani Touré, Moussa Traoré'yi devirdi;
- 22 Mart 2012: Ordu, Amadou Toumani Touré'yi devirdi.

Moritanya:

- 10 Temmuz 1978: Mustafa Ould Salek, Moktar Ould Daddah'ı devirdi;
- 6 Nisan 1979: Ahmad Ould Bouceif ve Mohamed Khouna Ould Haidallah, Mustafa Ould Salek'i devirdi;
- 4 Ocak 1980: Mohamed Khouna Ould Haidallah, Mohamed Mahmoud Ould Louly'yi devirdi;

- 12 Aralık 1984: Maaouya Ould Sid'Ahmed Taya, Mohamed Khouna Ould Haidallah'ı devirdi;
- 3 Ağustos 2005: Ely Ould Mohamed Vall, Maaouya Ould Sid'Ahmed Taya'yı devirdi;
- 6 Ağustos 2008: Mohamed Ould Abdel Aziz, Sidi Ould Cheikh Abdallahi'yi devirdi.

Nijer:

- 15 Nisan 1974: Seyni Kountché, Hamani Diori'yi devirdi;
- 27 Ocak 1996: İbrahim Baré Maïnassara, Mahamane Ousmane'yi devirdi;
- 9 Nisan 1999: Daouda Malam Wanke, İbrahim Baré Maïnassara'yı devirdi;
- 18 Şubat 2010: Salou Djibo, Mamadou Tandja'yı devirdi.

Nijerya:

- 15 Ocak 1966: Chukwuma Kaduna Nzeogwu, Abubakar Tafawa Balewa'yı devirdi;
- 29 Temmuz 1966: Yakubu Gowon, Johnson Aguiyi-Ironsi'yi devirdi;
- 29 Temmuz 1975: Murtala Mohammed, Yakubu Gowon'u devirdi;
- 31 Aralık 1983: Muhammadu Buhari, Shehu Shagari'yi devirdi;
- 27 Ağustos 1985: İbrahim Babangida, Muhammadu Buhari'yi devirdi;
- 17 Kasım 1993: Sani Abacha, Ernest Shonekan'ı devirdi.

São Tomé ve Príncipe:

- 15 Ağustos 1995: Manuel Quintas de Almeida, Miguel Trovoada'yı altı günlüğüne devirdi;

- 16 Temmuz 2003: Fernando Pereira (binbaşı), Fradique de Menezes'i yedi günlüğüne devirdi.

Sierra Leone:

- 21 Mart 1967: David Lansana, Siaka Stevens'ı devirdi;
- 19 Nisan 1968: John Amadu Bangura, Andrew Juxon-Smith'i devirdi;
- 29 Nisan 1992: Valentine Strasser, Joseph Saidu Momoh'u devirdi;
- 16 Ocak 1996: Julius Maada Bio, Valentine Strasser'ı devirdi;
- 25 Mayıs 1997: Johnny Paul Koroma, Ahmed Tejan Kabbah'ı devirdi;
- 12 Şubat 1998: ECOMOG, Johnny Paul Koroma'yı devirdi.

Togo:

- 13 Ocak 1963: Étienne Eyadéma ve Emmanuel Bodjolle, Sylvanus Olympio'yu devirdi;
- 13 Ocak 1967: Étienne Eyadéma ve Kléber Dadjo, Nicolas Grunitzky'yi devirdi.

Zamanla, Batı Afrika'daki askeri rejimler büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Askeri yönetimler, yalnızca çözmeyi vaat ettikleri sorunları çözmede başarısız olmakla kalmamış, bazı durumlarda sivil hükümetler döneminde mevcut olmayan yeni sorunlar da yaratmışlardır. Beceriksizlik, yolsuzluk ve kötü yönetim, askeri rejimlerin sivil selefleriyle benzerlik taşımasının yanı sıra, bazen daha belirgin hale gelmiştir. Askeri yöneticiler sıklıkla servet avcısı, varlık hırsızı ve rüşvet toplayıcısı gibi davranmış ve güç ile sindirme yoluyla kişisel zenginleşmeyi açıkça benimsemişlerdir. Ayrıca, seleflerinden daha etkili bir biçimde kamu fonlarını zimmetlerine geçirmişlerdir (Chidume, 2013: 3).

Günümüze, yani 2024 yılına bakıldığında, askeri darbelerin sayısında yeniden bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 2020 yılından itibaren, Batı Afrika'da bir darbe

dalgası daha yaşanmıştır. Batı Afrika'nın yakın tarihine bakıldığında, Fransa, Rusya, Çin ve diğer uluslararası aktörler gibi dış güçler tarafından desteklenen birçok darbe gerçekleşmiştir. Bu dış müdahaleler, çoğunlukla bölgedeki siyasi gerilimleri artırmış ve demokratikleşme ile yönetim süreçlerini daha da zayıflatmıştır. Batı Afrika'da eski bir sömürge gücü olan Fransa, sıklıkla bölge ülkelerinin iç işlerine müdahale etmekle suçlanmaktadır.

Bazı eleştirmenler, Fransa'nın ekonomik ve jeostratejik çıkarları doğrultusunda otoriter rejimleri desteklediğini ve bunun bazen darbelere ya da iç siyasi krizlere yol açtığını öne sürmektedir. Realpolitik politikaları ve Afrika'daki nüfuzunu güçlendirme arzusuyla Rusya, hassas siyasi meselelere müdahale etmesiyle dikkat çekmiştir. Rusya, yerel aktörleri destekleyerek veya iktidardaki rejimlere lojistik destek sunarak, bölgedeki siyasi ve güvenlik istikrarsızlığına katkıda bulunmuştur. Çin ise, Maoist düşünceye yakın olduğu düşündüğü tüm Afrika gruplarını ve devletlerini, hem ahlaki olarak, retoriği aracılığıyla, hem de maddi olarak, mali destek, silahlar ve teknik yardım ile desteklemiştir. Pratik düzeyde, Çin, Cezayir'in Fransa'ya karşı uzun süren mücadelesi sırasında Cezayir Kurtuluş Cephesi'ne silah ve mali destek sağlayarak yardımcı olmuştur. Ayrıca, Angola, Zimbabve ve Mozambik'in bağımsızlık mücadelelerinde Çin yetkilileri, sömürgeci güçlere karşı savaşan partilere önemli destek sunmuşlardır (Aydoğan, 2021: 137).

Çin, Batı Afrika'da, özellikle ekonomik yatırımlar ve ticaret anlaşmaları yoluyla giderek daha fazla etkinlik göstermektedir. Çin, Afrika ülkelerinin içişlerine karışmama ilkesini benimsediğini iddia etse de bazı çevreler, Çin'in otoriter veya yolsuzluğa bulaşmış rejimlere verdiği desteği eleştirmekte ve bunun dolaylı olarak darbelerin ortaya çıkmasını teşvik edebileceğini ifade etmektedir. Öte yandan, ABD, Avrupa Birliği (AB) ve diğer bölgesel güçler gibi dış aktörler de zaman zaman siyasi aktörleri destekleyerek ya da seçim süreçlerine müdahale ederek Batı Afrika'daki siyaset üzerinde etkili olmuştur. Bu tür dış müdahaleler, demokratik kurumların zayıflamasına ve darbelere yol açabilecek siyasi gerilimlerin tırmanmasına neden olabilir.

Batı Afrika'da son dönemde yaşanan askeri darbeler, bölgede kaygı verici bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Geçtiğimiz iki yıl içinde Mali (iki kez), Çad, Sudan, Gine, Burkina Faso, Nijer ve Benin'in de aralarında bulunduğu pek çok ülkede darbeler gerçekleşmiştir. Bu ülkelerin tümü, bir geçiş sürecinin ortasında bulunmaktadır. Bu darbe dalgasının, birkaç yıl önce Mısır ve Zimbabve'de yaşanan benzer olaylardan kısmen etkilendiği gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler, 2013 yılından itibaren Afrika ülkelerinin yaklaşık %20'sinin darbelerden etkilendiğini ortaya koymakta ve kıtanın istikrarını tehdit etmekte, aynı zamanda askeri yönetimlerin yeniden hâkim olabileceğini düşündürmektedir. Bu askeri darbeler, Afrika'da Fransa ve Rusya arasındaki daha geniş çıkar mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Analistlere göre, "Fransız karşıtı duyguların" yükselmesi, Rusya için önemli bir fırsat yaratmaktadır (Bendhaou, 2022).

Afrika'da, özellikle Batı Afrika'da darbeler sıklıkla tesadüfi bir şekilde meydana gelmektedir. Afrika'yı her gün etkileyen bu olguya yabancı güçlerin müdahalelerini açıklayan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana, kıta 200'ün üzerinde darbeye sahne olmuştur. Bu bağlamda, Fransa, Rusya, Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve diğer birçok ülkenin doğrudan ya da dolaylı müdahaleleri hakkında yerinde sorular sormak son derece önemlidir. Batı Afrika'daki her askeri darbe, kıtanın bu bölgesine olan uluslararası ilgiler nedeniyle, dikkatleri belirli yabancı oyunculara yönlendirmektedir. Bu nedenle, bu uluslararası aktörlerden bahsetmeden darbeleri ele almak mümkün değildir. İster iç ister dış kaynaklı olsun, askeri darbelerin ardındaki nedenlerin somut bir şekilde açıklığa kavuşturulabilmesi için bu olguların bir bütün olarak incelenmesi gerekmektedir (Anadolu Ajansı, 2023).

Nijer ve Gabon'da 2023 yılında gerçekleşen askeri darbeler, küresel anlamda Afrika'daki hukukun üstünlüğünün kırılganlığına dikkatleri çekmiştir. 2020 yılından bu yana kıtada dokuz başarılı askeri darbe gerçekleştirilmiş ve bunlara ek olarak gözlemciler, çoğunlukla Fransızca konuşan ülkelerde yoğunlaşan ve "Sahelian darbe kuşağı" olarak adlandırılan bölgede bir o kadar da başarısız darbe girişimi yaşanmıştır. Etkilenen devletler, iklim değişikliğiyle ilişkili şokların etkisiyle daha da kötüleşen bir

durumun yanı sıra, salgın sonrası yavaş bir iyileşme süreciyle karşı karşıyadır. Gıda güvensizliği, siyasi istikrarsızlık, durgun ekonomiler, yüksek faiz oranları ve zayıf yönetim, bu zorlukları daha da derinleştirmektedir. Gabon hariç, tüm bu ülkeler Birleşmiş Milletler tarafından En Az Gelişmiş Ülke (LDC) olarak sınıflandırılmaktadır. Dünya medyası, kıtada bir "darbe dalgası" olduğunu belirlemek konusunda gecikmemiştir. Bu darbelerin altında yatan pek çok faktör bulunmakla birlikte, darbe liderleri, darbelerinden sonra iktidarı mümkün olduğunca uzun süre ellerinde tutma amacı gütmüşlerdir. Bu durum, bölgesel, kıtasal ve uluslararası kurumlar ile ortaklarından gelen tutarsız ve bölünmüş siyasi tepkilerle daha da pekişmiştir (Vines, 2024).

Uluslararası aktörlerin Afrika'daki askeri darbelere müdahalesi, her bir yabancı ülkenin çıkarları ve hedeflerine bağlı olarak karmaşık ve çeşitlidir. Afrika, pek çok yabancı ülkenin ilgisini çeken stratejik bir kıtadır. Bu gerçeklik, büyük güçleri, bu ortaklıklardan faydalanmak için rekabete itmektedir. Bu durum, dış aktörlerin Afrika'daki askeri darbelere suç ortaklığı yapmakla suçlanmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla, uluslararası müdahale, insan hakları ve demokrasi ihlalleri nedeniyle eleştirilse de bazen askeri rejimlerin ömrünü uzatabilmektedir. Uluslararası aktörlerin Afrika'daki askeri darbelere müdahil olmaları, anayasal düzene geri dönülmesi için baskı yapmaktan, askeri rejimlere zımni veya açık destek vermeye kadar çeşitli sonuçlar doğurabilmektedir. Bazı aktörler durumu istikrara kavuşturmayı amaçlarken, diğerleri stratejik ya da ekonomik çıkarlarını gözetmektedir (Forestier, 2018).

Bu bağlamda, uluslararası müdahaleler, darbe sonrası geçiş süreçlerinin niteliği ve dayanıklılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamakta ve ilgili ülkelerin siyasi yönelimlerini derinden etkilemektedir. Darbecilere mali veya siyasi destek sağlayan yabancı güçler, bu müdahalenin sonuçlarına da katlanmak zorundadır. Bu aktörler, yalnızca milyonlarca Afrikalının demokratikleşme arzularını baltalamakla kalmayıp, aynı zamanda kurallara dayalı uluslararası sistemin temellerini de sarsmakta ve bu süreçten çıkar sağlamaktadır (Siegle, 2022). Uluslararası katılım, darbe sonrası demokratikleşme sürecini de etkileyebilir. Eğer uluslararası toplum demokratik bir geçişi desteklerse, bu durum daha güçlü ve şeffaf kurumların kurulmasına katkı

sağlayabilir. Ancak, uluslararası aktörler kısa vadeli istikrara veya kendi jeopolitik çıkarlarına öncelik verirlerse, bu durum demokratik reformları engelleyebilir ve otoriter rejimlerin sürmesine yol açabilir.

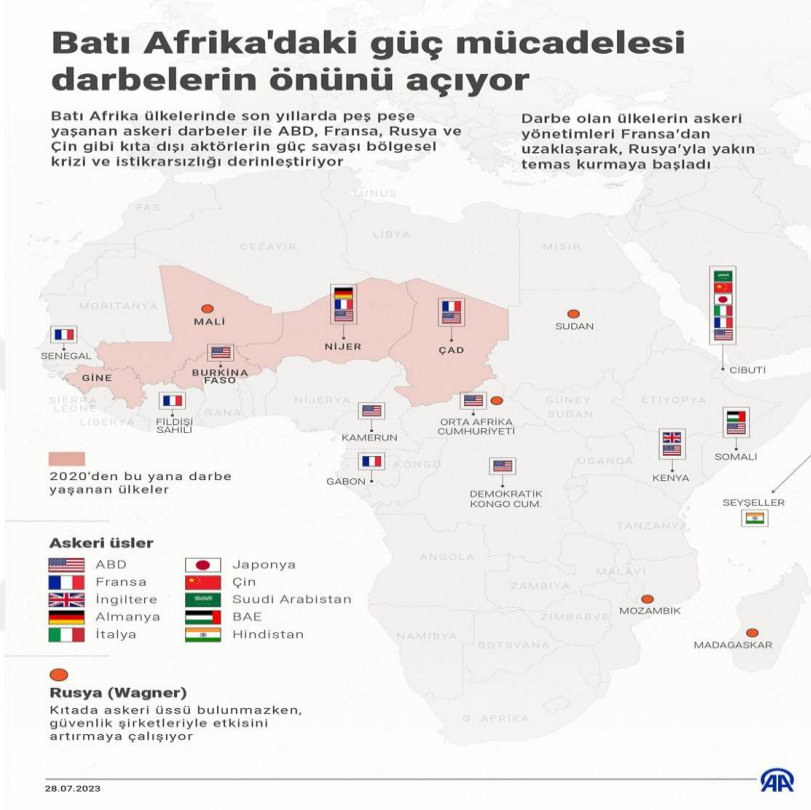
Bu harita, Afrika'ya özel ilgi duyan yabancı ülkelerin, bu ülkelerdeki çeşitli etkinliklere ne ölçüde dahil olduklarını vurgulamak amacıyla sunulmaktadır. Afrika'daki başlıca yabancı aktörlerin yanı sıra, Çin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye gibi ekonomik ve siyasi iş birliği yoluyla bölgeye katılan diğer ülkeler de haritada yer almaktadır. Harita, Batı Afrika'daki darbelerde dış aktörlerin rolünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Batı Afrika, Fransa, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve diğer büyük güçlerin etkilerini gösterme çabasında oldukları bir bölgeye dönüşmüştür (Anadolu Ajansı, 2023).

Batı Afrika, 21. yüzyılda büyük bir jeostratejik alan olarak kendini ortaya koyarak, birçok dünya gücü ve yükselen güçlerin ilgisini çekmektedir. Artan çok kutupluluk bağlamında şekillenen bu etki mücadelesi, hem geleneksel aktörler olan Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ni hem de Rusya, Türkiye, Çin gibi yeni oyuncular ve Körfez ülkelerini içine almaktadır. Bu dinamik, kıtadaki güç ilişkilerinin derin bir yeniden yapılandırılmasını yansıtarak, Batı Afrika'yı gerçek bir jeopolitik rekabet sahasına dönüştürmektedir. Bu bağlamda, Batı Afrika devletleri, ulusal çıkarlarını maksimize etmek amacıyla farklı hizalanma stratejileri benimsemektedir. Ancak, bu aktörler ve ortaklıklar çeşitliliği aynı zamanda egemenlik, kamu politikalarının tutarlılığı ve bölgesel istikrar gibi önemli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, bölgenin stratejik çıkarlarını korumak amacıyla, Afrika Birliği ve CEDEAO gibi kıtasal kurumların güçlendirilmesine dayalı bağımsız bir Afrika vizyonunun savunulmasını daha da zorunlu hale getirmektedir.

Harita 3, Batı Afrika'daki güç mücadelesinin dinamiklerini ve bu mücadelenin bölgede askeri darbeleri nasıl tetikleyebileceğine dair gerilimleri gözler önüne sermektedir. Batı Afrika, içsel çatışmalar, politik rekabetler ve devletleri zayıflatan sosyo-ekonomik sorunlar ile tanınan bir bölgedir. Bu güç mücadeleleri, siyasi fraksiyonlar arasındaki rekabet, etnik ya da bölgesel anlaşmazlıklar ve yönetim sorunları gibi etkenlerle şekillenmektedir. Bu tür çatışmalar, halk arasında

hoşnutsuzluk yaratmakta ve askeri müdahalelere zemin hazırlamaktadır. Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi bazı ülkeler son yıllarda askeri darbeler yaşamış olup, bu darbelerin çoğu, mevcut hükümetlerin zayıflığı ya da yolsuzluklarıyla ilişkilendirilmiştir.

Harita 3. Batı Afrika'da Yaşanan Güç Mücadelesi, Darbelere Zemin Hazırlıyor

Kaynak: (Anadolu Ajansı, 2023).

Bu olaylar, güvenlik sorunu, yaygın yoksulluk, işsizlik ve ulusal kaynakların kötü yönetimi gibi istikrarsızlaştırıcı faktörlerle pekişmektedir. Bu durum, rejim değişikliklerine zemin hazırlayacak koşulları yaratmaktadır. Harita, bu gerilimlerin en yoğun olduğu ülkeleri ve özellikle politik kriz yaşayan, çatışma bölgelerine yakın olan ya da aşırı uç grupların etkisi altında bulunan, askeri rejimlerin iktidara geldiği ülkeleri göstermektedir. Uzun süreli bu tür bir istikrarsızlık, demokrasiler, insan hakları ve ekonomik kalkınma üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilirken, iç gerilimleri de artırmakta ve bölgesel işbirliğini tehlikeye atmaktadır.

Uluslararası aktörler, darbelerin meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu aktörler, Afrika'daki iktidar değişimlerini üzücü ancak normal süreçler olarak değerlendirmek suretiyle, dolaylı olarak darbe kışkırtıcılarına destek sunmakta ve onları iktidarlarını pekiştirmeye teşvik etmektedir. Rusya da, genellikle Wagner paralı asker grubu aracılığıyla Afrika'daki darbeleri aktif bir şekilde desteklemiştir. Örneğin, Rusya, Sudan'ın demokrasiye geçiş sürecinde Sudan ordusuyla yakın ilişkiler kurmuş ve bu desteği karşılığında Port Sudan deniz limanına erişim sağlamayı hedeflemiş olabilir. Aynı zamanda, Mali'de Rusya yanlısı dezenformasyon kampanyaları, demokratik yollarla seçilen Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita'nın otoritesini zayıflatarak, Ağustos 2020'deki darbeye zemin hazırlayan muhalefet protestolarının artmasına katkı sağlamıştır. Mali'deki cunta üyelerinin bir kısmı, daha önce Rusya'da eğitim almışlardır. Darbeciler, ulusal meşruiyet eksikliklerini telafi etmek amacıyla uluslararası onay arayışına girerek, yabancı otoriter aktörlere bir devletin egemenliğini tehdit etme aracı sunmaktadır. Örneğin, Mali'deki darbe, cuntanın Rus paralı askerlerini davet etme kararını almasına yol açmıştır; bu karar, Mali'nin güvenliği ve dış politikası üzerinde önemli etkiler yaratacak olup, aynı zamanda Rus etkisinin güçlenmesi yoluyla Mali halkının çıkarlarına zarar verebilecek sonuçlar doğuracaktır (ISPI, 2021).

2.5.1. Fransa Rolü

Afrika'nın "Batı Afrika" olarak bilinen bölgesi, Fransız sömürge döneminden kalma bir isimdir. Sömürgeleştirme süreci sırasında, Fransız Batı Afrika'sı olarak adlandırılan geniş bölge, İngiliz Sömürge İmparatorluğu ile paylaşılmıştır. Fransa, Kuzey Afrika'nın Mağrip bölgesine (bağımsızlık sürecinde daha güçlü askeri direnişlere yol açan) ve Fransız Ekvatorial Afrika'sına, yani Orta Afrika ülkelerine her zaman özel bir önem atfetmiştir. Ticaret ve askerî açıdan Batı Afrika, kıyı boyunca yer alan Dakar, Abidjan, Lomé ve Douala gibi önemli ticaret şehirlerine ev sahipliği yapması nedeniyle Fransa için her zaman stratejik bir değer taşımıştır. Bu bölgenin enerji yollarının merkezindeki konumu ve sahip olduğu stratejik kaynaklar, burayı Fransa için vazgeçilmez bir yer haline getirmiştir. Sömürgecilik dönemi sona erdikten sonra, Fransa, "pré carré" (arka bahçe) olarak nitelendirdiği Fransızca konuşan Afrika

devletlerindeki etkisini sürdürmek amacıyla, yeni bir sömürgecilik biçimi olarak değerlendirilebilecek çeşitli önlemleri hayata geçirmiştir (Yiğit, 2023: 189).

Batı ve Orta Afrika'nın Fransızca konuşan devletleri, 1960'lar ve sonrasında siyasi ve güvenlik krizleriyle karşı karşıya kalmıştır. 1963 yılı, üç farklı ülkede bir dizi darbe girişiminin yaşandığı bir dönem olmuştur ve Fransa, yozlaşmış müttefikleri üzerindeki kontrolünü kaybetme endişesiyle bu duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır. Senegal'de, Fransız etkisiyle engellenen 1962 tarihli darbe girişimi, ülkede gerçekleşen ilk ve tek darbe girişimi olarak kabul edilmektedir. Fransız istihbarat servislerinin yürüttüğü bir soruşturma, Başbakan Mamadou Dia'nın ordunun desteğiyle, kurucu başkan Léopold Sédar Senghor'u devirmeyi planladığını ortaya koymuştur. Senghor'un sosyal demokrat hükümeti, 1980 yılına kadar Fransız koruması altında kalmaya devam etmiştir. 1963 yılındaki darbe girişimlerinden yalnızca Togo ve Benin'deki girişimler, dış müdahale olmaksızın başarılı olmuştur. Ancak Gabon'da, petrol sektörünün stratejik önemi nedeniyle, Fransa'nın etkisi göz önünde bulundurularak bir iktidar değişikliği düşünülmemiştir. Gabon Cumhurbaşkanı ve Fransa'nın yakın müttefiki olan Léon M'Ba, Libreville'deki askeri darbe girişimi sırasında Fransız ordusundan doğrudan destek almıştır. Bu müdahale, Fransa'nın sadece dış tehditlere karşı değil, aynı zamanda Batı Afrika'daki iç siyasi krizlere müdahale etme konusunda askeri üslerini harekete geçirmeye istekli olduğunu gösterdiği açısından büyük önem taşımaktadır (Yiğit, 2023: 202-203).

1963'teki askeri darbe girişimleri, Fransa'nın etki alanında korumaya çalıştığı güç dengesini tehdit etmiş ve stratejik çıkarlarını riske atmıştır. Ancak, askeri müdahalenin neden yalnızca Gabon'da gerçekleştiği sorusu, petrol kaynaklarının önemi göz önünde bulundurulduğunda daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Togo'da Sylvanus Olympio'nun, Étienne Gnassingbé Eyadéma'nın liderliğindeki bir darbe ile devrilmesi ve ardından bir Alman vatandaşı olan Nicolas Grunitzky'nin cumhurbaşkanı olarak atanması, Fransız etkisinin bir yansımasıdır. Fransız yardımına büyük ölçüde bağımlı olan Togo ve Benin gibi ülkelerde, bağımsız bir değişim olasılığı ise soru işaretleri yaratmaktadır. Örneğin, 1950'lerde Nijerya'da eski bir Unilever temsilcisi olan Sylvanus Olympio, cumhurbaşkanı olduktan sonra

Togo'yu frank bölgesinden çıkarmak için birkaç kez girişimde bulunmuş ve bu durum, Fransa'nın olumsuz tepkisini çekmiştir (Yiğit, 2023).

Batı Afrika, siyasi istikrarsızlık, savaşlar, bölgesel çatışmalar ve askeri darbelerin pek çok örneğine tanıklık etmiş bir bölgedir. Bu olumsuz duruma karşılık, dış güçler bazen bölgedeki krizlerin temel tetikleyicileri olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda, Fransa'nın Batı Afrika'daki darbelerdeki baskın rolü incelenmeli ve Fransız müdahalesinden etkilenen bazı ülkelerden örnekler sunulmalıdır. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından, Fransa çoğunlukla Fransızca konuşan bir dizi ülkeyle ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu ilişkiler, ekonomik, siyasi ve askeri anlaşmalar temelinde şekillenmiştir. Fransa, bu ülkelerin iç ve dış meseleleri üzerinde hâlâ önemli bir etkiye sahip olmaya devam etmektedir.

Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Fransa, yaklaşık on beş Afrika ülkesiyle askeri ve savunma iş birliği anlaşmaları yapmıştır. Bugün Fransa, Batı Afrika'da bir düşman olarak algılanmakta ve çözüm yerine sorunların kaynağı olarak görülmekte, bu da Fransız karşıtı duygulara yol açmaktadır. Fransa ile bazı Afrikalı liderler arasındaki iş birliği genellikle bir güvensizlik unsuru olarak değerlendirilmektedir ve bu iş birliği, bu liderlerin Fransa'nın çıkarları doğrultusunda iktidarda kalmalarını sağlamaktadır. Fransa, anayasanın açıkça ihlali söz konusu olsa bile rejim değişikliğini engellemek için tüm çabalarını seferber etmektedir. Bazı durumlarda üçüncü bir mandayı kabul ederken, diğerlerinde bunu reddetmek, ilkelerin tutarsız bir şekilde uygulanması olarak algılanmakta ve tarafgirlik hissi yaratmaktadır. Fransa, Batı Afrika'da anayasal ve askeri darbeler de dahil olmak üzere çeşitli istikrarsızlık durumlarına müdahil olmuştur (Rojas, 2023).

Batı Afrika'daki son askeri darbelerin çoğu, birçok devletin kendilerini Fransız etkisinden kurtarma ve güvensizlik kaynağı olarak gördükleri askeri iş birliğini sona erdirmeye çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Fransız siyaset bilimci Nicolas Tenzer'in Euronews'teki analizine göre, Fransa'nın son yıllarda eski Afrika sömürgelerine karşı sergilediği görünüşte paradoksal tutum, kısmen özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer'deki şiddet içeren cihatçılıkla ve Rus etkisine karşı koyma ihtiyacıyla ilişkilidir. Fransa, Rusya'yı, Afrika ülkeleriyle kurduğu iş birliğine dayalı

ilişkileri sabote etmek amacıyla bir kampanya yürütmekle suçlamaktadır. Mart 2023'ün başlarında Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Gabon, Angola, Kongo ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni ziyaret ederek Orta Afrika turuna çıkmıştır. Bu yolculuğun başlamasından birkaç gün önce, Élysée'de yaptığı bir konuşmada, "Fransa-Afrika ilişkilerine son verme" ve "yeni bir ortaklık modeli" kurma arzusunu dile getirmiştir. Bu açıklamalar ve bu ziyaretler dizisi, Fransız ordusunun Mali ve Burkina Faso'dan zorla çekilmesinin yanı sıra son yıllarda La Francophonie'nin geri çekilmesiyle belirginleşen, Fransa'nın Afrika kıtasındaki göreceli etkisinin kaybını gösteren bir bağlamda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Fransa'nın Afrika'ya yönelik dış politikasında yıllar içinde görülen belirgin tutarsızlıklar da bu bağlama katkıda bulunmaktadır (Vines, 2024).

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Nijer'deki darbeyi şiddetle kınamış ve ülkedeki Fransız vatandaşlarına yönelik saldırılara misilleme tehdidinde bulunmuştur. Macron'un Fransa'nın Nijer'e yaptığı insani yardımları askıya alması, bölgedeki Fransa ve Batı'ya alternatif arayışlarını körükleyen faktörlerden biridir. Fransa'nın Afrika ülkelerine yönelik küçümseyici tutumu da bu arayışın bir başka tetikleyicisidir. Öte yandan, Nijer'de iktidarda bulunan askeri cuntanın Fransa'ya uranyum ve altın sevkiyatını durdurduğunu duyurması, eleştirilen Fransız yönetiminin artık eskisi kadar geniş bir destek bulmadığını göstermektedir. Nijer, dünyanın en zengin uranyum rezervlerine sahip olmasının yanı sıra, Fransa için de önemli bir uranyum tedarik kaynağıdır. Nijer, Sahel bölgesindeki terörist gruplarla mücadelede ve Avrupa'ya yasadışı göçle mücadelede oynadığı önemli rol nedeniyle Batı'nın stratejik müttefiki olarak kabul edilmektedir. Mali ve Burkina Faso gibi komşu ülkelerin Rusya ile yakınlaşmasına rağmen, Nijer, Batı yanlısı duruşunu sürdürmüştür (Tepeciklioğlu, 2023).

Fransa, diğer birçok faktörün yanı sıra Nijer uranyumu, Batı Afrika CFA Frangı ve askeri işbirliği gibi kaynakları sömürmeye devam edebilmek için Batı Afrika'daki etkisini sürdürmeye çalışmaktadır. Fransa, bu ülkelerin siyasi ve iç işlerine müdahale ederek yöneticileri kendi çıkarları doğrultusunda etkilemektedir. Ancak, bu strateji, sosyal ağların artan etkisiyle, özellikle de yeni nesil gençler ve Afrika

nüfusunun, ülkelerini yoksullaştıran bu siyasi oyunları daha iyi anlamaya başlaması karşısında gelişmekte zorlanmaktadır. Bu bağlamda, Fransa'nın Batı Afrika'daki darbelerde önemli bir rol oynadığı söylenebilir; özellikle bu Afrika ülkelerinin Fransızca konuşuyor olmaları ve bazılarının Fransız askeri üslerine ev sahipliği yapmaları nedeniyle. Darbenin ardından, Nijer'in Rusya ile daha yakın ilişkiler kurması olasılığı yüksektir. Nitekim, bölgede Fransa'ya karşı artan düşmanlık, Rusya lehine bir eğilim yaratmakta ve bu durum, Rusya için yeni fırsatlar doğurmaktadır. Ayrıca, darbecilerin, iktidarlarını meşrulaştırmak için Fransız karşıtı söylemleri de kullandıkları görülmektedir. Wagner Grubu'nun Nijer'deki faaliyetlerini doğru bir şekilde tahmin etmek şu an için zor olsa da Rusya'nın önümüzdeki yıllarda kaynak açısından zengin Nijer'e yönelik artan bir ilgi gösterebileceği söylenebilir (Bendhaou, 2022).

Fransa'nın Batı Afrika ülkelerinin iç siyasetlerine müdahale etmesi ve popüler olmayan devlet başkanlarını istediği zaman desteklemesi, bölgede gerçekleşen pek çok askeri darbenin temel sebeplerinden biri olmuştur. Afrika ordusu ve Afrikalı gençler, Fransa'nın yeni sömürgecilik anlayışının bir parçası olarak, kendi çıkarlarına hizmet eden ve tartışmalı Françafrique kavramını sürdüren bir ülke olarak algılanan Fransa'nın etkisinden kurtulmak için yeni ortaklar aramaktadır. Fransa'nın Mali ve Burkina Faso gibi Batı Afrika ülkelerindeki varlığı, halk isyanları ve askeri darbelere yol açmıştır. Bu hoşnutsuzluk ve Fransa'nın neden olduğu siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı, bölgedeki birçok hükümet darbesinin gerekçesini oluşturmakta, aynı zamanda Fransa'nın bu ülkelerde kötü bir şekilde algılanmasına yol açmaktadır. Fransa, kaynakların sömürülmesinin ve bölgedeki sorunların kaynağı olarak görülmektedir. Yerel aktörler, Fransa'nın içişlerine müdahale eden algılanan etkisinden kurtulabilmek amacıyla siyasi ve ekonomik özerklik talep etmektedir (Rojas, 2023).

Fransa'nın Afrika ülkelerinin, özellikle Fransızca konuşulan ülkelerin istikrarsızlaştırılmasına doğrudan ya da dolaylı olarak sürekli katkı sağladığını anlamak önemlidir. Robert Bourgi'nin (2024) '*Ils savent que je sais tout - Ma vie en Françafrique (Her şeyi bildiğimi biliyorlar - Françafrique'deki hayatım)*' başlıklı anı kitabında, Fransa ile Fildişi Sahili, Gabon ve diğer Afrika ülkeleri arasındaki perde

arkası ilişki ortaya konulmaktadır. Bu ülkeler, Fransız devlet başkanlarını desteklemek için her yıl milyonlarca dolar ödeme yapmışlardır. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Fransa, yozlaşmış ve dürüst olmayan liderlerin korunması karşılığında ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmek amacıyla, her türlü bencil manevrayla kendi adamlarını iktidara getirmeye çalışmıştır. Aynı kitapta Bourgi, Laurent Gbagbo'nun Jacques Chirac'a 3 milyon dolar yardımda bulunduğu bahsetmektedir. Ayrıca, Laurent Gbagbo ve Jean Ping'in başkanlık seçimlerini kazandıkları, ancak Fransa'nın adamlarını yerinde tutabilmek için her şeyi tersine çevirdiği ifade edilmektedir. Bu durum, Fransa'nın Batı Afrika'daki darbelerle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir (BBC News, 2024).

Fransa, "Françafrique" olarak bilinen ve genellikle şeffaflık eksiklikleri ve paternalist yaklaşımı nedeniyle eleştirilen bir iş birliği modeli aracılığıyla birçok Afrika ülkesiyle yakın ilişkiler sürdürmüştür. Bu model, Fransa'nın bazı Afrika devletlerinin siyasi ve ekonomik meseleleri üzerinde, bazen egemenliklerine zarar verecek şekilde, etkili olmasını sağlamıştır. Fransa, jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla belirli Afrikalı liderleri desteklemiş ya da devirmiştir.

2.5.2. Rusya Rolü

Rusya ile Afrika arasındaki ilişkiler, Sovyetler Birliği dönemine, özellikle de Afrika'daki bağımsızlık hareketlerinin yoğunlaştığı 1950'lerin sonlarına kadar uzanan uzun bir geçmişe sahiptir. Moskova, bu hareketleri başlangıçtan itibaren siyasi ve askeri destekle beslemiş, aynı zamanda Afrikalı komünist partilere mali destek sunarak ulusal kurtuluş çabalarını desteklemiştir. 2000'li yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Afrika ile Rusya arasındaki ilişkiler yeniden canlanmıştır. Bu bağlar, Afrika'da imzalanan çeşitli anlaşmalarla pekiştirilmiş ve 2009'da BRICS'in (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) kurulmasıyla yeni bir dinamik kazanmıştır (Iremos, 2022). 2013 yılında Mısır hükümetinin devrilmesinin ardından Rusya, bu ülke ile silah satışı da dahil olmak üzere önemli bir askeri iş birliği kurmuştur. Mısır Cumhurbaşkanı Abdel-Fattah Al-Sisi, 2018 yılında Vladimir Putin ile, ülkesinin ABD ve Avrupa'ya olan bağımlılığını azaltmaya yönelik olarak ortaklaşa bir stratejik ortaklık anlaşması

imzalamıştır. Rusya, Madagaskar, Mali ve Kongo gibi pek çok Afrika ülkesiyle askeri eğitim programları, askeri teçhizat tedariki, ortak tatbikatlar ile terörizm ve korsanlıkla mücadeleyle dair anlaşmalar imzalamıştır. Bu ortaklıklar, Rusya'ya Batı ile ilişkilerinde gerilimlerin arttığı durumlarda potansiyel müttefiklerinin sadakatini garanti etmektedir (Tepeciklioğlu, 2023).

2017 yılından bu yana, Rusya, Afrika'daki angajmanını iki ana alanda önemli ölçüde artırmıştır: güvenlik iş birliğini güçlendirme ve medya ile internet üzerindeki etkisini artırma. Ancak, Rusya'nın Afrika'daki varlığını, tarihsel olarak etkili güçlerin yanı sıra, Afrika sahnesindeki konumlarını güçlendirmeye çalışan Çin ve Türkiye gibi yeni oyuncularla karşılaştırarak değerlendirmek gerekmektedir. Yeni Rus stratejisinin bir sonucu olarak, Rusya, ülkeden ülkeye değişen başarılarla birlikte, Sahra altı Afrika'daki kaynaklara erişim konusunda giderek daha önemli bir oyuncu haline gelmektedir. Bununla birlikte, Angola, Botsvana, Mali ve Burkina Faso gibi bazı ülkelerde etkisinin durakladığı veya hatta gerilediği görülmektedir. Rusya, halkın sömürge karşıtı duygularından yararlanarak kendisini Batılı güçlerden ayırmaya çalışmaktadır. Örneğin, Rusya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Madagaskar'da, Fransa'ya karşı olumsuz bir bilgilendirme kampanyası yürütmektedir. Ayrıca, Afrika hükümetlerine rejimlerinin devamını sağlamak amacıyla "bilgi desteği" sunmaktadır (Forestier, 2018).

Rusya'nın Batı Afrika'daki amacı, kendisini güvenilir ve inandırıcı bir ortak olarak sunarak Afrika ile Fransa arasındaki mevcut ilişkiyi sona erdirmektir. Bu durum, bazı gözlemcilerin Rusya'nın Batı Afrika'daki askeri darbelere müdahil olduğunu iddia etmelerine yol açmıştır. Rusya'nın asıl stratejisi, Fransa'nın lehine olan rejimleri istikrarsızlaştırarak bu ülkelerin kendisine yönelmesini sağlamaktır. Rusya ve Fransa'dan bahsetmeden Afrika'daki darbelerde yabancı aktörlerin rolünü tartışmak, jeopolitik ve stratejik anlayış eksikliğini yansıtmaktadır. Zira bu iki ülke, sıklıkla Afrika'daki rejim değişikliklerinin başlıca aktörleri olarak algılanmaktadır.

Carnegie Endowment for International Peace'ten Paul Stronski'nin (2018) belirttiği gibi: *"Rusya, bu ülkelerle ilişkilerini bazen borç indirimi veya otokratlara destek gibi önlemlerle birlikte silah tedariki sunarak sürdürmektedir. Karşılığında ise*

genellikle destek bekler ve alır ya da en azından kilit oylamalarda çekimser kalır." Rusya, Batı Afrika'daki askeri darbelerde etkin bir rol oynamakta ve kıtanın Batı (özellikle Fransa) bağlarından kurtulmasına yardımcı olduğunu iddia etmektedir; bu durum, bazı hükümetler için son derece cazip bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Bu baştan çıkarıcı retorik, bazı ordu birliklerini, özellikle Fransa'yla ilgili olarak, ortaklarını değiştirme arzusuyla gerekçelendirilen darbeleri teşvik etmeye yönlendirmektedir. Rusya, pek çok bölgede Rusya yanlısı sloganlarla karşılanmaktadır. Bu da Rusya'nın Fransa ile benzer bir şekilde Batı Afrika'daki darbelere doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunduğunu göstermektedir (Stronski, 2018).

Tepeciklioğlu'nun, Afrika'daki, özellikle Batı Afrika ve Sahel bölgesindeki darbelere müdahil olan dış aktörlere ilişkin makalesinde yer verdiği gözlemlere göre, siyasi darbelerin peş peşe gelmesi, yabancı güçlerin, özellikle de sömürgeci mirası nedeniyle bölgede hâlâ baskın güç olan Fransa'nın müdahalesi ve Wagner'e bağlı paralı askerler aracılığıyla Rus varlığının hızla artmasıyla olası bir ilişkiyi işaret etmektedir. Batı Afrika'daki darbelere yabancı aktörlerin etkisi yadsınamaz ve göz ardı edilemez. Bununla birlikte, bazı yorumcular, bu darbelerin, Fransa'nın söz konusu ülkelerin içişlerine müdahalesinin bir sonucu olabileceğini ve Fransa'ya karşı artan düşmanlığın körüklendiğini savunmaktadır. Bu aktörler, darbeci eylemlerini meşrulaştırmak amacıyla Fransız karşıtı söylemleri kullanmaktadır (Tepeciklioğlu, 2023).

Örneğin, Nijer'de General Abdourahamane Tchiani liderliğindeki askeri cunta iktidara geldikten sonra eski lider Mohamed Bazoum'u "Fransız kuklası" olarak nitelendirip, ardından Fransa ile yapılan beş askeri anlaşmayı iptal etmiştir. Diğer yandan, Gabon Devlet Başkanı Ali Bongo'nun Çin ve İngiltere gibi ülkelerle stratejik ortaklıklar lehine Fransa'dan kademeli olarak uzaklaşması ve 2022'de İngiliz Milletler Topluluğu'na katılması, ülkedeki Fransız etkisinin azaldığını ve bunun da darbelere destek verme potansiyelini teşvik edebileceğini ileri süren iddialara yol açmıştır (Tepeciklioğlu, 2023). Wagner'in başkanı Yevgeniy Prigozhin'in ölümünden önce, kayıt tarihi bilinmeyen bir videoda yaptığı açıklamada, Rusya'nın Afrika'daki varlığını güçlendirdiğini iddia etmiştir.

Mali askeri kaynakları, darbe olarak nitelendirilen Mali Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita'nın devrilmesinin arkasındaki kişilerin, seçilmiş lideri devirme amacıyla yıl boyunca Rusya'da yoğun bir eğitim sürecinden geçtiğini doğrulamaktadır. Ayrıca, Rusya'dan söz konusu eğitimlerin dokuz ay içinde Mali'de meydana gelen ve Assimi Goita'nın Sahel ülkesindeki geçici liderlik rolünü üstlenmesine yol açan ikinci darbeye ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Bu durum, Rusya'nın doğrudan katılımının kesin bir kanıtı olmasa da Goita ve son isyandaki birkaç katılımcının, ABD'den eğitim ve yardım aldıkları da kaydedilmelidir. Bu koşullar, darbelerin iç politik faktörlerden mi kaynaklandığı yoksa bazı görüşlere göre dış çıkarlar tarafından mı etkilendiği sorusunu gündeme getirmektedir. Libya ve diğer bölgelere benzer şekilde, Rus paralı asker gruplarının Afrika kıtasındaki çatışmalara ilk bakışta öngörülenin ötesinde bir şekilde dahil olduğu görülmektedir. Bu özel gruplarla Rusya ve Fransa'nın Mali'deki eylemleri arasında, ayrıca Rus paralı askerlerinin Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çatışmalarla ilişkili bağlantılar kurulmuştur. Rusya için Mali'deki herhangi bir jeopolitik başarı, eski sömürgeci güç olan Fransa için bir gerileme anlamına gelmektedir. Fransa, Mali'deki askeri cuntayı eleştirirken, aynı zamanda Çad'da Mahamat Déby liderliğindeki hanedan darbesini desteklemiştir (Suleiman, 2021).

Frankofon Afrika, özellikle 1958-2008 yılları arasında eski Fransız sömürgelerinde gerçekleşen askeri darbeler söz konusu olduğunda olumsuz bir sicile sahiptir. Birçok eski Fransız sömürgesinin, Fransa ile devam eden neo-sömürgeci ilişkileri dikkate alındığında, Fransa'nın bu darbeleri etkilemiş ya da hatta desteklemiş olması olasılık dışı değildir. Fransa'nın eski kolonileri üzerinde kalıcı bir etki sağlama olanağı tanımıştır. Fransa, bu darbelerin tek sorumlusu olmasa da, yaptığı eylemler ve uyguladığı politikalar, bazen siyasi istikrarsızlığa zemin hazırlayan bir ortam yaratmıştır. Özellikle, eski Afrika kolonileri ile Fransa arasındaki güç dinamikleri, askeri ve otoriter rejimlerin sürekliliğini sağlamakta önemli bir rol oynamış, çoğu zaman istikrarlı ve özerk demokratik sistemlerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu durum, Fransa'nın eski kolonileri üzerindeki etkisini sürdürebilme amacına hizmet etmiş ve bölgedeki siyasi yapıları şekillendirmiştir.

2.5.3. Diğer Aktörler Rolü

Batı Afrika, ekonomik potansiyeli, insan ve doğal kaynakları nedeniyle büyük yabancı güçler için cazip bir bölge haline gelmiştir. Batı Afrika'daki son darbelerin başlıca tetikleyicisi iç huzursuzluk olmasına rağmen, giderek artan sayıda Afrika vatandaşı, yabancı aktörlerin etkisine dair endişelerini dile getirmekte ve bu durum, Batı karşıtı duyguları körüklemektedir. Ancak, asıl önemli soru, son yıllarda yaşanan darbelere dış müdahalenin var olup olmadığıdır. Bazı gözlemciler, çıkarlarına karşı çıkan liderlerin devrilmesi de dahil olmak üzere, Batı'nın Afrika'ya müdahalesinin ardındaki temel motivasyonun siyasi ve askeri çıkarlar ile doğal kaynaklara erişim olduğunu öne sürmektedir. Bu bakış açısına sahip olanlar, stratejik çıkarların savunulmasını, darbelere verilen yabancı tepkilerin görünürdeki tutarsızlığıyla ilişkilendirmektedir. Örneğin, ABD ve Fransa, Gine, Mali, Burkina Faso ve Nijer'deki askeri yönetimleri kınamalarına rağmen, Sahel ve Çad Gölü Havzası'ndaki İslamcı militanlarla mücadeledeki rolleri nedeniyle Çad'daki askeri rejimi desteklemişlerdir. Bu tutum, Çad'ın, özellikle bu iki bölgede faaliyet gösteren İslamcı gruplara karşı yürütülen askerî harekâtlar bağlamında, Fransa için Afrika'daki güvenlik stratejisinde önemli bir müttefik olarak görülmesiyle açıklanabilir.

ABD, Nijer'deki darbeyi tanıma konusunda gecikmiş, benzer jeopolitik kaygılar nedeniyle yaptırımların uygulanması veya yardımların askıya alınması kararını olayın ardından iki ay ertelemiştir. Bunun yanı sıra, Rus özel askeri şirketi Wagner'in, Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki bir komployu engelleyerek ülkedeki varlığını ve çıkarlarını pekiştirdiği ifade edilmektedir. Sudan'da ise Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır'ın, bölgesel emellerini pekiştirmek amacıyla ordunun iktidarda kalma çabalarını destekledikleri iddia edilmektedir. Yabancı aktörlerin güvenlik konusundaki yaklaşımlarının başarısızlığı, darbecilerin Sahel'deki faaliyetlerini meşrulaştırmak için kullandıkları Batı karşıtı duyguları pekiştirmiştir. Mali, Burkina Faso ve Nijer'deki olumsuz askeri sonuçlar, Fransa'nın güvenlik ortağı olarak güvenilirliğini sarsmış ve eski sömürgeleriyle olan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Ordu subaylarının sıklıkla Afrika'daki çeşitli yabancı ülkelerde eğitim aldığı göz önünde bulundurulduğunda, askeri eğitim ile dış müdahale arasında

doğrudan bir ilişki kurmak güçtür. Ancak ister eğitim ister mesleki yakınlık yoluyla olsun, darbeleri gerçekleştirenler ile belirli ülkeler arasındaki olası bağlantıların etkisini sorgulamak meşrudur (ISSPSCREPORT, 2023).

Öte yandan, bazı kişi ve analistler, ABD'nin madencilik çıkarlarını gerekçe göstererek, 5 Eylül 2021'de Gine'de Mamady Doumbouya liderliğinde gerçekleştirilen darbenin arkasında ABD'nin bulunduğu inanmaktadır. Benzer şekilde, Gabon'da General Brice Oligui Nguema'nın liderliğindeki son darbenin, kısmen Ali Bongo'nun Gabon'un İngiliz Milletler Topluluğu üyeliği ile sembolize edilen Fransa'dan kademeli olarak uzaklaşma çabalarına dayandığı öne sürülmektedir. Bongo'nun Ekim 2022'de Kral Charles ile gerçekleştirdiği görüşme, Fransızların, devrik lider ile İngiltere'nin Gabon'daki çıkarları konusunda bir çatlak oluşmasından duyduğu kaygıyı pekiştirmiştir. Fransa'dan uzaklaşma çabalarını sürdüren muhalefet lideri Ondo Ossa, darbenin, kendisinin iktidara gelmesini engellemek ve Bongo ailesini yönetimde tutmak amacıyla planlandığını iddia etmektedir. Diğer bazı görüşler ise, son darbelerdeki yabancı aktörlerin etkisinin, yalnızca bir siyasi oyunun parçası olduğunu savunarak, bu olayların bazen, yabancı çıkarlarla uyumlu olan Afrika'daki sivil ve askeri aktörlerin ekonomik ve siyasi hırslarına hizmet etmek amacıyla kışkırtıldığını ileri sürmektedir.

Jonathan Holslag'ın da belirttiği üzere, Çin'in Afrika'daki stratejisi, siyasi gerçekleri şekillendirme çabasından ziyade bu gerçeklere uyum sağlama çabasıdır. Ancak, Gine'deki darbe bazı çevreler tarafından, Afrika ile ticaretini son yirmi yılda 40 kat artıran Çin'i etkisiz hale getirmek amacıyla ABD tarafından düzenlendiği şeklinde analiz edilmiştir. Bir videoda, Condé'nin düşüşünü kutlayan ABD askerlerinin görüntüleri olduğu için ABD de darbeye dolaylı olarak dahil olmuştur. Darbeyi kışkırtanlar, darbeden hemen önce ABD'de eğitim aldıkları bir üsten ayrılarak Conakry'ye gitmişlerdir. Örneğin, ABD, Gine'deki darbeye karıştığını kategorik olarak reddetmiştir. Ancak, köle ticaretinden bu yana Afrika'nın dış dünya ile ilişkilerindeki güncel olaylara, dış müdahalenin bu ikinci dereceden unsurlarını da eklediğimizde, cevap neredeyse kesinleşmektedir: Batı Afrika'daki son darbeler, yabancı müdahalelerinin izlerini taşımaktadır (Suleiman, 2021).

Batı Afrika ve Sahel bölgesinde artan gelişmeler, bu bölgelerdeki uluslararası dengeler üzerinde önemli etkiler yaratacak köklü değişikliklerin habercisidir. Bu dengelerin temelleri eski Fransız sömürgelerinde atılmış ve son yetmiş yıl boyunca devam etmiştir. Bu değişiklikler arasında, Rusya ve Afrika arasındaki karşılıklı isteklerin kapsamını ve doğasını ortaya koyan St. Petersburg Zirvesi ile kendisini kıtanın ana ticaret ortağı olarak konumlandıran Çin (200 milyar doları aşan ticaret hacmi ve 20 trilyon doları aşan yatırımlarıyla) yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Rusya'nın Afrika'daki genişlemesini sınırlamaya çalışmaktadır. ABD, Fransız etkisinin azalmasıyla ortaya çıkan boşluğu doldurmak yerine, Çin ve Rusya'nın Afrika'ya yayılmasını engellemeye odaklanmaktadır. Çin ve Rusya'nın nüfuzunun genişlemesi, yeni bir uluslararası düzenin oluşmasına hazırlık olarak değerlendirilmektedir (Petidis, 2024).

2.6. Batı Afrika'daki Ordunun Sorunları

1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarında Avrupa'nın sömürge yönetimlerinin sona ermesi ve Sahra-altı Afrika devletlerinin çoğunun siyasi bağımsızlıklarını kazanması, sevinç, kutlama ve aslında bu eski sömürgeler için daha iyi ve sürdürülebilir siyasi ve ekonomik kalkınma umudu ile karışmış bir coşku ve iyimserlik dönemini başlatmıştır. Ancak, bu "özgürlük" ve "bağımsızlık" döneminden kısa bir süre sonra, hükümet darbeleri şeklinde yaşanan bir dizi askeri müdahale, bu devletlerin siyasi yapısını derinden etkilemiştir (Al-Hassan, 2004: 4). Bağımsızlık döneminde, sömürgecilikten devralan Afrikalı liderler, yalnızca siyasal anlamda değil, aynı zamanda topluma kötü adapte olmuş askeri yapıları da miras almışlardır. Bu sorun, bağımsızlık döneminde tam olarak anlaşılamamış ve yıllar sonra hala devam etmektedir. Afrika orduları, ulusal savunmadan ziyade iç siyasi süreçleri uygulamak için bir araç haline gelmiş ve hâlâ böyle bir rol üstlenmektedir (Rukanshagiza, 1995: 1). Temel argüman, Afrika ordularının, zaten profesyonellikten yoksun olan "sömürge kökenli" yapılarından türemiş olmalarıdır. Bu durum, üç ana süreçten kaynaklanmaktadır: birincisi, belirli etnik gruplara karşı doğrudan ayrımcılık içeren işe alım prosedürleri; ikincisi, kültürel değerler ve sertlik vurgusu yaparak ordu içindeki belirli değerleri ve tutumları pekiştiren bir sosyalleşme ve askeri siyasallaşma

süreci; üçüncüsü, orduların farklı etnik gruplara karşı konuşlandırılması ve bunun etnik nefreti ve topluluklar arası çatışmaları körüklemesidir (Rukanshagiza, 1995: 39).

Kofi Annan Uluslararası Barış Koruma Eğitim Merkezi Program ve Araştırma Sorumlusu Naila Salihu'ya göre, Batı Afrika'nın silahlı kuvvetleri, temelde yerli direnişe karşı koymak ve sömürgeci güçlerin jeostratejik çıkarlarına hizmet etmek amacıyla siyasi çıkarlarla şekillendirilmiş sömürge ordularından evrilmiştir. Batı Afrika'daki askeri darbelerin sıklığı göz önünde bulundurulduğunda, bu olguyu sadece siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerin yanı sıra yabancı güçlerin olası müdahalesi gibi geleneksel faktörlerden farklı bir perspektiften ele almak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızda, iktidarın silah zoruyla ele geçirilmesine yol açan motivasyonları ve sebepleri anlamak amacıyla, Afrika'daki, özellikle kıtanın batı kesimindeki silahlı kuvvetler içindeki yapısal sorunlara derinlemesine bir bakış açısı geliştirmemiz gerekmektedir. Her ne kadar ordu, disiplinli ve organize yapılarıyla bilinse de silahlı kuvvetler içinde profesyonelliklerini ve üstlendikleri ulvi görevleri yerine getirirken sahip olmaları gereken cumhuriyetçi karakteri zedeleyen eksikliklerin mevcut olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Batı Afrika, son üç yıl içinde Mali, Burkina Faso, Gine ve Nijer gibi ülkelerde olmak üzere dörtten fazla askeri darbeye sahne olmuştur. Ortak kökenlere sahip olmalarına rağmen, her bir darbe, kendine özgü özellikler taşıyan, bağlamına bağlı bir olgudur. Ordunun siyasi alana müdahalesi ve ardından güç kullanarak iktidarı ele geçirmesi, profesyonellik eksiklikleri, askere alım yöntemleri, silahlı kuvvetlerin siyasallaşması, kırsalardaki yaşam koşulları ve diğer yapısal faktörler gibi çeşitli etmenlerle ilişkilendirilebilir. Bu faktörler, Batı Afrika'nın bu bölgesindeki darbelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Batı Afrika ordusu, sürekli darbelerle karşı karşıya kalmanın yanı sıra, toprak bütünlüğünü terörist tehditlere karşı koruyamaz hale geldiğinde, bu bölgedeki orduların maruz kaldığı sorunları daha iyi anlayabilmek için bu konuyu derinlemesine ele almak büyük önem taşımaktadır (ISSPSCREPORT, 2023).

2.6.1. Ordunun Profesyonelleşmemesi

Afrika ordularındaki profesyonellik eksikliğinin kökenleri, sömürge dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde, Afrika toplumlarına sömürgeci tahakkümü dayatmak amacıyla kurulan, eğitilen, siyasallaştırılan ve harekete geçirilen askeri güçler, sömürgeci gücün birincil araçları olarak işlev görmüştür. Birçok Afrikalı silahlı kuvvetin ekonomik ve siyasi alanlara sıkça müdahale etmesinin kökenleri ve mekanizmaları, kıtanın sömürge tarihiyle doğrudan ilişkilidir. Sömürgeci silahlı kuvvetlerin kalıntılarından şekillenen Afrika orduları, sömürgecilerin yaygınlaştırdığı etnik önyargıları miras almış, bu da profesyonellik eksikliklerine yol açmıştır.

Genel olarak, azınlık etnik gruplar, sömürgeci silahlı kuvvetlerde önemli bir rol oynamış ve tarihsel olarak daha güçlü etnik gruplara karşı dengeleme unsuru olarak işlev görmüşlerdir. Örneğin, Burundi ve Ruanda'daki Tutsi azınlığı ile Gana, Nijerya ve Togo'nun kuzey bölgelerinde hayvancılıkla uğraşan azınlıklar, bağımsızlık öncesinde Belçika, Fransız ve İngiliz sömürge kuvvetlerinde baskın konumlarda bulunmuşlardır. Başlangıçtaki etnik önyargılar, bağımsızlık sonrası silahlı kuvvetlerin oluşumunda belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bağımsızlık sonrasındaki ilk rejimlerden bazılarını deviren darbelerin büyük bir kısmı, bu etnik azınlıklardan gelen silahlı kuvvetler subayları tarafından gerçekleştirilmiştir. Örneğin, 1963'te Togo'da Etienne Eyadéma, 1966'da Burkina Faso'da (o dönemde Yukarı Volta olarak biliniyordu) Sangoulé Lamizana, 1966'da Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Jean-Bedel Bokassa ve 1971'de Uganda'da Idi Amin Dada tarafından yapılan darbeler buna örnek teşkil etmektedir. Ayrıcalıklı konumlarının, çoğunluk yönetimi tarafından tehdit edileceğini fark eden bu azınlık liderliğindeki silahlı kuvvetler, demokratik değişimi desteklemeye pek eğilimli olmamıştır. Dahası, sömürgeci güçler, Afrikalı subayları iktidarın el değiştirmesi konusunda eğitmeyi gerekli görmemişlerdir; bu durum, komutayı üstlenecek nitelikli subayların eksikliğini açıklamaktadır (Ouédraogo, 2014: 19).

Etnik veya aşiret temelli olarak yapılandırılmış silahlı kuvvetler, sadece halkı savunmakta değil, cumhuriyeti savunma kapasitesinden de yoksundur. Savunma kapasiteleri, çoğunlukla yalnızca kendi etnik grup ya da aşiretlerinin özel çıkarlarıyla

sınırlıdır. Bu durum, söz konusu güçlerin halkın güvenini kazanamamasına ya da liyakate dayalı güçlerin meşruiyetinden ve yeterliliğinden faydalanamamasına yol açmakta ve bu da etkinliklerini ciddi şekilde engellemektedir. Ne yazık ki, birçok Afrika ülkesinde silahlı kuvvetlerin yapısı hâlâ etnik veya kabilesel mülâhazalara dayanmaktadır.

Profesyonel silahlı kuvvetler, uygun eğitim, öğretim ve teçhizatın yanı sıra görev ve hedeflere ilişkin açık kılavuz ilkelerle tanımlanmaktadır. Göreve hazırlık, büyük ölçüde sağlam komuta ve kontrol yapılarına ve iyi kurulmuş sivil-asker ilişkilerine dayanmaktadır. Emir-komuta zincirindeki boşluklar, rütbesiz askerlerin cezasız suçlar işlemesine ve böylece askerlerin kanunların üstünde olduğu izleniminin oluşmasına yol açabilir. Afrika'daki silahlı kuvvetler ayrıca, üst düzey subay sayısının fazlalığı ile de karakterize edilmektedir. Albay Ouédraogo, 2012 yılı öncesinde Mali ordusunda her 400 askere bir general düştüğünü, tipik bir NATO piyade tugayının ise genellikle 3.200 ila 5.500 askerden oluştuğunu ve bunların tamamının tek bir kıdemli tuğgeneral ya da albayın komutası altında olduğunu belirtmektedir. Bu 'subay enflasyonu', bütçeler üzerinde mali baskılar yaratabilir ve terfilerde liyakat eksikliği algısını pekiştiren bir durum olarak, disiplin eksikliği ve düşük moral gibi sorunlara yol açabilir (Ouédraogo, 2014: 20).

Afrika silahlı kuvvetlerinde profesyonelliğin teşvik edilmesi, öncelikle temel etik değerlerin aşılmasıyla sağlanacaktır. Tüm Afrikalı askeri personel, asgari etik değerleri benimsemeli ve ülkeye, Anayasaya sadakat, demokratik sivil otoriteye itaat, görev bilinci ve hukukun üstünlüğüne saygı gibi temel nitelikleri sergilemelidir. Afrika'nın silahlı kuvvetleri, bu temel ilkelere saygı göstererek yalnızca giderek daha profesyonel hale gelmekle kalmayacak, aynı zamanda kıtadaki güvenliğin güçlendirilmesine ve demokratik yönetişimin geliştirilmesine yapıcı bir katkı sağlayacak ve halktan yeni bir saygı kazanacaktır (Ouédraogo, 2014: 58). Askeri profesyonellik, toplumun silahlı kuvvetlerine yüklediği temel bir sorumluluktur. Toplumun istikrarı ve dinamizmi, silahlı kuvvetlerin disiplinli ve onurlu bir şekilde hareket edebilmesine bağlıdır. Batı Afrika'da orduların profesyonelleşmemesi, mali kaynakların yetersizliği, ordunun protesto hareketlerini bastırmak amacıyla

kullanılması, etnik rekabetler ve yolsuzluk gibi faktörlerin birleşiminden kaynaklanmaktadır.

2.6.2. Asker Alma Yöntemleri

Sömürgeci güçler, özellikle İngilizler, Afrika ordularını "savaşçı eğilimlere" sahip oldukları düşünülen belirli etnik gruplardan oluşturmuşlardır. Bu uygulama hem Doğu hem de Batı Afrika'da ana yönlendirici ilke olmuştur. Doğu Afrika'da, Kralın Afrika Tüfekleri (KARA) ordusunun kurulması, özellikle Kuzey Uganda'daki etnik grupların "etnik militarist eğilimlerini" vurgulamıştır. Benzer bir yaklaşım, Batı Afrika'nın diğer bölgelerinde de uygulanmıştır. İngilizler, kuvvetlerini askerî hizmete alırken, "savaşçı ırklar" geleneğini takip ederek, önemli bir kısmı Müslüman olan ormanlık bölgelerden gelen bireylere güvenmişlerdir. Nijeryalı askerlerin çoğunluğu, Hausa dilini konuşan, bazıları Fransız kontrolündeki hinterlanda doğmuş ya da aslen Yoruba etnik grubundan olan bireylerden oluşuyordu. Nupe'ler, başlangıçta Nijerya'da askere alınmış olsalar da zamanla ordudan çıkarılmışlardır. Askerlerin çoğunluğunun, özellikle Başkan'ın etnik grubundan seçilmesi, Afrika'da yaygın bir uygulamadır. Emir komuta zincirindeki subaylar, Anayasa'dan çok Başkan'a sadık olmaktadır. Bu uygulama, silahlı kuvvetlerin profesyonel standartlarını zedelemekte ve onları etnik temele dayalı olarak karşı karşıya getirmektedir (Scheele, 2021: 166).

Batı Afrika'da asker alımları, genellikle etnik ve bölgesel kriterlere dayanmaktadır. Askere alım sürecinde yolsuzluk önemli bir sorun teşkil etmekte olup, vasıfsız yerel halk dahi orduyu oluşturmakta yer almaktadır. Askeri alımlar, okul eğitimi ya da diğer eğitimler yerine çoğunlukla fiziksel kriterlere dayanmakta ve kıdemli subaylar, işe alımlarda genellikle kendilerine yakın kişileri tercih ederek kotalara dayalı bir seçim süreci izlemektedir. Bu uygulamanın somut bir örneği, Gine'deki Başkan Moussa Dadis Camara dönemine (2008) dayanmaktadır; Camara, iktidarını sürdürmek amacıyla Kalia'da ormandan akrabalarını askere almış ve onların sadakatini sağlamak için bir asker alımı gerçekleştirmiştir. Bu durum, 28 Eylül Katliamı'na yol açmıştır. Asker alımları, tabanda şeffaflık, etik değerler ve profesyonellikten yoksun bir şekilde, yasadışı yöntemlerle gerçekleştirilmektedir.

Cenevre Güvenlik Sektörü Yönetişimi Merkezi, 2015 yılında yayımladığı "Silahlı Kuvvetler, İyi Güvenlik Sektörü Yönetişimi ve Rollerine ile Sorumluluklar" başlıklı raporunda, profesyonel bir ordunun sağladığı faydaları şu şekilde sıralamıştır (ADF, 2023):

- *Ülke ve vatandaşlar için daha etkili bir güvenlik sağlanması;*
- *Siyasi olarak tarafsız askeri personelin varlığı;*
- *Ulusal ve cumhuriyetçi nitelikteki silahlı kuvvetlerin varlığı;*
- *Her bir güvenlik kuruluşunun vizyon, misyon ve rollerinin açıkça tanımlanması;*
- *Ulusal güvenlik önceliklerine yönelik daha fazla duyarlılık gösterilmesi;*
- *Silahlı kuvvetlerin finansmanına ilişkin yasama ve kamu desteğiyle kaynakların daha etkin bir şekilde uyumlaştırılması ve kullanılması;*
- *Güvenlik güçlerinin hukuka ve insan haklarına saygılı olmaları, askeri davranış kurallarına uymaları ve sivil denetim altında hesap verebilir olmaları;*
- *Güvenlik güçlerine yönelik kamu güveninin, saygısının ve desteğinin artırılması.*

Batı Afrika'da orduya alımlar, büyük ölçüde etnik temelli hesaplamalar ve siyasi stratejilerle şekillenmektedir. Bir topluluğun orduda ne kadar yoğun bir şekilde temsil edildiği, o topluluğun yönetimin kontrolünü ele geçirme olasılığını artırmaktadır. Bu durum, şu anda ordunun Deby ailesinin iktidarını sürdürmek amacıyla bir araç olarak kullanıldığı Çad için geçerlidir. Genel olarak, Batı Afrika'da orduda belirli ve tek tip profesyonel asker alım kuralları mevcut değildir. Ancak, Senegal, Gana, Fildişi Sahili gibi bazı ülkeler, bu alanda önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir.

2.6.3. Ordunun Siyasallaştırılması

Bu olgu, sivil liderlerin destek almak için sivil halk yerine güvenlik güçlerine veya orduya başvurduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bazen, ulusal güvenlik teşkilatının bazı unsurları, iktidardaki liderler veya partiler tarafından o kadar tercih edilir hale gelebilir ki, silahlı kuvvetler içindeki diğer alt gruplardan daha fazla finansman, teçhizat ve eğitim alırlar. Silahlı kuvvetlerin siyasallaşması, siyasetçiler arasında bu kuvvetlerin desteğini elde etmek için yürütülen aktif rekabetin temelinde yatan bir strateji olarak değerlendirilebilir. Afrika'da gerçekleşen askeri darbelerin çoğu, siyasi aktörler tarafından desteklenmiştir. Örneğin, 2005 yılında Togo'da Devlet Başkanı Gnassingbé Eyadema'nın ölümünün ardından, oğlu Faure Gnassingbé, merhum başkana sadık generallerin Ulusal Meclis Başkanı'nın, Anayasa'ya göre yerine geçmesini engellemesinin ardından başkanlık koltuğuna oturmuştur. Bazı siyasi partiler, kriz dönemlerinde iktidarı ele geçirmeyi planlayarak, silahlı kuvvetlerde destekçi arayışına girmektedir. Mali'deki 2012 askeri darbesi, uluslararası toplumun oybirliğiyle kınamasına rağmen birçok siyasi partinin desteğini kazanması açısından dikkat çekicidir (Boutellis, 2011: 45).

Bu siyasi-askeri manevralar, Afrika'da yaygın bir uygulamayı, yani siyasi aktörlerin halktan ziyade silahlı kuvvetlerden destek arayışını gözler önüne sermektedir. Bazı Batılı ülkelerdeki yüksek askeri profesyonellik seviyesi, siyasetçilerin askeri aygıtı kendi çıkarları doğrultusunda ele geçirmesini geçersiz kılmış olsa da askeri bağlılıkların manipülasyonu birçok Afrika ülkesinde hâlâ yaygın bir durum olarak devam etmektedir. Ancak, Fildişi Sahili deneyiminin açıkça gösterdiği gibi, böyle bir yaklaşım doğası gereği istikrarsızdır. Fildişi Sahili'nin ilk cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny, güvenliği kontrol altına aldığı anda, güvenlik birimlerini zayıflatarak çoğunluğunu Baouléler'den (Boigny'nin etnik grubundan) oluşan, partiye sadık bir milis gücü oluşturmuştur (Ouattara, 2008: 75). Ordu, sıklıkla iktidarın operasyonel aracı olarak kullanılmakta ve Afrikalı liderlerin kişisel güç tabanını inşa etmektedir. Seçim yenilgisini kabul etme zorluğu, iktidardaki hükümetin herhangi bir demokratik değişim olasılığını engelleme kararlılığı ve kötü yönetimin

yol açtığı vatandaş acıları, silahlı kuvvetlerin etkisiyle siyasi gücün şiddet yoluyla elde edilmesine yönelik eğilimi açıklayan faktörler arasında yer almaktadır.

Boigny 1993 yılında hayatını kaybettiğinde, dönemin Ulusal Meclis Başkanı ve anayasal halefi Henri Konan Bédié, kendi etnik grubuna ve siyasi klanına mensup birkaç jandarma subayının desteğiyle iktidarı ele geçirmek için acele etmiştir. Fildişi Sahili'nin siyasi ve anayasal tarihinde eşi benzeri görülmemiş bu hareket, güvenlik güçlerinin birlik ve tarafsızlık imajlarını terk etmelerine ve siyasi satranç tahtasında merkezi oyuncular haline gelmelerine yol açmıştır (Handloff, 1988: 35). Bu tür ilişkiler, toplum nezdinde daha partizan bir silahlı kuvvet algısının oluşmasına, dolayısıyla askeri kuruma duyulan saygının azalmasına neden olmuştur. Saygının azalması, aynı zamanda disiplinli, kendini adanmış ve yetkin askerlerin işe alınması için gereken saygının da zayıflamasına yol açmıştır. Ayrıca, silahlı kuvvetlere duyulan destek ihtiyacı, politikacıların neden sıklıkla hoşgörülü davrandıklarını ve bazen kamu kaynaklarının askeri liderlerin kişisel zenginleşmeleri için kullanılmasını teşvik ettiklerini açıklamaktadır. Böylece ortaya çıkan gerçeklik, yalnızca silahlı kuvvetlerin siyasallaşmasını değil, aynı zamanda siyasetin de militarizasyonunu içermektedir (Ouattara, 2008: 75).

Huntington, ordunun sivillere karşı görevlerini vurgularken, ordu ile siyaset arasında net bir ayrım yapılması gerektiğini savunmuştur. Askeri itaatin, silahlı kuvvetlerin profesyonelliğiyle yakından ilişkili olduğunu belirtmiş ve profesyonellik düzeyi yükseldikçe sivil otoritelere itaatin de artacağına inanmıştır. Ordunun kurumsal özerkliği, son derece önemli bir konu olarak ele alınmış ve sivil otoriteye itaatin, yalnızca askerlik mesleğinin temel bir unsuru değil, aynı zamanda ordunun profesyonelliğinin bir göstergesi olduğunu ileri sürmüştür. Benzer şekilde, ordunun siyasi meselelere müdahalesi, çeşitli endişelere yol açmış ve bu tür müdahalelerle ilişkili potansiyel sorunları vurgulamıştır. Huntington, hükümetin askerlerin teknik konularına müdahalesini, bir kontrol sorunu olarak tanımlamıştır. Ona göre, asker-siyaset ikilemi, ordunun siyasete müdahalesinin, ordunun profesyonellik düzeyine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür müdahale için iki farklı kriter belirlemiştir: nesnel sivil kontrol ve öznel sivil kontrol (Huntington, 1968).

Batı Afrika'daki durumu daha yakından incelediğimizde, ordunun iktidar arenasındaki baskın konumu dikkat çekmektedir. Ordu, devlet başkanlarının yurtdışı seyahatleri de dâhil olmak üzere tüm faaliyetlerinde onlara eşlik etmekte, hatta uçaktan indiklerinde valizlerini taşımakla görevli bir asker veya jandarma subayı onlara yardımcı olmaktadır. Toplantı salonlarında dahi bir subay, çalışma oturumları veya toplantılar boyunca başkanların arkasında veya yakınında durarak pozisyonunu sürdürmektedir. Avrupa'da nadiren görülen böyle bir uygulama, ordunun en üst düzey iktidarlara sürekli bir yakınlık içinde olduğunu vurgulamaktadır. Afrika'daki pek çok ülkede ya da en azından bazılarında, yeni seçilen devlet başkanlarına kıdemli bir subayın bayrak takdim ettiği yemin töreni de dikkat çekici bir özelliktir. Bu sembolizm, cumhurbaşkanları göreve başlamadan önce onlara güç verenin ordu olduğu izlenimini güçlendirmektedir. Bu gelenek, ordunun Afrika'daki iktidar alanındaki kaçınılmaz rolünü pekiştirmeye yardımcı olmuyor mu? Genel olarak değerlendirdiğimizde, bu uygulamalar orduyu siyasi oyunun merkezine yerleştirerek, onu her koşulda ve her ortamda Cumhurbaşkanlarını çevreleyen vazgeçilmez bir aktör olarak konumlandırmaktadır (Spieker, 2022).

Afrika'daki iktidar arenasında ve üst düzey yönetimde askeri etkinin her yerde mevcut olduğu görülmektedir. İktidara sürekli yakınlık, askeri aktörleri iktidarı ele geçirme arzusuna itebilir, bu da kıtadaki hükümet darbelerinin sıklığını açıklayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık, Avrupa, düzenli siyasi krizler yaşasa da iktidarın kontrolünü ele geçirmeyi amaçlayan askeri müdahalelerden yoksun kalmaya devam etmektedir. Bu eşitsizlik, Afrikalı liderlerin orduyu iktidara yakınlaştırma eğilimlerine bağlanabilir. Özellikle yüksek rütbeli subaylara Afrika'da büyükelçilik gibi diplomatik görevlerin verilmesi, geleneksel olarak yasal eğitim almış kadrolara ayrılan bu tür görevlerin dışına çıkılmasına neden olmaktadır. Bu uygulama, güç dengesinin istikrarsızlaşmasına katkıda bulunmakta ve Afrika'da ordu ile siyasi iktidar arasındaki ilişki üzerine derinlemesine düşünme ihtiyacını vurgulamaktadır (Duzor, 2023).

Ordunun rolünün, bir ülkenin yönetimini değil, ulusal savunmayı sağlamak olduğunu unutmamak gerekmektedir. Aşırılıklardan kaçınılması amacıyla, yalnızca

vatana ihanet durumunda değil, aynı zamanda büyük bir kriz durumunda da Başkan'ın görevden alınmasına olanak tanıyan anayasal hükümler eklenmelidir. Bu görevden alma yetkisi, anayasada belirtilen usullere uygun şekilde parlamentoya verilmelidir. Ordunun anayasa hukuku konusunda eğitilmesi ve görevlerinin yalnızca ülkeyi dış saldırılara karşı savunmakla sınırlı olduğu, siyasi faaliyetlere karışmamaları gerektiği vurgulanmalıdır. Seçilmiş liderler ve silahlı kuvvetler mensupları, anayasal düzenin korunması ve her türlü uygunsuz müdahalenin engellenmesi için sorumluluklarını açıkça anlamalıdır (Spieker, 2022). Batı Afrika'da ordunun siyasallaşması, ülkenin istikrarı ve güvenliği ile birlikte vatandaşlarının hak ve özgürlükleri açısından da olumsuz sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, silahlı kuvvetlerdeki eşitsizlikler, ülkedeki farklı topluluklar arasında gerginliklere yol açabilir. Siyasallaşmış bir ordu, çünkü cumhuriyetin yerine bir kişiye itaat etmektedir, etkisizdir. Batı Afrika'da ordu, seçim kampanyalarında bile, partilerin rakiplerine karşı orduya güvendiği bir ortamda sürekli olarak siyasetin içinde yer almaktadır. Ordu, bir kez kalıcı olarak iktidara geldiğinde, hükümetin kontrolünü ele geçirme arzusuna kapılabilir. Dahası, Afrika'daki birçok ülkede ordu, büyükelçiler, valiler, kaymakamlar ve diğer üst düzey siyasi sorumluluk taşıyan pozisyonlarda yer almaktadır. Bu durum, ordunun bir bütün olarak politize olduğunu göstermektedir ve bu, bir ulus için tehlikeli bir durum yaratmaktadır.

Wang'a göre, askeri merkezîyetçilik teorisinin temel argümanı, ordunun topluma hâkim olduğu bir ülkede sivil otoritelerin etkisinin oldukça sınırlı olacağı veya tamamen ortadan kalkacağıdır. Askeri liderler, sivil hükümeti devirmek için kolayca darbe yapma imkanına sahip olabilirler. Ayrıca, silah transferleri, ordunun siyasetteki etkisini pekiştirebilir. Silah sistemlerinin düzgün çalışabilmesi ve sürdürülebilmesi için vasıflı işçilere ihtiyaç vardır. Bir silah sisteminin transferi, yeni bir örgütsel yapının kurulmasını gerektirir; bu da silahlı kuvvetlerin toplumda bir kurum olarak modernleşme şansını artırır. Sonuç olarak, ordu, sivil örgütlere kıyasla daha güçlü bir rol oynamaya başlar. Askeri komutanların görevlerini hükümetten daha etkin bir şekilde yerine getirebileceği algısı, darbe riskini artırmaktadır. Buna ek olarak, ekonomik kötüleşme de askeri darbelerle ilişkilidir. Bunun nedeni, halkın ülke ekonomisinden hükümeti sorumlu tutması ve ekonomi kötüye gittiğinde, iktidardaki hükümetin beceriksiz olarak algılanması, dolayısıyla ordunun müdahale

motivasyonunun güçlenmesidir. Ayrıca, toplumsal seferberlik, etnik baskınlık, askeri yönetimin uzunluğu, ülkenin eski bir Fransız sömürgesi olma tarihi ve geçmişteki darbe deneyimleri, özellikle Afrika'daki darbelerin anlaşılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Wang, sosyal mobilizasyonu, baskın sosyal, ekonomik ve psikolojik normların altının oyulduğu ve bu normların yeni güçler tarafından değiştirildiği bir süreç olarak tanımlamaktadır (Wang, 1998: 660-661).

2.6.4. Askerlerin Yaşam Şartları

Askerlerin çoğu, kırlalardaki onur kırıcı yaşam koşullarından, yetersiz maaşlardan ve terfi imkanlarının sınırlı olmasından duydukları memnuniyetsizliği dile getirmektedir. Ancak, silahlı kuvvetlere ayrılan bütçenin, diğer kamu hizmetlerine ayrılan bütçelerden daha yüksek olduğu göz ardı edilmemelidir. Silahlı kuvvetler, önemli bir mali yatırımı temsil etmektedir; profesyonel ordular, pahalı eğitim, öğretim, teçhizat ve bakım gerektirmektedir. Bu bağlamda, kaynakların israfını engellemek amacıyla silahlı kuvvetlerden beklenen görevlerin net bir şekilde tanımlanması büyük bir önem taşımaktadır. Çoğu Afrika ordusu, dış tehditlerle başa çıkmak üzere yapılandırılmıştır, ancak iç çatışmalar, sınır aşan suçlar, deniz korsanlığı, terörizm ve hafif silahların yaygınlaşması gibi geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı yeterince uyarlanmış değildir. Bu uyumsuzluk, Afrika ordularının etkisizliğinde kilit bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde, silahlı kuvvetler, askeri çatışmalardan çok farklı bir işlev olan düzenin korunması görevleri için daha fazla kullanılmaktadır (Augé, 2021: 5).

Bu faaliyetlere katılım, insan hakları ihlalleri ve profesyonellik eksikliklerine yol açmaktadır. Ülkelerini tehdit eden gerçek tehlikelere daha etkili bir şekilde yanıt verebilmek ve ordularını profesyonelleştirmek amacıyla, Afrika'daki yetkililerin güvenlik sektörüne yönelik vizyonlarını gözden geçirmeleri gerekmektedir. Güvenlik tehditlerine göre güvenlik kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması ve görevlerinin bütünsel bir savunma politikası çerçevesinde entegrasyonu, Afrika silahlı kuvvetlerinin uygunluk ve operasyonel kapasitelerini artıracak, dolayısıyla prestijlerini yükseltecektir. Çoğu Afrika silahlı kuvveti için, onları yönlendiren doktrin hala ulusun yabancı düşmana karşı savunulması üzerine odaklanmaktadır. Ancak,

Afrika'daki devletlerarası çatışmalar son yıllarda nadir hale gelmiştir. Dahası, Afrika devletleri, sınır anlaşmazlıklarını uluslararası mekanizmalar aracılığıyla barışçıl bir şekilde çözmeyi başarmışlardır. Örneğin, Nijerya ile Kamerun, Burkina Faso ile Mali, Benin ile Nijer arasındaki anlaşmazlıklar, Lahey Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözülmüştür. Daha çok, Afrika'daki tehditlerin içsel nitelikte olduğu söylenebilir (Thiriot, 2008: 11).

Boko Haram ve Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi, Nijerya hükümetine karşı uzun yıllardır etkili bir şekilde mücadele etmektedir. Angola ve Senegal hükümetleri, sırasıyla Cabinda ve Casamance bölgelerinde direniş gösteren ayrılıkçı güçlerle on yıllardır çatışmaktadır. Tuareg ayrılıkçıları, Bamako'daki siyasi belirsizlikten faydalanarak Kuzey Mali'nin kontrolü için mücadelede avantaj elde etmek amacıyla İslamcı militan grupların desteğinden yararlanmıştır. Uganda'nın savaş Lordu Joseph Kony ve düzensiz kuvvetleri, ulusal orduların çabalarına rağmen, yıllardır Uganda, Kongo ve Orta Afrika halklarına karşı vahşet suçları işlemektedir. Şiddet yanlısı aşırı grup olan al-Shabaab, hala Somali'de istikrarsızlık tehdidi oluşturmaktadır.

Ouedraogo'nun kısaca vurguladığı gibi, Afrika silahlı kuvvetlerinin profesyonelleşmesine yönelik engeller büyük olsa da bu engeller aşılabılır niteliktedir. Etnik ve kabile önyargıları, sömürge döneminden miras kalan ve bazı gruplar (etnik ya da siyasi fark etmeksizin) tarafından, güce zorla erişim ya da diğer grupların aleyhine gücü elde tutmak amacıyla tercih edilen yapısal engellerdir. Gelişmekte olan Afrika devletleri açısından kritik bir öneme sahip olan, silahlı kuvvetlerin, ülkenin savunması ve korunmasından sorumlu başlıca kurum olarak hem ulusal hem de cumhuriyetçi bir boyutu temsil etmesidir. Silahlı kuvvetler, siyasetten uzak durmalı ve yalnızca kendi misyonlarına odaklanmalıdır. Ancak, ne yazık ki Afrika'da hem askeri hem de sivil liderlerden kaynaklanan anayasal düzeni ihlal etme ve hukukun üstünlüğüne aykırı davranışlar sıkça gözlemlenmektedir. Bu durum, halkın güvenini kazanmakla sorumlu olan silahlı kuvvetlerin inandırıcılığını zayıflatmaktadır. Bu olumsuz eğilimi tersine çevirmek, silahlı kuvvetlerin profesyonelleşme çabalarını ve Afrika'da demokrasinin güçlenmesini engelleyen büyük bir engel teşkil etmektedir (Ouedraogo, 2014: 57).

Batı Afrika'daki askerlerin yaşam koşulları oldukça kötü olup; yetersiz beslenmekte, düşük maaşlar almakta ve yetersiz giysilerle donatılmaktadırlar. Kışlalardaki bu zorlu koşullar, zaman zaman onları suçlu davranışlarda bulunmaya zorlamakta ve bir güvensizlik kaynağına dönüşmektedir. Bazı askerler, ulusa hizmet etmek yerine, bu zor durumu halktan zorla para alarak kötüye kullanmaktadır. Batı Afrika'da ordu, etkin bir şekilde rolünü yerine getirebilmek için gerekli tüm kaynaklardan yoksun bir kurum haline gelmiştir.

2014 ve 2015 yıllarında, 36 ülkede gerçekleştirilen Afrobarometre anketleri ile toplanan veriler, Afrika nüfusu arasında silahlı kuvvetlere ilişkin görüş farklılıklarını ortaya koymaktadır. Genel olarak, katılımcıların %39,5'i silahlı kuvvetlere büyük ölçüde güvendiklerini, %24,6'sı oldukça güvendiğini, %19,0'ı orta düzeyde güvendiğini, %13,6'sı ise hiç güven duymadığını ifade etmektedir. Burundi, Mısır, Malavi, Senegal, Tanzanya, Tunus ve Uganda gibi ülkelerde orduya duyulan güvenin özellikle yüksek seviyelere ulaştığı ve "çok" veya "oldukça" olumlu yanıtların %75'i aştığı gözlemlenmektedir. Buna karşılık, Benin, Gabon, Gana, Gine, Fildişi Sahili, Liberya, Madagaskar, Mozambik, Nijerya, Sao Tome ve Principe ve Togo gibi ülkelerde orduya duyulan güven daha düşük seviyelerdedir; katılımcıların %40'ından fazlası orduya "hiç" veya "çok az" güvendiklerini belirtmiştir (Warner ve Thaler, 2016: 27).

Bunun doğrudan bir sonucu olarak, ordu siyasi iktidarı devraldığında, ülkenin çıkarlarına odaklanan etkili ve istikrarlı bir yönetim sağlama konusunda genellikle zorluklarla karşılaşmaktadır. İstikrar, yalnızca üstlenilen sistemik sorumlulukların büyüklüğü nedeniyle değil, aynı zamanda ordu içindeki bölünmeler ve rekabetten kaynaklanan içsel zorluklar nedeniyle de tehlikeye girmektedir. Bu iç çatışmalar özellikle şiddetli hale geldiğinde, askeri rejimler, ülke için net bir vizyon geliştirmek yerine iktidarlarını pekiştirme ve karşıt görüşleri bastırma amacı güdebilirler. Hem askeri hem de anayasal darbeler, Batı Afrika ülkelerinde sistematik olarak büyük toplumsal ve siyasal çalkantılara yol açmıştır. Bu sürekli iktidar değişimleri, demokrasi, sivil özgürlükler, insan hakları, ekonomik kalkınma ve sosyal yapı

üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Bu darbelerin Batı Afrika'daki etkileri bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.7. Batı Afrika'daki Darbelerin Etkisi

Batı Afrika'da darbelerin etkisi derin ve yaygındır. İktidarı deviren bu darbeler, bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve demokratik yapıları üzerinde ciddi ve kalıcı sonuçlar doğurmuştur. Batı Afrika'da bir darbe gerçekleştiğinde, bu ülkelere sağlanan uluslararası yardımlar derhal kesilmektedir. Başka bir deyişle, birçok ülke ve sivil toplum kuruluşu, darbe yoluyla iktidarı ele geçiren hükümetlere yardım sağlamayı resmen yasaklamıştır. Yardımların askıya alınması, ulusal güvenlik, kamu sağlığı, tarım ve enerji gibi sektörlerle ilgili projelere ayrılan fonların azalmasına yol açmaktadır. Darbeler, genellikle yabancı yatırımların düşmesine, kalkınma projelerinin durmasına ve ticari faaliyetlerin çökmesine sebep olarak ekonomik bozulmalara neden olmaktadır. Son yirmi yıl içinde, Fildişi Sahili, farklı şiddet derecelerine sahip birçok darbe girişimine tanıklık etmiştir. Ülkede, en düşük düzeyde bile siyasi istikrarın yeniden sağlanması ortalama iki yıl sürmektedir.

Şirketler, güvensizlik ortamına rağmen ülkelere yatırım yapma veya faaliyetlerini genişletme riskini almaktadır. İstikrarsızlık, korku ve belirsizlik, ekonomik faaliyetleri yavaşlatabilecek ve ulusal durgunluğu tetikleyebilecek tehlikeli bir kombinasyon oluşturmaktadır. Stockholm Geçiş Ekonomisi Enstitüsü tarafından 94 ülke üzerinde yapılan bir araştırma, darbe yaşamış demokrasilerde bireysel gelir artışının, sonraki on yılda darbe yaşamamış ülkelere kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Nijer de geçmişte (2002 ve 2010'da) darbeler yaşamış ve bu durum ekonomik bozulmalara yol açmıştır. Uzmanlar, bir ülkenin böyle bir olaydan sonra toparlanmasının yaklaşık iki buçuk yıl sürdüğünü ve bu süreçte ülkenin büyüme oranının %7'nin altında olmaması gerektiğini tahmin etmektedir. Darbeler, demokratik süreçlerin altını oyar, kültür ve kurumları zayıflatır. Burkina Faso örneği, sivil olmayan hükümetlerin kırılganlığını vurgulamaktadır (AD, 2023:12-13). Batı Afrika'daki mevcut durum, acil dikkat gerektiren sosyal, siyasi ve ekonomik faktörlerin bir araya gelmesinin sonucudur. Zorlu ekonomik ve sosyal koşullar, yaygın yolsuzluk, çatışmalar ve çatışma sonrası senaryolar, zayıf ulusal yönetimler ve artan

cezasızlık kültürü, suç uygulamalarının gelişmesini desteklemekte ve bölgeyi uluslararası suç faaliyetleri için bir sığınak haline getirmektedir.

Birçok ülke lideri, ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomilerini veya bütünlüklerini korumak amacıyla yasaları kabul etme ya da uygulama konusunda isteksizdir. Afrika, özellikle Batı Afrika, askeri darbelerin birçok gözlemci ve vatandaş için büyük bir endişe kaynağı haline geldiği bir bölge olmuştur. Araştırmalar, Batı Afrika'yı oluşturan 15 ülkeden çoğunun farklı zaman dilimlerinde askeri darbeler yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu darbeler genellikle subaylar ya da askerler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum, ordunun genel olarak ve özellikle subayların yeterliliği ve bağlılığına dair daha fazla soruyu gündeme getirmiş ve alt bölgenin sosyo-ekonomik kalkınması üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu olgunun sonuçları, çeşitli açılardan özellikle endişe vericidir (Ziankahn, 2011: 7).

Batı Afrika, askeri darbeleri önleyecek sağlam yapılarının eksikliği nedeniyle hâlâ savunmasızdır. ECOWAS ve Afrika Birliği'nin norm ve ilkelerine rağmen, bu örgütler, Burkina Faso örneğinde olduğu gibi, siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı ile kuşatılmış ve 9 askeri darbeye maruz kalmış bir ülkenin, Mali gibi, kriz ve yoksulluk kaynağına dönüşen askeri darbeleri engelleyebilmiş değildir. Afrika'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Batı Afrika'daki darbeler de kıtadaki başarısız yönetim sürecinin daha geniş sorunlarının bir yansımasıdır. Batı Afrika'daki devletler ve hükümetler, yönetim, başarısız ekonomi, artan yoksulluk, büyüyen genç nüfus, yüksek işsizlik oranları, güvensizlik, güvenilir seçimlerin eksikliği, hesap verebilirlik eksiklikleri, şeffaflık sorunları ve yönetimde hukukun üstünlüğü gibi çeşitli yapısal problemlerle karakterize edilmektedir. Son askeri darbeler, Batı Afrika'da bulunan beş Afrika ülkesinin dördünde gerçekleşmiştir. Ağustos 2020 ve Mayıs 2021'de Mali'de (iki kez), Nisan 2021'de Çad'da, Eylül 2021'de Gine'de, 2022'de Burkina Faso'da ve 2023'te Nijer'de yaşanan darbeler bu durumu örneklemektedir (Chigozie ve Oyinmiebi, 2022).

Bu tablo 2, Batı Afrika'da son yıllarda gerçekleşen darbeleri ve bu darbelerin arka planındaki ana sebepleri özetlemektedir. Darbelerin çoğu, hükümetlerin zayıf yönetimi, yolsuzluk, güvenlik eksiklikleri ve halkın hoşnutsuzluğu gibi faktörlerle

bağlantılıdır. Ayrıca, Fransa'nın bazı ülkelerdeki etkisi de darbelere zemin hazırlayan önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 2: Son Zamanlarda Batı Afrika Ülkelerinde Yaşanan Darbeler

Ülkeler	Meydana Geldiği Yıl(lar)	Nedenler	Askeri Darbe Liderleri	Hedeflenen Hükümet	Darbenin Niteliği
Mali	19 Ağustos, 2020 (ilk darbe); Mayıs 24'üncü 2021(ikinci darbe)	Kötü seçimler (Parlamento Seçimler), büyüyen güvensizlik, ülke, yolsuzluk	Asimi Goita Lider her ikisinin de darbeler	İlkinde darbe Hükümet Başkan'ın İbrahim Keita Hedeflenen ve ikinci yol açtı Ddevrilmesi Başkan Bah Ndaw	Her iki darbe de başarılı olarak bu da devrilmesi sivil rejimler mevcut.
Gine	2021	Otokratik (sivil) Hükümet, ekonomik kötü yönetim, aşınan ve hatalı demokratik uygulamalar	Col. Mamady Doumbaya	Bu darbe Sonuçlandı ve Devirmek sivil yönetim Başkan'ın Alpha Conde	Başarıyla Gerçekleştirildi ve sivil yönetim
Niger	2023	Güvensizlik, eksiklik yönetim şimdiki zaman sivil yönetim	Lider (s) bu Darbe olduğu söyleniyor Belli değil.	Bu hükümet ve Liderliği Başkan-seçilmiş Muhammed Bazoum	Ne yazık ki, darbe için komplocular darbe yapmadı başarılı bir şekilde devirmek liderliği Ordu.
Gine Bisao	2022	Güvensizlik, kötü yönetim, vatandaşlar' hoşnutsuzluk, gençlik İşsizlik, vb.	Bu liderlik Bunun darbe Belirsiz.	Bu liderliği Başkan Umaro Embalo hedefi bu darbe tarafından eleştirildi darbe için çiziciler onun başarısızlığı liderlik	Darbe olarak tanımlanan başarısız darbe. Bu Çünkü öyle oldu.değil başarılı bir şekilde Başkan'ı devirmek Umaro Embalo
Burkina Faso	2022	Güvensizlik, Siyasi Yolsuzluk, eksiklik fırsat gençler için ve büyüyor nüfus, vb.	Darbe tarafından yönetildi bir üst askeri memur Albay Paul. Henri Damiba	Başkan Roch Kabore devrildi ve kovuldu bir şey yok.hükümet bir sonucu olarak bu darbe.	Öyleydi. Genel olarak tanımlanan bir başarı olarak testere dayatılması orduda işlerini hükümet ve kaldırılması Başkan.

Kaynak: (Chigozie ve Oyinmiebi, 2022).

Son yıllarda Batı Afrika'da yaşanan darbeler, genellikle yönetim zafiyetleri, güvenlik sorunları, halkın hoşnutsuzluğu ve yolsuzluk gibi faktörlerle ilişkilidir. Mali, Burkina Faso, Nijer, Guinea, Cezayir, Çad, Gine-Bisau, Fildişi Sahili, Togo ve Nijerya gibi ülkelerdeki darbeler, askeri müdahaleler ve siyasi istikrarsızlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu darbelerin çoğu, hükümetlerin yolsuzlukla mücadele edememesi, güvenlik zaafiyetleri ve halkın artan tepkileri ile tetiklenmiştir. Bu gelişmeler, Batı Afrika'daki siyasi yapıları derinden etkilemiş ve askeri yönetimlerin kalıcı etkiler bırakmasına yol açmıştır.

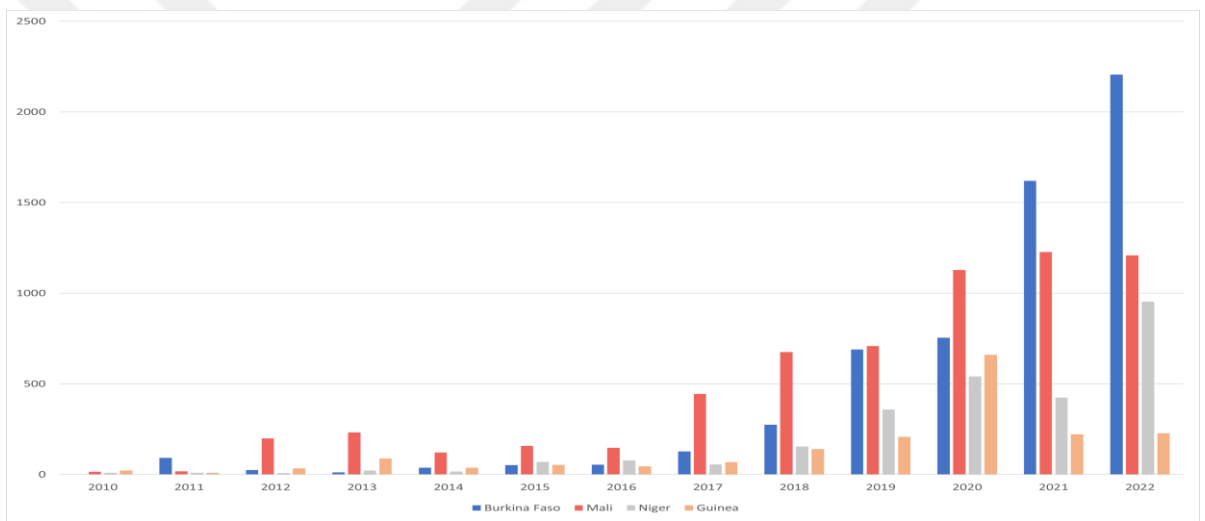
İktidarın bu şekilde devrilmesi, çok sayıda insanın en kötü senaryolardan korkarak yer değiştirmesine yol açmaktadır. Ortaya çıkan çatışmalar, Burkina Faso'da daha az yaygın olsa da Mali'de daha belirgin olan zorunlu iç göç gibi olgulara neden olabilir. Bu bağlamda, Batı Afrika Para Birliği (WAMU), darbelerin önlenmesi konusunda ulusal hükümetler, bölgesel örgütler, sivil toplum ve uluslararası toplumun dahil olduğu bütüncül ve koordineli bir yaklaşımı gerektirmektedir. Diplomatik izolasyon, darbenin ardından önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır; zira birçok bölgesel, kıtasal ve uluslararası örgüt, darbe sonrası bir üye devleti askıya alır. Burkina Faso'da, örneğin AFB, ECOWAS, Uluslararası Frankofoni Örgütü (Organisation Internationale de la Francophonie) ve diğer grupların 2021 darbesinden sonra gösterdiği tutum buna örnek teşkil etmektedir (Chigozie ve Oyunmiebi, 2022).

Darbeler, genellikle devrik hükümet üyelerinin ve kendi görüşlerini paylaşmayan diğer siyasi ya da sivil aktörlerin hapsedilmesi gibi eylemlerle devam etmektedir. Ayrıca, Mamadi Doumbouya'nın Gine örneğinde olduğu gibi, gösterilerin şiddetle bastırılması ve ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğü gibi temel hakların kısıtlanması da sıklıkla görülmektedir.

Şekil 3, 2010 ile 2022 yılları arasında dört ülkedeki şiddet saldırılarının sıklığını göstermektedir. Veriler, dört ülkede de güvensizlikte kayda değer bir artış olduğunu ortaya koymakta olup, askeri cuntaların artan güvensizlik ve sivil yönetimlerin istikrarı sağlama konusunda, özellikle de isyanla mücadelede yetersiz kaldığına dair iddialarını doğrulamaktadır. Burkina Faso, isyanla bağlantılı şiddet olaylarından en çok etkilenen ülke olarak öne çıkarken, onu sırasıyla Mali ve Nijer

takip etmektedir. Buna karşın, Gine'deki güvensizlik artışı, büyük ölçüde toplumsal şiddetten kaynaklanmakta olup, ordu, bu ülkedeki darbenin temel gerekçesi olarak siyasi kötü yönetimi göstermektedir. Yoksulluktan ziyade, güvensizliğin bu bölgelerdeki darbelerin başlıca katalizörü olarak ortaya çıkması dikkat çekicidir. Bu gözlem, Togo, Moritanya ve Benin gibi diğer Fransızca konuşan ülkelerin, yoksullukla mücadele etmelerine rağmen nispeten istikrarlı demokratik yönetimlerini sürdürebilmeleri ve askeri müdahalelere yol açan benzer düzeyde güvensizlik yaşamamaları nedeniyle önemli bir fark yaratmaktadır (Ajala, 2023).

Şekil 3: Burkina Faso, Mali, Nijer ve Gine'de Şiddet İçeren Saldırıları, 2010-2022.

Kaynak: (Ajala, 2022).

Burkina Faso, Mali ve Nijer'de özellikle El Kaide ve IŞİD gibi radikal terörist grupların etkinlikleri artmış, bu grupların saldırıları hem güvenlik güçlerini hem de sivilleri hedef almıştır. Gine'de ise, siyasi istikrarsızlık ve hükümet karşıtı protestolar sırasında zaman zaman şiddet olayları yaşanmıştır. Şekil, bu ülkelerdeki şiddet olaylarının coğrafi dağılımını ve zaman içindeki artışını görsel olarak sunarak, bölgedeki güvenlik tehditlerinin büyüklüğünü ve bu tehditlerin ülkelerin iç dinamikleri üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Bu tür saldırılar, yalnızca halkın güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp, aynı zamanda devletlerin yönetim kabiliyetini ve bölgesel işbirliğini de zayıflatmaktadır.

Batı Afrika ve Sahel bölgeleri, siyasi çalkantılar ve demokratik çöküşler açısından zorlu bir dönemden geçmektedir. ECOWAS ve AFB gibi bölgesel örgütler, demokratikleşme sürecine büyük önem vermekte, ancak yalnızca seçim gözlemcileri gönderilmesi, bu süreci sağlamak için yeterli değildir. Güçlü ve sürdürülebilir demokrasilerin inşasını destekleyecek sistemlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bölgesel ve kıtasal örgütler, görevdeki başkanların anayasal manipülasyonlarına karşı daha sağlam bir duruş sergileyerek, demokrasilerin halk için somut faydalar sağlamasını temin etmelidir. Bu bağlamda, bu bölgelerin ve kıtanın, demokratik gerileme ya da krizler konusunda bir "bulaşma etkisi" yaşamamaları için, ilgili ülkelerin en kısa sürede demokrasiye dönüşlerine yönelik somut adımlar atılmalıdır (Ajala, 2023).

Darbelerin yapısal nedenlerine odaklanan araştırmacılar, dokuz temel faktör tespit etmişlerdir. Ancak bu nedenlerden altısı, geniş ölçekli ölçüm yapmanın zorlukları nedeniyle çalışma dışında bırakılmıştır. Dışlanan faktörler arasında sömürge mirası, ekonomik kalkınma ve refah, ordunun büyüklüğü, ihracattaki düşüş, subayların sınıfsal aidiyeti ve siyasi kurumların katılımı kanalizetme kabiliyeti yer almaktadır. Çalışma, üç ölçülebilir yapısal nedene odaklanmıştır: son darbelerin etkisi, rejimin meşruiyeti ve sivil toplum. Güçlü bir sivil toplum ve değer verilen devlet dışı kuruluşlar, kaynaklar, amaçlar ve günlük sorunlara çözüm sunarak darbe olasılığını azaltmaktadır. Aksine, sendikalar, siyasi partiler veya sivil toplum örgütleri gibi işleyen kurumların bulunmadığı ülkelerde darbelerin gerçekleştirilmesi nispeten daha kolaydır. İkinci neden olan rejim meşruiyeti, Belkin ve Schofer tarafından nüfusun, elitlerin ve örgütlerin devletin kanun koyma yetkisini tanıması olarak tanımlanmaktadır. Hükümetin etkin olmayan performansı hem halkın hem de ordunun gözünde meşruiyetini kaybetme riskini artırmaktadır (Belkin ve Schofer, 2003: 600-601).

2.7.1. İnsan Hakları

Batı Afrika'da askeri darbeler genellikle halkın büyük bir kısmı tarafından olumlu karşılanmakta ve iktidarın devrilmesi desteklenmektedir. Ancak, bu iyimserlik, bazen aynı nüfusa yönelik baskıcı ve şiddet içeren uygulamaların hâkim olduğu askeri

yönetim dönemlerinde sıklıkla tam anlamıyla bir hayal kırıklığına dönüşmektedir. Darbelerin halk üzerindeki etkisi büyük bir öneme sahiptir. Darbeciler, özellikle sivil toplum örgütleri ve muhalif siyasi partilerin gösterilerini yasaklayarak ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Ayrıca, yakın dönemde Gine'de yaşandığı gibi, vatandaşların barışçıl bir şekilde toplanma hakkını ihlal ederek, barışçıl göstericilere karşı şiddet kullanmak gibi yöntemlere başvurulmaktadır. Güvenlik güçleri, gösterileri engellemiş ve CNRD'yi protesto eden kişilere defalarca saldırıda bulunmuştur.

Slater, Lachapelle ve Casey, tarihsel çalışmaların askeri darbe liderlerinin halklarına karşı demir yumruk kullanma eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Slater, Lachapelle ve Casey, 2023: 18):

“Silahlı kuvvetler, genellikle toplumsal huzursuzluklarla başa çıkmak için yeterli donanımına sahip değildir. Araştırmalar, ordu tarafından yönetilen rejimlerin, diğer yönetim biçimlerine kıyasla daha baskıcı olma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bir darbe sonrasında, takip eden aylarda, yürütme üzerindeki kısıtlamaların gevşemesi sıklıkla görülmektedir, çünkü ordu genellikle kararname çıkarır. Bu şekilde yürütme üzerindeki kısıtlamaların azalması, baskı seviyesini artırabilir.”

Cunta liderlerini eleştirdiği düşünülen gazetecilere yönelik taciz, gözdağı ve saldırılar, ordu tarafından giderek artan bir endişeye yol açmaktadır. Uluslararası ve yerel medya, çeşitli vesilelerle faaliyetlerini askıya almaktadır. Nijer'in darbe liderleri, 3 Ağustos'ta France 24 ve Uluslararası Fransa Radyosu'nun (RFI) ülkedeki faaliyetlerini askıya almışlardır. Burkina Faso'da, iki Fransız muhabir darbeden kısa bir süre sonra sınır dışı edilmiştir. Komşu ülke Mali'de, 2021'deki darbeden bu yana yetkililer, özellikle sivillerin öldürülmesiyle ilişkilendirilen Mali silahlı kuvvetlerine yönelik tekrarlanan raporlara cevaben, insan hakları savunucularını araçsallaştırmak ve siyasallaştırmakla suçlamaktadır. Sınır Tanımayan Gazeteciler, Mali ve Burkina Faso makamlarına basın ve medya üzerinde yapılan saldırıları durdurma çağrısında bulunmuştur. Darbe liderleri, ağır insan hakları ihlalleri suçlamalarını ele alma konusunda da yetersiz kalmıştır. Çad'da, 20 Ekim 2022'deki protestoların bastırılmasının ardından yetkililer, bildirilen öldürme, gözaltında ölüm ve işkence

olaylarına ilişkin güvenilir soruşturmalar yürütmemiştir. Mali’de hem silahlı kuvvetler hem de Rus Wagner Grubu, Moura’da sivillerin ölümüne yol açtıkları iddialarıyla karşı karşıya kalmıştır. Darbelere yol açan kötüleşen güvenlik durumuna rağmen, Burkina Faso’da terörle mücadele operasyonları sırasında sivil kayıplarına dair iddialar artmaktadır. Sudan’da, darbe liderleri kendilerini korumak amacıyla, barışçıl protestolar sırasında sivillerin öldürülmesi, keyfi tutuklamalar ve gözaltına alınmalarına ilişkin hesap vermekten kaçınmak için çeşitli önlemler almışlardır (Ngima, 2023).

Askeri darbelerin ardından Afrika’da gazetecilere ve kanaat önderlerine yönelik baskı, tehdit ve sindirme eylemlerinin yanı sıra kaçırma, tutuklama ve keyfi gözaltılar da artmıştır. İnsan hakları savunucuları, aktivistler ve gazetecilere yönelik yargısal taciz, rejim için bir baskı aracı haline gelerek, bu gruplara karşı açılan davaların sayısını artırmaktadır. Birçok uluslararası medya kuruluşunun akreditasyonu geri çekilmiş ve kalıcı olarak askıya alınmışken, ulusal medya, muhalif olduğu düşünülen herhangi bir içeriğin yayınlanmasına yönelik misilleme korkusuyla, kısıtlayıcı tedbirlerin alınmasından çekinerek çalışmalarını sürdürmekte zorluk yaşamaktadır.

2.7.2. Ekonomik Krizi

Batı Afrika’daki askeri darbeler, kıtanın kalkınması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu değişiklikler, genellikle siyasi istikrarı, ekonomik ilerlemeyi ve sosyal uyumu bozarak bölgenin genel kalkınması üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Darbeler, belirsizlik ve güvensizlik ortamı yaratarak yabancı yatırımları caydırmakta ve ekonomik büyümeyi engellemektedir. Darbe rejimlerinin ani lider değişiklikleri ve öngörülemez politikaları, güvenli iş yapma ortamını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, kaynakların iktidarın konsolidasyonuna ve muhalefetin bastırılmasına yönlendirilmesi, önemli kalkınma projelerini ve sosyal refah girişimlerini olumsuz etkilemektedir. Yönetimde sürekliliğin olmaması, uzun vadeli planlama ve sürdürülebilir kalkınma çabalarını daha da zorlaştırmaktadır. Bu durum, altyapı projelerinin durmasına, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin aksamasına ve yoksulluk ile eşitsizliğin artmasına yol açabilmektedir. Askeri darbeler, genellikle

demokratik kurumların askıya alınmasına ve insan haklarının erozyona uğramasına neden olarak siyasi katılımı ve sivil toplumun etkinliğini engellemektedir (Tchoudiba, 2024: 6).

En az gelişmiş ülkeler, darbeler karşısında en savunmasız olanlardır. Bu durum, Batı Afrika'nın yoğun darbe dalgalarına maruz kalan tüm ülkelerinin, dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer aldığını doğruluyor gibi görünmektedir. Çevresel ve sağlık krizleri gibi ani dışsal etkenler, zaten çok savunmasız bir durumda olan nüfusu doğrudan ve öncelikli olarak etkileyen sosyo-ekonomik sonuçlara yol açmaktadır. Bu bağlamda, Nijer, Mali, Burkina Faso, Gine ve diğer ülkelerde iktidarın devrilmesinin belirli koşullar altında gerçekleştiği anlaşılmaktadır: bazı ülkelerde güvenlik krizi, bazılarında yönetim krizi, bazılarında ise seçim sonrası kriz sebep olmuştur. Ayrıca, ifade ve toplanma özgürlüğüne yönelik baskılar, korku ve baskı atmosferi yaratarak, hesap verebilir ve şeffaf hükümet yapıları oluşturma çabalarını engelleyebilir. Uzun süreli askeri yönetim deneyimleri, sivil yönetime geçildikten sonra dahi otoriter bir kültürün yerleşmesine ve sağlam demokratik kurumların gelişmesinin önünde engellerin oluşmasına yol açabilir. Bunun yanı sıra, askeri darbelere sıkça eşlik eden istikrarsızlık ve iç çatışmalar, sınır ötesi ticareti, bölgesel iş birliğini ve iklim değişikliği ile güvenlik tehditleri gibi ortak zorluklarla başa çıkma çabalarını olumsuz yönde etkileyebilir.

Darbelerin ardından komşu ülkelerle sınırların kapatılması, bölgesel ticaret ve ekonomi üzerinde yıkıcı etkiler yaratabilir. Yerel tüccarlar üzerindeki etkisi, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Kumaş ve diğer malların tedarikini sağlayan bir tüccarı ele alalım. Sınırların kapatılmasıyla birlikte, bu tüccar ticari işlemlerini eskisi kadar kolay gerçekleştiremez hale gelir. Bu durum, gelir kaybı, alternatif ulaşım maliyetlerinin artışı ve potansiyel iş kayıpları gibi büyük ekonomik sorunlara yol açabilir. Ayrıca, darbelerden etkilenen ülkelerin çoğunun denize kıyısının olmaması, durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Deniz limanlarına doğrudan erişimin olmaması, malların hem ihracatını hem de ithalatını zorlaştırır (Ajala, 2023).

Bu durum, teslimat gecikmelerine, artan nakliye maliyetlerine ve bu ülkelerdeki şirketlerin uluslararası pazarda rekabet gücünün azalmasına yol açabilir.

Ekonomi ve Uluslararası Ticaret, darbeler gibi siyasi olayların küresel ve bölgesel ekonomiyi nasıl etkileyebileceğine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Darbeler, yalnızca ekonomik etkiler yaratmakla kalmaz, aynı zamanda etkiledikleri ülkelerin sosyal dokusu üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu olaylara eşlik eden siyasi istikrarsızlık ve belirsizlik, bir dizi sosyal zorluğa yol açabilir. Başlıca sosyal etkilerden biri, yerel toplulukların güvenliği ve istikrarıyla ilgilidir. Darbeler genellikle iç çatışmaları, etnik bölünmeleri ve siyasi gerilimleri tetikleyerek şiddet ve istikrarsızlığın artmasına neden olmaktadır. Bu durum, yalnızca vatandaşların hayatlarını ve refahını riske atmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal uyumu da zayıflatır (Anani, 2023).

Teori, yoksulluğun tüm darbelerde ortak bir faktör olduğunu öne sürmektedir. Araştırmalar, ekonomik büyüme oranları ile darbe olasılığı arasında güçlü bir korelasyon bulunduğunu ve bu tür olayların en fakir ülkelerde, daha zengin ülkelere kıyasla daha sık görüldüğünü göstermektedir. Örneğin, 2006 yılında Tayland ve 2009 yılında Honduras gibi genç demokrasilerde başarılı darbeler gerçekleşmiştir. Akademisyenler, gelir düzeyinin modernitenin bir bileşeni ve ekonomik büyüme oranının modernleşmenin bir faktörü olarak, darbeleri anlamada önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Ekonomik koşullar, darbelerin oluşumunu önemli ölçüde etkileyebilir; zira ekonomik büyümedeki durgunluk, halkın hükümete olan desteğini zayıflatarak darbeleri daha olası hale getirebilir. Diğer taraftan, kişi başına düşen gelirin daha yüksek olması, daha az darbe ile ilişkilendirilmektedir (Londregan ve Poole, 1990: 177-178).

Bir askeri darbenin ardından, kısa veya uzun süreli askeri geçiş dönemlerinin ülke ekonomisi üzerindeki sonuçları kaçınılmazdır. Yüzbaşı Moussa Dadis Camara döneminde Gine'de gözlemlenen durum gibi, askeri harcamalar önemli ölçüde artma eğilimindedir ve buna genellikle kaynak israfı ve kötü yönetim eşlik etmektedir. Bu dönemde ordu, Gine İçecek Şirketi (Sobragui) gibi şirketlere olan borçların ödenmesi de dahil olmak üzere mali taahhütlerini yerine getirmekte zorluklar yaşamıştır. İktidara geldiklerinde, askerî yönetimler genellikle ekonomik kaynakları denetimsiz bir şekilde kullanarak, prosedürlere ve yasal düzenlemelere riayet etmeden büyük miktarda israfa

yol açmaktadır. Bu tür yönetimler, ekonomik sürdürülebilirlik açısından ciddi tehditler oluşturmakta, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesini ihlâl ederek ekonomik istikrarsızlığa neden olmaktadır. Ayrıca, denetim mekanizmalarının eksikliği, kötüye kullanım ve yolsuzluk gibi olguların yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, uzun vadede ekonominin sağlıklı gelişimini engelleyen bir yapı oluşturur.

2.7.3. Demokrasinin Gerilemesi

Askeri rejimlerin çoğu zaman sivil hükümetlere kıyasla daha baskıcı ve insan hakları konusunda daha ihlalcı olduğu gözlemlenmektedir. Bu rejimler, ilerleme ve kalkınmayı teşvik etmek yerine genellikle vatandaşların yaşam koşullarının kötüleşmesine, sosyal ve siyasi gerilimlerin artmasına yol açmıştır. Demokrasi açısından bakıldığında, askeri darbeler demokratik kurumları ve süreçleri zayıflatmakta, toplumda meşruiyet krizine neden olmaktadır. Bu durum, halkın katılımını engellemekte ve yerleşik demokratik süreçlerin kesintiye uğramasına, devlet kurumlarının askeri kontrol altına alınmasına, demokratik denetim ve denge mekanizmalarının ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Demokrasiye yönelik bu gerileme, halk tarafından seçilmiş bir hükümetin zorla devrilmesiyle daha da derinleşir ve demokratik süreçlere olan güveni sarsarak siyasi istikrarı tehdit etmektedir. Ayrıca, askeri rejimler insan hakları ihlallerine, siyasi muhalefetin tutuklanmasına ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olabilir. Bu da demokratik haklar ve özgürlüklerin gerilemesine yol açabilmektedir (Ciavolella ve Fresia, 2009: 9).

Afrika'daki askeri darbeler geriye dönük olarak incelendiğinde, bu darbelerin genellikle demokratik değerlere zarar verdiği ve Batı Afrika halkının özgürlüklerini kısıtladığı görülmektedir. Togo, Mali, Benin, Gana, Gambiya, Sierra Leone, Nijerya, Burkina Faso, Liberya, Moritanya, Nijer ve Gine gibi ülkelerdeki askeri rejimler, demokrasi ve iyi yönetişimi teşvik etme konusunda sivil hükümetlerden daha fazla kapasite gösterememiştir. Basın özgürlüğünün kısıtlanması, gazeteciler ve siyasi muhaliflerin keyfi şekilde tutuklanması, yaygın yolsuzluk, uluslararası alanda borçlanan fonların kötü yönetimi, etkisiz yoksullukla mücadele politikaları ve sürekli dış yardıma bağımlılık, bölgedeki durumun kritik bir noktaya ulaştığını

göstermektedir. Bu faktörler, aslında istikrarsızlık için bir üreme alanı haline gelmiş olan bu bölgenin kırılma eğilimini gözler önüne sermektedir.

Nijer'deki son darbe, Afrika'da demokrasiye yönelik bir başka gerilemedir. Bu durum, büyük ölçüde siyasi elitlerin bölgeyi yıllardır süregeldiği bir demokrasi krizine sürükleyen yolsuzluk uygulamalarının bir sonucudur. En azından son yirmi yıldır Afrika'daki kamuoyu, Batı yardımlarına artan bağımlılığın yanı sıra yaygın yolsuzluğu, belirgin adam kayırmacılığı, derinleşen iç bölünmeleri, hileli seçimleri ve kamu hizmetlerinin terk edilmesini teşvik etmekle suçlanan iktidardaki rejimlere karşı son derece eleştirel bir tutum sergilemektedir. Vatandaşlar, çoğu göstergenin kırmızıda olduğunu düşünmekte ve Gine, Mali, Burkina Faso ve şimdi de Nijer'deki son askeri darbeler serisi, demokratik krizi çözmek yerine daha da derinleştirmektedir (Ragab, 2022: 8). 1970'lerdeki ilk darbeler, bağımsızlık sonrası tek parti rejimlerinin krizinden beslenirken, bu yeni dalga, halkın gözünde gayrimeşru hale gelen demokrasilerin krizinden yararlanmaktadır. Bu gayrimeşruluğun sebeplerinden biri, genellikle Batılı güçler tarafından desteklendiği ve hatta dayatıldığı düşünülen Afrika demokrasilerinin sözde Batı merkezli yapısında yatmaktadır. Bu gözlem, Afrika nüfusunun giderek daha büyük bir kısmı tarafından yürürlükteki demokrasilerin reddedilmesine katkıda bulunmaktadır (Sardan, 2023: 185).

Bu tezin ikinci bölümü, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Afrika Birliği (AFB) tarafından Batı Afrika'daki darbelerle mücadele etmek amacıyla geliştirilen normatif çerçeveleri incelemektedir. Çalışma, bu iki örgütün bölgesel istikrarı sağlama konusundaki rolleri, yapıları ve hedeflerine dair bir sunumla başlamaktadır. Ardından, bu kurumlar tarafından darbeleri önlemek ve demokratik yönetimi teşvik etmek amacıyla oluşturulan kural ve ilkeler detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Ayrıca, bu normların Batı Afrika'daki farklı ülkelerde nasıl uygulandığı, başarıları, başarısızlıkları ve karşılaşılan zorluklar üzerine bir inceleme yapılmaktadır. İkinci bölüm, Fransa, Rusya ve diğer uluslararası aktörlerin Batı Afrika'daki darbe dinamiklerine etkisini de ele almakta, bu aktörlerin genellikle çelişkili etkilerini vurgulamaktadır. Batı Afrika ordularının profesyonellik eksiklikleri, yetersiz askere alma yöntemleri, silahlı kuvvetlerin siyasallaşması ve askeri personelin

güvencesiz yaşam koşulları gibi yapısal sorunlar özellikle ele alınmakta ve bunların siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır. Son olarak, bu bölüm, bölgedeki darbelerin insan hakları, ekonomik istikrar ve demokratik gerileme üzerindeki etkilerine odaklanmakta ve bu olaylarla çok boyutlu krizlerin sürekliliği arasında belirgin bir ilişki kurmaktadır. Bu analitik çerçeve, Gine, Mali ve Burkina Faso'daki darbelerin vaka incelemeleri yoluyla sosyo-politik bağlamın inceleneceği üçüncü bölümün temellerini atmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GİNE, MALİ VE BURKİNA FASO'DAKİ DARBELERİN SOSYO-POLİTİK BAĞLAM VAKA ÇALIŞMALARI

Bu çalışma, bölgedeki askeri darbelere ilişkin literatürdeki bir boşluğu doldurmak amacıyla Gine, Mali ve Burkina Faso'yu incelemektedir. Bu bölümde, araştırma probleminin disiplinler arası önemi vurgulanmaktadır. Çalışma konusu, sosyal tartışmalarla bağlantılı olduğu takdirde anlamlı olabilir. Gine, Mali ve Burkina Faso gibi Afrika ülkelerinde yaşanan darbelerin sosyo-politik bağamlarını anlamak için çok yönlü bir araştırma yaklaşımı gereklidir. Ancak, ordunun iktidarı ele geçirmesinin Afrika'da yeni bir durum olmadığı unutulmamalıdır. Bu ülkelerin tarihi, toplumsal yapıları, siyasi sistemleri ve dış ilişkileri gibi faktörler üzerinde derinlemesine bir analiz yapılması gerekmektedir. Bu hassas konuda görüşler sıklıkla birbirinden farklılık göstermektedir. Bir kesim, bir ülkenin karşılaştığı krizler ne olursa olsun, anayasal düzenin açık bir ihlali anlamına geldiği için darbe yapmak ve iktidarı zorla ele geçirmek adına askeri müdahaleye asla müsamaha gösterilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Diğer taraftan, bazıları iyi ve kötü darbelerin varlığına inanmaktadır. Başka bir deyişle, bu gözlemciler, darbenin faydalı mı yoksa zararlı mı olduğuna karar verirken, darbenin ardındaki motivasyonu dikkate almayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla, bu perspektiften bakıldığında, failin hareket ettirici saikinin analizi, söz konusu darbenin olumlu ya da olumsuz niteliğini değerlendirmede belirleyici bir faktör haline gelmektedir.

2020 yılından itibaren, Afrika kıtası, birbirini izleyen askeri darbelerin merkezi haline gelmiştir. Mali'de, Albay Assimi Goïta liderliğindeki bir cunta, İbrahim Boubacar Keïta'nın rejimini devirmiştir (Ağustos 2020). Çad'da, Mahamat Idriss Déby, babasının ölümünden sonra otoritesini pekiştirmektedir. Ardından, Gine'de, Alpha Condé üçüncü dönemi için görevden devrilmiştir (5 Eylül 2021). Burkina Faso'da, Yarbay Paul-Henri Damiba, Roch Christian Kaboré'nin cihatçı gruplarla mücadeledeki başarısızlıklarını, ona istifa ettirmek için bir bahane olarak kullanmıştır (Ocak 2022). Nijer'de, Tiani Abdurrahman Bassoum'un devrilmesinin ardından, Gabon'da Ali Bongo da ordu tarafından görevden alınmıştır. Ülkedeki cihatçı şiddet, son yedi yıl içinde iki binden fazla can almış, son on yılda ise bir milyon beş yüz bin

kişiyi yerinden etmiştir. 2 Şubat 2022’de, Gine-Bisau’daki hükümet sarayında gerçekleştirilen darbe girişimi başarısız olmuştur. 2023 yazında, iki yeni darbe girişimi yaşanmıştır: Temmuz ayında Nijer’de ve ağustos ayında, başlangıçta Ali Bongo’nun tartışmalı seçimlerinin ardından bir saray devrimi gibi görünen, Gabon’da gerçekleşen darbe girişimi. Bongo, 56 yıl boyunca babasıyla birlikte iktidarda bulunmuştu. Ayrıca, 2021’de Nijerya, Nijer ve Madagaskar’da üç başarısız darbe girişimi yaşanmıştır (Jacquemot, 2023: 7).

3.1. Darbelerin Sosyo-Politik Bağlamlarını Araştırma Yönetimi

Üç Batı Afrika ülkesi olan Gine, Mali ve Burkina Faso, iki yıl içinde dört askeri darbe ile sarsılmıştır. Artan istikrarsızlık ve bunun bölgeye yayılma riski karşısında, ECOWAS, demokratik geçiş sürecini hızlandırmaya yönelik zorlayıcı tedbirleri devreye sokmuştur. Mali, Ağustos 2020’den itibaren, sonuncusu Mayıs 2021’de olmak üzere, durumu gerçekten iyileştirmeyen ve değişim vaatleri sunan iki askeri darbe yaşamıştır. Eylül 2021’den bu yana Gine’de iktidarda bulunan General Mamady Doumbouya, askeri darbenin ardından iktidarı sivillere devretme sözü vermiştir. Cunta tarafından hazırlanan bir "geçiş tüzüğü", özellikle askeri veya sivil aktörlerin ulusal veya yerel seçimlere katılmasını yasaklayarak bu geçiş sürecinin koşullarını belirlemektedir. Ancak, CNRD tarafından üç yıl olarak belirlenen bu geçiş süresi, sürekli baskı yapan ECOWAS tarafından aşırı bulunmuş ve eleştirilmiştir.

Burkina Faso’da ise iki askeri darbe yaşanmıştır; ilk olarak Damiba, Kaboré’yi devirirken, ardından Damiba, İbrahim Traoré tarafından devrilmiştir. ECOWAS’ın müdahalelerine rağmen anayasal düzene dönüş beklentisi gerçekleşmemiştir. Özellikle, resmi verilere göre topraklarının %40’ından fazlasının devlet kontrolü dışında olduğu bir ülkede, seçimlerin nasıl organize edileceği ve bu sürecin nasıl işleyeceği gibi karmaşık meseleler gündemde kalmaktadır (Bensimon, 2023).

Bu çalışmada, Gine, Mali ve Burkina Faso’daki askeri darbelerin sosyo-politik bağlamları incelenmektedir. Bu üç ülke arasındaki askeri darbelere yönelik benzerlikler ve farklılıklar ışığında, darbelerin nedenleri ve sonuçları derinlemesine analiz edilecektir. Gine, Mali ve Burkina Faso’daki askeri darbelerin sosyo-politik

bağlamlarına ilişkin araştırmalar, metodolojik ve kapsamlı bir şekilde yürütülerek, bu olayların Batı Afrika bölgesindeki siyasi yönetim üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Bu bağlamda, akademik veri tabanları, devlet arşivleri, uluslararası kuruluşların raporları ve konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar titizlikle taranacaktır. Bu çalışmanın yürütülmesi için, resmî belgeler, basın makaleleri, sivil toplum kuruluşları (STK) raporları ve diğer ilgili kaynakların yanı sıra, inceleme yapılan ülkelerdeki kilit aktörlerle gerçekleştirilen gayri resmi görüşmeler gibi çok sayıda verinin bir araya getirilmesi gerekecektir.

Bu bölümde, Afrika'nın bu bölgesinde meydana gelen askeri darbeleri tetikleyen sosyo-politik, ekonomik ve diğer etkenleri anlamak amacıyla, her bir ülkenin vaka örnekleri sistematik bir şekilde incelenecektir. Bu krizlerde, sıklıkla suç ortaklığıyla itham edilen ulusal ve uluslararası aktörlerin etkileri ve üstlendikleri roller de göz ardı edilmeyecektir. Ayrıca, bu bölgelerdeki askeri darbeleri tetikleyebilecek etnik ve çatışmacı unsurların incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Politikaların yarattığı hayal kırıklıkları göz önünde bulundurulduğunda, ülkenin ekonomik kaynaklarının tüm bölgelerde olumsuz şekilde yeniden dağıtılması söz konusu olabilmektedir. Bu hayal kırıklıkları hem orduyu hem de halkı etkileyerek, ülkelerin siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa sürüklenmesine yol açabilecek etnik çatışmalara zemin hazırlayabilir. Bu soruları yanıtlamak amacıyla, Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde özel vaka çalışmaları yapılmıştır.

Bu çalışmada, literatür taramasından elde edilen ilgili bilgiler, alan uzmanlarının analizleri ve etik araştırma standartlarına uygun olarak konuyu akademik ve bilimsel bir yaklaşımla ele alacak diğer verilerin bir araya getirilmesiyle, bu ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihlerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, bu ülkelerin tarihi, sosyal yapıları, siyasi sistemleri ve dış ilişkileri gibi faktörlerin daha iyi anlaşılabilmesi için kapsamlı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu yöntemlerin bir arada kullanılması, Gine, Mali ve Burkina Faso'da yaşanan darbelerin sosyo-politik bağlamlarının kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine olanak sağlayabilir; böylece gelecekte benzer krizlerin önlenmesine ve demokratik hükümetlerin güçlendirilmesine katkı sağlanabilir. Bu bölümde,

öncelikle Gine örneği, ardından Mali ve Burkina Faso örnekleri ele alınacaktır. Her bir ülkede, geçmişte ve günümüzde meydana gelen askeri darbeler vaka bazında incelenecek; askeri darbelerle ilgili resmî belgeler değerlendirilecek, halkın bu darbelere tepkileri analiz edilecek ve darbelerin bu ülkelerin siyasi sistemlerine etkileri derinlemesine tartışılacaktır.

3.2. Gine Örneği

Gine örneğine geçmeden önce, ülkenin coğrafi, tarihi, siyasi ve ekonomik özelliklerinin tanıtılması önemlidir. Bu unsurlar, ülkenin genel durumunun daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Zira bu faktörler, darbelerin tetikleyicisi olabileceği gibi, büyük güçlerin etkisi ve cazibesıyla de ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, çalışmada Gine örneği üzerinden, tezin kapsamlı ve açık bir şekilde sunulması hedeflenmektedir.

3.2.1. Gine Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Batı Afrika’da askeri darbelerin tekrarlanmasını açıklamada, Gine’nin coğrafi konumu, tarihi ve ekonomik yapısının belirleyici faktörler arasında yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada Gine’ye odaklanmak, askeri darbeler meselesini daha iyi anlamamıza imkân tanıyacaktır. Bu bağlamda, Gine’nin coğrafi, tarihi ve ekonomik boyutları ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Coğrafi olarak, Batı Afrika’da yer alan Gine, çeşitli bölgeler arasında bir kavşak noktası işlevi görmekte olup, bu konum göç ve çatışma gibi bölgesel dinamikleri etkilemektedir. Tarihsel açıdan, Fransız sömürmesine karşı gösterilen direniş, ulusal kimlik ve bağımsızlık mücadelesinin temellerinin anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, 1984 darbesi ve sonrasında yaşanan demokratik geçiş süreçleri, mevcut siyasi zorluklarla birlikte, bu unsurların yönetim ve istikrar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Altın, elmas ve boksit gibi doğal kaynakların zenginliği, bu kaynakların ülkenin ekonomik kalkınması ve uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Ülkemiz, ekonomik açıdan yoksulluk ve işsizlikle karakterize edilmektedir. Gine’yi bu farklı boyutlar üzerinden

ele almak, ülkenin karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar hakkında kapsamlı bir anlayış geliştirilmesini sağlayarak, aynı zamanda onu daha geniş bölgesel ve uluslararası dinamikler bağlamına yerleştirmektedir. Derinlemesine bir analiz yapabilmek ve bilinçli tavsiyelerde bulunabilmek için küresel bir perspektife sahip olmak şarttır (Campbell, 1993: 193).

3.2.1.1. Coğrafi Konum

Gine Cumhuriyeti, Batı Afrika'da 245.857 km² yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Batıda Gine Bissau ve Atlas Okyanusu, kuzeyde Senegal ve Mali, doğuda Fildişi Sahili, güneyde ise Sierra Leone ve Liberya ile kara sınırlarını paylaşmaktadır. Başkenti Conakry olan Gine'nin nüfusu, 2017 yılı nüfus sayımına göre 13 milyondur. Gine'nin resmi dili Fransızcadır. Ülke, coğrafi olarak dört (4) farklı ve homojen doğal bölgeye ayrılmaktadır.

Gine'nin batı kesiminde yer alan Gine Denizcilik bölgesi, kıyı nehirlerinin alüvyonlu havzasıdır. Bu bölge, 150 km genişliğinde olup, Atlas Okyanusu boyunca yaklaşık 300 km'lik bir kıyı şeridi boyunca uzanmaktadır. Orta Gine, ya da Fouta Djallon, dağlar ve platolardan oluşan bir bölgedir. Bu bölgenin en yüksek zirvesi 1.538 m ile Loura Dağı'dır (Mali). Masif, iç ovalar ve çöküntülerle derin vadilerle şekillenmiştir. Yukarı Gine, morfolojik ve iklimsel olarak çok geniş bir coğrafi birimin parçasıdır ve savanlarla platolardan oluşan bir bölgedir. Nijer ve kolları, su altında pirinç yetiştiriciliği için son derece elverişli olan teraslı ıslak ovalar oluşturmuştur. Orman Gine, adını eskiden topraklarının büyük bir kısmını kaplayan yağmur ormanlarından alır. Bu ormanlar zamanla yok olmuş olup, günümüzde yalnızca dağ zirvelerinde (Nimba, Ziama) ve nehirler boyunca adalar şeklinde varlıklarını sürdürmektedir. Gine'nin stratejik konumu, onu yabancı güçler için cazip bir yer haline getirmektedir. Afrika'nın kavşak noktası olarak, komşu ülkelerin geniş doğal kaynaklarından büyük ölçüde faydalandığı bir konumda yer almaktadır. Ülkede, demir, boksit, altın, elmas ve diğer yer altı zenginliklerini işleyen pek çok madencilik şirketi faaliyet göstermektedir (Ba, 2012: 48).

Gine, resmi adıyla Gine Cumhuriyeti, Batı Afrika’da yer alan bir ülkedir. Başkenti Konakri'dir. Gine, kuzeyden saat yönünde sırasıyla Senegal, Mali, Fildişi Sahili, Liberya, Sierra Leone ve Gine-Bissau ile kara sınırına sahiptir. Ülkenin batısında ise Atlas Okyanusu bulunur. Bu bağlamda, haritada Gine, batıda, Atlantik Okyanusu'na kıyısı olan bir ülke olarak konumlanmaktadır. Kıyı ülkesi olan Gine, denizle doğrudan bağlantılıdır. Gine’nin bayrağı, soldan sağa doğru eşit genişlikte sıralanmış üç dikey şeritten oluşur: kırmızı, sarı ve yeşil. Bu renkler, aynı zamanda Afrikalı halkların birliği ve dayanışmasını simgeleyen Pan-Afrika hareketinin renkleridir. Kırmızı, ülkenin bağımsızlık mücadelesinde dökülen kanı, sömürge işgaline karşı verilen direnişi ve şehitlerin anısını temsil eder. Sarı, Gine'nin yer altı zenginliklerini, özellikle altın, boksit, elmas, demir ve uranyum gibi mineralleri, aynı zamanda güneşi simgeler. Yeşil ise ülkenin bitki örtüsünü, özellikle kuzeydoğudaki savanları ve güneydoğudaki ormanları, ayrıca Gine’nin ana dini olan İslam’ı ifade eder.

Harita 4, Gine'nin Batı Afrika'daki coğrafi konumunu ve stratejik önemini vurgulamaktadır. Gine, Atlas Okyanusu'na kıyısı bulunan bir ülke olup, kuzeyde Fildişi Sahili, doğuda Burkina Faso ve Fildişi Sahili, güneyde ise Liberya ve Sierra Leone ile kara sınırları vardır.

Harita 4: Afrika Kıtası Üzerinde Gine'nin Konumu

Kaynak: (Nora Global Logistic, 2024).

Gine, Batı Afrika'da yer alan ve Atlas Okyanusu'na kıyısı bulunan bir ülkedir. Kuzeyde Fildişi Sahili, güneyde Liberya ve Sierra Leone, doğuda ise Burkina Faso ile sınırları vardır. Bu stratejik konum, Gine'yi deniz yolu ile dış ticaret yapabilen önemli bir ülke yapmaktadır. Harita, Gine'nin başkenti Conakry'nin yerini ve ülkenin iç bölgeleri arasındaki ulaşım ağlarını da gösterir. Gine, Batı Afrika'nın ana ticaret yolları üzerinde yer alması nedeniyle bölgesel politika ve ekonomik ilişkiler açısından büyük öneme sahiptir. Bu konum, Gine'nin deniz yolu ile dış ticaret yapabilmesini sağlamakta ve bölgesel güvenlik ile ekonomik ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, harita, başkent Conakry ve iç ulaşım ağlarını göstererek, Gine'nin Batı Afrika'daki coğrafi önemini pekiştirmektedir.

3.2.1.2. Tarihi Arka Plan

Gine'nin tarihi, Batı Afrika'nın bilinen ilk devleti olan Gana İmparatorluğu (4-11. yüzyıllar) ile derin bir bağlantıya sahiptir. Gine'nin kuzey bölgeleri, ekonomisi büyük ölçüde Bouré (günümüzde Siguiri ili) bölgesinden çıkarılan altın ve ticareti üzerine kurulu olan bu geniş jeopolitik yapının ayrılmaz bir parçasıydı. Orta Çağ boyunca, Gine, ünlü başkenti Niani'nin Gine topraklarında (Siguiri) yer aldığı Mali İmparatorluğu'nun yükselişiyle Batı Afrika'da önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemin sosyal ve siyasi yapısına yapılan kısa bir bakış, sömürge öncesi Gine toplumlarının dikkate değer bir ekonomik ve kültürel büyüme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yerleşim açısından, Mali İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından Gine nüfusunun yerleşmeye başlaması 16. yüzyıla tarihlenmektedir. Mandekaların, 16. ve 18. yüzyıllar arasında Keita'nın himayesinde Dioma, Niagassola ve Hamana eyaletlerini kurmalarına yol açan ilkel yerleşimlerine geri dönüşleri bu sürecin bir parçasıdır. Aynı dönemde Baté eyaleti de kurulmuştur. Orta Gine'nin Djalonka, Nalou, Landouma, Baga ve Soso nüfusları, kuzeyden gelen İslamlaşmış Fulani nüfuslarının baskısı altında kalmış, Téminé ve Loko halkları ise güneye doğru çekilerek 18. yüzyılın sonlarına doğru istikrar buldukları kıyılara yerleşmişlerdir. Djakanka ve Fulani grupları da bu bölgelere yerleşmiştir (Fofana, 2008).

Gine'ye ilk gelenler Portekizlilerdi. Ardından, köle ticaretinde başlıca yerleşimciler haline gelen İngilizler ve Fransızlar tarafından bu topraklar ele

geçirilmiştir. Fransa, 19. yüzyılın başlarında Gine ile ilgili niyetlerini açıkça ortaya koymuştur. Gine, sonrasında altmış yıllık bir sömürgeleştirme sürecine tabi tutulmuş ve bu süreç, ancak 28 Eylül 1958 tarihli referandumla sona erdirilmiştir. Diğer bir deyişle, 2 Ekim 1958'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Gine, Batı Afrika'daki Fransız sömürgelerinden bağımsızlığını kazanan ilk ülke olmuştur. Birinci Cumhuriyet dönemi (1958-1984) boyunca, Gine, sosyalist eğilimlere sahip tek parti sisteminin hâkim olduğu bir başkanlık rejimi altında, devleti yöneten ve ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı düzenleyen bir yönetim biçimiyle yönetilmiştir. Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi (CMRN), 3 Nisan 1984'te iktidarı ele geçirerek İkinci Cumhuriyet'i kurmuştur. Geçiş dönemi (1984-1993) sırasında, yeni yönetim, liberal bir sistem kurma amacıyla siyasi, idari, ekonomik ve mali reformlar gerçekleştirmiştir (Lepoint Afrique, 2021).

3.2.1.3. Ekonomik Durumu

Gine, dünyanın en büyük boksit rezervlerine ve henüz tam olarak işletilmeyen yüksek kaliteli demir cevheri rezervlerine sahip bir ülkedir. Ayrıca, altın ve elmas gibi değerli madenler bakımından da zengindir. Ülke, verimli topraklara, bol yağışa ve Senegal, Nijer ve Gambiya gibi büyük nehirlerin kaynaklarına sahiptir. Gine'nin hidroelektrik potansiyeli oldukça yüksektir ve ülke, bu potansiyeli sayesinde büyük miktarda elektrik ihracatı yapabilme kapasitesine sahiptir. Tarım potansiyeli de önemli bir ekonomik kaynaktır. Altın, boksit ve elmas, Gine'nin başlıca ihraç ürünleridir. Uluslararası yatırımcılar, henüz keşfedilmemiş maden rezervlerine duydukları ilginin, Gine'nin gelecekteki ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlayabileceğini belirtmektedirler. Ancak, sahip olduğu önemli tarım ve madencilik potansiyeline ve son dönemdeki ekonomik performansına rağmen, Gine hâlâ yoksul bir ülke olma özelliğini sürdürmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

Gine'nin mevcut ekonomik durumu, özellikle 1958'de bağımsızlığını kazanmasının ardından geçen çeyrek yüzyılda, ülke tarihine damgasını vuran merkezi ekonomik ve sosyal politikaların yanı sıra kötü yönetimin bir sonucudur. 1984 yılına kadar, ekonomik kalkınma politikası esas olarak sanayileşme ve kırsal modernizasyon üzerine odaklanmıştır. Afrika'nın "Su Kulesi" olarak bilinen Gine, Gambiya, Nijer ve

Senegal nehirlerinin kaynaklarını barındıran bir ülke olarak stratejik bir öneme sahiptir. Hidroelektrik enerji, termik santraller ve güneş enerjisi gibi çeşitli enerji kaynaklarına sahip olmasına rağmen, enerji üretimi ülkenin iç talebini karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Ancak, 2022 yılında ekonomik büyüme, özellikle madencilik faaliyetlerindeki güçlü ivmelenme sayesinde %4,7 oranında gerçekleşerek dinamik bir seyir izlemiştir. Aynı yıl, enflasyon oranının 2021'deki %12,6 seviyesinden hafif bir düşüşle %12,1'e gerilediği tahmin edilmektedir. Bu düşüşte, kısıtlayıcı para politikası ve döviz kurundaki güçlü değerlenme etkili olmuştur. Hibeler dâhil genel bütçe açığı, 2021'de Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) %1,8'ini oluştururken, 2022'de %0,9'a gerilemiştir. Bununla birlikte, GSYH'nin yalnızca %11,06'sını oluşturan vergi gelirleri düşük kalmaya devam etmiştir. Madencilik sektöründen elde edilen vergi gelirleri ise GSYH'nin %2,1'i seviyesinde sabit kalmıştır. Elektrik sektörüne sağlanan sübvansiyonlar, 2021'de GSYH'nin %2,8'ini oluştururken, 2022'de %1,9'a düşmüştür. Aynı dönemde, hükümet sermaye harcamalarını GSYH'nin %1,4'üne çıkararak 2021 seviyesini aşmıştır. Kamu borcu ise 2021'de GSYH'nin %41,7'si seviyesindeyken, 2022'de %35,6'ya gerilemiştir. Bu düşüşün başlıca nedeni, iç piyasada sözleşmeye bağlanan tahvillerin ve menkul kıymetleştirilmiş borçların geri ödenmesidir. Ancak, siyasi geçiş sürecine ilişkin belirsizlikler reformların uygulanmasını yavaşlatabilir. Özellikle, elektrik sektöründeki yönetim ve mali performansı güçlendirmeyi amaçlayan reformlardaki olası gecikmeler, özel yatırımları ve sosyal programlara ayrılan harcamaları olumsuz etkileyebilir (Dünya Bankası, 2023). Dünya Bankası raporu, ekonomik durumu ve son yıllarda darbelere yol açan kurumsal krizlere katkıda bulunan faktörleri vurgulamaktadır. Bu sorunun çözümü için, Gine'deki darbelerin açıklamasına çok yönlü bir yaklaşım gerekmektedir.

3.2.2. Gine'deki Hükümet Darbeleri

Sékou Touré, Afrika'daki bağımsızlık hareketlerinin en etkili ve radikal liderlerinden biri olarak tanınmakta olup, Gine Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Sömürge döneminin son yıllarında sendikal mücadelenin önde gelen figürlerinden biri olarak dikkat çeken Touré, liderliğindeki Gine'nin, Fransa

Cumhurbaşkanı General de Gaulle tarafından önerilen "Fransız-Afrika Topluluğu"na katılmayı referandum yoluyla reddetmesiyle tarih sahnesine çıkmıştır. Touré'nin bu kararı, Gine'nin 1958'de bağımsızlığını kazanmasının ardından, Batı Afrika'daki diğer sömürgelerin liderleriyle genellikle iyi ilişkiler sürdüren Fransa ile ülke arasındaki bağların ani bir şekilde kopmasına neden olmuştur. Karizmatik bir lider olan Touré, 2 Ekim 1958'de ülkesinin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Gine Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olmuştur. Uluslararası düzeyde sosyalizmden etkilenen Touré, geniş doğal kaynaklara sahip olan ülkesinin ekonomik kalkınmasını teşvik etmek amacıyla Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmiştir (Yabi, 2010: 36).

1960'larda, Touré, Gana'nın Kwame Nkrumah'ı ile birlikte Afrika sahnesinde, Pan-Afrikanizm ve kıta için gerçek siyasi ve ekonomik bağımsızlık mücadelesine kendini adanmış bir lider olarak tanınmıştır. Komşu Portekiz sömürgesi Bissau Ginesi'nde Amílcar Cabral tarafından başlatılan hareket de dâhil olmak üzere dönemin tüm kurtuluş mücadelelerini desteklemiştir. Ulusal bağlamda, Birinci Cumhuriyet (1958-1984) dönemi, Touré'nin güçlü yönetimiyle şekillenmiştir. Ancak, Touré'nin rejimi, Fransa'nın hükümetini devirmek için gerçekleştirdiği manevralar nedeniyle sürekli bir tehdit altında kalmıştır. Özellikle Fransa, Portekiz ve Gine diasporası tarafından planlanan darbe girişimleri, yönetimi zor durumda bırakmıştır (Pauthier, 2013: 31). Touré'nin yönetimine dair değerlendirmeler, ölümünden 40 yıl sonra bile hâlâ tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Yönetiminin aşırı kişiselleştirilmesi, devletin baskıcı güvenlik politikaları ve halefiyet hazırlığındaki eksiklikler en fazla eleştirilen yönler arasında yer alırken, kişisel karizması, Pan-Afrikanist ve anti-empyralist taahhüdü ile Gine'nin etnik ve kültürel çeşitliliğini aşan bir ulus inşa etmedeki belirleyici rolü de unutulmamalıdır. Touré'nin Mart 1984'te hastalıktan ölmesinin ardından, Albay Lansana Conté liderliğinde bir askeri darbe gerçekleştirilmiş ve yeni bir yönetim kurulmuştur.

Gine, tarihi boyunca birçok askeri darbe yaşamıştır. Ülkedeki ilk darbe, 1984 yılında Cumhurbaşkanı Sékou Touré'nin ölümünün ardından Albay Lansana Conté'nin iktidarı ele geçirmesiyle gerçekleşmiştir. Conté, Gine'yi 24 yıl süreyle yönetmiştir.

2008 yılında Conté'nin ölümünün ardından, Yüzbaşı Moussa Dadis Camara liderliğindeki bir askeri grup yönetime el koymuştur. Camara, siyasi ve ekonomik reformlar gerçekleştirme sözü vermesine rağmen, insan hakları ihlalleri ve 28 Eylül Stadyumu'nda siyasi muhalefete yönelik uyguladığı baskılar nedeniyle yoğun eleştiriler almıştır. 2010 yılında Alpha Condé, Gine'nin ilk demokratik seçimlerini kazanarak, General Sékouba Konaté'nin liderliğindeki siyasi geçiş dönemine son vermiştir. Ancak, Condé'nin 2020 yılında Anayasa'yı değiştirerek üçüncü bir dönem için aday olmasına olanak tanıyan kararı, muhalefet ve sivil toplum tarafından geniş çapta eleştirilmiştir. Anayasa değişikliğini protesto etmek amacıyla ülke genelinde kitlesel gösteriler düzenlenmiştir. Eylül 2021'de Albay Mamady Doumbouya liderliğindeki bir askeri grup, Condé rejimini devirerek iktidarı ele geçirmiştir. Bu darbe, uluslararası toplum tarafından geniş çapta kınanmış ve Gine'de demokrasi ile siyasi istikrarın geleceği konusunda ciddi endişelere yol açmıştır. Gine'nin bugüne kadar üç başarılı askeri darbe ve altı darbe girişimi yaşadığı belirtilmelidir. Başarılı darbeler şunlardır: 1984'te Albay Lansana Conté'nin darbesi, 2008'de Yüzbaşı Moussa Dadis Camara'nın darbesi ve 2021'de Albay Mamady Doumbouya'nın darbesi (Cherif, 2024).

3.2.2.1. Gine'de 1984 Darbesi

Touré'nin Mart 1984'te ölümünün ardından, bir grup subay 3 Nisan 1984'te iktidarı ele geçirerek, Touré'nin kurduğu tek parti olan Gine Demokratik Partisi (PDG)'nin kıdemli bir üyesi ve ordunun eski genelkurmay başkan yardımcısı Albay Lansana Conté'yi başkanlık görevine atadı. Conté liderliğinde kurulan Ulusal Kurtuluş Askerî Komitesi (CMRN), bir askeri cunta olarak yönetimi devraldı ve Gine halkı arasında büyük bir umut dalgası uyandırdı. CMRN'nin misyonu, demokratik bir sistem inşa etmek, tüm siyasi tutukluları serbest bırakmak, Gine'yi uluslararası izolasyondan kurtarmak ve ülke ekonomisini yeniden canlandırmaktı. Ayrıca, sürgündeki Ginelileri vatanlarına dönmeye teşvik etti. Yeni yönetim, "Yaşasın Özgürlük" sloganları atan coşkulu kalabalıklar tarafından karşılandı. CMRN, önceki rejimden ayrılma kararlılığını hızla ilan etti ve aynı gün Boiro Kampı'nda tutulan siyasi mahkûmların serbest bırakılmasını emretti. Akranları tarafından ülkenin başına getirilen Albay

Conté, Gine için önceki rejimin baskı ve suiistimallerinden arınmış yeni bir dönemin sembolü hâline geldi (Kaké, 1987: 246).

Conté liderliğindeki 1984 darbesi, iktidarın tekelleşmesine son vererek çok partili sisteme geçişin ve ülkede ekonomik liberalizmin uygulanmasının önünü açmıştır. Başlangıçta, bu darbe, Ginelilerin refahına yönelik iyi niyetli bir hareket olarak algılanmış ve önemli reformlara zemin hazırlamıştır. 1984 darbesi, Touré yönetiminde yıllarca süren mutlak yönetimin ardından, siyasi değişim ve özgürlük arayışı içindeki Gineliler için bir rahatlama sağlamıştır. Conté, Gine’de demokrasinin kurucusu olarak anılmak istemiştir. Yeni başkan, hükümetinin insan haklarına, Afrika Birliği’ne ve Dünya Bankası sözleşmelerine bağlılığını yineleyerek, demokratik değerler adına önemli bir duruş sergilemiştir. Demokrasi vurgusu yaparak, Gine’de hiç kimsenin fikirlerinden ötürü zulme uğramayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Ancak, kısa süre sonra, yeni yönetim ekibi içinde yaşanan anlaşmazlıklar, 4 Temmuz 1985’te Albay Diarra Traoré’nin liderliğindeki darbe girişimiyle zirveye ulaşmıştır. Aralık 1985’te ise hükümet, ekonomik liberalizme dayalı bir kalkınma stratejisini benimsediğini resmi olarak açıklamış ve bu kapsamda şu reformları duyurmuştur (Condé, 2020: 37):

- *Özel girişimin yeniden teşvik edilmesi;*
- *Devlete ait şirketlerin özelleştirilmesi;*
- *Boksit ve diğer nadir hammaddelerin olağanüstü rezervleriyle ülkenin başlıca gelir kaynağını oluşturan madencilik sektörüne yabancı yatırımların teşvik edilmesi.*

Bu dönemde, Temmuz 1985’te, askeri cunta tarafından gerçekleştirilen ve Albay Traoré’ye atfedilen ilk darbe girişimi, Conté’nin iktidarı ele geçirdiği dönemdeki yakın yol arkadaşlarından birinin yer aldığı bir olayla Gine’yi sarsmıştır (Condé, 2020: 38). Bu bağlamda, başkan, devlet şiddetinden kaçınma sözlerine rağmen selefî kadar esnek olmadığını göstererek iktidarını pekiştirme arzusunu açıkça ortaya koymuştur. Darbe girişimine katıldığı şüphesiyle yaklaşık yirmi subay ve

astsubay, yanında, Touré rejiminden yaklaşık otuz ileri gelenle birlikte, adli bir yargılamaya tabi tutulmaksızın tutuklanmıştır. Traoré'nin darbe girişiminin ardından, Malinkéler ve Soussouslar arasında etnik çatışmalar patlak vermiştir. Darbenin birkaç Malinké subayı tarafından planlandığı ve gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Bu Malinké subaylarının, Conté rejimini devirmeye yönelik girişimleri, özellikle Soussouslar ve deniz Ginesi'ndeki diğer etnik gruplar tarafından, kendilerini diğer Ginelilerden üstün gördükleri için iktidarı yeniden ele geçirmek isteyen etnosentrik Malinke'nin bir ihaneti olarak yorumlanmıştır. Deniz Ginesi halkına göre darbe, daha önce başarısız olan Malinkéleri yeniden iktidara getirmeyi amaçlamaktadır (Somparé, 2013: 453). 1984'teki askeri darbenin ardından etnik bölünmeler, askeri cuntanın ilk başarısızlığını tetiklemiş ve bu durum, Malinkéler ile Soussouslar arasında bir çatışmaya yol açmıştır. Bu süreç her iki taraf için de hayal kırıklığı yaratmıştır. Askerî geçişin bu başlangıcı, Gine siyasetinin karanlık bir dönemine işaret etmiştir. İktidarın ele geçirilmesi sırasında halkın büyük bir kısmı ordunun yönetime gelmesini coşkuyla karşılasa da bu umut verici anlar zamanla belirsizlik ve endişe ile yer değiştirmiştir.

Bu resim 1, 1984 yılında gerçekleşen askeri darbenin Gine'deki siyasi yapıyı köklü bir şekilde değiştirdiğini ve bu dönemi temsil eden görsellerin söz konusu dönemin politik atmosferini anlamada kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Darbe sonrası kurulan Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi, ülkenin yönetimini devralan askeri liderlerden oluşan bir grup olarak, Gine'nin gelecekteki siyasi yönelimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Komite, darbenin hemen ardından ülkenin siyasi ve toplumsal yapısına yönelik bir dizi reform başlatmıştır. Bu görsel, askeri yönetimin halk arasında nasıl algılandığını ve uluslararası düzeyde nasıl bir tepki uyandırdığını gösterebilir. Özellikle Batı Afrika'da askeri darbelerin sıklıkla yaşandığı bu dönemde, Gine'nin içindeki ve dışındaki güç dinamiklerini, aynı zamanda bu tür yönetim değişimlerinin uzun vadeli etkilerini analiz etmek açısından söz konusu görseller değerli bir belge niteliği taşımaktadır. Bu tür görsellerin, askeri yönetimlerin halkın gözündeki meşruiyetini ve sonraki yıllarda yaşanan politik değişimleri anlamada önemli bir kaynak olduğu söylenebilir.

Resim 1: Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi Üyeleri 1984 Askeri Darbesinden Sonra

Kaynak: (Visionguinée, 2016).

Bu resimde, General Conté ortada yer almakta, elinde bir kâğıt parçası tutmakta ve etrafı silah arkadaşlarıyla çevrilidir. Gine ordusunun yüksek rütbeli subayları, 1984 yılında Başkan Touré'nin ölümünün ardından, ona karşı bir darbe gerçekleştirerek General Conté'yi, geçiş döneminin başkanı olarak seçmişlerdir. O dönemde, orduyu komuta eden en yüksek rütbeli subay olan Conté, merhum Cumhurbaşkanı Touré'ye yakın bir isimdi. Bu süreçte, anayasa hükümlerine uyulmamıştır. Normal şartlarda, seçimlerin düzenlenmesi için geçici bir başkan atanması gerekirdi. Ancak, Conté ve destekçileri, sürpriz bir şekilde iktidarı ele geçirerek bu durumu gerekçelendirmişlerdir.

3 Nisan 1984'te, Başkan Ahmed Sékou Touré'nin ölümünden bir hafta sonra, ordu Gine'de iktidarı ele geçirdi. Askeri meslektaşları tarafından atanan Albay Lansana Conté, önceki rejimin aşırılıklarından kurtulması beklenen yeni Gine'nin sembolü haline gelmiştir. Ancak kısa süre sonra hükümet içinde gerginlikler baş göstermiş ve 4 Temmuz 1985'te, Albay Diarra Traoré liderliğinde bir darbe girişimi yaşanmıştır. Bu girişim olağanüstü bir şekilde başarısız olmuş ve misilleme sert bir şekilde

gerçekleşmiştir: Diarra Traoré ve etnik grubundan neredeyse tüm üst düzey subaylar idam edilmiştir (Somparé, 2013).

Conté, ülkeyi çok partili bir sisteme geçirmeyi kabul etmiştir. Yeni Anayasa, 23 Aralık 1990 tarihinde yapılan referandumla kabul edilmiştir. Siyasi partilere 1992'de resmi olarak izin verilmiş ve 1993'te geçiş döneminin sona ermesiyle Üçüncü Cumhuriyet'in açılışı için bir cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Askeri cuntadan resmi olarak sivil ve demokratik bir rejime geçişi kolaylaştırmak amacıyla kurulan Birlik ve İlerleme Partisi'nin (PUP) adayı olan Conté, diğer sekiz adayla yarışmıştır. Görevdeki cumhurbaşkanı, ilk turda oyların %51,7'sini alarak seçimi kazanmış, ancak sonuçlara muhalefet partileri tarafından şiddetle itiraz edilmiştir. Özellikle Yüksek Mahkeme, başkanın ana rakibi olan Gine Halkının Mitingi'nden (RPG) Alpha Condé'nin seçim bölgelerindeki sonuçları iptal etmiştir. Bu ilk tartışmalı seçim, Conté'nin görev süresi boyunca demokratik olması beklenen ancak gerçekte güvenilirliği şüpheli olan bir dizi seçimin başlangıcı olmuştur. Conté, 1998 ve 2003 yıllarında, herhangi bir şaibe olmaksızın yeniden seçilmiştir (Kaké, 1987: 247).

1990'ların tamamı boyunca ve 2003 yılına kadar, Gine'deki güvenlik, komşu ülkeler Liberya ve Sierra Leone'deki iç savaşlar nedeniyle sürekli bir tehdit altındaydı. Bu sınır çatışmaları, Cumhurbaşkanı Lansana Conté'nin iç politikadaki durumu göz ardı etmesine yol açtı. İç siyasette demokratik ilkelere saygı gösterilmesi konusunda kaydedilen ilerleme eksikti ve gerçek iktidar odağı, Cumhurbaşkanının Şubat 1996'daki ayaklanmadan itibaren sıkı bir şekilde kontrol ettiği silahlı kuvvetlerdi. 2001 yılında, Orman Bölgesi'nde yaşanan saldırılar ve Liberya'daki çatışmanın yeniden başlamasıyla birlikte dikkatler yoğunlaşırken, Cumhurbaşkanı Conté, Anayasa'da değişiklik yaparak adaylık için yaş sınırlamasını kaldırmış, devlet başkanının ardışık görev süresini ikiyle sınırlamış ve görev süresini beş yıldan yedi yıla çıkarmıştır (Yabi, 2010: 38-46).

Böylece Conté, Aralık 2003'teki cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olabilmiş, 2002'den itibaren ciddi sağlık sorunlarına rağmen görevine devam etmiştir. Zayıflamış bir şekilde, yeniden seçilme kampanyası yürütme gereksinimi duymamış

ve bu sorumluluğu, partisinin kadrolarına devretmiştir. Resmen yapılan seçimlerde, Cumhurbaşkanı adayı %95'ten fazla oy alarak yeniden seçilmiştir (Somparé, 2013).

2002 yılından itibaren, yaşam maliyetindeki sürekli artış, ekonomik fırsatların sınırlı olması ve ülkenin altyapısının kötüleşmesi, aralıklı gösterilerin artmasına yol açmıştır. Conakry'deki bazı mahallelerde, 2003 yılından itibaren su ve elektrik kesintilerinin neredeyse sürekli hale gelmesi, halk arasında öfkeye yol açmış ve bu durum zaman zaman şiddetli protestolara dönüşmüştür. Kamu görevlileri, özellikle Gine halkının temel gıda maddesi olan pirincin fiyatlarının artmasıyla birlikte maaşlarının bu artışı karşılayamayacak kadar düşük olduğunu belirterek protestolarda bulunmuşlardır. Ülkenin sınırlarındaki askeri taahhütlerin sona ermesi ve Conté'nin görevine sonuna kadar devam etme arzusu, ülkenin iç ve dışındaki ekonomik ve sosyal başarısızlıkları, aynı zamanda başkanlık etrafında oluşan çeşitli klanlara yarar sağlayan yolsuzluğun boyutunu gün yüzüne çıkarmıştır. Bu gelişmelerin ardından, Gine'nin birkaç şehrinde neredeyse bir ayaklanma durumu ortaya çıkmış ve binlerce gösterici, Cumhurbaşkanı Conté'nin istifasını talep etmiştir. Güvenlik güçlerinin sert tepkisi, 22 Ocak'taki başkentteki büyük gösteriden önce onlarca ölüme neden olmuştur. Baskı, yalnızca polis ve jandarma tarafından değil, aynı zamanda özellikle göstericilere gerçek mermilerle ateş eden Cumhurbaşkanlığı Özel Güvenlik Taburu (BASP) askerleri tarafından da uygulanmıştır. Sonuç olarak, 15-24 Ocak 2007 tarihleri arasında en az 59 silahsız sivil, Gine güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür (RFI, 2021).

Birkaç gün sonra, Başkan Lansana Conté'nin ölümünün ardından, 22 Aralık 2008'yi 23 Aralık 2008'e bağlayan gece, Genelkurmay Başkanı General Diarra Camara ve Başbakan Tidiane Souaré'nin huzurunda, Devlet Başkanının anayasal halefi olarak Ulusal Meclis Başkanı Aboubacar Somparé tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Bununla birlikte, dağılmış ve bölünmüş olan ordu içindeki ana grupların, kolektif olarak iktidarı kontrol etme ve yeni bir lider atama kapasiteleri konusunda belirsizlikler söz konusudur. Etkili genç subaylar ve astsubaylar, karargâhın başında bulunan Conté'nin kuşağından olan general ve albaylara karşı güvensizliklerini derinleştirmiş ve bu durum, askeri hiyerarşiye dayalı bir iktidar devrini engellemiştir.

Ordu içerisinde, hepsi de iktidarı ele geçirmek isteyen çeşitli gruplar arasında gerçek bir çatışma riski bulunmaktadır. Ancak, üst düzey askeri hiyerarşinin desteğiyle iktidarın Ulusal Meclis Başkanına devredilmesi fikri yalnızca birkaç saat sürmüştür. Kısa bir karışıklık döneminin ardından, kendilerine Demokrasi ve Kalkınma için Ulusal Konsey (CNDD) adını veren bir grup genç subay, iktidarı ele geçirdiğini duyurmuştur. CNDD, kısa süre içinde devletin sembollerinin kontrolünü fiilen elinde bulundurmuş ve cuntanın askerleri, başkent Conakry'de kalabalıkların alkışları eşliğinde yürüyüşe geçmiştir. Cunta, Gine'yi yönetmek üzere içinden Yüzbaşı Dadis Camara'yı seçmiştir (Yabi, 2010: 47).

Gine Anayasası'nın 34. Maddesine göre: "*Cumhurbaşkanının ölümü, istifası veya başka herhangi bir kesin engel nedeniyle Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde, Ulusal Meclis Başkanı veya onun görev yapamaması durumunda, öncelik sırasına göre Ulusal Meclis Başkan Yardımcılarından biri yerine vekalet eder. Boşalan makam, konunun Ulusal Meclis Başkanı ya da onun görev yapamaması halinde Başkan Yardımcılarından biri tarafından devredileceği Yüksek Mahkeme tarafından belirlenir. Vekaletin azami süresi altmış gündür. Cumhurbaşkanı seçimi için oylama, Yüksek Mahkeme tarafından belirlenen mücbir sebep durumları dışında, boşluğun meydana gelmesinden en az otuz beş gün ve en fazla elli gün sonra yapılır*" (Gine Anayasası, 2001: 34. madde). Ne yazık ki, Conté'nin gücü Anayasa'dan çok daha ziyade orduya dayanıyordu.

Dadis'in ilk icraatlarından biri, bazıları daha sonra tutuklanan 22 generalin emekliye sevk edilmesi olmuştur. Uluslararası toplum, darbeyi ilkesel olarak hızla kınamıştır. Afrika Birliği (AFB), 29 Aralık 2008'de Addis Ababa'da gerçekleştirilen 165. Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC) toplantısının ardından, yönetmeliklerine uygun olarak Gine'yi örgütten uzaklaştırmıştır. Gine'nin komşularının çoğu temkinli bir tutum benimsemiş ve askeri darbe hakkında yorum yapmaktan kaçınmışlardır. CNDD'nin iktidarı ele geçirmesinin ardından, ECOWAS'ın izleyeceği yol haritası, Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı tarafından 10 Ocak 2009 tarihinde yapılan zirve toplantısında belirlenmiştir. Konferans, Gine'de herhangi bir askeri geçiş fikrini reddetmiş ve 2001 Demokrasi ve İyi Yönetişim Protokolü'nün hükümlerine uygun

olarak, bu üye devletin topluluğun tüm karar alma organlarının toplantılarına katılımını askıya alma kararı almıştır. Ayrıca, bu protokolün, iktidarın anayasaya aykırı yollarla ele geçirilmesine veya elde tutulmasına sıfır tolerans gösterdiği ve yalnızca özgür, adil ve şeffaf seçimlerle iktidara gelmenin meşru kabul edildiği hatırlatılmıştır. ECOWAS, anayasal düzenin hızlı bir şekilde yeniden tesis edilmesini sağlamak amacıyla Gine'deki durumu yakından izleme taahhüdünde bulunmuş ve askeri cunta tarafından bir ulusal geçiş konseyi kurulmasını da içeren dokuz maddelik bir program önermiştir. Bu konsey, sivil ve askeri personelden oluşan bir müzakere organı olacak ve 2009 yılında özgür, adil ve şeffaf seçimlerin düzenlenmesi yoluyla demokrasiye dönüş hedefine ulaşılmasını sağlayacaktır. Ayrıca, CNDD ve cunta tarafından kurulan hükümet üyelerinin 2009 yılı sonundan önce yapılacak seçimlerde aday olmalarını yasaklamıştır (ECOWAS, 2009).

Gine'deki 2008 askeri darbesinin nedenlerinin hem ordu hem de halk tarafından şiddetli protestolara yol açan ekonomik krizle daha da derinleşen siyasi istikrarsızlık ortamında, Başkan Conté'nin ölümüne dayandığı unutulmamalıdır. Başkan Conté, iktidarın el değiştirmesiyle ilgili anayasal düzenlemelere rağmen ölene kadar iktidarda kalmaya çabalamıştır. Uluslararası arenada giderek daha fazla izole olan Conté, hastalığı nedeniyle fiziksel olarak zayıflamıştır. Başkanın ölümünün ardından iktidar boşalması yaşanmış olsa da bu darbeye dış aktörlerin müdahalesine dair kesin bir iddiada bulunmak zordur. Bununla birlikte, darbenin, Conté'nin ölümünden sonra ortaya çıkan kurumsal kriz ve yasal haleflere duyulan güvensizlikten kaynaklandığı söylenebilir. Conté'nin 1984'teki darbesi, Huntington'ın belirttiği üzere, ulusal düzeni korumayı amaçlayan bir koruyucu darbe teorisinin örneği olarak değerlendirilebilir.

3.2.2.2. Gine'de 2008 Darbesi

22 Aralık 2008 tarihinde, Gine'nin uzun süreli lideri Cumhurbaşkanı General Lansana Conté, uzun bir hastalığın ardından hayatını kaybetmiştir. Conté'nin ölümünün devlet radyo ve televizyonundan duyurulmasının birkaç saat sonrasında, şiddet kullanmadan askeri bir cunta yönetime el koymuştur. O dönemde askeri kışlaların dışında pek tanınmayan, 44 yaşındaki ordu subayı Yüzbaşı Moussa Dadis Camara, cuntaya liderlik etmiş ve iki gün sonra yeni devlet başkanı olarak ilan

edilmiştir. Cunta, kendilerine "CNDD" (Ulusal Demokrasi ve Kalkınma Konseyi) adını vermiştir. Başlangıçta, neredeyse tüm askeri darbelerde olduğu gibi, CNDD hükümetin ve Ulusal Meclis'in (parlamento) feshedildiğini ve anayasanın askıya alındığını duyurmuştur. Darbe liderleri, ülke genelinde ve yurtdışında yaşayan Gineliler tarafından alkışlanırken, eylemleri başta Afrika Birliği (AFB) ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) olmak üzere uluslararası toplum tarafından kınanmıştır (Souare, 2009: 28). Gine, tarihi ve siyasi nedenlerden ötürü paradoksal bir ülke olup, siyasi ve ekonomik gücün tekelleşmesi ve otoriterliğin damgasını vurduğu bir yönetimle tanımlanabilir. Bağımsızlığını kazandığı 1958 yılından itibaren iki devlet başkanı birbirini takip etmiş, ancak elli yıl boyunca (1958-2008) ülkede özgür, güvenilir ve şeffaf seçimler yapılmamış, dolayısıyla siyasi anlamda bir değişim gerçekleşmemiştir.

2008 yılındaki darbenin ardından, Camara tarafından yönetilen ikinci askeri rejim, mafya klanlarına karşı mücadeleyi meşruiyet kazanmak için temel bir argüman haline getirmiştir. Conté rejiminin son yıllarında, Gine, komşu Gine-Bissau üzerinden Latin Amerika'dan yapılan uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının merkezi haline gelmişti. Ordunun bir kısmı, doğrudan bu uyuşturucu kaçakçılığına dahil olmuştur. CNDD cuntasının başı, medyada düzenli olarak bu mücadeleyi vurgulamış ve giden rejimin bazı ileri gelenlerinin yanı sıra Başkan Conté'nin aile üyelerinin de bu suç örgütüne karıştığını belirtmiştir. Bu mafya ağının başında, Conté'nin oğlu Ousmane Conté ve kuzeni Saturnin Bangoura bulunmaktadır. İkili, Şubat 2009'da tutuklanmışlardır (Deme, 2016: 71). Darbeden hemen sonra yapılan bir değerlendirmede, Camara devletin temel sorunlarını on maddede özetlemiştir. Bu maddeler arasında, kamu maliyesinde önemli gelir kayıplarına yol açan vergi muafiyetlerinin kötüye kullanılması, ciddi döviz sıkıntısı nedeniyle geri ödemesi zayıf bir şekilde güvence altına alınan dış borçlar, yaşlanan ve modası geçmiş kamu yönetiminin beslediği endemik genç işsizliği, yaygın yolsuzluk ve kamu fonlarının büyük ölçüde zimmete geçirilmesi yer almıştır (Handy ve Souaré, 2009: 5).

Camara'nın eylemi, popülizmle benzerlik göstermektedir. Halkı, tanık olarak dinler, belirli atamaları yaparak anında işbirlikçileri, yöneticiler ve bakanları halkın

önünde görevden alır. Başbakanına hakaret eder ve görüntüler devlet televizyonunda döngü halinde yayımlanır. Bu uygulama, yönetimle ve yöneticilerin siyaset yapma biçimiyle ilgili bir antipatiyi yansıtmaktadır. Bu durum, politik deneyimsizliğin ve yönetim yeteneği eksikliğinin bir sonucu olarak açıklanabilir. Ayrıca, Camara'nın yolsuzluk ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele etmeye karar vermesi, bu alanlarla yakın teması ve bilgisi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çabalar aynı zamanda, kendisini korumaya almak amacı taşımaktadır. Eylemlerinin popüler bir biçimde sahneye konulması, halkın değişim beklentilerine hitap etmiş ve kısa vadede bu değişimin mümkün olduğuna inanmalarına yol açmıştır. Ancak gerçekte, yaşam ve çalışma koşulları eskisi gibi zor olmaya devam etmektedir ve birkaç ay içinde darbenin kendisi de yolsuzluk oyununa dahil olmuştur (Bangoura, 2015: 26-27).

Camara'nın 2008 yılında gerçekleştirdiği darbe, hastalık nedeniyle zayıflayan ve iktidarını bırakmayan Conté'nin 24 yıllık yönetimine son vermiştir. Ölümünün ardından yapılan darbe, Gineliler için yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. 2008 askeri darbesi, askeri bir rejim altında yıllarca kötüleşen yaşam koşullarının ardından, halk tarafından hiçbir gelişme beklentisi olmadan ama değişim umudu ile coşkuyla karşılanmıştır. Camara'nın iktidara gelişi, verdiği vaatler ve uygulamaya koyduğu ilk tedbirlerle halkın umutlarını artırmıştır. Bu tedbirler arasında yolsuzlukla, mali israfla, güvensizlikle, adaletsizlikle ve uyuşturucu kaçakçılığı, özellikle kokainle mücadele yer almaktadır.

Resim 2, Gine'deki askeri darbenin Yüzbaşı Moussa Dadis Camara tarafından yönetildiğini göstermektedir. 2008 yılında gerçekleşen bu darbe, Gine'deki siyasi yapıyı derinden etkilemiş ve ülkenin yönetiminde önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Yüzbaşı Camara'nın darbe sonrası iktidarı ele alması, Gine'de askeri yönetimin yeniden güç kazanmasına ve ülkenin siyasi istikrarının ciddi şekilde sarsılmasına neden olmuştur. Bu görsel, aynı zamanda Gine'deki askeri yönetimin halk ve uluslararası toplum nezdindeki algısını ve bu darbenin sonrasında yaşanan politik gelişmeleri anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Darbenin ardından, Camara'nın liderliğinde, ülkenin siyasi yapısında değişiklikler ve toplumsal huzursuzluklar meydana gelmiş, bu da Gine'nin gelecekteki siyasi yönelimine dair önemli soruları

gündeme getirmiştir. Resim, askeri yönetimin estetik ve sembolik yansımalarını, halkın gözündeki meşruiyetini ve ülkenin uluslararası ilişkilerindeki dönüşümünü analiz etmek için önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Resim 2: Gine'deki Askeri Darbe Yüzbaşı Moussa Dadis Camara Tarafından Yönetilmiştir

Kaynak: (Souaré, 2009).

Bu resim, gösterdiği gibi, Yüzbaşı Camara'nın yeni darbesinin Conakry sokaklarında toplanan kalabalıklar tarafından desteklendiğini göstermektedir. Camara, silahlı askerlerle çevrili bir araç üzerinde Gine bayrağını taşımaktadır. Gine'deki durumun kritik bir dönemde gerçekleşen bu askeri darbe, halkın büyük bir kısmı tarafından desteklenmiştir.

İktidardaki ordu tarafından gerçekleştirilen ve birçok gözlemciyi rahatlattığı düşünülen jestlerden biri, geçiş dönemine ilişkin yol haritaları sorulduğunda, siyasi partilerden yasama ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin nasıl ve ne zaman yapılacağına dair somut öneriler sunmalarını istemektir. Bu teklifler yaklaşık bir hafta sonra sunuldu ve neredeyse tüm siyasi partiler, seçimlerin 2009 yılı içinde yapılması ve geçiş döneminin 2009'un sonrasına taşmaması konusunda mutabık kaldı. Ancak bu takvim, CNDD'nin önerdiği 2010 son tarihiyle çelişiyordu. Bununla birlikte, CNDD, bu takvime uyum sağlayabileceğini belirtmekte gecikmemiştir. Yeni Devlet Başkanı,

geçiş dönemiyle ilgili önceliklerini ve siyasi vizyonunu ortaya koyduğu 14 Ocak 2009 tarihli ulusa sesleniş konuşmasında, siyasi partilerin önerisinden hiç bahsetmemiş ve geçiş dönemi için belirli bir süreye ilişkin bir açıklama yapmamıştır. Gerçekte, kendisine verilen görevin iki ya da beş yıl içinde tamamlanması pek olası görünmemektedir. Bu durum, gözlemcilerde, hükümetin niyetleri hakkında birçok soru işareti bırakmıştır (Souaré, 2009: 33). Sonuç olarak, birkaç ay önce iktidara gelen CNDD, siyasi partiler, sendikalar, genel halk ve uluslararası toplum nezdinde hızla güvenilirliğini ve meşruiyetini yitirmiştir. Ancak, yasal ve meşru bir siyasi düzenin yeniden tesis edilmesi ister Gineli ister bölgesel düzeyde olsun, tüm aktörlerin başarılı bir geçiş için kesin bir takvime bağlanmış bir dizi tedbir üzerinde mutabık kalabilmelerine bağlıdır.

Bununla birlikte, Uluslararası Kriz Grubu (ICG) üyeleri arasında genel olarak hâkim olan birlik, Camara'nın seçimlere katılma planlarını kamuoyuna açıklamasının da etkisiyle, cuntanın geçiş dönemi seçimlerini düzenleme konusundaki kararlılığına ilişkin endişeler gündeme geldiğinde de sürmüştür. Camara ile siyasi aktörler arasındaki ilk çatlağın izleri, özellikle 14 Ocak 2009 tarihli konuşmasından, seçilmiş bir devlet başkanının görev süresinin başındaki programını andıran söylemlerinden görülmüştür. Bu konuşma, kamuoyunda şüphe tohumları eklemiş ve Camara'nın yönetim tarzına yönelik kaygıları artırmıştır. İkinci işaret ise 15 Nisan 2009 tarihli Boulbinet konuşması olmuştur. Bu konuşmada Camara, hiçbir geçerli gerekçe olmaksızın siyasi partilere saldırmış ve kendisini bağışlamamaları durumunda "askeri üniformayı çıkarıp" aday olacağı tehdidinde bulunmuştur. Bu açıklamanın amacı, ne kadar ileri gidebileceğini test etmektir.

Bu gelişmeler, 28 Eylül 2009'da Camara'nın olası adaylığını protesto etmek amacıyla Conakry stadyumunda toplanan "Forces Vives" (Baskı grupları) taraftarlarının Gine askerleri tarafından katledilmesi ve 157 göstericinin öldürülmesiyle dramatik bir şekilde değişmiştir. Katliam, cunta üzerindeki uluslararası baskıyı artırmak için bir dizi yeni girişimi tetiklemiştir. Şiddet olaylarından sorumlu olanları araştırmak amacıyla uluslararası bir soruşturma komisyonu kurulmuş, Avrupa Birliği (AB), Afrika Birliği (AFB) ve ECOWAS, cuntaya karşı hedefli yaptırımlar

uygulamış ve silah ambargosu getirmiştir. Ayrıca, ECOWAS, Blaise Compaoré'yi arabulucu olarak atamıştır. Ancak uluslararası tutarlılığın önündeki en büyük engel, Compaoré'nin Gine'li taraflara Camara'nın adaylık olasılığını göz ardı etmeyen bir geçiş dönemi yol haritası sunmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu durum, yalnızca “Forces Vives” (Baskı grupları)'nin doğrudan muhalefetine yol açmakla kalmamış, aynı zamanda Compaoré'nin arabuluculuğuna verilen uluslararası desteğin giderek daha fazla sorgulanmasına neden olmuştur. IGC içindeki çatışma tehdidi ve arabuluculuğun hızla çıkmaza girmesi, Camara'nın CNDD üyesi Aboubacar Toumba Diakité tarafından düzenlenen bir suikast girişiminin kurbanı olmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır (Witt, 2013: 262).

Camara, tedavi için Fas'a götürülürken, ABD, Fransa, Fas ve Compaoré'nin liderliğinde diplomatik bir girişim başlatılmıştır. İlk günden itibaren Camara'yı eleştiren Fransa ve ABD, suikast girişimini, geçiş dönemi için zamanında seçimlerin yapılmasını sağlayacak alternatif bir liderin, o dönemin Savunma Bakanı General Sékouba Konaté'nin yükselmesi için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bu diplomasi girişiminin arkasında, Fransa ve ABD'nin, CNDD üyelerinin yoğun şekilde karıştığı iddia edilen Gine'deki uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetlerine yönelik ortak endişeleri yer almaktadır; ayrıca, bölgenin genel istikrarsızlığından duyulan korku ve Fas'ın durumunda, AFB üyesi devletler arasında yeniden onay kazanma fırsatı da söz konusudur. Bu bağlamda, dört ülke, Konaté'ye orduyu reforme etme ve Camara'yı Gine'den uzak tutma konusunda destek teklif eden bir anlaşmaya varmıştır. 15 Ocak'ta Ouagadougou Anlaşması imzalanmış ve bu, ‘‘Forces Vives’’ten sivil bir başbakan atanmasını ve başkanlık seçimlerinin yapılmasını sağlayacak bir zemin hazırlamıştır (Witt, 2013: 263).

2008 askeri darbesinin gerekçeleri hem askerler hem de siviller tarafından genellikle başkanlık koltuğunun boş olması ve mevcut Ulusal Meclis'in yasadışı olması olarak öne sürülmüştür. Sıklıkla vurgulanan bir diğer argüman ise, Anayasa ve devlet kurumlarının (Ulusal Meclis ve Yüksek Mahkeme gibi) meşruiyetinin uyumsuzlukları nedeniyle sorgulanmasıdır. Benzer şekilde, Touré ve Conté rejimleriyle bağlantıları nedeniyle halk nezdinde pek sevilmeyen Ulusal Meclis

Başkanı'nın geçici cumhurbaşkanı olarak görevi devralmaması gerektiği savunulmuştur. Etkisiz Gine kurumları, kötü yönetim ve anayasaya saygı gösterilmemesi, 2008 yılında Camara liderliğindeki ordu tarafından gerçekleştirilen askeri darbenin temel nedenlerindendi. İktidara geldikten sonra, Camara'nın Conté'ye karşı darbe sırasında verdiği taahhütleri yerine getirmemesi, siyasi istikrarsızlığın artmasına yol açmıştır. Bu durum, Camara'nın geçiş dönemini yönetmesine karşı çıkan liderlerin siyasi gösterileri sırasında, 28 Eylül 2009'da stadyumda yaşanan katliama neden olmuştur (Diallo, 2008: 15).

Bu trajedi, yardımcısı tarafından başkana yönelik gerçekleştirilen bir suikast girişimiyle takip edilmiştir. Gine, derin bir krize sürüklenmiş ve Camara'nın ağır yaralanmasının ardından yerine CNDD'nin başka bir üyesi atanmıştır. Camara, daha önce Fransa ile karşı karşıya gelmiş ve "Gine, Fransa'nın bir alt vilayeti değildir" diyerek, uluslararası alandaki popülaritesini etkileyen sert bir üslup benimsemiştir. Bu nedenle, bazı çevreler Fransa'nın Camara'nın düşüşünde rol oynadığına inanmaktadır. Askeri rejimin devamı, kayırmacı ve etnikçi politikaları dayanmaktadır. Gine'deki demokratikleşme süreci, askeri rejimin otoriter yapısını temsil etmektedir. Otoriterlik üzerine yapılan çalışmalarda genellikle ihmal edilen ekonomik boyut, bu rejimlerin meşrulaştırılmasının çeşitli aşamalarında önemli bir rol oynamaktadır. General Konaté, geçiş sürecine başkanlık etmiş ve 2010 başkanlık seçimlerini organize ederek, Profesör Alpha Condé'yi, 2010 anayasası uyarınca yalnızca bir kez yenilenebilen beş yıllık bir dönem için Cumhuriyet Başkanı ve Devlet Başkanı olarak göreve getirmiştir. Conté'nin darbesi gibi, 2008 darbesi de Conté'nin ölümünün ardından devlet kurumlarına duyulan güvensizliğin bir sonucuydu. Moussa Dadis Camara'nın liderliğindeki 2008 darbesi, Huntington'ın belirttiği gibi, ulusal düzeni korumayı amaçlayan koruyucu darbe teorisi ile ilişkilendirilebilir. O dönemde Ulusal Meclis Başkanı, güvenilir bir figür olarak görülmüştür.

3.2.2.3. Gine'de 2021 Darbesi

2010 yılında Gine Conakry'de demokrasinin geri dönüşü, Alpha Condé tarafından somutlaştırılan yeni bir umut yaratmıştır. Tartışmalı olsa da uluslararası toplum tarafından meşru kabul edilen iki dönemlik görev süresinin ardından, görevden

ayrılan başkan, iktidarda kalma süresini uzatmak için her türlü yolu denemeye karar vermiştir. Mart 2020’de, muhalefetin düzenlediği gösteriler ve süregeldiği siyasi kriz ile ECOWAS ve Afrika Birliği’nin (AFB) etkili müdahale eksikliğine rağmen, Condé anayasa reformu yapmak amacıyla yasama seçimleri ve bir referandum düzenlemeye karar almıştır. Bölgesel misyonun uzmanları, seçimlerin şeffaflığını sağlamak için seçim kütüğünde düzenlemeler yapılmasını tavsiye etse de hükümet bu önerileri hayata geçirmemiştir. Büyük bir boykota rağmen, yapılan çifte oylama, görevdeki başkanın üçüncü bir dönem için aday olmasına olanak tanıyan yeni bir anayasanın kabul edilmesine zemin hazırlamıştır (France24, 2023).

Gine hükümetinin reddi nedeniyle, uluslararası ve bölgesel gözlemciler seçimlere katılmamıştır. Ekim 2020’de, çoğu siyasi aktörün boykotuna rağmen, seçim listesinin revize edilmesinin ardından cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir. Condé, seçimleri ilk turda kazanmış olsa da sonuçlara muhalefet tarafından itiraz edilmiştir. Şiddet olayları, çok sayıda can kaybı ve büyük hasara yol açarak Başkan Condé’nin popülaritesini önemli ölçüde azaltmıştır. Hoşnutsuzluk, Temmuz 2021’de hükümetin başta benzin olmak üzere çeşitli ürünlere yönelik vergileri artırarak fiyatların yükselmesine neden olmasıyla daha da derinleşmiştir. Bu durum, yıllardır süregelen kötü yönetim ve yolsuzluğa dayalı ekonomik krizi daha da şiddetlendirmiştir. Siyasi ve ekonomik gerilimler, COVID-19 salgınıyla birleşerek ülkenin durumunu daha da olumsuzlaştırmıştır (Boutaleb, 2022: 7).

Bölgesel örgütlerin süregelen siyasi kriz karşısında hareketsiz kalması, ülkeyi istikrarsızlığa sürüklemiştir. 5 Eylül 2021’de, üçüncü görev süresinin üzerinden bir yıl bile geçmeden, Condé, Albay Mamady Doumbouya liderliğindeki bir askeri darbe ile devrilmiştir. Bazı siyasi analistler, 5 Eylül darbesini, Condé’nin üçüncü dönemine yol açan çifte seçimden kaynaklanan krizlerin bir sonucu olarak değerlendirmekte ve bunu askeri darbeye zemin hazırlayan bir anayasal darbe olarak yorumlamaktadır. Nitekim, darbeciler de darbe sonrası yaptıkları açıklamalarda bu argümanı vurgulamışlardır.

Gine, 2008’den bu yana iki darbe yaşamış ve sonuncusu, 2021 yılında Başkan Condé’nin görevden alınmasıyla sonuçlanmıştır. Darbe liderleri, eylemlerine gerekçe olarak yoksulluk ve yaygın yolsuzluğu öne sürmüşlerdir. İbrahim Afrika Yönetişim

Endeksi'ne (IIAG) göre, Gine'nin genel yönetişimi 2012 ile 2017 yılları arasında (+1,6) bir iyileşme göstererek artış kaydetmiş, ancak sonraki beş yıl içinde önemli bir gerileme yaşayarak (-1,5) düşmüştür. Bu düşüş, 2021 darbesinden önce, insan hakları ihlalleri, katılımın azalması ve artan yolsuzluk raporları ışığında gerçekleşmiştir. 2012-2017 yılları arasında yönetişimde tüm kategorilerde ilerleme kaydedilirken, son beş yılda özellikle katılım, haklar ve kapsayıcılık (-6,6) ile güvenlik ve hukukun üstünlüğü (-3,3) alanlarında belirgin düşüşler yaşanmıştır. Katılım, 2012-2017 yılları arasında artış göstermiş (+3,6), ancak 2017'den itibaren en büyük gerilemeyi yaşamış (-14,8), haklar (-8,2) ile hesap verebilirlik ve şeffaflık (-9,0) da son beş yılda önemli ölçüde kötüleşmiştir (IIAG, 2021: 10).

Devlet içinde yaygınlaşan yolsuzluk ve kötü ekonomik yönetim, nihayetinde Başkan Condé'nin destekçilerinin güvenini kaybetmesine yol açmıştır. Mart 2020'de, tartışmalı anayasa reformu Condé'ye üçüncü dönem için aday olma hakkı tanımış, bu durum siyasi muhalefetin tepkisini çekmiş ve güvenlik güçleriyle şiddetli çatışmalara yol açan büyük çaplı protestolara neden olmuştur. Ardında gelen şiddet olayları, geniş çapta can kaybına ve büyük hasara yol açarak Condé'nin popülaritesini ciddi şekilde azaltmıştır. Hoşnutsuzluk, Temmuz 2021'de hükümetin benzin gibi çeşitli ürünlere getirdiği vergi artışlarıyla daha da büyümüş ve halkın hayal kırıklığı zirveye çıkmıştır. Gine'de, 2021 darbesi öncesinde demokratik alan ve hesap verebilirlikte ciddi bir daralma gözlemlenmiştir. Bu endeks hem ordu hem de halk içinde hoşnutsuzluğa yol açan ekonomik krizlerin yaşandığını ortaya koymaktadır (France24, 2023).

Göstergeler, 5 Eylül 2021'de gerçekleşen darbeyi tetikleyen siyasi ve sosyal istikrarsızlığın anlaşılması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Albay Doumbouya'nın liderliğindeki 5 Eylül 2021 askeri darbesi, Gine'nin ölüm ve yaralanmalara yol açan şiddet olayları ve siyasi gösteriler nedeniyle sürekli bir tehdit altında olduğu gerçeği göz önüne alındığında, "koruyucu darbeler" kategorisinde değerlendirilebilir. Bu darbe, ülkenin kurumlarını ve toprak bütünlüğünü koruma amacı güderek gerçekleştirilmiştir. Gine'deki önemli ekonomik ve sosyal göstergelerin 2017-2021 yılları arasındaki değişimini sunmaktadır. Bu tablo, ülkenin çeşitli sektörlerde yaşadığı gerilemeleri analiz eder ve ülkenin karşı karşıya olduğu zorlukları

görsel olarak ortaya koyar. Ekonomik büyüme oranları, işsizlik, enflasyon, yoksulluk oranları gibi temel göstergeler arasındaki gerilemelerin sebepleri ve etkileri tartışılabilir. Bu tür veriler, Gine'nin iç ve dış politika bağlamındaki dinamiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Tablo 3: Gine'de En Fazla Gerileyen Göstergeler (2017-2021)

Alt Kategori	Gösterge	2021 Puan		Eğilim	2021 Sıra	Afrika Ortalama Puan 2021	Afrika Ortalama eğilim (2017-2021)
Kamu Yönetimi	Sivil Kayıt	50.0		-25.0	33	61.8	+1.4
Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık	Hükümet Üzerinde Uygunsuz Etki Bulunmaması	9.5		-24.4	48	39.7	-3.8
Eğitim	Eğitimde İnsan Kaynakları	48.6		-22.9	36	80.8	+2.3
Haklar	Kişisel Özgürlükler	24.9		-22.8	41	42.9	-1.9
Katılım	Demokratik Seçimler	12.7		-18.8	45	38.3	-5.4

Kaynak: (IIAG, 2021: 10).

Katılım, haklar ve kapsayıcılık kategorisinde, 2017 yılından bu yana en büyük düşüşü gösteren beş göstergeden üçü, katılım alt kategorisinde yer almaktadır: Demokratik Seçimler (-18,8), Sivil Toplum Alanı (-17,5) ve Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü (-12,5). Haklar alt kategorisinde yer alan Kişisel Özgürlükler (-22,8), 2017'den bu yana bu kategorideki en büyük düşüşü kaydetmiştir. Güvenlik ve Hukukun Üstünlüğü kategorisinde, 2017 yılından itibaren en belirgin gerilemeyi gösteren göstergeler, darbelere yol açabilecek dengenin bozulduğunu ve denetleme ile hesap verebilirlik mekanizmalarına yönelik saldırıların arttığını ortaya koymaktadır. Bu göstergeler arasında Hükümet Üzerinde Usulsüz Etki Bulunmaması (-24,4), Yolsuzlukla Mücadele Mekanizmaları (-13,1), Yargı Sisteminin Tarafsızlığı (-12,8), Kurumsal Kontrol ve Dengeler (-7,9) ile Kamu Belgelerinin Erişilebilirliği (-7,8) yer almaktadır (IIAG, 2021: 11).

Condé gibi Malinké kökenli ve Kankanlı olan Doumbouya, mevcut hükümetin suistimalleri, yolsuzlukları, kurumsal krizleri ve bireyselleşmiş yönetimini gerekçe göstererek eylemlerini meşrulaştırmıştır. Mevcut kurumları feshederek kapsayıcı ve barışçıl bir geçiş süreci başlatmayı ve tüm Ginelilerin katılımıyla yeni bir anayasa yazmayı amaçladığını ifade etmiştir. Yeni hükümeti kurmaya yönelik görüşmeler, 14 Eylül 2021'de siyasi partiler, dini gruplar, sivil toplum örgütleri, diplomatik temsilcilikler, Gine'de faaliyet gösteren maden şirketleri, işveren örgütleri, bankalar ve sendikaların katılımıyla gerçekleştirilmiştir (TV5 Monde, 2021). Doumbouya, Fransa'daki Université Panthéon-Assas Paris II'nden Savunma ve Endüstriyel Dinamikler alanında yüksek lisans derecesine sahip olup, savunma alanında yönetim, komuta ve strateji konularında uzmanlaşmıştır. Etkileyici fiziğiyle dikkat çeken bu figür, Fransız Yabancı Lejyonu'nda komando eğitmenliği yapmıştır. Bu bağlamda, bazıları darbenin Fransa ve ABD'nin müdahalesiyle bağlantılı olabileceğini öne sürmektedir. Nitekim darbe günü, Condé'nin devrilmesinde rol oynayan askerlerin yanında yabancı subayların varlığı dikkat çekmiştir (France24, 2023).

Aşağıdaki resim 3, Paris'teki Savaş Okulu (École de Guerre) eğitim almış ve karakteristik füme güneş gözlüklerini takan Doumbouya, Gine'nin bağımsızlığının 63. yılında gerçekleşen üçüncü darbede önemli bir figür olarak yer almaktadır. Gine, zengin maden rezervlerine sahip olmasına ve alüminyum üretiminin temel hammaddesi olan boksitte dünyanın en büyük ikinci ihracatçısı olmasına rağmen, dünyanın en fakir ülkelerinden biri olarak kalmaya devam etmekte ve insani kalkınma endeksinde en alt sıralarda yer almaktadır. Doumbouya'nın, eski Başkan Alpha Condé'nin görevden alınmasının ardından gerçekleştirdiği ilk konuşmasını yansıtmaktadır. Bu konuşma, Gine'deki siyasi değişimin önemli bir dönüm noktasıdır ve ülkenin geleceği hakkında önemli mesajlar içermektedir. Doumbouya, bu konuşmasında askeri müdahaleyi haklı göstermek amacıyla, yolsuzluk, kötü yönetim ve halkın hoşnutsuzluğuna atıfta bulunmuş ve yeni bir siyasi düzenin kurulacağına dair güvence vermiştir. Görsel, askeri yönetimin ilk adımlarını ve Doumbouya'nın liderlik tarzını anlamak için önemli bir kaynak olma özelliği taşır. Bu tür bir konuşma, aynı zamanda Gine'deki siyasi ortamı ve ulusal ve uluslararası toplulukların darbe sonrası gelişmelere nasıl tepki verdiğini gösteren bir belgedir.

Resim 3: Doumbouya'nın Condé Darbesinden Sonraki İlk Konuşması

Kaynak: (BBC NEWS, 2021).

Uzun boyu ve heybetli yapısıyla dikkat çeken, iyi eğitilmiş bir asker olan Doumbouya, Fransız Yabancı Lejyonu adıyla bilinen Fransız silahlı birliği için çeşitli Batı ve Afrika ülkelerinde bir dizi savaşa katılmıştır. Bu birliğinden istifa ettikten ve Gine'ye döndükten birkaç yıl sonra, terörle mücadele ve özel müdahaleler amacıyla kurulan Gine Özel Kuvvetleri'nin komutanı olmuştur. Ağır silahlarla donanmış 500'ün üzerinde askerle 2021 darbesini yöneten de bu birimdir (BBC News, 2021).

Gine Demokratik Güçler Birliği (UFDG) ve Anayasayı Savunmak İçin Ulusal Cephe (FNDC) üyelerinin de aralarında bulunduğu birkaç düzine siyasi tutuklu, 7 Eylül 2021 tarihinde serbest bırakılmıştır. CNRD tarafından alınan diğer tedbirler arasında, Condé hükümeti tarafından kurulan ileri karakolların kaldırılması, sokağa çıkma yasağının ilan edilmesi ve güvenlik güçleri tarafından işlenen ihlallerin bildirilmesi amacıyla ücretsiz bir iletişim hattı oluşturulması yer almıştır. Askeri darbe, Conakry ve ülkenin diğer bölgelerinde sevinç gösterileriyle karşılanmış, halk ve ordu bu hareketi desteklemiştir.

Uluslararası Kriz Grubu'na (ICG) göre, darbeye karşı herhangi bir protesto bildirimi yapılmamıştır. 11 Eylül 2021 tarihinde, cunta ulusal televizyonda yaptığı açıklamada, darbeyi desteklemek amacıyla tüm sokak gösterilerinin yasaklandığını

duyurmuştur. Darbe, bir dereceye kadar beklenen bir gelişme olmakla birlikte, iktidardaki cunta ile ECOWAS arasında önemli bir çatışmayı tetiklemiştir. ECOWAS, darbeyi kınarken, cunta ECOWAS'ı, Gine'deki son iki yıldır süregelen siyasi kriz sırasında gösterdiği tepkisizlik nedeniyle eleştirmiştir. ECOWAS, Doumbouya ve CNRD üyelerine karşı bir dizi yaptırım uygulama kararı almış ve Gine'yi örgütün üyeliğinden çıkarmıştır. Ayrıca, ordunun kategorik olarak reddettiği altı aylık geçiş dönemi önerisi dayatılmıştır. Aylar süren belirsizliğin ardından ve ECOWAS tarafından yapılan çeşitli ultimatolara rağmen, Gine Ulusal Geçiş Konseyi, bölgesel örgüt tarafından dayatılan sıkı süre sınırlamalarına karşın 39 aylık bir geçiş süreci ilan etmiştir (RFI, 2021).

Afrika'da, özellikle Fransızca konuşulan ülkelerde bağımsızlık mücadelesi açısından çığır açan Gine Cumhuriyeti, yönetim bakımından karanlık dönemlerden geçmiştir. Ne yazık ki, son on yılda Condé rejimi de bu eğilimden kurtulamamıştır. Bu dönem, devletin kurumlarının aşırı politikleşmesi, hukukun ihlali ve mali israf gibi sorunlarla özellikle belirginleşmiştir. Bu bağlamda, önceki Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilen ve devlet başkanının iki dönemle sınırlanmasını ortadan kaldıran anayasa değişikliği, zaten duraklama sürecinde olan bir ulusta, sosyo-politik sorunlara yol açan önemli bir tetikleyici faktör olmuştur. Dünyanın en büyük boksit üreticisi olma yolunda ilerleyen bu ulus, buna rağmen kalkınma konusunda ciddi engellerle karşılaşmıştır. Bu felaket durumu ve iktidarın aşırılıklarına karşı koyma gerekliliği karşısında, CNRD bünyesinde birleşen Savunma ve Güvenlik Güçleri, kadınlar ve gençler başta olmak üzere Gine halkına fayda sağlayacak, kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle erdemli bir yönetim kurma amacıyla, 5 Eylül 2021 tarihinde Condé rejimini devirmeye karar vermiştir (Boucher, 2023).

Gine'nin başındaki cunta, Batı Afrika Devletleri'ne 1 Ocak 2023'ten başlayarak iktidarı iki yıl içinde sivillere devretme taahhüdünde bulunmuştur. 5 Eylül 2021'de zorla göreve getirilen Albay Doumbouya, devlet başkanı olarak yemin etmiştir. Doumbouya'ya göre, "Elbette geçişi organize edeceğiz, ancak geçişten sonra aday olmayacağız. Bizim için bu nettir ve öyle olmalıdır" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur, bu sözleri Conakry'deki Halk Sarayı'nda dile getirmiştir. 5 Eylül

2021'de, Gine nüfusu, Condé rejiminin devrilmesiyle aynı zamana denk gelen iç karartıcı bir sosyo-politik ve ekonomik bağlamda zor bir durumda bulunuyordu. Ancak bu umut verici yeni dönem, Albay Doumbouya liderliğindeki yeni askeri rejimin, Bay Condé'nin on bir yıllık yönetimine son vermesiyle, ulusal topraklarda kutlanmıştır (BBC News, 2021).

Bu yeni geçiş, beş (5) ana sütuna dayanmaktadır (Doumbouya, 2021):

- *Devletin Yeniden Yapılandırılması;*
- *Kurumsal İyileştirme;*
- *Birleşme;*
- *İyileşme;*
- *Yeniden Konumlandırma.*

1984 ve 2008 askeri darbelerinde olduğu gibi, Doumbouya 2021'de iktidarı ele alır almaz çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Eski bakanlar ve önceki rejimin üst düzey yetkililerini ekonomik zimmete para geçirmekten yargılamak amacıyla özel bir mahkeme kurarak, kamu fonlarının kötüye kullanılmasına karşı mücadele başlatmıştır. Bu girişim, adaletin geçiş sürecindeki en önemli unsur olacağına inanan Ginelilerin büyük bir kısmı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra, ordu ve kamu yönetiminde reformlar gerçekleştirilmiş, kamu hizmetini temizlemek amacıyla çok sayıda subay ve devlet memuru emekliye ayrılmış ve böylece yeni personelin işe alınmasına olanak tanınmıştır. Ayrıca, büyük kamu projelerini (yollar, köprüler vb.) tamamlamakta yavaş davranan şirketlere yönelik baskılar da arttırılmıştır (BBC News, 2021). Doumbouya, devlete ait binaları ve alanları yıkarak ve bunları kamu malına dönüştürerek devlet mülkünü geri kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Camara rejimi altında çok sayıda Ginelinin öldüğü veya yaralandığı 28 Eylül olaylarının yargılanmasını organize etmiştir. Doumbouya'nın birkaç yıllık yönetiminin ardından,

bazı önemli reformlara rağmen, ekonomik ve siyasi durum hala karmaşık bir hal almıştır. Bu askeri darbe, bazı eski uygulamaların geride kalacağına inanan Gine halkı tarafından meşrulaştırılmış olsa da ne yazık ki CNRD'nin iki yıllık yönetiminin ardından, sonuçlar hala karışık olmaya devam etmektedir.

Bay Condé'nin yönetimi altında, yolsuzluktan siyasi aktörlerin hapsedilmesine, sosyal dokunun bozulmasından gücün kötüye kullanılmasına, aşırı yetkilere, temel özgürlüklerin kısıtlanmasına ve kurumsal ve ekonomik krizlere kadar pek çok ciddi sorun ortaya çıkmıştır. Ne yazık ki, Condé'den sonra Doumbouya'nın yönetiminin, aynı davranışları ve sistemleri güçlendirmese de yeniden ürettiğini gözlemlemekteyiz: ifade ve basın özgürlüğü tehdit altındadır, medya kısıtlanmıştır, sosyal ve siyasi gösteriler sınırlandırılmıştır, internete erişim neredeyse tamamen kesilmiştir ve takip edilmeyen dosyaların sürekli olarak gündeme getirilmesi (örneğin Servir 224 ve takip edilmeyen kamu hizmeti için işe alımlar gibi) ve diğer bahsedilmeyen sorunlara rağmen gençlere yönelik girişim eksikliği devam etmektedir. Bir halkın eski liderini özlemesi, genellikle yeni liderle ilgili bir sorunun varlığını işaret eder ve bu durum, yaklaşan zorlukların habercisi olabilir. Ülke felç olmuş durumdadır ve Gine halkına en iyisini sunma olasılığı giderek azalmakta, konuşmalar ise boş ve yalancı bir şekilde sürdürülmektedir. Gine'deki mevcut durum, askeri darbelerin sorunları çözmektense daha karmaşık hale getirdiğini savunanların görüşlerini pekiştirmektedir. Sevgili ülkemizin refahı için, geçiş sürecinin yeniden doğru bir şekilde ilerlemesi adına yeni bir hükümet ekibine ihtiyaç vardır.

İki yıl sonra, 2024 yılında yeni memurların işe alımı gerçekleşmiş olsa da, Doumbouya'nın düzeni yeniden sağlamak adına seçimleri organize etmede zorluklar yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu hızla, 2021'deki darbe sırasında verdiği sözleri yerine getiremeyecek gibi görünmektedir. Askeri geçiş süreci şu an itibarıyla tartışmalı bir durumda olup, iktidarda kalmak için gerekli desteği sağlamak amacıyla kampanyalar ve atamalar başlamıştır. Gine halkının Albay Doumbouya'ya yönelik umutlarına rağmen, 05 Eylül 2021 tarihinde Condé rejimini devirmiş olan askeri darbenin vaatlerini yerine getiremediği anlaşılmaktadır. Bugün Gine'deki durum, önceki rejimlerininkine benzemektedir. Gerçekleştirilen tüm askeri darbelerin başarısız

olduğunu ve halk için ıssızlığa yol açtığını belirtmek önemlidir. Bu nedenle, aşağıdaki sayfalarda, yazılı belgelerdeki darbeler ve bunların halk ve Gine'nin siyasi sistemi üzerindeki etkileri üzerine yapılacak bir analiz büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada belirtildiği üzere, Gine'nin 1958'de bağımsızlığını kazanmasından sonra yaşadığı askeri darbeler üzerine yapılan bir incelemenin ardından, bu darbelerin yansımalarını tartışmak, tezimizdeki beklentilerimize yanıt verecek kaynakları kullanarak ele almanın önemli olduğu düşünülmektedir.

3.2.3. Darbelerinin Yazılı Belgelere Yansıması

Gine'deki askeri darbeler, sadece Gine'de değil, Batı Afrika'daki komşu ülkelerde de sosyo-ekonomik ve güvenlik istikrarı üzerinde olumsuz etkiler yaratarak demokrasiye ciddi bir meydan okuma teşkil etmektedir. Ulusal düzeyde, bu darbeler Gine'deki anayasal düzenin ciddi şekilde bozulmasına yol açmıştır. Ülkede daha önce yaşanan askeri darbeler ve mevcut bağlam göz önünde bulundurulduğunda, darbecilerin insan hakları ihlalleri işleme riski belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu darbelerin sonuçları, alt bölgedeki siyasi yönetim eksikliklerini gözler önüne sererken, ordunun, bölgedeki ülkelerin siyasi yaşamına daha fazla müdahale etme eğiliminde olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, bu olaylar Gine ile komşuları arasındaki ticareti aksatabilir ve özellikle çiftçi nüfusu üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bunun yanı sıra, söz konusu darbeler, ECOWAS'ın erken uyarı ve müdahale mekanizmalarının etkinliği ile üye devletlerin bu tür darbeleri önceden engelleme ve darbenin liderlerine uygun şekilde karşılık verme istekliliği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır (WANEP, 2021: 3).

Az gelişmiş ülkelerde askeri darbeler sıklıkla birbirini takip etmekte ve siyasi iktidarın sürekli olarak gasp edilmesiyle kronik bir istikrarsızlık durumu yaratmaktadır. Bu durum, askeri aygıtın sivil iktidarın aleyhine baskın bir güç haline gelmesine ve siyasi ile sosyal sorunların çözümünde askeri aygıtın giderek daha fazla marjinalleşmesine yol açmaktadır. Askeri darbelerin arkasındaki gerçek nedenler, ulusal krizlerden siyasi boşluklara, kültürel ve siyasi geleneklere kadar geniş bir yelpazeye yayılabilir. Gine örneğinde, ordu, koşullar ne olursa olsun kendisini siyasi

sistemin tek garantörü olarak görmektedir. Herhangi bir askeri darbe durumunda, darbecilerin başlıca hedefi, doğru ya da yanlış, önceki rejimin aşırılıklarının simgesi olarak gördükleri anayasadır. Bu sebeple, bir sonraki emre kadar geçişi yönetmek amacıyla geçici bir anayasal düzen oluşturulmaktadır. Ancak, siyasi durum çoğunlukla çalkantılı kalmaya devam etmektedir. Darbe, hukuk düzeninin temeli ve kamu güçleri dengesini belirleyen ilke olarak anayasanın ortadan kaldırılmasına neden olmaktadır. Bu durum, siyasi iktidarın temellerini kaybetmesine yol açmaktadır. Dahası, bir dış tehdit olarak orduya karşılık anayasa yargıçları çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Gine'de seçim hileleri ve anayasanın partizan bir şekilde değiştirilmesi, darbelerin önemli tetikleyicileridir.

Her askeri müdahale, ülkeyi sürekli bir döngüye sokarak demokratik ilerlemeyi sorgulamakta ve siyasi istikrarı zedelemektedir. Sonuçta, bu durum, ülkeyi, ordunun sürekli tehditi ve hükümetin birçok üyesinin anti-demokratik tutumları altında, aynı sürecin tekrarlandığı bir noktaya geri götürmektedir. Askeri darbeler, her zaman farklı şiddet biçimlerini tetikleyerek, devletin ve ait olduğu alt bölgenin hatta kıtasal düzeyde daha geniş güvenlik endişelerini gündeme getirmektedir. Ayrıca, bu darbeler, ortaya çıkan krizlerin, kıtadaki durumu daha da kötüleştirebilecek isyancı ve ayrılıkçı hareketlerin doğmasına zemin hazırlamasına neden olmaktadır. Bu tür darbeler, kronik bir istikrarsızlık kaynağı oldukları için uluslararası barış ve güvenlik açısından ciddi bir tehdit teşkil etmektedir (Koumassi, 2015: 49).

Darbeden sonra, Camara, devletin temel özelliklerine ilişkin on maddelik kısa ve öz bir değerlendirme hazırlamıştır. Bu değerlendirmede, kamu gelirlerinde önemli kayıplara yol açan kötüye kullanılan vergi muafiyeti uygulamaları, döviz sıkıntısı nedeniyle kötü yönetilen büyük bir dış borç, eski ve modası geçmiş kamu yönetimi nedeniyle daha da kötüleşen kronik genç işsizliği, yaygın yolsuzluk ve kamu fonlarının önemli ölçüde zimmete geçirilmesi gibi sorunlar öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, 10 Ocak 2009 tarihinde Gine'deki durumu ele almak amacıyla düzenlenen ECOWAS Devlet ve Hükümet Başkanları Olağanüstü Zirvesi'nde, cunta tarafından atanan sivil Başbakan Kabiné Komara, Conté hükümetlerinin başarısızlıklarını vurgulayarak bu gözlemleri doğrulamış ve kendi görüşüne göre ordunun müdahalesini haklı

çıkarmıştır. Bir rejimden askeri bir rejime geçiş, benzer şekilde aynı sorunları ortaya koymaktadır. General Conté'den Yüzbaşı Camara'ya kadar tüm liderler darbe yoluyla iktidara gelmiş ve Gine'deki siyasi durumu daha da kötüleştirmiştir. Bu durum, yoksulluk, kurumsal kriz, insan hakları ihlalleri, mali kötü yönetim ve askeri baskı gibi olumsuz sonuçlarla kendini göstermiştir (BBC NEWS, 2021).

CNRD'nin iktidara gelmesinden bu yana, Gine savunma ve güvenlik güçlerinden firar olarak yorumlanabilecek birçok ayrılma gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, organize suçlar, toplumsal çatışmalar, suç kalıntıları ve kontrolsüz zanaatkar altın arama gibi mevcut güvenlik sorunları, geçiş sürecinde arka planda kalmış gibi görünmektedir. Gine'deki altına hücum, sosyal uyum, çevre, eğitim sistemi ve yerel kalkınma açısından sayısız olumsuz sonuç doğurmuş ve bu sektörün kontrolünü daha da zorlaştırmıştır. Ayrıca, bu sektör üzerindeki kontrol eksikliği, özellikle Mali sınırında, sınır ötesi organize suçlar tarafından istismar edilen paralel bir ekonominin gelişmesini teşvik edebilir.

Farklı topluluklar arasındaki gerilimlerin yanı sıra, zanaatkarlık ve endüstriyel altın arama arasındaki zorlu birliktelik, özellikle silahların mevcudiyetinin şiddet kullanımını teşvik edebileceği bir bağlamda, Gine'deki istikrara yönelik riskler oluşturmaktadır. Bu olguların sosyal uyum üzerindeki olumsuz etkisi göz önünde bulundurulduğunda, mevcut liderliğin, ülkede istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir demokratik uygulamaları teşvik etmek için güvenlik sorunlarına özel bir önem vermesi gerekmektedir. Kamu maliyesinin yönetimi, Gine Cumhuriyeti'nde yönetişimin önemli bir yönüdür. CNRD, kamu harcamaları konusunda açık bir iletişimde bulunmayarak, ulusal maliyenin yönetiminde belli bir şeffaflığı sürdürmektedir. Kimlikleri ve rolleri büyük ölçüde bilinmeyen üyelerine ödenen toplam ve bireysel maaşlar hala belirsizliğini korumaktadır (IPSS, 2022: 11).

Bu şeffaflık eksikliği, CNRD'nin Eylül 2021'de iktidara geldiğinde verdiği şeffaflık taahhütleriyle çelişmektedir. Cuntanın kamu işlerine dair iletişim eksiklikleri, satın alma gücü giderek kötüleşen halkın öfkesini daha da artırma potansiyeline sahiptir.

3.2.4. Darbelerinin Halka Yansıması

Gine'nin yaşadığı tüm askeri darbeler, halkı için büyük bir umutsuzluk kaynağı olmuştur. 1984'teki askeri darbeden 2008 ve 2021'deki darbeler de dahil olmak üzere, bu darbeler Gine halkını karanlık bir duruma sürüklemiş ve ordu iktidarı ele geçirdiğinde halkın beslediği umutları yerle bir etmiştir. Başkan Sékou Touré'nin ölümünün ardından Albay Lansana Conté tarafından gerçekleştirilen 1984 darbesi, tüm halkın ordunun iktidarı ele geçirmesinden duyduğu sevinci sokaklarda gösterdiği bir dönemi başlatmıştır. Ancak, Albay Diarra Traoré liderliğindeki darbe girişiminin ardından, Malinkéler ile Soussouslar arasında etnik bir çatışma patlak vermiştir. Conté rejimini devirmeyi amaçlayan bu girişim, birkaç Malinké subayı tarafından planlanmış ve hayata geçirilmiştir. Bu Malinké subaylarının Conté'ye karşı gerçekleştirdiği darbe girişimi, başta Soussouslar ve Gine'deki diğer etnik gruplar olmak üzere halk tarafından etnosentrik bir ihanet olarak algılanmıştır. Conté ile ona en yakın isimlerden biri olan, Nisan-Aralık 1984 arasında kısa bir süre Başbakanlık görevini yürüten Yarbay Traoré arasında, bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Traoré, Temmuz 1985'te başarısız bir darbe girişiminin ardından idam edilmiştir. Conté, bu darbe girişiminden faydalanarak merhum Başkan Touré'nin üvey kardeşi Ismaël Touré (Camp Boiro eski Başsavcısı), Mamadi Keïta, Siaka Touré (Camp Boiro eski komutanı), Moussa Diakité ve Abdoulaye Touré (eski Dışişleri Bakanı) gibi yakın çalışma arkadaşlarını ortadan kaldırmıştır (Somparé, 2013: 456).

Conté'nin rejimi, vatandaşların sahip olabileceği tüm özgürlük alanlarını tamamen ortadan kaldırmamış olsa da Gine'nin siyasi ve sosyal yaşamını bir demokrasi karikatürüne dönüştürmüş ve temel kanunda garanti edilen haklar ile özgürlüklerin ihlali söz konusu olmuştur. 1996'dan bu yana, bir askeri isyanın General Conté'yi devirmek üzere olduğu yıldan itibaren, tüm bağımsız siyasi aktörler, Gine'nin endişe verici bir siyasi gerileme yaşadığını kabul etmektedir. Kolluk kuvvetlerinin ve askerlerin kamuoyuna yönelik müdahaleleri sıkça ciddi "kazalarla" sonuçlanmış ve ülkede yaygın olan cezasızlık kültürünü gözler önüne sermiştir. En ciddi insan hakları ihlallerinden biri, 2000 yılında Conakry'de genç üyelere karşı gerçekleşmiştir. Bu ihlaller, 2001'deki anayasa referandumundan sonra daha da artmış ve General Conté'ye

ömür boyu devlet başkanı olma fırsatını sağlamıştır (Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme, 2024:8).

Aralık 2008'de bir grup asker, Gine'yi uzun yıllar otoriter bir biçimde yöneten Başkan Lansana Conté'nin ölümünün ardından kansız bir darbe gerçekleştirmiştir. Başlangıçta, darbe, insan haklarına daha saygılı bir yönetime geçiş umutlarını artırmıştı. CNDD (Milli Demokrasi ve Kalkınma Konseyi) olarak adlandırılan ve Yüzbaşı Moussa Dadis Camara tarafından yönetilen iktidar grubu, kendisini başkan ilan etmiş ve 2009 yılında hiçbir CNDD üyesinin aday olmayacağı bir seçim sözü vermiştir. Ancak, 2009 yılında Başkan Camara, seçim vaadini geri çekmiştir. Bu gelişme üzerine, muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşları ülke çapında protestolar düzenlemiştir.

28 Eylül 2009 Pazartesi günü, Gine güvenlik güçleri, başkent Conakry'deki 28 Eylül Stadyumu'nda barışçıl bir mitinge katılan on binlerce muhalefet destekçisinin üzerine ateş açmıştır. Öğleden sonra geç saatlere kadar en az 150 Gineli, spor kompleksinin içinde ve çevresinde ölü ya da yaralı olarak yatarken, güvenlik güçleri onlarca kadın ve kız çocuğuna tecavüz etmiştir. Askerler, daha sonra muhalif destekçilerin yoğun olduğu mahallelere girerek cinayet, tecavüz ve yağma gibi başka hak ihlallerinde de bulunmuştur. Ayrıca, onlarca muhalif, ordu ve polis kamplarında keyfi olarak gözaltına alınmış ve çoğu işkence gibi ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmıştır (France24, 2008).

Stadyumdaki şiddet olaylarının ardından güvenlik güçleri, ölü sayısını gizlemek amacıyla organize bir örtbas faaliyeti yürütmüş ve onlarca cesedi stadyum ve hastane morglarından çıkararak toplu mezarlara gömmüştür. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Ekim 2009'da gerçekleştirdiği soruşturma, cinayetler, cinsel saldırılar ve diğer insan hakları ihlallerinin çoğunun, Başkanlık Muhafızları mensupları tarafından işlendiğini ortaya koymuştur. Özellikle, Aralık 2008'deki darbe ile iktidara gelen Gine lideri Yüzbaşı Camara'nın kişisel güvenliğinden sorumlu elit birimin üyeleri bu ihlallerin başlıca sorumluları arasında yer almıştır. Ciddi insan hakları ihlallerinin diğer failleri arasında jandarmalar, polis memurları ve pala ile bıçaklarla silahlanmış sivil giyimli kişiler de bulunmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bu raporu, 28

Eylül günü ve sonrasında gerçekleşen ihlallerin insanlığa karşı suçlar teşkil ettiğini ve faillerin uluslararası hukuk çerçevesinde Gine ya da uluslararası yasal mekanizmalar aracılığıyla hesap vermesi gerektiğini gösteren somut kanıtlar sunmaktadır. Bu bulgular, mağdurlar, stadyumda bulunanlar, kayıp yakınları, şiddete ve hükümetin örtbas çabalarına katılan askerler, sağlık personeli, insani yardım kuruluşlarının temsilcileri, diplomatlar, gazeteciler ve muhalefet liderleri de dahil olmak üzere yaklaşık 240 kişiyle yapılan görüşmelere dayanmaktadır (Human Rights Watch, 2009: 22).

Gine'de 28 Eylül 2009 tarihinde yaşanan katliamın hemen ardından çekilen bu fotoğraf, Conakry'nin ana stadyumunun girişinde yatan kurbanların cesetlerini göstermektedir. 28 Eylül 2009 tarihinde, Gine'nin başkenti Conakry'deki 28 Eylül Stadyumu, trajik bir katliama sahne olmuştur. O gün, binlerce muhalefet yanlısı gösterici, askeri cunta lideri Yüzbaşı Moussa Dadis Camara'nın 2010 yılında yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerine olası adaylığına karşı barışçıl bir protesto düzenlemek için bir araya gelmiştir. Ancak güvenlik güçleri – ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanlığı Muhafızları, polis ve ordu birliklerinden oluşan unsurlar – gösteriyi acımasızca bastırmıştır. İnsan hakları örgütleri ve Birleşmiş Milletler'in raporlarına göre, en az 157 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmış ve 100'den fazla kadın tecavüz ve cinsel şiddete maruz kalmıştır. Birçok ceset hiç bulunamamış, bazıları toplu mezarlara gömülmüş, bazıları ise nehre atılmıştır. Bu katliam, uluslararası alanda büyük bir kınamaya yol açmış, Afrika Birliği, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Fransa ile Amerika Birleşik Devletleri gibi birçok ülke, bu vahşeti sert bir şekilde eleştirmiş ve soruşturma talep etmiştir. Birleşmiş Milletler soruşturma komisyonu, söz konusu olayların insanlığa karşı suç teşkil ettiğine hükmetmiştir.

Resim 4, 2009 yılında Conakry'deki stadyumda gerçekleşen siyasi gösteri sırasında meydana gelen katliamı belgelemektedir. Bu olay, Gine'deki siyasi gerilimlerin bir yansıması olup, özellikle askeri yönetimin halk üzerindeki baskılarının ve gösterilere karşı sert müdahalelerinin bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Stadyumda gerçekleşen katliam, yüzlerce kişinin ölümüne ve çok sayıda kişinin yaralanmasına yol açmış hem ulusal hem de uluslararası alanda büyük tepki toplamıştır. Görsel, Gine'nin

siyasi tarihindeki karanlık bir dönemi simgelerken, aynı zamanda askeri yönetimlerin ülkedeki güvenlik ve insani durum üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu tür bir olay, Gine'deki demokratikleşme sürecinin önündeki engelleri ve askeri yönetimlerin sivil haklar üzerindeki etkilerini gösteren kritik bir dönüm noktasını temsil etmektedir.

Resim 4: 2009 Yılında Conakry'de Stadyumda Gerçekleşen Siyasi Gösteri Sırasında Meydana Gelen Katliam

Kaynak: (Human Rights Watch, 2009).

Bu görüntüler, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne sağlanan video kayıtlarından alınmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından toplanan kanıtlar, 28 Eylül ve sonrasında güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen cinayetler, cinsel saldırılar ve diğer istismar biçimlerinin insanlığa karşı suç teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu eylemlerin yaygın ve sistematik doğası, bunların büyük ölçekli bir şekilde planlanıp koordine edildiğini göstermektedir. Komuta sorumluluğu ilkesi gereği, askeri komutanlar ve yetkili herhangi bir kişi, denetimleri altındaki güçler tarafından işlenen suçlardan sorumlu tutulabilir. Emir verenler de dahil olmak üzere tüm failler, suçların

gizlenmesine veya delillerin yok edilmesine katkıda bulunanlarla birlikte, eylemlerinden dolayı mahkemeler önünde sorumlu tutulmalıdır (Human Rights Watch, 2009: 22).

Resim 5, stadyumda gerçekleşen gösteri sırasında jandarma tarafından gözaltına alınan bir protestocuyu göstermektedir. Bu görsel, gösterilerdeki baskı ve askeri yönetimin, özellikle protesto eden halk üzerindeki sert tutumunu yansıtmaktadır. Gözaltına alınan protestocu, ülkedeki siyasi gerilimlerin ve halkın hükümet karşıtı tutumlarının bir yansıması olarak, güvenlik güçlerinin göstericilere karşı uyguladığı şiddetin somut bir örneğidir. Bu tür görseller, Gine'deki siyasi ortamın zorluğunu ve halkın, özgürlüklerini savunmak adına karşılaştığı engelleri anlamak için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca, protestoculara yönelik bu tür müdahaleler, demokratik hakların kısıtlanması ve temel özgürlüklerin ihlali ile ilgili ciddi endişeleri gündeme getirmektedir.

Resim 5: Stadyumda Gerçekleşen Gösteri Sırasında Jandarma Tarafından Gözaltına Alınan Bir Protestocu

Kaynak: (BBC NEWS, 2009).

Aşağıdaki resimde, 28 Eylül 2009 tarihinde iktidardaki cunta tarafından yasaklanan ve 150'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine yol açan bir gösteri sırasında, Gine polisi başkent Conakry'deki en büyük stadyumun dışında bir göstericiyi tutuklamaktadır.

Gine ordusunun, Yüzbaşı Camara'nın başkanlık seçimlerindeki sözde adaylığına karşı protesto gösterisi yapan vatandaşlara uyguladığı şiddet, oldukça şok edicidir. Tüm bu insanlık dışı şiddetin kurbanı olan genç bir adamın jandarmalar tarafından tutulan görüntüsü, özellikle dikkat çekicidir. Aynı zamanda, gösteriye katılan onlarca kadın, güvenlik güçleri tarafından son derece acımasız bir şekilde cinsel şiddete maruz kalmıştır. Bu kadınlar, bireysel ve toplu tecavüzlerin yanı sıra cop, dipçik, tüfek dipçigi ve süngü gibi çeşitli nesnelerle gerçekleştirilen cinsel saldırılara uğramıştır. En az dört kadın ve kız çocuğu, tecavüz edilerek ya da hemen sonrasında öldürülmüştür. Bir kadın, stadyumun ortasında sırt üstü yatarken, hayatının bağışlanması için yalvarırken, vajinasından vurulmuştur (BBC NEWS, 2009).

Duruşmasız geçen yılların ardından, 28 Eylül duruşmasının düzenlenmesi için CNRD'nin devreye girmesi gerekiyordu. İki yıl süren yargılamanın ardından, failler 31 Temmuz 2024 tarihinde Yargıç Ibrahima Sory 2 Tounkara tarafından mahkûm edilmiş ve eylemleri insanlığa karşı suç olarak nitelendirilmiştir. Claude Pivi, ömür boyu hapis cezasına, Dadis ve Tiegboro 20 yıl hapis cezasına, Aboubacar Toumba Diakité ise diğer suçlularla birlikte 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu davanın yönetimi oldukça takdire şayandır; zira Gine'de ilk kez eski bir başkan, özellikle bir askeri başkan yargılanmış ve mahkûm edilmiştir. Bu durum, mevcut liderlere geçmişte yapılan hatalardan kaçınmaları için güçlü bir mesaj göndermektedir. Darbe, hiçbir zaman Gine'nin sorunlarına çözüm olmamıştır. Başkan Doumbouya, yarın Dadis'in ekibinin 2009'da yaşadığı akıbete uğramak istemiyorsa, ülkeyi yönetme biçimini gözden geçirmelidir (Procès du 28 septembre, 2024).

Gine'deki darbenin liderleri, Condé yönetimindeki "yaygın yolsuzluk, insan haklarına saygı eksikliği ve ekonomik kötü yönetim" nedeniyle ordunun iktidarı ele geçirmekten başka bir seçeneği olmadığı iddiasında bulunmuşlardır. Bu olay, Condé'nin anayasayı değiştirerek kendisine üçüncü bir dönem hakkı tanımasının

ardından, liderliğine karşı yaygın bir sivil huzursuzluğun yaşandığı bir ortamda gerçekleşmiştir. İnsan hakları konusunda ise iyileşmeye dair çok az kanıt bulunmaktadır. Aksine, durum daha da kötüleşmiştir. Mayıs 2022'de askeri cunta, gösterileri süresiz olarak yasaklamış ve ardından ülkenin muhalefet koalisyonunu siyasi gerekçelerle feshederek baskılarını artırmıştır. Cunta ayrıca haber sitelerine ve sosyal ağlara erişimi de kısıtlamaktadır. Bunun yanı sıra, yaşam koşullarında herhangi bir iyileşme sağlanamamıştır. Afrobarometre'nin anketine katılan Ginelilerin yaklaşık üçte ikisi (%66,4), 2021-2023 döneminde yaşam koşullarının kötü veya çok kötü olduğunu belirtirken, bu oran 2019-2021 dönemindeki seviyeye (%65,3) yakın olmuştur (Mo Ibrahim Foundation, 2023: 14). Afrobarometre algı verileri, Burkina Faso, Gine, Mali ve Nijer'de demokrasiye olan desteğin azaldığını ortaya koymaktadır.

3.2.5. Darbelerin Siyasi Sisteme Yansıması

Öncelikle, Gine'nin siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılara dayanabilecek güçlü kurumlardan yoksun olduğu vurgulanmalıdır. Gine, gücün her üç erkini de kontrol eden tek bir kişinin egemenliğinde olan bir ülkedir. Resmî belgelerde yürütme, yargı ve yasama güçleri arasında ayrım olsa da uygulamada bu ayrımın varlığına rastlanmamaktadır. Gine, Fransızca konuşan Afrika ülkeleri arasında 1958 yılında bağımsızlığını kazanan ilk devlettir. Süregelen siyasi istikrarsızlık ve elitlerin yanı sıra devlet memurlarının kültürel dokunulmazlıkları, Gine'yi hukukun üstünlüğü ile yönetilen bir devlet olmaktan uzaklaştırmaktadır. Hatta bazı gözlemciler, ülkeyi tamamen düzensiz bir devlet olarak tanımlamakta tereddüt etmemektedir. Gine ordusu, herhangi bir otoriteye tabi olmaksızın keyfi bir şekilde güç kullanmakta ve sorunların silah zoruyla çözülebileceğine inanmaktadır. Hukukun üstünlüğü, en güçlü bireyin hukukuna dönüşmüştür. Bu bağlamda, Gine düzenli olarak askeri darbelerle sarsılmaktadır. Çeşitli analizlere göre, Gine'deki siyasi iktidar, büyük ölçüde, silah zoruyla iktidarı ele geçirmeye alışmış olan ordu tarafından şekillendirilmektedir (Perspective Monde, 2023). 1958'de bağımsızlığını kazanmasından bu yana, Gine'de demokratik, adil ve şeffaf seçimler gerçekleştirilememiştir; bunun başlıca nedeni de mevcut siyasi rejimlerin uyguladığı baskılar ve engellemeler olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple, ülkenin kapsamlı bir siyasi revizyona ihtiyacı vardır.

İlk Başkan Touré'nin 1984'teki ölümünün ardından Albay Conté, 2008'deki ölümüne kadar iktidarı devralmıştır. Batı Afrika'daki diğer ülkeler, özellikle iç savaşa sürüklenen Fildişi Sahili, Liberya ve Sierra Leone'nin aksine, Gine yaklaşık elli yıl süresince siyasi istikrarı sürdürmeyi başarmıştır. Ardından, genç bir yüzbaşı olan Camara iktidarı ele geçirmiş, ancak yardımcısı "Toumba" lakaplı Aboubacar Sidiki Diakité, 2009 yılında ona suikast girişiminde bulunarak başından vurmuş ve onu ağır şekilde yaralamıştır. Bu olayın hemen sonrasında, Savunma Bakanı ve CNDD'nin ikinci adamı olan General Konaté, ilk demokratik seçimler yapılana kadar geçiş dönemi hükümetinin fiili Başkanı olarak görev almıştır. 2010 yılında, başta Mamadou Cellou Diallo olmak üzere bazı siyasi liderlerin karşı çıkmalarına rağmen, Profesör Alpha Condé seçimle başkan olarak ilan edilmiştir. Condé'nin iki dönemlik başkanlığının ardından, siyasi kriz ve şiddetin gölgesinde geçen tartışmalı bir üçüncü dönemden sonra, Gine Cumhuriyeti 5 Eylül 2021 tarihinde, eski bir Fransız Lejyonu subayı olan Albay Doumbouya liderliğindeki bir askeri cunta tarafından ele geçirilmiştir. Bu askeri darbe, ülkenin başta ekonomik ve siyasi olmak üzere birçok krizle yüzleştiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Birçok Afrika ülkesi gibi, Gine de büyük ölçüde elitlerinin kötü yönetimi sonucu tekrarlayan siyasi istikrarsızlık sorunları yaşamıştır.

Askeri darbe, Batı Afrika'da giderek yaygınlaşan ve siyasetin demokratikleşmesi ile askerileşmesi arasındaki tarihsel gerilimi yeniden alevlendirmiştir. 2000'li yıllardan itibaren yaşanan askeri rejim deneyimleri, birkaç istisna dışında, ayaklanmaların artık generaller tarafından değil, çoğunlukla yüzbaşılar ve bazen de albaylar gibi alt rütbelerdeki askerler tarafından organize edildiğini ortaya koymaktadır. Bu eğilim, ulusal güvenlik aygıtının uyum eksikliğini ve/veya kırılabilirliğini vurgulamaktadır. Gine'nin 1958 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana, ordu ülkenin siyasetine üçüncü kez müdahale etmiştir. Sivil toplum ve siyasi temsilciler geçiş sürecini planlamak üzere bir araya gelirken, yüzeysel bir ulusal birlik hükümeti kavramından ziyade, kurumların inşasına ve hukukun üstünlüğüne saygıya odaklanmanın büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Kanté, 2024).

Orta ve Batı Afrika’da son dönemde yaşanan art arda darbeler (bir yıl içinde Mali’de iki darbe, ardından Çad’da ve şimdi de Gine’de) Afrika’da demokrasinin uygulanabilirliğini sorgulatmamalıdır. Sorun, daha ziyade yozlaşmış yönetim sistemlerinin başarısızlığı, hesap verebilirlik eksikliği ve onlarca yıllık kötü hizmet sunumunda yatmaktadır. Gine, kötü yönetim ve anayasaya aykırı hükümet değişiklikleriyle ilgili belirsizlikleri sistematik bir şekilde ele almalıdır. Bölgesel Ekonomik Topluluklar, üye devletlerinde iktidarın anayasaya aykırı şekilde elinde tutulmasıyla nasıl başa çıkacaklarını önceliklendirmelidir. Darbeleri bir ülkenin siyasi kültüründen çıkarmak için, gücünü kötüye kullanan liderlerin açıkça kınanması ve cezalandırılması gerekmektedir (Zounmenou, 2021: 2-3).

Askeri yönetimin sürdürülmesi, kamu hizmetlerine alımlarda kayırmacı ve etnik temelli politikalarla desteklenmektedir. Gine’nin demokratikleşme süreci boyunca askeri rejim, otoriterliği sembolize etmiştir. Otoriterlik analizlerinde genellikle ihmal edilen ekonomik boyut, otoriterliğin meşrulaştırılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Gine, 1990’larda diğer Afrika ülkeleriyle benzer şekilde bir demokratikleşme süreci başlatmıştır. O dönemde ülke, Touré’nin ölümünden sonra 1984 yılında iktidarı ele geçiren otoriter bir askeri rejimin yönetimi altındaydı. Gine’nin 1990’lardaki geçiş süreci, otoriter rejimin sertleşmesi, tartışmalı seçimlerle karakterize edilen demokrasi eksikliği, susturulmuş muhalefetle siyasi şiddet ve ciddi insan hakları ihlalleri ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Gine’nin demokratik geçiş sürecini başlatmakta gecikmesinin ardında çeşitli faktörler bulunmaktadır (Deme, 2016: 124).

1982 Anayasası’nın 51. maddesine göre: "*Cumhurbaşkanlığının herhangi bir sebeple boşalması halinde, yeni Devlet Başkanı seçilinceye kadar, en çok 45 gün içinde Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmak üzere, ihtilal hükümeti cari işleri yürütmek üzere görevine devam eder*" (Gine Anayasası, 1982). Gine’deki demokratik geçiş süreci, askeri gücün meşruiyetini zorlayarak sağlama çabalarıyla bağlantılı büyük engellerle karşılaşmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen reformlar, esasen yeterince etkin bir şekilde uygulanmadığı için gerçek bir demokratikleşmeye yol açmamıştır. İlk

çok partili cumhurbaşkanlığı seçimleri Aralık 1993'te gerçekleştirilmiş olup, sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4, 1993 yılında Gine'de gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinin sonuçlarını göstermektedir. Bu seçim, Gine'nin modern siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı, çünkü ülke çok partili sistemle yapılan ilk başkanlık seçimlerini gerçekleştirmişti. Seçim sonuçları, özellikle ülkedeki siyasi dengeleri ve güç dinamiklerini yansıtmaktadır.

Tablo 4: 1993 Başkanlık Seçimi Sonuçları

Aday	Siyasi parti	Sonuçlar
Lansana Conté	PUP (Birlik ve İlerleme Partisi)	%50,93
Alpha Condé	RPG (Gine Halkı için Miting)	%19,55
Mamadou Ba	UNR (Yeni Cumhuriyet için Birlik)	%13,37
Siradiou Diallo	UPR (İlerleme ve Yenilenme için Birlik)	%11,86

Kaynak: (İçişleri Bakanlığı Arşivleri, 1993).

Tablo, seçmenlerin oy kullanma oranları, farklı bölgelerdeki sonuçlar ve adayların elde ettiği oy yüzdelerini göstererek, Gine'nin demokratikleşme sürecinde yaşadığı zorlukları ve siyasi istikrarsızlığı daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. 1993 başkanlık seçimlerinde, başkanlık için yarışan adaylar arasında uzun süredir iktidarda olan Başkan Lansana Conté'nin karşısında, muhalefet liderleri de yer alıyordu. Ancak seçimler, şeffaflık ve adillik açısından büyük eleştirilere neden olmuş, seçim sonrası siyasi krizler ve protestolar yaşanmıştır. Seçim sonuçlarının, yalnızca bir partinin galibiyeti değil, aynı zamanda demokratikleşme sürecindeki zorlukları ve ulusal birlik adına karşılaşılan engelleri de gözler önüne serdiği söylenebilir.

Muhalefet, bu seçimlerin sonuçlarına itiraz etmiş ve seçimlerde hile yapıldığını iddia etmiştir. Seçim sürecinin şeffaf olmaması, muhalefetin sürecin başından itibaren, seçmen listelerinin hazırlanmasından seçmen kartlarının dağıtılmasına ve oylamanın yürütülmesine kadar olan aşamalara dahil edilmemesine bağlanmaktadır. Muhalefet, askeri rejimi seçim sürecine saygı göstermeye zorlayacak somut bir kapasiteye sahip

olmaksızın, kendisini sadece kınama ile sınırlamıştır. Gine'de demokrasiye geçiş, ordu ile hükümet arasındaki belirsiz ilişki nedeniyle aksamakta ve bu durum sürecin ilerlemesini engellemektedir. Askeri kurumlar, değişim ve açıklık taleplerini paylaşmakla birlikte, demokrasinin gelişmesi için siyasi yönetimde en azından asgari düzeyde şeffaflık sağlanması gerekmektedir. Ancak, şüpheli uygulamalara dayanan kayırmacı ilişkiler, askeri rejimin merkezinde kök salmış durumdadır. Mevcut askeri rejimden kaynaklanan yüksek düzeydeki siyasi istikrarsızlık ve şiddet kullanımı, demokratik geçiş sürecinin başarısızlığını göstermektedir. Ayrıca, bu durum siyasi liderlerin kınanmasında ve iktidarın ele geçirilmesinde de kendini göstermektedir. Ordu, yönetme becerisine sahip olmamakla birlikte, Gine'de cumhurbaşkanlığından hükümete ve Ulusal Meclis'e kadar tüm Cumhuriyetin siyasi kurumlarında güçlü bir şekilde yer almaktadır. Bu durum, anayasal düzene dönüş için olumlu bir işaret teşkil etmemektedir (Baldé, 2019).

İlk sözde demokratik seçim olan Condé'nin, seçim kurumlarının meşruiyet eksiklikleri ve etnik temele dayalı siyasallaşma ile karakterize edilen seçimler sonucunda 2010 yılında iktidara gelmesi, Gine'nin siyasi tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. İki dönemdir görevde olan Cumhurbaşkanı, mevcut siyasi ve kurumsal kriz ortamında, üçüncü kez aday olabilmek amacıyla anayasada değişiklik yapmıştır. Eylül 2021'de askeri bir cunta aracılığıyla iktidara gelen mevcut hükümet, demokratik normlar çerçevesinin ötesinde faaliyet göstermektedir. Yönetim, yeni bir anayasa hazırlanması, ulusal nüfus sayımı yapılması, seçmen kütüklerinin gözden geçirilmesi ve sonrasında toplumsal, bölgesel, yasama ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin düzenlenmesini amaçlayan kapsamlı bir danışma süreci başlatmak için iddialı bir plan ortaya koymuştur. Ayrıca, devlet fonlarının zimmete geçirilmesine karışan kişilerin yargılanmasına yönelik çalışmalar sürmektedir. Bu süreçler, söz verildiği şekilde Ocak 2025'e kadar başarıyla tamamlanırsa, Gine önemli bir demokratik dönüşüm sürecine girebilir. Ancak, halihazırda yerleşik demokratik usullerin eksikliği ve cuntanın reform gündemini uygulama noktasında kararlılık ve yetki noktasındaki belirsizlikler devam etmektedir (Stiftung 2024: 9).

Askeri darbeler, Gine'nin siyasi yapısı üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmış, demokratik ilkelerin gerilemesine ve otoriter rejimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gine'deki her darbe, hukukun üstünlüğünün sağlanmasında tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun yanı sıra, iç ve dış aktörler, siyasi tercihler ve kurumsal krizler de bu sürecin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Darbeci lider ve CNRD Başkanı Albay Doumbouya, önceki rejimin kötü yönetimi, yolsuzluğu, yoksulluğu ve cumhuriyet kurumlarının manipülasyonuna duyduğu hayal kırıklığını açıkça ifade etmiştir. Anayasayı askıya aldığını ve hükümeti ile birkaç hafta sonra yemin edeceği yüksek mahkeme dışındaki tüm devlet kurumlarını feshettiğini ilan etmiştir. Darbe, hızlı bir şekilde gerçekleşmiş; Condé'nin artan otoriterliğinden ve ülkenin gerilemesinden duyulan rahatsızlık o kadar büyümüştür ki, başkanlık muhafızları dışında hiç kimse Condé'yi desteklemeye hazır olmamıştır. Condé, birkaç ay süren hapisliğin ardından tıbbi gerekçelerle Gine'den ayrılmış ve sonrasında ev hapsine alınmıştır. Birleşmiş Milletler (BM), ECOWAS ve diğer uluslararası kuruluşlar darbeyi kınamış olsalar da, Gine'deki tepki pasif kalmış ve halk, sivil toplum örgütleri ile muhalif siyasi partilerden herhangi bir destek alınmamıştır. Bölgedeki siyasi geçiş dalgasının bir parçası olmasına rağmen, 5 Eylül 2021'de Albay Doumbouya'nın iktidara gelmesine yol açan darbe, komşu ülkelerden farklı bir güvenlik ve siyasi bağlamda gerçekleşmiştir (Zounmenou, 2021: 2-3).

Askeri darbe, kabul edilemez ve yasadışıdır; ancak CNRD tarafından özgürlüklere getirilen kısıtlamalar ve diğer anti-demokratik davranışlara rağmen, Gine'de gerçekleştirilen bazı yararlı reformların kabul edilmesi gerekmektedir. Bu reformlar arasında siyasi partiler reformu, inşaat projelerinin hızlandırılması, yeni devlet memurlarının işe alınması, ordunun yapılandırılması ve emekli devlet memurları da dahil olmak üzere devlet memurları için sağlık sigortasının kolaylaştırılması yer almaktadır. Bununla birlikte, CNRD'nin 5 Eylül 2021'deki darbe sırasında verdiği taahhütlere uygun olarak seçimleri düzenlemesi büyük önem taşımaktadır. Mali ve Burkina Faso'nun aksine, Gine, bir savaşın ya da aşırılık yanlısı silahlı gruplara karşı bir mücadelenin içinde değildir. Dolayısıyla, devrim, yetkililerin güvenliği sağlayamaması veya silahlı iç gerilimler nedeniyle tetiklenmemiştir. Ayrıca, komşularının aksine, Gine, 1958'de Sekou Touré'nin General de Gaulle tarafından

önerilen topluluğa "hayır" demesi nedeniyle Fransa ile hiçbir zaman ayrıcalıklı bir ortaklığa sahip olmamıştır (Vircoulon ve Piers, 2023: 4). Başlangıçta cuntayı desteklemeleri ve darbeyi meşrulaştırmak amacıyla Batı Afrika turuna çıkmalarına rağmen, 2022’de durum tamamen tersine dönmüştür. CNRD, anayasal düzene dönüş için hazırlık yapmak ve yeni bir anayasa ile seçim kanunu hazırlamak yerine, tüm muhalefeti bastırmaya ve kurumları kontrol etmeye odaklanmıştır.

3.3. Mali Örneği

Gine örneğini inceledikten sonra, çalışmamızın göstergeleri doğrultusunda Mali örneğini, özellikle askeri darbe bağlamında ele almak büyük önem taşımaktadır. Gine örneğinde olduğu gibi, Mali'deki incelememiz de bu tezin araştırma odağına uygun olarak gerçekleştirilecektir. Mali örneğini sunarken, ülkenin coğrafi konumu, tarihi, siyaseti ve ekonomisi gibi unsurların ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bir ülkenin derinlemesine incelenmesi, coğrafi konumunun anlaşılmasını zorunlu kılar; bu sayede okuyucular, incelenen konu hakkında daha kapsamlı bir bilgi edinme fırsatına sahip olurlar.

3.3.1. Mali Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Bu bölümde, Mali üzerine yapılan bir sunum, ülkenin bağlamsal çerçevesini, stratejik coğrafyasını, siyasi tarihini, sosyo-ekonomik dinamiklerini ve mevcut zorluklarını (örneğin güvenlik istikrarsızlığı veya siyasi geçişler gibi) vurgulama amacını taşımaktadır. Bu yaklaşım, analizin somut bir gerçeklik temelinde şekillendirilmesine yardımcı olurken, argümanları desteklemek ve çalışmanın uygunluğunu göstermek için spesifik örnekler sunmaktadır. Mali’nin Afrika’daki yeri, Batı Afrika’daki darbeler, etnik çatışmalar ve kalkınma sorunları gibi bölgesel olguları ele almak için de kıyaslama açısından faydalı bir araçtır.

Mali, Batı Afrika’da, Sahel bölgesinde yer alan bir ülkedir. Coğrafi konumu, onu terörizm açısından risk altında olan Burkina Faso gibi bir ülke haline getirmektedir. Ülkenin dinamiklerini anlamak için, sadece tarihsel ve coğrafi boyutlarının değil, aynı zamanda ekonomisinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Stratejik olarak Batı Afrika’nın kalbinde yer alan Mali, ticaret ve kültür

için önemli bir geçiş noktasıdır. Ekosistemlerinin çeşitliliği ve birbirine bağımlılığı hem yaşam tarzlarını hem de ekonomik faaliyetleri etkilemektedir. Tarihsel olarak, Mali, özellikle Mali İmparatorluğu'nun eski gücüyle zengin ve prestijli bir mirasa sahipken; aynı zamanda sömürgeleştirme dönemi ve yakın tarihteki çatışmalar gibi sosyal ve siyasi yapılarını şekillendiren zorluklarla da karşılaşmıştır. Sosyo-ekonomik açıdan, Mali, özellikle tarım ve madencilik sektörlerindeki kaynakları sayesinde çeşitlendirilmiş bir ekonomiye sahip olmakla birlikte, kalkınmayı engelleyen güvensizlik ve kötü yönetim gibi zorluklarla da yüzleşmektedir. Bu bağlamda, bu sunum, ülkenin istikrarı, kalkınması ve yönetimi konularını analiz etmeyi ve bu konularda derinlemesine bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır (Traoré, 2017).

3.3.1.1. Coğrafi Konum

Mali, Batı Afrika'nın merkezinde yer almakta olup, siyah ve beyaz Afrika arasında önemli bir bağlantı oluşturmaktadır. Ülke, oldukça düzensiz bir şekle sahip olup, 1.246.223 km²'lik bir alanı kaplamakta ve kuzeyden güneye 1.500 km, doğudan batıya ise 1.800 km'lik bir mesafeye yayılmaktadır. 2020 yılı itibarıyla nüfusunun 20.933.072 olacağı tahmin edilmektedir. Mali'nin komşu ülkeleriyle toplamda 7.200 km'lik bir kara sınırı bulunmaktadır: kuzeyde Cezayir, doğuda Nijer, batıda Moritanya ve Senegal, güneyde ise Gine, Fildişi Sahili ve Burkina Faso ile kara sınırları vardır (Harita 2). Başkent Bamako, Dakar'a 1.280 km, Conakry'ye 1.000 km, Abidjan'a 1.410 km ve Niamey'e 1.430 km uzaklıktadır. Mali'nin coğrafi konumu, Batı Afrika'da büyük bir stratejik öneme sahiptir. Kıtanın kalbinde yer alması, birçok komşu ülke ile sınır paylaşması ve bu faktörlerin birleşimi, Mali'yi bölgesel bir kavşak noktası haline getirmektedir. Kuzeyde Cezayir, doğuda Nijer, batıda Moritanya ve Senegal ile sınır komşusu olan Mali, güneyde ise Gine, Fildişi Sahili ve Burkina Faso ile kara sınırları paylaşmaktadır. Bu stratejik coğrafi konum, Mali'ye Batı Afrika bölgesindeki ticaret, siyaset ve kültürel alışverişlerde merkezi bir rol sağlamaktadır (Malikuma, 2015).

Aşağıdaki 5 haritada görüldüğü üzere, Mali'ye komşu olan tüm ülkeler, ortak yapısal ve güvenlik sorunları nedeniyle askeri darbeler yaşamıştır. Bölgedeki darbe dalgasını veya bu ülkelere yayılan "virüsü" açıklayan en dikkat çekici husus, bazı

darbelerin hiçbir ikna edici gerekçeye dayanmamış olmasıdır. Mali'nin stratejik ancak son derece istikrarsız bir bölgede yer alan coğrafi konumu, ülkeyi sürekli olarak güvensizliğe, iç gerilimlere ve dış müdahalelere açık hale getirmektedir. Bu durum, sivil kurumların zayıflamasına neden olurken, askeri darbeler için uygun bir zemin oluşturmakta ve krizlere geçici bir çözüm gibi görünse de çoğu zaman altta yatan sorunları daha da derinleştirmektedir.

Harita 5: Afrika'daki Mali Durum ve Harita Analizi

Kaynak: (Malikuma, 2015).

Haritada, Afrika'daki Mali'nin mevcut durumu ve harita analizi üzerine yapılan bir görsel sunumdur. Bu harita, Mali'nin coğrafi ve stratejik konumunu vurgular ve özellikle Sahel bölgesindeki yerini açıkça ortaya koyar. Harita, Mali'nin sınırları, komşu ülkelerle olan ilişkileri, içindeki önemli coğrafi bölgeler ve potansiyel güvenlik tehditlerini gösterir. Ayrıca, harita analizi, Mali'nin ekonomik, kültürel ve stratejik bağlamda Afrika'daki rolünü anlamak için önemli bir araçtır. Mali, özellikle terörizm ve istikrarsızlık gibi sorunlarla yüzleşirken, harita analizi bu tehditlerin coğrafi olarak nasıl yayıldığını ve ülkenin bu tehditlerle nasıl başa çıkmaya çalıştığını gösterir. Aynı zamanda Mali'nin deniz yolu ile bağlantısının olmaması, kara sınırlarının genişliği ve iç bölgelerindeki güvenlik zorlukları gibi faktörler de haritada belirginleşebilir. Bu tür

haritalar, siyasi ve askeri analizlerde, özellikle uluslararası ilişkilerde, Mali'nin durumunu daha iyi anlamak için önemli bir kaynaktır.

Basitçe ifade etmek gerekirse, bu durum bir tür darbe "kıskançlığı" olarak nitelendirilebilir. Mali, Batı Afrika'nın merkezi konumunda yer almakta olup, Cezayir, Nijer, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine ve Senegal ile kara sınırına sahiptir. Bu stratejik konum, ülkeyi ticaret açısından önemli bir geçiş noktası haline getirirken, aynı zamanda kültürel alışverişin teşvik edilmesine olanak sağlamaktadır (Malikuna, 2015).

3.3.1.2. Tarihi Arka Plan

4. ve 16. yüzyıllar arasında, bölge, Sahra ötesi ticarete hâkim olan Gana İmparatorluğu, Mali İmparatorluğu ve Songhai İmparatorluğu gibi güçlü Batı Afrika imparatorluklarının bir parçasıydı. Avrupa'nın 19. yüzyılda Afrika'yı paylaşma sürecinde, bölge Fransız Sömürge İmparatorluğu tarafından Fransız Sudan'ı adı altında sömürgeleştirilmiştir. Mali, Senegal ve Sudan Cumhuriyeti'ni kapsayan Mali Federasyonu'nun dağılmasının ardından, 22 Eylül 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığın ilk on yılı, 1960'tan 1968'e kadar Modibo Keita ve 1968'den 1991'e kadar ise diktatör Moussa Traoré tarafından yönetilen tek partili rejimlerin egemenliğinde geçmiştir. Traoré'nin bir darbe ile devrilmesinin ardından, 1992 yılında çok partili sisteme geçilmiştir. 2012 yılında, hükümetin kuzeydeki Tuareg ayrılıkçıları ile cihatçı gruplar arasındaki iç savaş, ülkeyi sarsmıştır. 2015 yılında ateşkes imzalanmış olsa da düşük yoğunluklu çatışmalar devam etmektedir. Bu dönemde, ülke 2012, 2020 ve 2021 yıllarında olmak üzere on yıl içinde üç darbe yaşamıştır. 2020 ve 2021 darbeleri, Rusya yanlısı bir askeri rejimin kurulmasına yol açmıştır.

3.3.1.3. Ekonomik Durumu

Mali ekonomisi, büyük ölçüde tarıma dayalıdır ve toplam ihracatının yaklaşık %70'ini oluşturan altın ve pamuk ihracatına önemli ölçüde bağımlıdır. Afrika'nın üçüncü büyük altın üreticisi olan Mali, dünya altın fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı özellikle savunmasızdır ve yıllık ortalama 50 ton altın üretmektedir. Mali, 2012

yılından bu yana karşı karşıya kaldığı çok boyutlu krize rağmen, son on yılda %4 civarında bir ortalama ekonomik büyüme oranı ile dikkate değer bir direnç göstermiştir. Bununla birlikte, Mali ekonomisi, düşük gelir düzeyi, sınırlı çeşitlilik ve emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı kırılgan bir yapıya sahiptir. Aşırı yoksulluk oranı, güvenlik krizleri ve pandeminin birleşik etkisi nedeniyle 2021'de %15,9'a yükselmiş ve ardından 2022'de tüketici fiyatlarındaki artış ve zayıf ekonomik büyümenin etkisiyle en savunmasız nüfusun satın alma gücündeki düşüş nedeniyle %19,1'e çıkmıştır (World Bank, 2022).

2012'deki askeri darbe ve kuzey bölgelerinin silahlı gruplar tarafından işgali sonrasında, Mali, istikrarsızlık ve çatışmalarla mücadele etmektedir. 2022'de ticaret hadlerinde görülen keskin bozulma, petrol fiyatlarındaki düşüş ve altın fiyatlarındaki yükseliş ile 2023'te hafıflemiş olsa da bu durum 2022'deki kötü hasat nedeniyle pamuk ihracatındaki düşüş ve ECOWAS yaptırımlarının kaldırılmasının ardından ithalat akışlarındaki toparlanma ile dengelenmiştir. Bu gelişmeler, cari açığın 2023 yılında GSYH'nin %6,8'ine sabitlenmesine yol açarken, dış finansal akışlardaki düşüşün şiddetlenmesine neden olmuştur (Banque Mondiale, 2023).

3.3.2. Mali'deki Hükümet Darbeleri

Mali, 22 Eylül 1960'tan bu yana bağımsızdır. İlk sosyalist rejim, sekiz yıl içinde (1960-1968) otuz dört ulusal şirket ve işletmenin kurulmasından sorumluydu. Bağımsızlığını kazanmasının ardından, Mali, başta Cezayir, Gine-Bissau ve Güney Afrika olmak üzere Afrika'da bağımsızlık mücadelesi veren halkların kurtuluş hareketlerini desteklemiştir. 1968'den itibaren, siyasi tarihinin seyrini değiştiren dört darbe gerçekleşmiştir. Bu darbelerin neredeyse tamamı, başkent Bamako'nun 15 kilometre dışında bulunan Kati kışlasında planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. İlginç bir şekilde, bu darbelerin büyük çoğunluğu salı günü meydana gelmiştir. İlk darbe, 1968 yılında, Teğmen Moussa Traoré'nin liderliğindeki bir grup subayın, Modibo Keita'yı iktidardan uzaklaştırarak diktatörlük kurmasıyla gerçekleşmiştir (Fougere, 2023: 28).

Bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından itibaren, darbeler Mali'nin siyasi tarihinde derin izler bırakmıştır. İlk darbe, 1968 yılında, ülkenin ilk başkanı Modibo

Keïta'nın Teğmen Moussa Traoré'nin liderliğindeki bir grup subay tarafından devrilmesiyle gerçekleşmiştir. Traoré, 1991 yılına kadar süren bir askeri rejim kurmuştur. O yıl, uzun yıllar süren otoriter yönetim ve ekonomik ile sosyal krizlerin ardından, Yarbay Amadou Toumani Touré (ATT), Traoré'yi devirmiş ve Alpha Oumar Konaré'nin seçilmesine olanak sağlayarak III. Cumhuriyet'in kurulmasına zemin hazırlayan demokratik bir geçiş süreci başlatmıştır. Ancak, 2012 yılında, Yüzbaşı Amadou Haya Sanogo'nun Tuareg isyanı ve büyüyen güvenlik krizi karşısında ATT'yi devirerek ülkeyi bir kez daha istikrarsızlığa sürüklemesiyle Mali, yeniden ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu darbe, büyük bir güvenlik krizini tetiklemiş ve ülkenin kuzeyindeki toprakların cihatçı grupların kontrolüne geçmesine yol açmıştır, bu durum 2013'te uluslararası askeri müdahaleyi zorunlu hale getirmiştir. 2020 yılında, Albay Assimi Goïta liderliğindeki bir başka darbe, kötü yönetim ve yolsuzlukla suçlanan Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keïta'yı devirmiştir. Ardından bir siyasi geçiş süreci başlatılmış, ancak 2021 yılında, geçiş sürecindeki sivil liderlerin tutuklanması ve Goïta'nın kendisini başkan ilan etmesiyle bu süreç ikinci bir darbeyle kesintiye uğramıştır. Reform ve seçim vaatlerine rağmen, Mali, kronik istikrarsızlık ve siyasi geleceğine dair birçok belirsizlikle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

3.3.2.1. Mali'de 1968 Darbesi

Fransız Topluluğu'nun (1957-1960) önde gelen Afrikalı siyasetçilerinden biri olan Modibo Keita, yalnızca Mali'nin kurucu cumhurbaşkanı olmakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki diğer ülkelerin bağımsızlık süreçlerinde de önemli bir rol oynamıştır. Topluluğa üyelik için gerçekleştirilen referandumun ardından, Malili elitler, yeni siyasi yapıyı şekillendirmiştir. Bu elitler, Batı Afrika bölgesinde Fransa'nın himayesi altında yetişen sömürgeci elitin soyundan gelmektedir. Keita, Senegal'deki William Ponty Okulu'nda eğitim aldığı yıllardan itibaren, Fransız Afrika'nın kurucu liderlerinden Fildişi Sahili'nin kurucu devlet başkanı Félix Houphouët-Boigny ile yakın bir arkadaşlık ilişkisi kurmuştur. Ayrıca, Fransız Parlamentosu'na 1956 yılında milletvekili olarak giren ve Dördüncü Cumhuriyet'in son kabinelerinde bakan olarak görev yapan iki siyasetçi de William Ponty'nin mezun arkadaşlarıydı. Bazı Batı Afrikalı liderler, özellikle Houphouët-Boigny, bağımsız bir devlet kurma gerekliliğini

vurgularken, Keita mümkün olan her durumda ortak bir devlet kurmayı tercih etmiştir (Clark, 2000: 255).

Keita'nın diplomatik çabaları, tarihsel olarak Mali Krallığı'nın mirasına sahip topraklar üzerinde, Senegal ile birleşerek Mali Federasyonu'nun kurulmasına yol açmıştır. Federasyon Anayasası'na göre, iç işlerinde bağımsız olan bu iki ülke, makroekonomik politika ve dış politika gibi alanlarda ortak hareket edecek ve tek bir merkezi hükümet tarafından yönetilecekti. 1959-1960 yılları arasında bir yıl süren bu deneme, özellikle Fransa'nın isteksiz tutumu nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmış ve Federasyon feshedilmiştir. Kaynakların paylaşımı, yönetimin Afrikalılaştırılması, Fransa ile ilişkiler, ordunun yönetimi ve Senegalli lider Léopold Sédar Senghor'un federasyon başkanlığına adaylığı için Malili desteğin geri çekilmesi gibi konular, anlaşmazlığın merkezine yerleşmiş ve Ağustos 1960'ta bölünmeye neden olmuştur. Federasyonun dağılması, siyasi çatışmaların silahlı çatışmaya dönüşmeden hızla çözülmesini sağlamıştır (Clark, 2000: 256). Bu siyasi çatışmalar, Senegal'in federasyondan hızla çekilmesine yol açmıştır. Mali, 22 Eylül 1960 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Keita'nın liderliği altında ülke, Fransa'dan uzaklaşarak sosyalist bir yönelim benimsemiştir. Kısa bir süre sonra, benzer ideolojileri paylaşan Gine ve Gana, Afrika Devletleri Birliği'ni kurmak amacıyla Mali'ye katılmıştır.

Mali'nin bağımsızlığını kazanmasından sekiz yıl sonra, Başkan Modibo Keita, 19 Kasım 1968'de, Teğmen Moussa Traoré'nin önderliğindeki bir askeri darbe ile devrilmiştir. Ülke, 19 ve 20 Haziran 1968 tarihlerinde Ouolossébougou'da düzenlenen çiftçi gösterilerinde de görüldüğü üzere ekonomik zorluklarla karşı karşıyaydı. Bu çiftçiler, insani yatırım projeleri için dayatılan gönüllü katkı paylarını ve tarımsal ürünlerin pazarlanmasını tekelleştiren bir kuruluşa darı teslim edilmesini protesto ediyorlardı. Bazı göstericiler tutuklanmış olsa da serbest bırakılmalarının ardından hareketleri daha da ivme kazanmıştır. Bu olay, halkın Modibo Keita'nın sosyalist rejiminden duyduğu memnuniyetsizliği açıkça göstermektedir. Beş ay sonra, Teğmen Moussa Traoré, Başkan Keita'yı devirmiştir. Kati Kışlası'ndan on dört askerden oluşan bir grupla, gelecekteki diğer askeri darbelerin başlangıcı olan, kan dökülmeden ve kayıpsız bir şekilde başarıya ulaşan askeri cuntaya liderlik etmiştir. Mali

Radyosu'nda yayımlanan bildirilerde, “özgürlük saatinin geldiği” ve “Keïta'nın diktatörlük rejiminin sona erdiği” duyurulmuştur. Daha önce askeri darbeciler, devrik Cumhurbaşkanı'ndan “sosyalist programından vazgeçmesini ve seçimlerin düzenlenmesini kabul etmesini” talep etmişlerdi. Cumhurbaşkanı ise bunu reddederek şu şekilde cevap vermiştir: “Biz hukukun üstünlüğü ve demokrasi ile yönetilen bir ülkeyiz. Bağımsızlıktan bu yana halkın iradesine saygı duyduk. Sosyalizmi seçen halk olmuştur. Dolayısıyla sosyalizm yalnızca benim tercihim değil, halkın tercihi” (Lo, 2020).

22 Eylül 1960'tan bu yana ülkeyi yöneten Başkan Keïta, askeri bir darbeye devrilmiştir. Ordu, yönetime el koymuş ve ülkenin tüm sınırları geçici olarak kapatılmıştır. Darbe, Radio-Mali'ye yaptığı açıklamada ülkenin "askeri bir yenileme komitesi" tarafından yönetileceğini ilan eden Komutan Traoré tarafından gerçekleştirilmiştir. Moskova'nın bu haberi yayınlaması, darbenin sol eğilimli olduğunu gösteriyor gibi bir izlenim bırakmıştır. Traoré, Radio-Mali mikrofonuna yaptığı açıklamada, "Malililer, diktatörlük rejimi nihayet devrildi ve özgürlük saati geldi" şeklinde konuşmuştur. Ayrıca, askeri kurtuluş komitesi adına konuşan Traoré, serbest seçimler sonucunda ortaya çıkacak yeni bir rejimin yakında ülkeyi yöneteceğini de vurgulamıştır.

Aşağıdaki Resim 6'da darbeyi planlayan askerler arasında, daha sonra Tümgeneral rütbesine terfi eden Teğmen Traoré, Yüzbaşı Yoro Diakhité, Yüzbaşı Mamadou Cissoko, Teğmen Youssouf Traoré ve Teğmen Kissima Doukara yer almaktadır. Darbelerini, ülkenin iktidar partisinin uyguladığı diktatörlük rejiminin baskıları altında olduğu ve bunun ekonomik ve kurumsal bir krizle birleştiği gerekçesiyle meşrulaştırmışlardır. Bu askerler, Mali'yi kurtarmak için müdahalenin zorunlu olduğunu savunmuşlardır. Huntington'un teorisine göre, bu tür bir askeri darbe, devletin bütünlüğünü korumayı amaçlayan bir "koruyucu darbe" olarak tanımlanmaktadır. 1968 yılında, Mali'nin bağımsızlığından sadece sekiz yıl sonra gerçekleşen askeri darbe, ülkenin siyasi tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Bu darbe, Mali'nin ilk Cumhurbaşkanı Modibo Keita'nın bir grup asker tarafından devrilmesiyle gerçekleşmiştir. Darbe, Mali'nin erken dönemdeki siyasi istikrarsızlığını

ve bağımsızlık sonrası karşılaşılan yönetsel zorlukları gözler önüne sererken, aynı zamanda Afrika'daki genç bağımsız devletlerin karşılaştığı zorlukları da simgeler. Görsel, dönemin askeri liderlerinin ve halkın tepkilerini yansıtırken, askeri müdahalelerin toplumsal ve siyasi etkilerini anlamada önemli bir kaynak oluşturur. Bu tür görseller, askeri darbenin ardından Mali'deki askeri yönetimlerin nasıl iktidara geldiğini ve bu değişimin sonraki yıllarda ülkenin iç yapısında hangi dönüşümlere yol açtığını incelemek açısından değer taşır.

Resim 6: Mali'nin Bağımsızlığından Sekiz Yıl Sonra, Bir Grup Asker Modibo Keita'yı Devirdi (1968)

Kaynak: (BBC NEW, 2020).

Bu tür görseller, askeri darbenin ardından Mali'deki askeri yönetimlerin iktidara gelişini ve bu süreçte yaşanan toplumsal, siyasi ve ekonomik değişimleri anlamada önemli bir rol oynar. Görsel materyaller, özellikle askeri darbenin hemen sonrasındaki dönemdeki halk tepkilerini, askeri liderlerin tutumlarını ve bu değişimlerin ülkenin yönetim yapısındaki uzun vadeli etkilerini incelemek için değerli birer kaynaktır.

1968 yılında bir darbe ile iktidarı ele geçiren Başkan Traoré, 23 yıl sonra, 1991'de aynı yöntemle görevden alınmıştır. Hükümetinin ilk yıllarında, Mali Halkının

Demokratik Birliği (UDPM) adlı tek parti kurulmuş ve karşılaşılan ciddi ekonomik krizler, halk arasında şiddetli protestolara yol açmıştır. Bu protestolar, 1980'lerin sonlarına doğru hız kazanmıştır. Sürekli tekrarlayan kuraklık dönemleri, kalıcı ekonomik krizler ve Batı Afrika'da çok partili sistem bağlamında artan demokrasi talepleri, halkın hoşnutsuzluğunu derinleştirmiştir. Sendika ve öğrenci grevleri, Mali'deki günlük yaşamı ciddi şekilde etkilemiş ve felce uğratmıştır. Tek partili askeri rejim, demokrasiye yönelik tüm talepleri şiddetle bastırmış, bu da toplumsal huzursuzluğu artırmıştır. Ülkedeki bu devam eden krizler, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açarak, Malili vatandaşlar üzerinde artan şiddet ve baskılara sebep olmuştur. 26 Mart 1991 tarihinde, Yarbay Amadou Toumani Touré liderliğindeki bir grup asker tarafından devrilen ve tutuklanan Başkan Traoré, daha sonra yargılanarak 1993 yılında idama mahkûm edilmiştir. Halkın kurtuluşu için bir geçiş komitesi kurulmuş ve UDPM feshedilmiştir. Yeni hükümetin başkanı olarak sivil Soumana Sacko atanmıştır (BBC News, 2020).

3.3.2.2. Mali'de 1991 Darbesi

1980'lerin sonunda Mali'deki protestolar ivme kazanmıştır. Tekrarlayan kuraklık dönemleri, süregeldiği ekonomik kriz ve Batı Afrika'daki çok partili siyaset bağlamında artan demokratik talepler, isyanı körüklemiştir. Sendika ve öğrenci grevleri ülkeyi felç ederken, iktidardaki askeri rejim tüm demokratikleşme girişimlerini şiddetle bastırmıştır. 26 Mart 1991'de Yarbay Touré'nin liderliğindeki bir grup asker, Genel Başkan'ı devirmiş ve ardından tutuklanmıştır. Yargılanan Traoré, 1993 yılında ölüme mahkûm edilmiştir. Halkın kurtuluşu için bir geçiş komitesi kurulmuş ve tek parti olan UDPM feshedilmiştir. Soumana Sacko adında bir sivil, hükümet başkanı olarak atanmıştır (Lo, 2020). Dört ay sonra, bir darbe girişimi başarısız olmuş ve içişleri bakanı 15 Temmuz 1991'de tutuklanmıştır. Yasama seçimleri, Bay Touré'nin söz verdiği gibi 1992 yılında yapılmıştır. Aynı yılın 26 Nisan'ında, Alpha Oumar Konaré, rakibi Tieoule Mamadou Konaté'ye karşı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunu kazanmıştır. Konaré, Mali'de demokrasinin önünü açmış ve 1997'de yeniden seçilerek 2002'de sona eren ikinci bir dönem için görevde kalmıştır. Yerine geçen Touré, 1 Eylül 2001'de ordudan erken

emekli olduktan sonra siyaset sahnesine geri dönmüş ve 2002 başkanlık seçimlerini bağımsız aday olarak %64,35 oyla, sadece %35,65 oy alan rakibi Soumaila Cissé'yi yenerek kazanmıştır (Fougère, 2013: 29).

Konaré, 1997'deki ilk başkanlık döneminin sonunda, tek bir aday olan Mamadou Maribatrou Diaby'nin yarıştığı ilk turda kullanılan oyların %95,9'unu alarak ikinci bir dönem için yeniden başkan seçilmiştir. Bu dönemde ana muhalefet partileri, Nisan 1997 yasama seçimlerinin iptal edilmesini protesto etmek amacıyla seçim sürecine katılmamayı tercih etmiştir. Konaré'nin görev süresi, 1997 genel seçimlerinin düzenlenmesinde karşılaşılan zorluklara rağmen, Mali'de demokrasinin yeniden tesis edilmesi, Tuareglerle olan çatışmanın çözüme kavuşturulması ve ademi merkeziyetçilik tedbirlerinin uygulanmaya konulmasıyla öne çıkmıştır. Ancak, yolsuzluk ve diğer ekonomik zorluklar devam etmiştir (MaliDemain, 2010). 2002 yılında, başkanlık dönemlerinin sayısını beş yıla sınırlayan Mali anayasasına uyarak, ikinci bir dönemle toplamda on yıl iktidarda kalmıştır. Touré, 2002'de seçilen Cumhurbaşkanı olarak onun yerine geçmiştir. Touré, 1991-1992'de Traoré rejiminin devrilmesinin ardından, iktidarı sivillere devretmeden önce geçiş döneminde cumhurbaşkanlığı yapmıştır. İkinci döneminin bitimine iki ay kala, Touré, 21 Mart 2012'yi 22 Mart 2012'ye bağlayan gece Kati'den bir grup asker tarafından devrilmiştir.

3.3.2.3. Mali'de 2012 Darbesi

Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Batı Afrika ülkesi Mali Cumhuriyeti, tarihsel olarak birçok askeri darbe yaşamıştır. 21 Mart 2012 tarihinde, Yüzbaşı Amadou Sanogo ve askerleri, Mali Başkanlık Sarayı'nı kuşatarak ülkenin kontrolünü ele geçirdiklerini ilan etmişlerdir. 2012 yılındaki askeri darbenin başlıca sebepleri arasında, hükümetin kuzey eyaletlerindeki (Kidal, Gao ve Timbuktu) Tuareg isyanıyla mücadele eden orduya yeterli desteği sağlamaması, yoksulluğun artması ve bir dizi yolsuzluk skandalı yer almaktadır. Bu bağlamda, 2012 darbesi, bölgesel gelişmelerin şiddetlendirdiği iç çatışmalar ve kötü yönetimin tetikleyici faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, eski Libya lideri Muammer Kaddafi'nin devrilmesi ve Arap Baharı'nın etkisiyle ortaya çıkan kitlesel hareketlerin damgasını vurduğu bir dönemde, Libya'dan güney Mali'ye askeri araç, silah ve mühimmat akışının, Tuareg gruplarının

ayrılıkçı faaliyetlerini körüklediği anlaşılmaktadır. Merkezi hükümet ile kuzeyli ayrılıkçılar arasındaki gerilim, orduyu zayıflatmış ve askerlerin gösterilere yönelmesine yol açmıştır. Bu gösteriler kısa süre içinde isyana dönüşmüş ve neticede askeri darbe meydana gelmiştir (Yiğit, 2023: 447).

Mart 2012'deki darbenin ardından, Mali'nin üç ana bölgesi isyancıların eline geçmiştir. Eski bir isyancı olan Albay Binbaşı Gamou tarafından yönetilen Kidal garnizonu, 30 Mart 2012'de direniş göstermeden teslim olmuştur. Gamou, tek bir kurşun dahi atmadan kasabanın teslim edilmesini müzakere etmiş ve isyancılarla ittifak kurmuştur. Bu olay, Cezayir Anlaşması'nın sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Aynı gün, Gao, hızla isyancıların işgali altına girmiştir. Silahlı kuvvetler ve güvenlik güçleri, kasabaya sızmayı başaran isyancılar tarafından saldırıya uğramıştır. İsyancılar, Gao'ya silahsız olarak gelmiş ve geceyi burada geçirmiştir; silahlarını ise iç ittifaklar aracılığıyla temin etmişlerdir. 30 Mart sabahı askeri depoya yapılan saldırının, isyancıların önceki geceyi yakındaki bir camide geçirdiği yönünde raporlar bulunmaktadır. Darbenin hemen ardından Gao'daki paraşüt komandoları çatışmaya girmeyi reddetmiş ve Bamako'ya geri dönmüştür (Cserkits, 2020: 23).

Sanogo, fiili devlet başkanı olarak aldığı ilk tedbirler arasında anayasayı ve bazı kurumların faaliyetlerini askıya almak, sokağa çıkma yasağı ilan etmek ve sınırları kapatmak gibi önlemler yer almıştır. Darbe, Amadou Toumani Touré'nin 2012 Tuareg isyanını kötü yönetmesi gerekçesiyle savunulmuş olsa da Mali ordusu, Sanogo'nun iktidara gelmesinin ardından sadece on gün içinde bölgesel başkentler olan Kidal, Gao ve Timbuktu'nun kontrolünü kaybetmiştir. ECOWAS'ın baskısı altında, Burkina Faso'da, ECOWAS himayesinde Cumhurbaşkanı Blaise Compaoré tarafından müzakere edilen bir anlaşma imzalanmış ve Sanogo'nun iktidarı, seçimler yapılana kadar geçici olarak Cumhurbaşkanlığı'na devretmesi kararlaştırılmıştır. İbrahim Boubacar Keïta'nın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, Sanogo, onurlu bir şekilde emekli olmasını teşvik etmek amacıyla 14 Ağustos 2013'te dört yıldızlı generalliğe terfi ettirilmiştir. Ancak, Keïta'nın göreve başlamasından hemen önce, 28 Ağustos 2013'te Sanogo, askeri reform komitesi başkanlığından alınmıştır. Sanogo, 27

Kasım 2013'te tutuklanmış ve Mali ordusu içindeki rakiplerinin kaçırılması ve kaybolmasında suç ortaklığı yapmakla suçlanmıştır (Zevounou, 2022: 19).

Mali'de, 22 Mart 2012 tarihinde askeri bir darbe gerçekleşmiş ve Cumhurbaşkanı Touré görevden alınmıştır. O tarihten itibaren, ülke, terörist grupların belirli bölgelerde kontrolü ele geçirmesi sonucu sürekli bir cihatçı tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Fransa liderliğindeki uluslararası koalisyon tarafından 2013 yılından itibaren kısmen geri püskürtülse de Mali hala cihatçı gruplara karşı savunmasız kalmakta ve ülke süregelen bir istikrarsızlık içinde kalmaktadır. Mali'deki siyasi istikrarsızlık ve El Kaide bağlantılı grupların faaliyetlerine karşı, 2013 yılında Serval Operasyonu'nu başlatan Fransa, 2014 yılında Barkhane Operasyonu'nu başlatarak birliklerini Moritanya, Çad, Nijer ve Burkina Faso'da konuşlandırmıştır. Ancak, bu ülkelerdeki güvenlik sorunlarını çözmekte yetersiz kalan Fransız güçleri, kademeli olarak geri çekilmiş ve geçtiğimiz yıl Nijer'e yeniden konuşlandırılmıştır. Afrika'daki çabalarına rağmen, binlerce askeriyle etnik çatışmaları, isyanları ve terörist faaliyetleri engelleyemeyen Fransa'nın yanı sıra, Rusya'nın bölgedeki varlığı da krizi daha da derinleştirmektedir (Cserkits, 2020: 25).

Cumhurbaşkanı Keïta, 2013 yılından bu yana cihatçı grupların gerçekleştirdiği şiddet olayları, ekonomik kriz ve ailesine ayrıcalıklı muamele yapıldığı iddiaları gibi, rejim içindeki yolsuzluk iddiaları nedeniyle eleştiriler altında kalmıştır. Muhalefet lideri Soumaïla Cissé'nin bir şiddet olayı sırasında kaçırılması ve 29 Mart ile 19 Nisan'da yapılan parlamento seçimlerinin gerilimli bir atmosferde gerçekleşmesi, Keïta yönetiminin otoritesini daha da sarsmıştır. Protestolara ve tırmanan gerilime rağmen, Başkan Keïta'nın partisi olan Mali için Ralli, seçimlerde zafer ilan ederek halk arasındaki hoşnutsuzluğu daha da körüklemiştir. Muhalif grupların koalisyonu olan 5 Haziran Hareketi-Mali Yurtsever Güçleri Mitingi, Keïta'nın istifasını talep ederek geniş çaplı gösterilere ve bazı ölümlere yol açmıştır (Perspective Monde, 2023).

ECOWAS'ın krize arabuluculuk etme çabaları başarısız olmuştur. 18 Ağustos 2020'de askerler Cumhurbaşkanı Keïta, Başbakan Boubou Cissé ve diğer hükümet yetkililerini tutuklamış, Cumhurbaşkanı Keïta televizyondan istifasını ve Ulusal Meclis'in feshedildiğini duyurmuştur. Ardından, başkent Bamako'ya yaklaşık on

kilometre mesafede bulunan Kati'deki Soundiata-Keïta askeri kampına götürülmüştür. Ordunun müdahalesi, birçok ülke ve uluslararası örgüt tarafından kınanmış ve Keïta'nın serbest bırakılması ile anayasal düzenin yeniden tesisi talep edilmiştir. Mali'de Albay Assimi Goita liderliğinde Halkın Kurtuluşu için Ulusal Komite (CNSP) kurulmuş ve Goita, askeri bir yetkili tarafından yönetilecek ve üç yıl süreceği öngörülen bir geçiş organının oluşturulmasını teklif etmiştir. Bu geçici yönetim, seçimler yoluyla sivil yönetime geçişi sağlamayı amaçlamaktadır. Goita ayrıca, tüm uluslararası anlaşmalara uyulacağı konusunda güvence vermiştir. ECOWAS'ın cunta ile görüşmelerde bulunma çabalarına rağmen, bölgesel blok Mali'ye karşı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır (Centre d'études stratégiques de l'Afrique, 2020).

ECOWAS, geçiş süreci konusunda Mali askeri yetkilileriyle bir anlaşmaya varmakta başarısız olmuştur. Mali'ye uygulanan yaptırımlara rağmen, geçiş süreci her seferinde ECOWAS'ın kontrolünden çıkıyormuş gibi görünmektedir. Şu ana kadar, ECOWAS ile Mali arasındaki ilişkiler belirsizliğini korumaktadır. Aslında, Mali, başta Burkina Faso ve Nijer olmak üzere, askeri geçiş rejimleriyle yönetilen diğer Sahel ülkeleriyle ittifak kurmak amacıyla bu bölgesel örgütten çekilmiştir.

3.3.2.4. Mali'de 2020 ve 2021 Darbesi

Mali'de 2020 ve 2021 yıllarında yaşanan askeri darbeler, ülkede siyasi istikrarsızlığın hâkim olduğu bir dönemi işaret etmektedir. 18 Ağustos 2020'de, Mali Silahlı Kuvvetleri üyeleri tarafından gerçekleştirilen darbe, Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keïta'nın görevden alınmasına yol açtı. Bu darbe, halk ile ordu arasındaki yolsuzluk, kötü yönetim ve güvensizlik ortamının yanı sıra, Fransa gibi dış aktörlerin müdahalesi nedeniyle ortaya çıkan geniş çaplı hoşnutsuzluktan kaynaklanmıştır. Keïta, istifaya zorlanmış, hükümet ve Ulusal Meclis feshedilmiştir. Albay Assimi Goita liderliğindeki Halkın Kurtuluşu için Ulusal Komite (CNSP), geçiş hükümetinin kontrolünü ele almıştır (Zevounou, 2022: 19).

24 Mayıs 2021'de, o sırada geçici hükümetin Başkan Yardımcısı olan Albay Assimi Goita tarafından gerçekleştirilen bir başka darbe, ordu tarafından tutuklanan geçici Cumhurbaşkanı Bah Ndaw ve Başbakan Moctar Ouane'nin istifaya

zorlanması ardından gerçekleşmiştir. Goïta, bu darbeyi, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı, geçiş dönemine dair anayasal düzeni ihlal edecek şekilde hükümet değişikliği konusunda kendisine danışmamakla suçlayarak gerekçelendirmiştir. Söz konusu darbeler, başta Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Afrika Birliği (AFB) olmak üzere uluslararası düzeyde geniş çaplı kınamalara yol açmış ve Mali'nin uluslararası kurumlarla olan ilişkilerini zedeleyerek ülkeye yaptırımlar uygulanmasına neden olmuştur. Bu olaylar, aynı zamanda Mali'nin geleceğine ilişkin belirsizlikleri derinleştirmiştir.

Aşağıdaki Resim 7'de gösterildiği üzere, bu askeri darbe, İmam Mahmoud Dicko liderliğindeki 5 Haziran Hareketi-Yurtsever Güçler Mitingi (M5-RFP) tarafından başlatılan ve yaklaşık dört ay süren bir muhalefet döneminin sonunu işaret etmektedir. Bu muhalefet grubu, M5-RFP içindeki çeşitli muhalif unsurları bir araya getirerek, mart ayında yapılan yasama seçimlerinin tartışmalı sonuçlarına karşılık olarak Cumhurbaşkanı Keita ve Başbakan Boubou Cissé'nin istifasını talep etmiştir.

Resim 7: M5-RFP, Cumhurbaşkanı Keita'nın istifası için dört aydan uzun bir süre boyunca düzenlenen protestolara öncülük etmiştir.

Kaynak: (BBC NEW AFRIQUE, 2020).

M5-RFP hareketinin, Cumhurbaşkanı Keita'nın istifasını talep eden dört aydan uzun süren protestoları nasıl organize ettiğini ve bu süreçteki önemli rolünü görselleştirmektedir. M5-RFP, Mali'deki siyasi kriz sırasında halkın geniş bir kesiminin desteğini kazanmış ve Keita'nın yönetimini devirmeyi amaçlayan gösterilere öncülük etmiştir. Bu görsel, hareketin gücünü, halkın tepkilerini ve ülkenin demokratik süreçlerindeki gerilimleri anlamada önemli bir kaynak oluşturur.

Ancak talepler, hızla yolsuzluk ve kötü yönetim suçlamalarını da içerecek şekilde gelişmiştir. Darbe öncesinde, Mali'deki krizi yatıştırmaya yönelik bölgesel girişimler başarısız olmuş, temmuz ayı başında en az 11 protestocunun vurularak öldürülmesinin ardından, göstericiler, ECOWAS'ın birlik hükümeti kurulması çağrısını reddetmiştir. Mali'deki askeri darbenin başlangıç noktası haline gelen Kati'deki iki askeri kampta silah sesleri duyulmuştur. Bir isyan olduğuna dair raporlar bulunmasına rağmen, birkaç saat sonra Keita rejiminden bazı kilit isimlerin tutuklandığı bildirilmiştir. Askeri cunta, darbenin sorumluluğunu üstlenmiş ve sözcüsü, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkan Yardımcısı Albay Ismaël Wagué tarafından yapılan bir açıklamada, bir geçiş hükümeti kurma niyetini beyan etmiştir. Malililer, darbenin arkasındaki isimleri ilk kez görmüş oldular (BBC NEWS AFRIQUE, 2020). Albay Wagué'nin yanı sıra, tamamı Kati'den olan albaylar Assimi Goïta, Malick Diaw ve Sadio Camara, Keita'nın istifaya zorlanmasının başlıca kışkırtıcılarıdır. Malililer, "artan güvensizlik ve kötü yönetim" sonrasında umutlarını kaybettiklerini ifade etmektedirler. Cunta tarafından ilan edilen geçiş dönemi şartı, orduya, ülkenin siyasi işlerinde merkezi bir rol vermeye devam etmektedir. Özellikle bu şart, cuntaya yalnızca yargı dokunulmazlığı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda anayasa üzerindeki üstünlüğünü ve cuntanın geçiş hükümetindeki gelecekteki yerini de güvence altına almaktadır (Jeune Afrique, 2020).

Aşağıdaki resimde, darbecilerin sivil hükümeti devirdikten sonra Mali ulusal televizyonunda yaptıkları açıklamayı göstermektedir. Jeune Afrique gazetesi tarafından YouTube'da yayımlanan bu görüntüde, CNSP üyeleri 19 Ağustos 2020 tarihinde televizyonda yayımlanan bir konuşma sırasında yer almaktadır. Soldan sağa doğru: Modibo Koné, Assimi Goïta, Ismaël Wagué, Malick Diaw, Sadio Camara. Bu

askerler, Mali'nin başkenti Bamako'ya birkaç kilometre mesafede bulunan Kati askeri üssünden gelmektedir. Ordudaki albay, yüzbaşı ve teğmen rütbesindeki subayların çoğu, geçiş dönemi başkanı Assim Göita'nın liderliğinde bir darbe girişiminde bulunmuştur.

Resim 8: 2020'de Mali'deki Askeri Darbenin Kışkırtıcılarından Gelen İlk Açıklanması

Kaynak: (Jeune Afrique, 2020).

2020'de Mali'deki askeri darbenin kışkırtıcılarından gelen ilk açıklamanın görsel bir temsildir. Bu açıklama, askeri darbenin ardında yatan gerekçeleri ve darbenin ilk aşamalarındaki tutumu yansıtmaktadır. Darbenin liderleri, hükümetin zayıflığını ve ülkenin güvenlik sorunlarını çözme konusundaki başarısızlıklarını vurgulamışlardır. Görsel, askeri yönetimin halk ve uluslararası toplulukla olan ilk etkileşimini, açıklamaların içeriğini ve bu açıklamaların ardından meydana gelen toplumsal ve siyasi değişimleri anlamak için önemli bir kaynaktır.

Askeri darbelere, genellikle askeri cuntanın iktidarın geçici olacağına dair açıklamaları eşlik eder. Askeri yönetimler, yeni rejimlerini geçici bir yönetim olarak sunar ve sivil yönetim yeniden tesis edilene kadar ülkeyi denetlemek ve düzeni sağlamakla yetinmeyi taahhüt ederler. Söz konusu fotoğraf, Mali askeri cuntası üyelerinin iktidarı ele geçirdikten sonra, niyetlerini açıklamak ve rejimlerinin süresiyle

ilgili halk arasında oluşabilecek endişeleri gidermek amacıyla iletişim kurdukları kritik bir anı yansıtmaktadır (Jeune Afrique, 2020).

Darbeciler tarafından yayımlanan açıklamaya göre (CNSP, 2020): *"Bizler, Halkın Kurtuluşu Ulusal Komitesi (CNSP) bünyesinde birleşen yurtsever güçler olarak, devletin ve kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla halk ve tarih önünde sorumluluklarımızı üstlenmeye karar verdik. İktidar talep etmiyoruz, ancak Mali'nin güçlü kurumlarla donatılabilmesi için makul bir zaman diliminde genel seçimlerin düzenlenmesini mümkün kılacak şekilde ülkede istikrar talep ediyoruz"* (Jeune Afrique, 2020).

Bir askeri darbe gerçekleştiğinde, yeni yönetici kadroları genellikle istikrarı ve refahı yeniden tesis etme sözü verirler. Ancak, bu tür darbelerin sonuçları çoğu zaman öngörülebilir ve benzer şekilde gerçekleşir: istikrarsızlık devam eder, halk olumsuz etkilenir ve başka bir darbe olasılığı artar. Kurumların son derece profesyonelleşmesi, rejimlerin devrilme olasılığını önemli ölçüde azaltır. Darbeleri önlemek amacıyla askeri eğitimin şart olduğu aşikârdır. En yetkin askeri liderler, liyakate dayalı bir terfi sistemi ile en yüksek mevkilerde görevlendirilir. Tüm branşlar ve kademeler, etik değerler konusunda eğitilerek askerlerin bilinçli ve sorumlu kararlar almaları sağlanır. Genel bir kural olarak, darbeler kesintinin yedi günden fazla sürmesi halinde başarılı kabul edilir. Ancak bazı uzmanlar, darbecilerin en az bir ay iktidarda kalması gerektiğini savunmaktadır. Her durumda, son on yılda Afrika'da gerçekleşen darbelerin neredeyse yarısının başarılı olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Bu olgu, kıtadaki son rejim değişiklikleriyle de devam etmiştir (Bakayoko, 2018).

Mali'de, 2020 yılı içinde iki darbe olmuştur. 18 Ağustos'ta eski Başkan Keïta, kendisini iktidara getiren bir ayaklanma ile devrilmiştir. Keïta'nın istifasının ardından, 25 Eylül'de Bah N'Daw ve yardımcısı, darbe lideri Assimi Goïta'nın başkan ve başkan yardımcısı olarak yemin etmesiyle geçiş dönemi başlamıştır. 24 Mayıs 2021'de, hükümet, kabine değişikliği talep eden ve Geçiş Konseyi Başkanı Bah N'Daw ile Başbakan Muctar Ouane'yi tutuklayan ordu tarafından devrilmiştir. Darbenin arkasındaki isim olan Assimi Goïta, 7 Haziran 2021'de yemin ederek cumhurbaşkanı olmuştur. 2020 darbesi sonrasında kurulan hükümet devrildiğinde, Fransa

Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, ikinci darbeyi kabul edilemez olarak nitelendirmiş ve bunu "darbe içinde darbe" olarak tanımlamıştır. Cumhurbaşkanlığı Goïta'ya geri dönerken, 10 Haziran 2021'de Fransa Cumhurbaşkanı, Mayıs 2021 darbesinden sonra askıya alınan Mali güçleriyle ortak operasyonlara yeniden başlanmadan önce Sahel'deki Fransız askeri varlığının azaltıldığını duyurmuştur (Le Monde Diplomatique, 2020).

Mali'ye komşu ECOWAS ülkelerinin sınırlarının kapatılmasına yol açan yaptırımlar uygulanmıştır. Müzakereler sonucunda, N'Daw liderliğinde "anayasal düzeni" yeniden tesis etmekle görevli sivil bir geçiş hükümeti kurulmuştur. Mevcut durum, Mayıs 2021'de gerçekleşen yeni bir darbeden kaynaklanmaktadır. Olumsuz tepkilere rağmen, yeni yetkililer, kurucu hükümete geçişi kolaylaştırmak amacıyla Şubat 2024'te cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağını ilan etmiştir. Batı Afrika'daki askeri darbe dalgasının arkasında, sivil yetkililerin kötü yönetimi ve yolsuzluk gibi bir dizi faktör bulunmaktadır. Mali'deki 2020 ve 2021 yıllarındaki darbeler öncesinde, güvenliğin kötüleşmesi ve sorumluluğun azalması önemli bir etken olmuştur. 2012'den bu yana Mali'de üç darbe ve bir karşı darbe girişimi yaşanmıştır. Bunlardan en sonuncusu Mayıs 2021'de gerçekleşmiş ve Devlet Başkanı Bah N'Daw görevden alınarak yerine askeri bir hükümet kurulmuştur. Askeri hükümet, darbenin ana gerekçesi olarak süregelen güvenlik endişelerini göstermiştir.

IIAG (International Index of African Governance), Mali'nin son on yılda genel yönetiminde -3,3 puanlık bir düşüş kaydettiğini göstermektedir. Bu düşüş, 2017'den önce başlamış olsa da son beş yılda hızlanmıştır. Bu durum, kötüleşen güvenlik durumu ve azalan siyasi özgürlükler çerçevesinde 2021 darbesinden önce gerçekleşmiştir. Kategorik olarak, Mali, 2012 ve 2017 yılları arasında güvenlik ve hukukun üstünlüğü (-1,6) ile katılım, haklar ve kapsayıcılık (-2,9) alanlarında hafif düşüşler yaşamıştır. Ancak bu düşüşlerin hızı, son beş yılda belirgin bir şekilde artmıştır. Güvenlik ve hukukun üstünlüğü kategorisi (-7,3), 2017'den bu yana en fazla gerileyen kategori olmuş ve önceki beş yılın beş katı oranında kötüleşmiştir. Katılım, haklar ve kapsayıcılık kategorisinde de (-3,9) kötüleşme hızının arttığı gözlemlenmiştir (IIAG, 2021: 11).

Bu aşağıdaki endeks, darbelerin uyarı işaretlerini belirlemek için ekonomik, siyasi, sosyal ve güvenlik durumu gibi unsurları bir araya getiren bir araçtır. Bu unsurlar, halk ve ordu arasındaki memnuniyetsizliğe yol açan faktörler hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Darbelerin incelenmesi, yalnızca duyduklarımız veya gözlemlerimizle sınırlı kalmamalıdır; gerçek bir yargıya varabilmek için tüm tetikleyici parametreler dikkatle göz önünde bulundurulmalıdır. Mali'deki askeri darbelerden önce, ülke kuzeydeki cihatçı saldırılar, siyasi ve dini gösteriler, halk arasında artan Fransız karşıtlığı ve ordu içindeki bölünmeler nedeniyle hem ekonomik hem de güvenlik açısından son derece endişe verici bir durumda idi. Bu faktörler önemli olmakla birlikte, Mali'yi etkileyen sorunların yalnızca bir kısmını temsil etmektedir.

Tablo 5: Mali'de En Çok Gerileyen Göstergeler (2017-2021).

Alt Kategori	Gösterge	2021 Puan		Eğilim	2021 Sıra	Afrika Ortalama Puan 2021	Afrika Ortalama eğilim (2017-2021)
Kamu Yönetimi	Sivil Kayıt	250		-50.0	50	61.8	+1.4
Güvenlik ve Emniyet	Sivillere Karşı Şiddetin Olmaması	20.0		-44.7	47	70.5	-5.9
Katılım	Demokratik Seçimler	10.3		-42.7	48	38.3	-5.4
Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık	Hükümet Üzerinde Uygunsuz Etki Bulunmaması	23.0		-35.5	39	39.7	-3.8
Altyapı	Nakliye ve Posta Ağı	10.2		-19.7	48	26.8	-4.8

Kaynak: (IIAG, 2021: 11).

Güvenlik ve Kamu Güvenliği alt kategorisinde, sivillere yönelik şiddetin azalması (-44,7), özellikle isyancı gruplar ve milisler tarafından sivillere yönelik saldırılardaki artış nedeniyle 2017 yılından bu yana Mali'de en belirgin düşüşü gösteren gösterge olmuştur. Katılım alt kategorisindeki düşüşte ise, 2021'deki darbeden etkilenmiş olması muhtemel olan Demokratik Seçimler (-42,7) göstergesi etkili olmuştur. 2017 yılından bu yana Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık alt

kategorisindeki düşüşte, 2012 ve 2017 yılları arasında (+27,9) önemli bir iyileşme göstermiş olan hükümet üzerindeki usulsüz etkinin olmaması (-35,5) göstergesinde yaşanan büyük düşüşler etkili olmuştur. Alt kategoriler incelendiğinde, 2017'den itibaren en büyük düşüş Katılım (-16,3) kategorisinde görülürken, bunu sırasıyla Emniyet ve Kamu Güvenliği (-12,1) ve Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık (-11,5) kategorileri takip etmektedir. Son beş yılda kamu güvenliği ve emniyeti alanındaki kötüleşme oranı, 2017 öncesi döneme kıyasla neredeyse iki katına çıkmıştır. 2017'den bu yana hiçbir ülke, Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık alanında Mali'den daha büyük bir düşüş yaşamamıştır (IIAG, 2021: 11).

2017-2021 döneminde, IIAG Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık alt kategorisinde hiçbir ülke, Mali'den daha fazla gerilememiştir. Mali'nin bu alandaki düşüşü, ülkede artan siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk ve demokratik gerilemelerle ilişkilendirilmiştir. Özellikle 2020 ve 2021 yıllarında yaşanan askeri darbeler, hükümetin hesap verebilirliğini ve şeffaflığını olumsuz etkilemiştir. IIAG, Afrika ülkelerinin yönetim performansını değerlendiren kapsamlı bir endekstir ve "Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık" alt kategorisi, hükümetlerin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiğini ölçmektedir. Bu bağlamda, Mali'nin yaşadığı gerileme, ülkenin demokratik kurumlarının zayıflaması ve kamu yönetiminde şeffaflığın azalmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Mayıs 2021'deki askeri darbenin ardından Malili yetkililer, Fransa ile olan bağlarını kopararak Rusya'yı ana askeri müttefikleri olarak belirlemişlerdir. Bu stratejik değişikliğin amacı, halk desteğini artırmak ve on yıldır kötüleşen güvenlik koşullarının ardından ülke için yeni bir umut yaratmaktır. Moskova ile kurdukları bu ortaklık, ülkenin savunma ihtiyaçlarını karşılamak için askeri teçhizat edinme sürecinin daha kolay hale gelmesi gerektiği gerekçesiyle savunulmaktadır. Ocak 2022'de uygulanan yaptırımların, aynı yılın temmuz ayında ECOWAS tarafından kısmen kaldırılmasına rağmen, Mali'nin bazı komşuları ve Batılı ortaklarıyla ilişkileri gergin ve hatta çatışmalı bir biçimde devam etmektedir. Seçim takvimine uyulması ve anayasal düzene geri dönülmesiyle bağlantılı gerginliklere ek olarak, Mali'nin Fransa'dan ayrılma ve özellikle Kremlin ile bağlantılı Rus güvenlik şirketi Wagner

aracılığıyla Rusya'yı askeri ortak olarak tercih etme kararı, ilişkilerin daha da gerginleşmesine yol açmıştır (International Crisis Group, 2023: 2).

Bu bağlamda, Malili yetkililer, Rusya'yı cihatçı gruplarla mücadelede daha uygun, güvenilir ve pragmatik bir ortak olarak değerlendirmektedir. Rusya'nın hızla askeri teçhizat edinme olanağı sunduğuna ve sahadaki operasyonlar için doğrudan destek sağladığına inanmaktadırlar. Ancak, Rusya'nın desteğinin, güvenlik durumunu iyileştirmedeki etkinliği henüz kanıtlanmış değildir.

Mali, son aylarda özellikle ülkenin merkezinde geniş çaplı operasyonlar düzenlemiş olmasına rağmen, elde edilen sonuçlar karışık kalmaya devam etmektedir. Savunma ve güvenlik güçlerinin, Fransız desteği olmaksızın karmaşık operasyonları yürütme kabiliyetine sahip olmalarına rağmen, özellikle ülkenin merkezinde ve kuzeydoğusunda cihatçı saldırıların devam etmesi ile sivilleri etkileyen ciddi olaylar, istikrarsız bir güvenlik durumuna işaret etmektedir. Bu durum, yetkililerin zafer söylemleriyle belirgin bir tezat oluşturmaktadır. Mali, Rusya ile stratejik ve askeri bir ortaklık kurarak, özellikle Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından gergin bir jeopolitik bağlamda kendisini uluslararası sahnede izole etme riskiyle karşı karşıyadır. Bu durum, büyük güçler arasında bir rekabete yol açabilir. Bu bağlamda, bazı uzmanlar, 2020 ve 2021 yıllarındaki askeri darbelerin kısmen halkın ve ordunun Fransa'ya karşı duyduğu hoşnutsuzluktan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Mali'nin siyasi geçiş süreci dört ana zorlukla karşı karşıyadır: cezasızlıkla mücadele, güvenlik operasyonlarının uluslararası ortaklarla koordinasyonunun geliştirilmesi, kurumsal reformların uygulanması ve ülke genelinde özgür ve şeffaf seçimlerin düzenlenmesi (International Crisis Group, 2023: 5).

Ulusal düzeyde, Ağustos 2020'de bir darbenin ardından kurulan geçiş hükümeti ve Mayıs 2021'de anayasa ihlaliyle gerçekleşen ikinci hükümet değişikliği, siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Bu aşamada, bu çalkantıların çatışmanın dinamikleri üzerindeki etkisini değerlendirmek zordur. Son siyasi gelişmeler, devlet yetkililerinin bulunmadıkları bölgelerde yeniden konuşlandırılmasını ve Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'nın uygulanmasını tehlikeye atmakla tehdit etmektedir. Cumhurbaşkanı Goïta, iktidara bir darbeyle gelmesinin ardından, Mali'deki durumu değiştirmemiş gibi

görülmektedir. Siyasi çalkantılar ve derinleşen güvenlik krizi, düzenli olarak Mali basınında manşetlerde yer almaktadır. Ekonomik açıdan, ülke, birkaç aylık uluslararası yaptırımların ciddi etkisiyle kalıcı zorluklarla karşı karşıya kalmış ve yaygın enflasyon ile işaretlenmiştir. Goïta'nın, iktidara geldikten sonra sözünü tutmadığı da dikkat çeken bir husustur. Ülke, demokrasiye dönüş yolunda zorluklar yaşamaktadır. Siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanmış, siyasi gösteriler kısıtlanmış, propaganda devletin bir aracı haline gelmiş ve siyasi mahkumların sayısı artmıştır. Yeni bir anayasa kabul edilmesine rağmen, anayasal düzene dönüş takvimi defalarca ertelenmiştir (Bensimon ve Morgane, 2021).

Çoğu zaman, silahlı kuvvetler, sosyal sorunlarla başa çıkma kapasitesinden yoksundur. Bir darbe gerçekleştiğinde, genellikle mevcut sorunları çözmek yerine daha da kötüleştirme eğilimindedirler. Ordu, demokratik yollarla seçilmiş bir hükümeti devirerek sivil yönetimi ortadan kaldırdığında, askeri liderliğin gayri meşru olarak kabul edilmesi muhtemeldir. Araştırmalar, askeri rejimlerin diğer yönetim biçimlerine kıyasla daha baskıcı bir yaklaşım benimseme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Darbelerin bir ülke üzerinde karmaşık ve uzun vadeli sonuçları olabilir. Ekonomik ve diplomatik ilişkiler darbe tarafından değiştirilebilir ve bazı durumlarda, uzun süreli istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluğa yol açabilir.

1968'den günümüze kadar Mali'de gerçekleşen darbeler adım adım sıralandıktan sonra, çalışmamızın sonraki bölümlerinde bu darbelerle ilgili belgelerin analizi ve söz konusu darbelerin halkın yaşamı ile Mali'nin siyasi sistemi üzerindeki etkilerine odaklanılacaktır.

3.3.3. Darbelerinin Yazılı Belgelere Yansıması

Eskiden Fransız Sudan'ı olarak bilinen Mali, 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığın ardından gelen otuz yıl, tek parti rejiminin egemenliğinde geçmiştir. Mali'nin ilk hükümeti sosyalist bir yapıya sahip olup, ülkenin ilk başkanı Modibo Keita (1960-1968) tarafından yönetilmiştir. Keita, kendi kendine yeten bir ekonomi kurmayı, Afrikalı kadroları eğitmeyi ve ulusal bir kültür oluşturmayı amaçlayan iddialı bir ulusal kalkınma programını hayata geçirmiştir.

Önemli ekonomik ve sosyal ilerlemelere rağmen, Keita'nın hükümeti, çiftçiler, ordu ve tüccarlar gibi geniş halk kesimlerini giderek dışlamıştır. 1968 yılında Keita rejimi, bir grup asker tarafından devrilmiş ve bu olay halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Ardından gelen on yıl boyunca, Mali, Teğmen Moussa Traoré'nin önderliğindeki Ulusal Kurtuluş için Askeri Komite (CMLN) despotik yönetimi altında kalmıştır. Traoré, 1970'lerin sonlarına doğru Mali Demokratik Halk Birliği (UDPM) adıyla ikinci bir tek parti sistemini kurmuştur (Amselle, 1978: 631-634).

Traoré dönemi, ekonominin kademeli olarak liberalleşmesi, sivil özgürlüklerin azalması ve hükümet yetkilileri ile memurlar arasında yaygın yolsuzlukla karakterize edilmiştir. 1991 baharında, öğrenciler, sendika temsilcileri ve kadınlar gibi nüfusun çeşitli grupları, Traoré'nin ülkeyi çok partili sisteme ve serbest seçimlere açmayı reddetmesi karşısında grevler düzenlemeye başlamıştır. Orduya, göstericilerin üzerine ateş açma emri verildiğinde, birçok asker muhalif güçlere katılmıştır. Traoré yönetimi, 26 Mart 1991'de Albay Amadou Toumani Touré liderliğindeki bir askeri darbe ile sona ermiştir. Sonraki on dört ay boyunca, Touré ve Halkın Kurtuluşu için Geçiş Komitesi (CTSP), demokrasiye geçiş için ulusal bir konferans düzenleyerek ilk çok partili seçimleri organize etmek amacıyla bir dizi temel adım atmıştır. Ocak 1992'de yeni bir anayasa kabul edilerek Mali'nin Üçüncü Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır. İlk demokratik seçimlerde Alpha Oumar Konaré Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Konaré'nin ikinci dönemi Haziran 2002'de sona ermiş ve ardından Amadou Toumani Touré Mali Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Bagayogo, 1999: 32-33).

Görev süresinin bitimine bir yıl kala, Başkan Touré, Mart 2012'de Bamako'da bir askeri darbe ile devrilmiştir. Darbe, o dönemde tanınmayan bir ordu yüzbaşı olan Amadou Sanogo'nun iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Sanogo ve yandaşları, iktidarı ele geçirmelerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

Mali, jeopolitik konumu ve doğal kaynakları nedeniyle tarihsel olarak her zaman stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bu önemin bir sonucu olarak uzun süre sömürge yönetimi altında kalmış ve birçok çatışma ile krize sahne olmuştur. Bağımsızlık sonrasında yaşanan siyasi istikrarsızlık ve sömürge döneminden kalan zayıf kurumlar, ülkenin kalkınmasını engellemiş ve müreffeh bir devlet olarak algısını

olumsuz yönde etkilemiştir. Kuzey Mali'deki isyan hareketleri, ülkenin etnik çeşitliliğinin ve Mali tarihindeki temel çatışma kaynaklarından biri olan sömürge döneminde belirlenen sınırların bir sonucudur (Bakayoko, 2018).

1968-2021 yılları arasında Mali'de yaşanan askeri darbeler ve bu darbelerin ardından gelen geçiş süreçleri, ülke siyasetini yeniden şekillendirmiş ve bölgedeki diğer sorunlu devletler için bir referans noktası olmuştur. Darbelerin, siyasi istikrarı bozucu niteliği göz önüne alındığında, ülkeler bu tür olayların sonuçları hakkında sıklıkla ciddi endişeler dile getirmektedir. Bu durum, özellikle Mali gibi derin iç çatışmaların yaşandığı ülkeler için geçerlidir. Bu nedenle, geçiş dönemi boyunca demokratik usullere sıkı bir şekilde riayet edilmesi ve mümkün olan durumlarda yetkilerin hızla sivil yönetime devredilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, terörist faaliyetlerin şiddetlenmesi ve siyasi istikrarsızlık bağlamında halihazırda gizli olan iç çatışmaların yeniden alevlenmesi riski söz konusu olabilir (Uçar, 2023).

Gözlemlerime göre, Mali, zayıf kurumları nedeniyle askeri darbelerle karşı karşıya kalmaya devam edecektir. Coğrafi konumu, kötü yönetimi ve etnik, dini ve bölgesel çatışmalar nedeniyle ülke, güvensizlik ve yoksullukla mücadele etmektedir. Buna ek olarak, ordu siyasallaşmış ve ülkenin kuzeyindeki cihatçılara karşı etkili bir şekilde savaşacak yeterlilikte eğitilmiş değildir. Sürekli olarak yaşanan askeri darbeler, Mali'nin tarihsel olarak karşılaştığı zorluklara kalıcı bir çözüm sunmadığını ortaya koymaktadır. Bugüne kadar beş askeri darbe gerçekleşmiş olsa da, bu zorluklar yıllar içinde değişmeden devam etmiştir. Bu sorunları çözebilmek için, Mali halkının iyiliği adına sağlam ve hesap verebilir kurumlar inşa edilerek, kötü yönetim gibi temel sorunların ele alınması büyük bir öneme sahiptir.

Mali, Sanogo'nun 2012'deki darbesinden neredeyse on yıl sonra, bir yıldan kısa bir süre içinde iki askeri darbe yaşamıştır. İlk darbe, 18 Ağustos 2020'de askerler tarafından gerçekleştirilmiş ve Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keïta devrilmiştir. Mali ordusunun yönetime el koyması, 18 Ağustos'ta uluslararası toplum (ECOWAS, BM, AFB, AB, Fransa ve ABD) tarafından kınanmış ve anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi ile Cumhurbaşkanı, Başbakan ve tutuklanan diğer siyasi figürlerin serbest bırakılması çağrısında bulunulmuştur. On sekiz ay sürmesi beklenen geçiş dönemi, ilk

dokuz ayında siviller ve ordu arasındaki gerginlikler ile siyasi tabanın kırılabilirliğiyle damgasını vurmuştur (Touré, 2023: 32).

24 Mayıs 2021'de gerçekleşen ikinci askeri darbe, ordunun gücünü pekiştirirken, aynı zamanda yeni bir belirsizlik dönemini de beraberinde getirmiştir. Mayıs 2021 darbesinin ardından, öncelikle ülkenin tamamen çökmesini engellemekle ilgilenen Mali'nin ana ortakları, geçiş sürecinin seyrini etkilemeye çalışmış, ancak bu çabalar sınırlı başarı sağlamıştır. Askeri yönetimin tamamen ele geçirilmesinden kaçınmak için nispeten başarılı bir baskı uygulamaya çalışırken, öncelikleri 2015 barış anlaşmasının uygulanmasını hızlandırmak ve on sekiz aylık hızlı bir geçişi teşvik etmek olmuştur. Binlerce yabancı askerin varlığına ve ülkenin bağıışçılara olan bağıımlılığına rağmen, uluslararası ortaklar, Mali'de erdemli bir yönetim değıışikliğıinin temellerini atma konusunda sivil yetkilileri desteklemekte başarısız olmuştur (International Crisis Group, 2021: 5).

Uluslararası toplum, bu darbelerden sorumlu bazı subaylara uygulanan ağır yaptırımlara rağmen, Mali'deki tekrarlayan darbeleri önlemede hiçbir zaman başarılı olamamıştır. Anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi için yeni ve etkin alternatifler geliştirilmesi gerekmektedir. Mali'deki askeri darbenin başarısı, ordunun siyasallaşmasını, bazı muhalefet liderlerinin fırsatçılığını ve olası Rus müdahalesini gizlemektedir. Darbeden sorumlu olanların siyasetteki rollerine devam etmelerine izin verilmesi veya muhaliflerin güç kazanmak amacıyla nüfuzlarını kullanmaları, meşru hükümetleri devirmeye yönelik yeni girişimlerin teşvik edilmesine yol açabilir.

3.3.4. Darbelerinin Halka Yansıması

Diğer ülkelerde olduğu gibi, Mali'deki askeri darbeler de keyfi tutuklamalar, uzun süreli gözaltılar, işkence ve yargısız infazlar gibi ciddi insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Ayrıca, özgürlüklerin kısıtlanması, siyasi parti faaliyetlerinin yasaklanması ve radyo-televizyon istasyonlarının kapatılması gibi eylemler, güvenlikten ekonomiye kadar Mali halkının günlük yaşamının çeşitli yönlerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Darbe sürecinde ve sonrasında yaşanan bu olaylar, sivil huzursuzluk, rakip gruplar ve dini topluluklar arasındaki çatışmalar ile suç

oranlarında belirgin bir artışa neden olmuştur. Bunun yanı sıra, yabancı yatırımcıların faaliyetlerini azaltması, işletmelerin darbeler sırasında güvensizlik ve şiddet korkusuyla kapanması, işsizliğin kontrolsüz şekilde artması ve para biriminin değer kaybetmesi gibi ekonomik etkiler, birçok Malili'nin yaşam koşullarını olumsuz biçimde etkilemiştir.

1968 yılında yaşanan siyasi krizlerin ardından, Mali'nin ilk Cumhurbaşkanı Modibo Keita, Ulusal Meclisi feshederek kararnamelerle yönetilen bir sistem benimsemiştir. Ancak, 17 Kasım 1968'de askerler tarafından devrilmiş ve Moussa Traoré iktidarı ele geçirerek, vatandaşların hak ve özgürlüklerini kademeli olarak kısıtlayan otoriter bir rejim kurmuştur. Protestolar 1977 yılında başlamış ve Traoré'nin 26 Mart 1991'de bir darbeyle devrilmesine kadar devam etmiştir. Mali halkı, aşırı şiddete maruz kalmış ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Traoré'nin darbesinin ardından, Mali halkı, dayatılan askeri diktatörlükten kurtulma arzusuyla korku ve yoksulluk içinde yaşamaya devam etmiştir (Fougère, 2013).

İki on yıl boyunca, Mali, sömürge sonrası Sahra-altı Afrika'da demokratikleşmenin bir modeli olarak kabul edilmiştir. Ancak 2012 yılında Tuareg isyanı, cihatçı grupların yükselişi ve askeri darbeler, ülkeyi eşi benzeri görülmemiş bir krize sürüklemiştir. Tuareg isyancıları, kuzeydeki toplulukların marjinalleşmesine ve uzlaşma girişimlerinin başarısızlığına dayanarak, Azawad adını verdikleri ve Gao, Kidal, Timbuktu, Ménaka ile Taoudénit bölgelerini içeren bağımsız bir bölge talep etmiş ve Malili orduya saldırmışlardır. Cihatçı gruplar, son on yıldır Mali'nin kuzeyinde konumlanmış ve kendilerini savunmak amacıyla milisler, bu bölgenin kontrolü için savaşımaya başlamışlardır. Bamako'daki hükümetin artan şiddete yanıt verme konusundaki yetersizliği, halkın memnuniyetsizliğini körüklemiş ve Mart 2012'de, Kaptan Amadou Sanogo'nun liderliğindeki bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Buna karşılık, eski sömürge gücü Fransa, Mali hükümetinin talebi üzerine Serval askeri operasyonunu başlatarak, cihatçı grupları hızla kuzeye geri püskürtmüştür. ECOWAS tarafından yürütülen uluslararası bir arabuluculuk sürecinin ardından, Amadou Sanogo, iktidarı sivil geçici Başkan Dioucondou Traoré'ye devretmiş ve Traoré, 2013'teki başkanlık seçimlerine kadar Mali'yi yönetmiştir (Toure, 2023: 48).

2013 seçimlerini, daha önce 1994-2000 arasında Mali'nin başbakanı ve 2002-2007 arasında Parlamento Başkanı olarak görev yapmış olan Ibrahim Boubacar Keïta kazanmıştır. Keïta'nın görev süresi boyunca, Mali'de şiddet artmaya devam etmiştir. Fransız müdahalesinin başlangıçtaki başarısına rağmen, ülkenin hâlâ barıştan uzak olduğu hızla anlaşılmıştır. Tuareg isyancılarının, diğer silahlı devlet dışı aktörlerin, Malili ordu ve cihatçı grupların saldırıları ile topluluklar arası çatışmalar, artan güvensizliğe katkıda bulunmuştur. Malili güçler, İslamcı silahlı grupları desteklemekle suçlanan kişilere yönelik yargısız infazlar, zorla kaybetme, işkence ve keyfi tutuklamalarla suçlanmıştır. El Kaide'ye bağlı Cihatçı Koalisyonu ve Büyük Sahara'daki İslam Devleti (EIGS) gibi cihatçı gruplar ile kendi kendini savunma milisleri, 2020'de zirveye ulaşan şiddet artışına katkı sağlamıştır. 2015'te Mali hükümeti ile iki isyancı grup koalisyonu olan Platform ve Azawad Hareketleri Koalisyonu arasında imzalanan barış anlaşması, temel sorunları çözmede başarısız olmuştur. 2019 yılının sonunda, bu anlaşmada yer alan taahhütlerin yalnızca %20'si yerine getirilmiştir. Mali hükümetinin yolsuzlukla mücadele çabaları, halkın artan hoşnutsuzluğunu hafifletmede başarısız olmuştur, çünkü siyasi elitin önde gelen üyeleri yolsuzluktan faydalanmıştır (Li, Hensing ve Rotmann, 2023: 16-18).

Aynı yıl, Haziran 2020'de, tartışmalı yasama seçimleri ve kitlesel gösteriler gerçekleşti. 18 Ağustos 2020'de, Mali'deki kargaşadan Keïta'yı sorumlu tutan Assimi Goïta liderliğindeki askeri cunta tarafından bir darbe gerçekleştirildi. ECOWAS'ın etkisi altındaki cunta, 18 aylık bir geçiş dönemi öngören bir tüzük imzaladı; ancak reform ve seçim vaatlerini yerine getirmedi. Mali ile uluslararası toplum arasındaki ilişkiler, cuntanın cihatçılarla mücadele için Rus Wagner Grubu'ndan paralı askerler kullanmaya başlamasının ardından kötüleşti. Fransa, Mali'deki askerlerini geri çekerek Barkhane ve Takuba operasyonlarına son verdi. ECOWAS ile yaşanan gerginlikler, ülkeye yönelik yaptırımlara ve ticaret kısıtlamalarına yol açarak, Mali halkının günlük yaşamını olumsuz yönde etkiledi. Mali'nin siyasi tarihini derinden etkileyen askeri darbelerin, Mali halkı üzerinde hala devam eden olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu darbeler, yoksulluk, güvensizlik, kıtlık, şiddet, terörist gruplar tarafından adam kaçıрма, vatandaşlara yönelik saldırılar, özgürlüklerin kısıtlanması,

kötü yönetim, su ve elektriğe erişim eksikliği gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Valadares, 2020).

Mali, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana bir dizi askeri darbe yaşamış ve bu darbelerin ülkenin siyasi tarihi üzerinde derin etkileri olmuştur. En önemli darbe 1968 yılında gerçekleşmiş, bunu 1991, 2012, 2020 ve 2021 yılları izlemiştir. Bu rejim değişiklikleri, sıklıkla siyasi çatışmalar ve yönetim değişikliği talepleriyle tetiklenmiştir. Ülkenin siyasi ve sosyal hayatı, bu olaylarla derinden sarsılmış ve Mali nüfusu üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

3.3.5. Darbelerin Siyasi Sisteme Yansıması

Mali'nin bağımsızlığını kazandığı 22 Eylül 1960 tarihli Anayasa, 1958 tarihli Fransız Anayasası temel alınarak çok partili bir sistem öngörmüştür. Sudan Afrika Demokratik Rallisi Birliği (US-RDA), genç Cumhuriyet'in ana siyasi partisiydi. Ancak rejim, hızla monolitik bir yapıya dönüşmüştür. Resmi olarak birkaç parti mevcut olsa da, siyasi çoğulculuk, US-RDA tarafından benimsenen sosyalist sistemle uyumlu değildi. US-RDA hükümeti, muhalefeti bastırarak, diğer siyasi partileri gösteri yasakları ve keyfi tutuklamalarla susturmuştur. Temmuz 1962'de Mali frangının yaratılmasıyla bağlantılı gelişmelerin ardından, ana rakip parti olan Sosyalist İlerleme Partisi (PSP) liderleri ve iş dünyasının önde gelen isimleri tutuklanarak ülkenin kuzeyindeki çalışma kamplarına gönderilmiştir. Anayasa'da ilan edilen çok partili sistem, muhalefetin bastırıldığı monolitik bir rejime dönüşmüştür. Bu süreç, Mali siyasi sahnesinin kontrolünü ele geçiren askeri cuntanın iktidara gelmesiyle değişmiştir. Ordu, 19 Kasım 1968'deki darbenin ardından, Başkan Modibo Keita'nın rejiminin resmi çoğulculuğuna son vermek ve sosyalist seçeneği yeniden canlandırmak amacıyla iktidarı ele geçirmiştir (Ricard, 2022: 3).

22 Eylül 1960 Anayasası da dâhil olmak üzere Cumhuriyet kurumları feshedilmiş veya askıya alınmıştır. Çok partili sistem için yeni bir umut, 26 Mart 1991 Devrimi ile doğmuştur. Bu tarihten itibaren, monolitik rejimlere karşı mücadele eden Malili demokratlar, 12 Ocak 1992'de yapılan referandumla kabul edilen yeni bir anayasaya sahip olmuşlardır. Giriş bölümünden metnin kendisine kadar 122 maddeden

oluşan bu temel yasa, çok partili sistem, serbest seçimler, kuvvetler ayrılığı, güçlü yargı kurumları, temel hakların güvence altına alınması ve yürütmeyi denetim altına alacak mekanizmalar gibi demokratik ilkelere dayanmıştır (Traoré, 2018: 4).

Mali'deki anayasal ve kurumsal düzenin bozulması, demokratik kurumları zayıflatan ve ülkenin siyasi istikrarını tehdit eden askeri darbelerden kaynaklanmıştır. İktidardaki hükümetin meşruiyeti, siyasi liderlerin ordu tarafından devrilmesi ve değiştirilmesiyle sıkça tehdit altına girmektedir. Toplumu kutuplaştıran, siyasi, etnik, bölgesel ve dini bölünmeleri pekiştiren darbeler nedeniyle Mali'de uzlaşmaya varmak ve demokratik yönetişimi tesis etmek de zorlaşmıştır. Ayrıca, askeri darbe sonrası dönemde, Mali halkının siyasi hakları ve demokratik katılımı büyük ölçüde kısıtlanmıştır.

Mart 1991'de General Traoré rejimini deviren halk ayaklanmasının ardından, askeri personel ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan bir Ulusal Geçiş Komitesi (CTSP) kurulmuştur. Bu komite, bir ulusal konferans düzenleyerek Üçüncü Cumhuriyet için yeni bir Anayasa kabul etmiş ve bir seçim tüzüğü hazırlamıştır. Yeni Anayasa, çok partili sisteme izin vermekte olup, bu durum, bazıları aynı ailenin üyelerinden oluşan çok sayıda siyasi partinin kurulmasına yol açmıştır; aile reisi, çocukları, yeğenleri, kuzenleri, erkek ve kız kardeşleri gibi. Dışlanmış ya da cezalandırılmış olmaktan memnun olmayan bazı siyasetçiler, genellikle intikam almak veya önemli mevkilere gelmek amacıyla kendi partilerini kurmuşlardır. Bu durum, özellikle nüfuzlu siyasetçiler için geçerli olmuştur. 1992'deki ilk çok partili seçimlerde siyaset sahnesinde yalnızca üç büyük parti bulunuyordu (Ricard, 2022: 5).

Bölgesel Yönetim Bakanlığı'nın listesindeki parti sayısı, yüzden fazladır ve bu partilerin çoğu, siyasi ve idari görevlere erişim sağlamak ya da kamu sübvansiyonlarından yararlanmak gibi kişisel çıkarlarla kurulmuştur. Ancak, bu hedeflere ulaşıldığında, aktivistler ve destekçiler genellikle geri planda kalmaktadır. Söz konusu partilerin çoğu, halkı kandırarak kamu işlerinin yönetimine katılmakta ve bu durum, Mali bakanlıkları ve kamu hizmetlerinde kayda değer mali yolsuzluk vakalarına yol açmaktadır. Traoré rejiminin 1991'de yıkılmasından 22 Mart 2012 darbesine kadar geçen süreçte iktidar, özellikle ordu içinde ayrımcılığı teşvik ederek

halkı kandırmaktan asla vazgeçmeyen politikacılar tarafından elinde tutulmuştur. Bu süreçte cepheye sadece mütevazı geçmişe sahip ve deneyimsiz askerler gönderilirken, rütbelere, bazıları Mali'nin kuzeyinde çeşitli kaçakçılık işlerine karışmış olan yozlaşmış üst düzey subaylara verilmiştir. Ayrıca, Mali ordusuna her yıl 6 milyar CFA frankından fazla silah alım bütçesi ayrılmasına rağmen, ülke yaklaşık 20 yıldır hiçbir silah edinmemiştir. Aksine, mevcut cephanelik sökülüp parça parça satılmış ve Mali ordusu kitlesel firarlara maruz kalmıştır. Geçici Savunma Bakanı'na göre, binden fazla asker, isyancılara katılmak üzere firar etmiştir; bunların çoğu daha önce isyancılara katılmış ve birkaç kez firar etmiş olan kişilerdi. Bu durum, Batılı ülkelerden gelen dış etkilerle daha da ağırlaşarak, üst düzey bir iç ihanet teşkil etmektedir (Diawara, 2013: 142-144).

Mali, bağımsızlığından bu yana istikrarsızlık krizleri, hükümet darbeleri ve ülkenin kuzeyindeki isyanlarla karşı karşıya kalmıştır. Suç faaliyetleri, her türlü kaçakçılık, jeopolitik çatışmalar, Libya'daki savaş ve neo-cihatçı hareketlerin etkisi, son dönemde bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Mali devleti, Ocak 2012'den itibaren, kısmen askeri darbeler ve ülke genelinde yaygın güvensizliğin bir sonucu olarak, kısmen de Azawad'ın Kurtuluşu için Ulusal Hareket (MNLA) gibi çeşitli bağımsızlık isyancılarının yanı sıra Batı Afrika'da Birleşme ve Cihat Hareketi (MUJAO), İslami Mağrip El Kaidesi (AQIM) ve Din Savunucuları (ANSAR DINE) gibi narko-terörist grupların müdahaleleri nedeniyle parçalanmış ve çökmüştür (Gologo, 2014).

Bu terörist gruplar, Mali'de siyasi istikrarsızlık ve güvensizlik yaratarak, sivil hükümetin, düzenli olarak askeri darbelerle karşılaşan bir ülkeyi yönetmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca, Mali'nin kuzeyindeki terörist gruplara silah sağlamakla suçlanan yabancı güçler de bu kurumsal krize dahil olmuştur. Darbe, esasen gerçek bir yönetim sorunu ile ilişkilidir. Ancak her iki durumda da ordunun isyanları öngöremediği gözlemlenmiştir, bu da muhtemelen siyasi geçişi organize etmek için tutarlı bir plana sahip olmamalarına yol açmıştır. Mali, karmaşık bir siyasi durumla karşı karşıyadır ve terörist tehditler, ülkenin kuzeyinden merkezine ve hatta güneyine kadar her alanda mevcuttur.

Mali'de halk, siyasi sınıfa olan güvenini büyük ölçüde yitirmiştir. Birçokları için iktidarda askeri bir liderin bulunması, ülke yönetimine belirli bir meşruiyet kazandırıyormuş gibi görünmektedir. Askeri geçiş süreci, genel seçimlerin düzenlenmesini hedeflemektedir; bu da seçim kütüklerinin gözden geçirilmesini ve sistemin, Gana modelini takip ederek tüm seçimlerin gözetiminden sorumlu daimî bir otorite ile reforme edilmesini gerektirecektir. Mali'deki ardışık darbelerin, yozlaşmış ve istikrarsız kurumlar yaratarak siyasi sistemi zayıflattığı göz ardı edilmemelidir. Eğer darbeler, ülkenin sorunlarına gerçek bir çözüm olsaydı, Mali'nin siyasi tarihinde beş darbe meydana gelmezdi. Bu nedenle, kalıcı bir demokrasinin inşası için alternatif yaklaşımların araştırılması elzemdir. İktidardaki ordu, anayasal düzeni yeniden tesis etmek için seçim düzenlemeye isteksiz görünmektedir, bu da Mali'deki siyasi durumu belirsiz bir hale getirmektedir. Her askeri darbenin ardından, Mali demokrasisine dönüş yolunu bulmakta zorlanmaktadır. Gine'de olduğu gibi, bu ülkelerde de demokrasiyi yeniden tesis etmeyi amaçlayan Touré liderliğindeki 1991 askeri darbesi dışında, askeri darbelerin çoğu başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Ahmet, 2022).

10 Mayıs 2024 Cuma günü Bamako'da, Mali'deki güvenlik ve siyasi krize çözüm bulmayı amaçlayan ulusal istişarelere katılan yüzlerce kişi, askeri yönetimin birkaç yıl daha uzatılmasını önermiştir. Ayrıca, cunta lideri Albay Goïta'nın geçiş dönemini sona erdirmek üzere yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmasını tavsiye etmişlerdir. Bu tavsiyeler, "Malililer Arası Diyalog" sonunda açıklanmış ve devlet televizyonunda yayınlanmıştır. 2022 yılında ordu, iki yıllık geçiş döneminin sonunda, seçimlerin ardından Mart 2024'te iktidarı sivillere devretmeyi taahhüt etmiştir. Ancak, 2023 yılında referandumla yeni bir anayasa kabul edilmesine rağmen, bu taahhüdü yerine getirmemiştir. Cunta tarafından atanan Başbakan Choguel Kokalla Maïga, Nisan ayında seçimlerin ancak ülke tamamen istikrara kavuştuktan sonra yapılacağını açıklamıştır. Nisan ayında geçiş hükümeti, ordunun taahhütlerini yerine getirmemesi ve diyalog sürecine yönelik eleştiriler nedeniyle siyasi partilerin faaliyetlerini askıya almıştır. Katılımcılar ayrıca, Albay Goïta ve cuntanın diğer beş önde gelen üyesinin general rütbesine terfi ettirilmesini tavsiye etmişlerdir. Siyasi partilerin kurulması için daha sıkı koşullar getirilmesi, sayılarının azaltılması ve tüm kamu fonlarının ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca, çok sayıda

öz savunma grubu ve milisin dağıtılması çağrısında bulunmuşlardır (Jeune Afrique, 2024).

Ordunun iktidarda olduğu Mali'deki durumun kesin bir siyasi analizi son derece zordur, çünkü hiçbir taahhüt veya zaman çizelgesine saygı gösterilmemektedir. Her gün yeni sorular ortaya çıkmakta ve geçiş sürecinin ilerlemesini engellemektedir. Askeri darbenin motivasyonu, ülkenin sorunlarının çözümünden çok siyasi popülizm gibi görünmektedir. Mali örneğini ayrıntılı olarak tartıştıktan sonra, Burkina Faso'nun siyasi tarihindeki askeri darbelerle ilgili durumunun da incelenmesi faydalı olacaktır.

3.4. Burkina Faso Örneği

Gine ve Mali örneklerini takiben, bu çalışma, Batı Afrika'daki darbe vakalarını incelemek amacıyla Burkina Faso örneğine odaklanacaktır. Bu bağlamda, ülkenin coğrafi, tarihi, siyasi ve ekonomik boyutlarının sunulması büyük önem taşımaktadır. Çalışma, tezin daha iyi anlaşılabilmesi adına, Burkina Faso'nun her bir yönü hakkında derinlemesine bilgi sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, ülkenin coğrafi konumu, Sahel bölgesinde halk arasında kargaşaya yol açan silahlı grupların varlığı ve büyük güçlerin bu ülkelerin kaynaklarına duyduğu ilgi, darbelerin kaynağına dair önemli faktörler olabilir. Bu çalışmada, Burkina Faso örneği detaylı bir şekilde incelenecek ve demokratik ilerlemeyi engelleyen bu olguyu daha iyi anlayabilmek için askeri darbelerle ilişkili tüm faktörler analiz edilecektir.

3.4.1. Burkina Faso Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Bu çalışmada, Burkina Faso'nun coğrafi, tarihi ve ekonomik yapılarının tanıtılması, kalkınmasını etkileyen iç ve dış faktörlerin tam anlamıyla analiz edilmesi için elzemdir. Bu coğrafi, tarihi ve ekonomik çerçeve, ülkenin mevcut zorlukları ile uzun vadeli potansiyelinin kapsamlı bir değerlendirmesini sunarken, aynı zamanda onu bölgesel ve küresel bağlamda daha geniş bir perspektife yerleştirmektedir. Coğrafi konumu, Burkina Faso'yu bölgedeki ticaret ve göç yolları açısından stratejik bir kavşak noktasına dönüştürmektedir. Bu çalışmada, coğrafi konumunun yalnızca komşu ülkelerle olan diplomatik ve ekonomik ilişkileri değil, aynı zamanda göç akımları, sınır ötesi tehditler ve terörizm gibi güvenlik sorunlarını da nasıl

şekillendirdiği kilit bir faktör olarak ele alınacaktır. Burkina Faso'nun coğrafi konumunu anlamak, ülkenin Batı Afrika alt bölgesindeki rolünü kavrayabilmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Burkina Faso'nun tarihi, bir dizi önemli siyasi dönüşümle şekillenmiştir. Önemli tarımsal potansiyeline ve altın gibi doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, ülke hâlâ dünyanın en fakir ülkelerinden biri olarak kalmaktadır. Ekonomi, büyük ölçüde nüfusun yaklaşık %80'ine istihdam sağlayan tarım sektörüne dayanmakta olup, pamuk başlıca ihraç ürünü olarak öne çıkmaktadır.

3.4.1.1. Coğrafi Konum

Burkina Faso, 5 Ağustos 1960 tarihinde Cumhurbaşkanı Maurice Yaméogo'nun liderliğinde bağımsızlığını kazanmıştır. Orta Batı Afrika'da yer alan ülkenin başkenti Ouagadougou olup, üniter bir cumhuriyet olarak yapılandırılmıştır. Burkina Faso, yaklaşık 274.220 kilometrekarelik bir alanı kaplamakta olup, nüfusu yaklaşık 23 milyon civarındadır. Ülke, kuzeyde Mali, kuzeydoğuda Nijer, doğuda Benin, güneyde ise Togo, Gana ve Fildişi Sahili ile kara sınırına sahiptir. Başlangıçta Haute Volta olarak bilinen ülke, 4 Ağustos 1984 tarihinde Kaptan Thomas Sankara'nın hükümetinin gerçekleştirdiği reformlarla "dürüst insanların ülkesi" anlamına gelen Burkina Faso adını almıştır (Britannica, 2024)

Burkina Faso, dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olup, ekonomik ve sosyal kalkınma açısından büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Ülke, işleme sanayilerinin ve kamu hizmetlerinin yeterince gelişmediği, ağırlıklı olarak kırsal ve tarımsal bir ekonomiye dayalı bir yapıya sahip olmaya devam etmektedir.

Harita 6'da görüldüğü üzere, Burkina Faso, Batı Afrika'nın merkezinde yer almakta olup denize doğrudan erişimi bulunmamaktadır. Altı ülke ile kara sınırına sahiptir: kuzeyde Mali, doğuda Nijer, güneydoğuda Benin, güneyde Togo ve Gana, batıda ise Fildişi Sahili. Ülkenin koordinatları yaklaşık olarak 10° ve 15° kuzey enlemleri ile 2° ve 5° batı boylamları arasında yer almaktadır. Burkina Faso'nun coğrafi konumu, karşılaştığı sosyo-ekonomik, çevresel ve siyasi zorlukları anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Harita 6: Burkina Faso'nun Afrika Kıtası Üzerindeki Coğrafi Konumu

Kaynak: (Les Vols d'Alexi, 2024).

Bu konum, yalnızca doğal kaynaklarının dağılımını değil, aynı zamanda komşu ülkelerle olan etkileşimlerini ve genel kalkınmasını da doğrudan etkilemektedir. Burkina Faso, genç ve dinamik bir nüfusa sahip olup, Ouagadougou (başkent) ve Bobo-Dioulasso gibi büyük şehirler, ülkenin ekonomisi ve kültüründe merkezi bir rol oynamaktadır.

Batı Afrika'da, Sahra Çölü'nün güneyinde ve Gana'nın kuzeyinde yer alan Burkina Faso, ılıman, kuru kışlar ve sıcak, yağışlı yazlarla tropikal bir iklime sahiptir. Nüfusun yaklaşık %40'ı Mossi, geri kalan %60'ı ise diğer etnik gruplardan (Gurunsi, Sénoufo, Lobi, Bobo, Mandé, Peuls) oluşmaktadır. 2010 yılı verilerine göre, nüfusun %61'i Müslüman, %23'ü Katolik Hristiyan, %16'sı ise yerel dinlere inanmaktadır (Satılmış, 2022).

3.4.1.2. Tarihi Arka Plan

1884-1885 Berlin Konferansı'nda Fransa, Almanya, İngiltere ve Sudan arasındaki sömürgecilik rekabeti çerçevesinde Batı Afrika topraklarını Mossi yöneticilerinden koruma girişimleri başarısız olmuştur. Fransa, 1896 yılında başkenti askeri güçle ele geçirerek Mossi yöneticilerinin kaçmasına izin vermiştir. Bu olayın ardından bölge, Fransız kontrolü altına girmiştir. Fransa, yerel yöneticilerle yaptığı himaye anlaşmaları aracılığıyla çevre bölgeler üzerindeki denetimini genişletmiş ve kısa süre içinde Burkina Faso'yu sömürgelerinden biri haline getirmiştir. 1904 yılında,

ülke Fransız Batı Afrikası'nın idari bölgelerinden Haut-Sénégal ve Nijer'in sömürge yönetiminin bir parçası olmuştur. 1919 yılında bu yapıdan ayrılarak Haute Volta adıyla Fransız Batı Afrikası'na bağlı yeni bir sömürge idari bölgesi olarak yapılandırılmıştır. Bağımsızlık fikirleri 1950'lerde doğmuş, 1958'de gerçekleştirilen bir referandumun ardından, ülkeye Fransa'ya bağlı özerk bir cumhuriyet statüsü verilmiştir. 1960 yılında, Afrika Yılı çerçevesinde, Burkina Faso bağımsızlığını ilan etmiştir. "Burkina Faso" adı, yerel dillerde "dürüst insanların ülkesi" anlamına gelmektedir (Satılmış, 2022).

Burkina Faso, 5 Ağustos 1960'ta tam bağımsızlığını kazanmıştır. 1966 yılında gerçekleşen askeri darbe ile ülke, 4 yıl boyunca askerler tarafından yönetilmiştir. 1970 yılında kabul edilen yeni anayasa, dört yıllık bir geçiş dönemini başlatmış; ancak, yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda 1977 yılında yeni bir anayasa hazırlanmış ve 1978 seçimlerinde Sangoulé Lamizana cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2 Haziran 1991 tarihli anayasa, yarı başkanlık sistemini getirmiş ve 2000 yılında başkanlık süresi beş yıla indirilmiştir. 30 Ekim 2014'te halk ayaklanması ve şiddet olayları, parlamentonun ve hükümetin feshedilmesine yol açmıştır. Cumhurbaşkanı Compaoré, 31 Ekim 2014'te istifa etmiş ve ülke, genel seçimlere kadar siyasi bir geçiş sürecine girmiştir.

3.4.1.3. Ekonomik Durumu

Burkina Faso, dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olmasına rağmen, büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Yüksek işsizlik oranları, göçü tetikleyen önemli bir faktör olmuştur. Ülkenin başlıca ekonomik gelir kaynakları arasında altın, pamuk, susam ve çeşitli tarım ürünlerinin ihracatı yer almaktadır. Altın madenciliği ve pamuk üretiminin büyük ölçüde yabancılardan kontrolünde olması, hükümetin gelirlerini esas olarak vergilerden elde etmesine yol açmaktadır. 2022 yılında, Burkina Faso ekonomisi, sosyo-politik istikrarsızlık, askeri darbeler, kötüleşen güvenlik durumu ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin yol açtığı etkiler gibi bir dizi faktör nedeniyle yavaşlamıştır. Bu durum, özellikle bazı madenlerin güvenlik nedeniyle kapatılmasının ardından madencilik faaliyetlerinde yaşanan düşüş nedeniyle ekonomik büyümenin 2021'de %6,9'dan 2022'de %3,2'ye gerilemesine neden olmuştur. Bununla birlikte, tarım ve hizmetler sektörü, 2022 yılında sırasıyla %10,3 ve %6,6 oranlarında

büyüme yi sürdürmüştür. Talep tarafında ise, ekonomi, kamu yatırımlarındaki azalmadan olumsuz etkilenmiştir. Enflasyon oranı, özellikle ithal gıda ve petrol ürünlerinin fiyatlarındaki artış nedeniyle 2022'de %14,4'e yükselmiştir. Bankacılık sektörü, 2022 yılında özel sektör finansmanını %16 oranında artırmıştır. Aynı zamanda, güvenlik ve insani zorluklarla başa çıkmak için artan kamu harcamaları ve petrol ürünlerine yönelik sübvansiyonlar, bütçe açığını genişletmiştir. Ancak, bu eğilim artan vergi gelirleri ile kısmen hafifletilmiştir (African Economic Outlook, 2023).

Orta düzeyde bir borç krizi riski bulunsa da kamu borcu 2022 yılı itibarıyla GSYH'nin %57,2'sine ulaşmıştır. Cari işlemler hesabı, artan gıda ve enerji ürünleri ithalatı nedeniyle GSYH'nin %5,2'si oranında açık vermiştir. Sosyal alanda, güvensizlik ve insani kriz, kırsal yoksulluk ve işsizlik oranlarını daha da artırmış ve 15 yaş üstü nüfusun yaklaşık %57'sini etkilemiştir. Burkina Faso'nun ekonomik görünümü, süregelen sosyo-politik istikrarsızlık ve artan güvenlik tehditlerinden (terörizm) etkilenmeye devam etmektedir. Büyüme oranı 2017-2019 döneminde tarihsel ortalama olan %6'nın altında kalmışken, 2023'te %3,7'ye ve 2024'te %3,9'a hafif bir toparlanma beklenmektedir. Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası (BCEAO) tarafından uygulanan sıkı para politikası ve gıda arzının iyileştirilmesi, enflasyonu 2023'te %6,1'e, 2024'te ise %3,7'ye düşürmeyi hedeflemektedir. İnsani zorluklar göz önüne alındığında, bütçe açığının %6,1'e düşürülmesi amaçlanmaktadır. Vergi gelirlerindeki artışın, 2023 yılında GSYH'nin %5,2'si ve 2024 yılında GSYH'nin %5,2'si seviyelerinde gerçekleşmesi beklenmektedir (African Economic Outlook, 2023).

Kamu borcunun sürdürülebilirliği, 2023-2024 yıllarında GSYH'nin ortalama %62'sine ulaşması beklenen devlet tahvili ihracının artırılmasıyla sağlanacaktır. Cari işlemler açığının, 2023 yılında GSYH'nin %3,1'ine, 2024 yılında ise %2,9'una düşmesi öngörülmektedir. Ancak bu tahminler, ordunun hâlâ iktidarda olması nedeniyle anayasal düzenin yeniden tesisinde yaşanabilecek olası gecikmeler, güvenlik durumunda meydana gelebilecek ciddi bozulmalar, enflasyonist baskılar ve ihraç ürünlerinin (altın ve pamuk) fiyatlarındaki düşüş gibi çeşitli risklere tabidir

(African Economic Outlook, 2023). Güvenlik durumu, siyasi istikrarsızlık, iklimsel şoklar, ticaret hadlerindeki değişiklikler ve ECOWAS'ın (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) çekilmesi, Burkina Faso'nun ekonomik tahminleri açısından önemli risk unsurları olmaya devam etmektedir.

3.4.2. Burkina Faso'daki Hükümet Darbeleri

1958'de Fransız Topluluğu içinde Cumhuriyet statüsü kazanan Haute-Volta, 1960'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Tek parti olan Voltaik Demokratik Birliği, 1966'da bir darbeye yol açan protesto hareketine kadar siyasi hayatta hâkimiyet sürdürmüştür. Bu darbe, ülkenin demokrasi ve hükümet devrilme dönemlerine girmesine sebep olmuştur. Anadolu Ajansı'nın (AA) "Burkina Faso: 54 Yılda 7 Darbe (Kronoloji)" başlığıyla yayımladığı haberde, Burkina Faso'da 2015 yılına kadar yaşanan darbelerin tarihi özetlenmiştir (Anadolu Ajansı, 2015).

Başkan Maurice Yaméogo'nun mali kemer sıkma önlemleri çerçevesinde aldığı popüler olmayan kararların ardından, otokratik bir rejim kurulmuş, tek partili bir siyasi sistem uygulanmış ve tüm muhalefet bastırılmıştır. Bu durum, genel grevin patlak vermesine yol açmıştır. Kargaşa karşısında Yaméogo olağanüstü hâl ilan etmiş, ancak halkın hoşnutsuzluğunu kontrol altına alamamış ve sonunda istifaya zorlanmıştır. Ardından ordu iktidarı ele geçirerek Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı Aboubacar Sangoulé Lamizana'yı Devlet Başkanı olarak atamıştır. 25 Kasım 1980'de yaşanan şiddetli kuraklık, ülkedeki mahsulleri olumsuz etkilemiş ve tarım sektörünü ciddi şekilde tehdit etmiştir. Dört ana sendika merkezi, bazı meslektaşları hakkında keyfi olduğu düşünülen kararları protesto etmek amacıyla öğretmenleri greve çağırmıştır. Grevler yayılarak, adam kayırma ve yolsuzluğun körüklediği siyasi bir protesto zemini oluşturmuş ve devletin tüm sektörlerini felce uğratmıştır. 25 Kasım'da Ulusal İlerleme için Askeri Komite (CMRPN) güçleri, Ouagadougou'daki stratejik noktaların kontrolünü ele geçirmiştir. Albay Saye Zerbo, devlet başkanı olarak atanmıştır. Bu darbe, ikinci Cumhuriyet Anayasası'nın kabulü ve 1978'de Lamizana'nın yeniden seçilmesinin ardından bölgede örnek olarak gösterilen demokratik süreci kesintiye uğratmıştır (Douce, 2019).

7 Kasım 1982’de Ulusal İlerleme için Askeri Komite (CMRPN) içinde patlak veren iç çatışma, örgüt içindeki iki grubu karşı karşıya getirmiştir. Bu darbe, başlangıçta Thomas Sankara’yı iktidara getirmeyi amaçlamış; ancak, siyasi deneyimi ve ideolojik temeli bulunmayan doktor-komutan Jean-Baptiste Ouédraogo’nun yükselmesine yol açmıştır. 1983 yılında, ülkede reform yapma amacını güden Kaptan Thomas Sankara tarafından gerçekleştirilen darbe sonucu, Haute-Volta’nın adı Burkina Faso olarak değiştirilmiştir (AA, 2015). Thomas Sankara 1987’de suikaste uğramış, ardından Blaise Compaoré 1991’de, muhalefetin meşruiyet itirazlarına rağmen çok partili seçimlerin yapılabilmesi için bir anayasa kabul ettirerek iktidara gelmiştir. İlerleyen yıllarda, ülke, Afrika’nın en yoksul ülkelerinden birine yeni bir ivme kazandırmayı umarak ekonomiye liberal bir yaklaşım benimsemiştir.

31 Ekim 2014 tarihli anayasal darbe, rejimin Compaoré’ye bir başkanlık dönemi daha tanımak amacıyla Anayasa’nın 37. Maddesinin üçüncü kez değiştirilmesine yönelik kararlilikla tetiklenmiştir. Sendikalar ve sivil toplum tarafından desteklenen muhalefet, bu girişimi "anayasal darbe" olarak tanımlayarak geniş çaplı bir "sivil itaatsizlik" kampanyası başlatmıştır. Ouagadougou ve ülkenin diğer şehirlerinde toplanan on binlerce gösterici, anayasa değişikliğiyle ilgili referandum taslağını inceleyeceği gün, Ulusal Meclis’in yanı sıra ulusal televizyon kanalının binasını ve Compaoré rejiminin üst düzey yetkililerinin konutlarını yağmalamıştır. Protestoların büyüklüğü karşısında Compaoré, anayasa revizyonu taslağını geri çekmiş, kuşatma ilan etmiş ve muhalefetle görüşmelere başlamıştır. Ancak, muhalefetin ve göstericilerin derhal dağılmalarını talep eden ısrarlı tepkisi karşısında Compaoré, ertesi gün istifasını açıklamıştır. Bunun üzerine ordu yönetime el koymuş ve Genelkurmay Başkanı Honoré Nabéré Traoré, geçiş döneminden sorumlu olmuştur. Nihayetinde 17 Kasım’da, Michel Kafando bir yıllık geçiş dönemini yönetmek üzere bir atama kurulu tarafından atanmış ve Yarbay Isaac Zida Başbakan olarak görevlendirilmiştir (Hassen, 2024: 32).

Cumhurbaşkanlığı muhafızlarının, 27 yıllık iktidarlarının ardından 31 Ekim 2014’te halk ayaklanması sonucu istifa etmek zorunda kalan eski Cumhurbaşkanı Compaoré’ye, 2015’te yeniden aday olmayı ve görev süresini uzatmayı amaçlayarak

Anayasa'nın 37. Maddesini değiştirmeyi düşünmesi, 17 Eylül 2015'te gerçekleşen darbeye zemin hazırlamıştır. Eski devlet başkanına bağlı olan ordu, 17 Eylül 2015 tarihinde ülkenin kontrolünü ele geçirerek, geçici devlet başkanı Michel Kafando ve Başbakan Isaac Zida'yı başkanlık sarayında alıkoyduklarını açıklamıştır. Aynı gün, muhafızlar ulusal televizyondan yaptıkları bir açıklama ile geçici hükümetin feshedildiğini ve geçiş sürecinin sona erdiğini ilan etmiştir. Başkanlık muhafızlarının iki numarası olarak kabul edilen Komutan Aziz Korogho'nun liderliğindeki ordu, ülkenin Demokrasi için Ulusal Konsey (CND) tarafından yönetilmeye başlanmış ve bu durum fiili bir darbe olarak kabul edilmiştir. CND ayrıca, Compaoré'nin destekçilerinin aday olmasına olanak tanıyan ve kapsayıcı seçimler için hazırlık yapan bir ulusal birlik hükümeti kurulduğunu duyurmuştur (Anadolu Ajansı, 2015).

Burkina Faso ordusu ve askeri darbeciler, bir çatışmayı önlemek amacıyla beş maddelik bir anlaşma imzalamıştır. Darbeciler ve sadık güçler, savaş ilanlarının ardından yatıştırıcı önlemler almak amacıyla çalıştıklarını açıklamışlardır. Bu beş madde arasında, 17 Eylül'de darbe yapan Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Alayı (RSP), Ouagadougou sokaklarından çekilerek Naaba Koom II Kampı'ndaki kışlasına dönmeyi kabul etmiştir. "Sadık" güçler ise, "askerleri 50 km geri çekme" ve "RSP personeli ile ailelerinin güvenliğini sağlama" taahhüdünde bulunmuşlardır. Kafando, birkaç gün süren esaretin ardından darbeciler tarafından serbest bırakılmıştır. Eski Başkan Kafando, Burkina Faso ordusunun seçkin birliği olan RSP ve Compaoré'nin Praetorian Muhafızları tarafından gerçekleştirilen darbeye devrilmiştir. Kafando, Dışişleri Bakanlığı'nda gazetecilere yaptığı kısa açıklamada, "Geri döndüm" ve "Geçiş süreci geri dönüyor" ifadelerini kullanmıştır (Bertrand, 2021: 3).

29 Kasım 2015 tarihinde, Compaoré'nin 27 yıllık yönetimi ve bir yıl süren askeri geçişin ardından Burkina Faso'da özgür ve adil seçimler gerçekleştirilmiştir. İlk turda, Roch Marc Christian Kaboré, oyların %53,5'ini alarak seçimi kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Kaboré, 26 Kasım 2020'de, anayasaya uygun bir şekilde ve güvenlik ile istikrarı yeniden tesis etme vaadiyle, oyların %57,74'ünü alarak ikinci dönemini kazanmıştır. Ancak 24 Ocak 2022 tarihinde, Cumhurbaşkanı Kaboré, Koruma ve Restorasyon için Yurtsever Hareketi (MPSR) tarafından gerçekleştirilen bir askeri

darbeyle devrilmiştir. 2 Mart 2022'de MPSR'nin Başkanı Yarbay Paul-Henri Sandaogo Damiba, geçiş dönemi Başkanı olarak atanmıştır. 3 Temmuz 2022'de, ECOWAS ile Burkina Faso'nun geçiş dönemi yetkilileri arasında, Temmuz 2024'e kadar serbest seçimlerin yapılmasını öngören bir takvimin belirlendiği bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak 30 Eylül ve 2 Ekim 2022 tarihlerinde, Yüzbaşı İbrahim Traoré'nin liderliğindeki yeni bir darbe, Yarbay Damiba'yı devirmiştir (Hassen, 2024: 32).

Geçiş dönemi Başkanı Yüzbaşı Traoré, 14 Ekim 2022'de ulusal bir mecliste atanmış ve Anayasa Konseyi tarafından görevlendirilmiştir. Aynı gün, Apollinaire Joachim Kyélem Tambèla, geçiş hükümetinin Başbakanı olarak atanmıştır. Ocak 2022'deki ilk darbenin ardından, Burkina Faso, Afrika Birliği ve ECOWAS gibi üyesi olduğu bölgesel örgütlerin organlarından çıkarılmıştır. Buna ek olarak, ülke, yaptırım tedbiri olarak Uluslararası Frankofoni Örgütü'nden de uzaklaştırılmıştır. Güç yapısı açısından, Burkina Faso üniter bir devlettir. Burkina Faso, Mali ve Nijer ile ortak bir savunma yapısı kurarak, terörle mücadele amacıyla Sahel Devletleri İttifakı'nı (AES) oluşturmuştur. Bu ülkeler, esas olarak terörle mücadelede yardım eksikliği nedeniyle 28 Ocak 2024 tarihinde ECOWAS'tan ayrılma kararı almışlardır.

3.4.2.1. Burkina Faso'da 1966 Darbesi

Burkina Faso'daki hükümet değişiklikleri, 1966'dan 2022'ye kadar, büyük ölçüde askeri darbeler sonucunda gerçekleşmiştir. 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından, 2015 seçimleri hariç, güvenilir ve demokratik seçimler aracılığıyla iktidar devri sağlanmamıştır. Bağımsızlıktan 2022 yılına kadar olan süreçte, Burkina Faso, Nijerya, Benin ve Gana gibi diğer Afrika ülkelerine kıyasla daha fazla darbe ve askeri rejim yaşamıştır. Burkina Faso, bağımsızlığından bu yana askeri darbelerden en fazla etkilenen Afrika ülkelerinden biridir ve bu durum, ülkenin adil ve kalıcı bir demokrasiye ulaşmasını engellemiştir. Komşu ülkelerin demokratikleşme çabalarına rağmen, Burkina Faso'daki demokratikleşme süreci ve sivil hükümetin kurulması çabaları yavaş ve sınırlı olmuştur. Sangoulé Lamizana'nın 1966'daki ilk darbesinden itibaren, Burkina Faso üzerinde askeri darbelerin gölgesi her zaman var olmuştur. Bu Batı Afrika ülkesindeki darbelerin sıklığı, kalkınma sürecini ve sivil yönetimin temellerinin atılmasını zayıflatmıştır (Sawo, 2018: 2).

Yarbay Sangoulé Lamizana liderliğindeki 1966 darbesi, sivil hükümetin yönetiminden ve ülkenin ekonomik sorunlarından duyulan memnuniyetsizlikten kaynaklanmıştır. Darbenin ardındaki ideoloji esasen milliyetçi ve reformist bir çizgide şekillenmiştir. Lamizana, bağımsızlık sonrası yaşanan büyük istikrarsızlık ortamında daha istikrarlı bir askeri hükümet biçimi oluşturmayı ve ekonomiyi yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir. Ekonomik ve siyasi kaostan çıkış yolu olarak, daha pragmatik bir yönetim anlayışını ve askeri kontrolü savunmuştur.

3 Ocak 1966 tarihi, Başkan Maurice Yaméogo'nun, Yarbay Sangoulé Lamizana liderliğindeki bir askeri darbe ile devrildiği Burkina Faso'nun siyasi tarihinde belirleyici bir dönüm noktasıdır. Bu darbe, Burkina Faso'nun bağımsızlığını kazanmasının altıncı yılından sonra gerçekleşmiştir. Bu gelişme, ülkenin siyasi yapısını etkilemiş ve ekonomik ile sosyal kalkınma üzerinde uzun vadeli etkiler yaratmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren halkın Yaméogo rejimine karşı duyduğu hayal kırıklığı, aşırı yoksulluk, kötüleşen sosyal adaletsizlik ve temel ile siyasi özgürlüklere getirilen kısıtlamalarla artan büyük gerilimlerle birleşmiştir. Bu diktatörlükle karşı karşıya kalan silahlı kuvvetler, özellikle genç subaylar, ülkenin siyasi durumundan ve devlet aygıtının tepe kademesinde hüküm süren yolsuzluktan da memnun değillerdi (BBC News, 2022).

3 Ocak 1966'da Yarbay Sangoulé Lamizana ve diğer hoşnutsuz subaylar bir darbe gerçekleştirerek Başkan Maurice Yaméogo'yu devirmiştir. Silahlı kuvvetler, ülkenin ana devlet kurumlarının ve stratejik tesislerinin kontrolünü ele geçirerek Yaméogo'yu istifaya zorlamış ve ev hapsine almıştır. Yaméogo'nun devrilmesinin ardından Lamizana iktidarı ele geçirerek askeri bir hükümet kurmuştur. Bu hükümetin amacı, demokrasiye geçişi sağlamaktır. Ancak zamanla, Lamizana'nın rejimi otoriter ve baskıcı bir hale gelmiş; sivil özgürlükler kısıtlanmış, siyasi muhalefet bastırılmış ve tıpkı selefi gibi hükümet aygıtında yolsuzluk yaygınlaşmıştır. İki yıl süren askeri geçiş döneminin ardından, 25 Kasım 1980'de Saye Zerbo tarafından gerçekleştirilen askeri bir darbe sonucu Lamizana devrilmiştir. Bu olay, Burkina Faso'nun uzun süre boyunca askeri darbelere karşı savunmasız olduğunu ortaya koymaktadır. Ordu, bağımsızlık

sonrası dönemde ülke siyasetinde sürekli olarak baskın bir rol oynamıştır (Bertrand, 2021: 5).

3.4.2.2. Burkina Faso'da 1980 Darbesi

1970'li yıllar, Burkina Faso'da yeni bir anayasa ve ilk demokratik yasama seçimleri gibi siyasi ilerlemelerin yaşandığı yıllar olsa da bu dönemin ilerleyen yıllarında Başkan Lamizana'nın yönetimi, genel bir hoşnutsuzluk kaynağı haline gelmiştir. Şiddetli kuraklık, hasatları mahvetmiş ve tarıma büyük zarar vermiştir. Bazı kararlarının, özellikle meslektaşları tarafından keyfi olduğu düşünülen Lamizana'ya karşı, dört merkezi sendika öğretmen grevi başlatmıştır. Milliyetçilik ve yolsuzluğun damgasını vurduğu siyasi iklim, bu grevlerin artmasına neden olmuş ve sonunda devletin tüm sektörlerini felce uğratmıştır. Ücretlerin dondurulması ve hayat pahalılığının artmasıyla başlayan bu durum, yeni bir siyasi krizi ve protesto hareketlerini tetiklemiştir. Sonuçta, Lamizana, Ulusal İlerleme için Askeri Komite (CMRPN) tarafından devrilmiş ve yeni devlet başkanı olarak Saye Zerbo iktidarı ele geçirmiştir. 25 Kasım'da, 14 yıl süren devlet başkanlığından sonra Lamizana devrilmiş, Albay Zerbo liderliğindeki CMRPN iktidarı ele almıştır (Guissou, 1995: 21).

Askeri darbe, Albay Zerbo liderliğinde 1980 yılında gerçekleşmiş olup, General Lamizana'nın, ordu veya darbenin başlatıcısının imajını zedelememiştir. Bu darbenin hedefi, Lamizana'nın şahsı değil, ulusal birliği tehdit eden, sivil siyasi elitler arasındaki bölünmeler gibi görünüyordu. Bu bağlamda, Kardinal Paul Zoungrana, darbeyi Tanrı'nın faydalı bir müdahalesi olarak değerlendirmiştir. Darbeyi gerçekleştiren askeri liderler, Max Weber'in "rutinleşme" olarak tanımladığı süreçte, belirli bir karizmadan yararlanarak askeri kurumun genel meşruiyetini pekiştirmiştir. Zerbo'nun darbesi, "koruyucu darbe" olarak nitelendirilmiştir. Kırılgan siyasi ortamı korumak, ekonomideki kötüye gidişi durdurmak ve sendika protestolarına son vermek amacıyla attığı adımlar ona "koruyucu darbe" etiketini kazandırmıştır. Rejim, askeri bir cunta olarak değerlendirilebilir çünkü Zerbo baş olmasına rağmen, yönetimde sorumlulukları sırayla paylaşan bireyler vardı. Ancak iç gerilimler ve Zerbo'nun grevleri bastırma girişimleri, Zerbo rejiminin sonunu getirmiştir (Sawo, 2018: 47).

Askeri darbe, sivil hükümetin yolsuzlukları ve ulusal kaynakların kötü yönetilmesine karşı duyulan derin memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zerbo ve destekçileri, önceki hükümetin yolsuzluk, yoksulluk ve verimsizlikle mücadele etmeyi amaçlayan bir "milletçilik devrimi" ideolojisini benimsemişlerdir. Ülkeyi krizden çıkarmak amacıyla ekonomik ve sosyal reformlar gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

3.4.2.3. Burkina Faso'da 1982 Darbesi

7 Kasım 1982 tarihinde, askeri rejim içerisindeki liberal ve ilerici partiler, Zerbo'ya karşı memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Sankara, Compaoré, Zongo ve Jean-Baptiste Boukary Lingani'den oluşan "komünist subaylar grubu", gizli ittifaklardan biri olarak öne çıkmıştır. Başkent Ouagadougou'da, ordu Genelkurmay Başkanı Albay Gabriel Yoryan Somé ve Ulusal Kurtuluş Halk Konseyi üyesi olduklarını iddia eden diğer subaylar, demagoji yaparak ve vatana ihanetle suçladıkları Başkan Zerbo'yu görevden alma ve tutuklama kararı almışlardır. Darbeden iki gün sonra, yeni cunta, az tanınan askeri bir doktor olan Binbaşı Dr. Jean-Baptiste Ouédraogo'yu Devlet Başkanı olarak atamıştır. Gabriel Somé ise kabineye başkanlık etmeye devam etmiştir. Takip eden haftalarda, Conseil du Salut Populaire, Lamizana döneminden kalan eski üst düzey askeri yetkililerin görevden alınması ve ana sendikaların yasallaştırılması gibi bir dizi tedbir almıştır (Ouédraogo, 1983: 18).

Bu askeri darbe, ordu içindeki yanlış anlamalar ve çekişmelerden kaynaklanmış olup, Huntington'ın darbe tipolojisine göre bir "veto darbesi" olarak tanımlanabilir. Veto darbesi, ordunun çıkarlarının tehdit edilmesi durumunda ortaya çıkar ve bu çıkarları korumak amacıyla müdahaleyi tetikleyebilir. Zerbo, iki yıl süren iktidarının ardından, 7 Kasım 1982 tarihinde Jean-Baptiste Ouédraogo liderliğindeki Halk Kurtuluş Konseyi tarafından devrilmiştir. Darbenin baş aktörlerinden biri olan Thomas Sankara, Başbakan olarak atanmıştır (Bertrand, 2021: 11).

3.4.2.4. Burkina Faso'da 1983 Darbesi

Burkina Faso'da birbirini izleyen dördüncü askeri darbe, Afrika tarihinin en önemli devrimlerinden biri haline gelen bir halk ayaklanmasında Yüzbaşı Thomas

Sankara tarafından yönetilmiştir. Bir polis memurunun oğlu olarak Aralık 1949'da Yako'da doğan Sankara, orta öğreniminin ardından Kamboinse'deki Kadiogo Askeri Akademisi'ne katılmıştır. Ayrıca Madagaskar'da askeri eğitim almış ve 1970'lerin sonunda Fransa'da paraşüt eğitimi görmüştür. 1974-1975 yıllarında Burkina Faso ve Mali arasında meydana gelen ve daha sonra “anlamsız ve adaletsiz” olarak nitelendireceği sınır çatışması, Sankara'yı Haute Volta ordusunda teğmen olarak ön plana çıkarmıştır. Yurtdışındaki çalışmaları ve seyahatleri, yerel gerçeklerle birleşerek ona sol kanat siyasi ideolojilerini benimsetmiştir. Sankara, Saye Zerbo'nun rejiminde Enformasyondan Sorumlu Devlet Sekreteri olarak görevlendirilmiş ancak kısa süre sonra istifa etmiştir. İdeolojik farklılıklar, onu, Başkan Saye Zerbo'yu deviren ve “gerçekten radikal bir darbeye” rejimi destekleyen Jean-Baptiste Ouédraogo ile de çatışmaya sürüklemiştir. Ancak, Jean-Baptiste Ouédraogo'nun rejimindeki Başbakanlık görevinden alınmasının ardından, 4 Ağustos 1983'te Blaise Compaoré liderliğinde Pô askeri üssünden başkent Ouagadougou'ya yapılan ayaklanma yürüyüşü, Jean-Baptiste Ouédraogo rejiminin halk ayaklanmasıyla devrilmesini sağlamıştır. Bu darbe, Sankara'yı yeni Ulusal Devrim Konseyi'nin (CNR) başkanı olarak atamıştır (Sankara, 1988: 37).

Sankara'nın ifadeleriyle, 1983 askeri darbesi, kitleleri harekete geçirmeyi amaçlayan bir “demokratik ve halk devrimiydi.” İlk konuşmasında Sankara, devrimi savunmak ve hedeflerini gerçekleştirmek için derhal Devrimi Savunma Komiteleri'nin (CDR) kurulması gerektiğini vurgulamıştır. 1984 yılında, devrimci hareketinin bir parçası olarak Haute Volta'nın ismini Burkina Faso olarak değiştirmiştir; bu isim, “Bütünlüklü İnsanların Ülkesi” anlamına gelmektedir. Aristokrasinin ve zengin tüccarların ayrıcalıklarını sınırlayan kapsamlı ekonomik ve sosyal reformları hayata geçirmek için köylüler, işçiler ve gençlerle güç birliği yapmıştır. Hükümeti, yollar, okullar ve konut inşası gibi altyapı projelerini finanse etmiştir. Ayrıca, yolsuzlukla suçlanan eski liderleri ve üst düzey yetkilileri yargılamak amacıyla devrim mahkemeleri kurmuştur. Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, tarım ve çevre gibi birçok alanda büyük ve köklü reformlar gerçekleştirmiştir (Sawo, 2018: 10).

Sankara, Afrika kültürüne değer veren ve Afrika'daki yoksulluğun temel nedenlerinden biri olarak emperyalizmi gören bir aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışıyla hareket etmiştir. Ancak, siyasi ve ekonomik ideolojilerindeki farklılıklar nedeniyle, bazı müttefikleri ve yabancı güçler tarafından yanlış anlaşılmıştır. Bu yanlış anlamalar, ülke içinde çeşitli sorunlara yol açmıştır.

Ülke, bir dizi askeri darbeye maruz kaldıkça, vatandaşlar Sankara'nın politikalarına duyduğu güveni kaybetmeye başlamıştır. Skinner'a göre, Sankara'nın politikalarının ve eylemlerinin etkinliği konusunda artan şüpheciliği göz ardı etmesi, önemli bir eleştiri noktasıdır. Mayıs 1984'te, sözde bir darbe patlak vermiş ve komploculukla suçlanan kişiler, aynı yılın haziran ayında yargılanarak idam edilmiştir. Siyasi ideolojilerdeki çeşitlenme ve CNR içindeki bölünmeler, 15 Ekim 1987'de Sankara'ya karşı gerçekleştirilen darbeye ve sonrasında kendisiyle birlikte 12 diğer sivil ve askerin öldürülmesine zemin hazırlamıştır. Bu darbe, Burkina Faso'da Sankara'nın yakın arkadaşı Compaoré ve Jean-Baptiste Lingani ile Henri Zongo'nun da aralarında bulunduğu diğer subaylar tarafından gerçekleştirilen beşinci askeri darbe olmuştur. Suikastın ardından, Thomas Sankara, bir radyo yayını sırasında demokratik ve halk devriminin asil hedeflerine ihanetle suçlanmıştır. Ölümü, Burkinabe devriminin bir aşamasını sonlandırmış ve Burkina Faso'da başka bir askeri darbenin yolunu açmıştır (McFarland ve Rupley, 1988: 108).

Ordu içindeki bölünme, Sankara'ya karşı gerçekleştirilen darbenin önemli bir nedeniydi. Güvendiği en yakın arkadaşı, iktidarı ele geçirmek amacıyla ona suikast emri vermiştir. Sankara, emperyalizme şiddetle karşıydı ve Fransa ile kayıtsız ilişkilerini sürdüren Compaoré'nin aksine, Batı'ya karşı net bir duruş sergilemiştir. Bu nedenle, Fransa ve diğer dış aktörler, 1987'de Sankara'ya karşı gerçekleştirilen darbeye müdahil olmakla suçlanmaktadır. 1983 yılında Sankara tarafından gerçekleştirilen darbe, anti-emperyalist bir ideolojiyle motive edilmiştir. Kendisi, devrimci bir duruş sergileyerek derin bir bağlılık göstermiştir. Ana hedefi, ülkesini özellikle Fransa gibi emperyalist güçlerin etkisinden kurtarmaktı. Bu nedenle, tüm politikası güçlü bir ulusal ideolojiye dayalıydı (Bayram, 2021: 8).

Anti-emperyalist, sosyalist ve devrimci bir ideolojiye sahip olan Sankara, sömürgeci ve neo-sömürgeci yapıları, özellikle de Fransa'nın etkisini ortadan kaldırmak ve bu çerçevede radikal reformlar içeren bir program uygulamak istemiştir. Ekonomik bağımsızlık, halk devrimi aracılığıyla ulusal kalkınma ve kaynakların adil bir şekilde yeniden dağıtımını savunmuştur. "Devrim ekonomik bağımsızlıkla başlar" şeklindeki sembolik sloganı, onun bu konudaki kararlılığını ve vizyonunu en iyi şekilde özetlemektedir. Sankara, Burkina Faso'yu yabancı egemenlikten ve iç yolsuzluklardan kurtarmayı amaçlamıştır.

3.4.2.5. Burkina Faso'da 1987 Darbesi

Şubat 1951 doğumlu olan Compaoré, 1987 yılında arkadaşı Thomas Sankara'nın öldürülmesinin ardından bir darbeyle iktidarı ele geçirerek Burkina Faso'yu uzun yıllar yönetmiştir. Compaoré, askeri eğitimini Kamerun ve Fas'ta almış ve Fas'ta Thomas Sankara ile tanışmıştır. İki lider, Compaoré'nin Sankara'nın suikastını organize etmesine kadar neredeyse kardeş gibi yakın bir ilişki kurmuşlardır. Compaoré, 1978'den itibaren bir parakomando alayında komutanlık da dâhil olmak üzere çeşitli askeri görevlerde bulunmuş, 1983 yılında ise Sankara'yı hapisten kurtarmak ve Jean-Baptiste Ouédraogo rejimini devirmek için kullandığı askeri üssünün başına geçmiştir. Sankara, Compaoré'yi devlet başkanı olarak atarken, Compaoré ise kendisini devlet bakanı ve adalet bakanı olarak tayin etmiştir. Ancak, Ağustos Devrimi'nin yönü üzerine yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle aralarındaki ilişki bozulmuş ve bu gerilimler, 1987 darbesiyle Sankara ve diğer 12 kişinin öldürülmesine yol açmıştır (Sawo, 2018: 11-12).

Compaoré'nin, iktidarını sürdürmek için Sankara'yı öldürmesi, Burkina Faso tarihinin en karanlık ve tartışmalı dönemlerinden birini oluşturmuştur. Sankara, vatanseverliği ve bağlılığı nedeniyle Afrika'da bir kahraman ve gençler için sembolik bir figür olarak kabul edilmiştir. Ancak, iktidarı ne pahasına olursa olsun elde etmeye kararlı olan arkadaşı Compaoré tarafından ihanetle karşılaşmıştır.

Compaoré, 27 yıl süren iktidarı boyunca, istikrarı korumak amacıyla demokratikleşme çabalarını güçlü baskılarla birleştirerek otoriter bir yönetim tarzı

sergilemiştir. 1991'de çok partili bir sistemin kurulmasına olanak tanıyan yeni bir anayasa kabul edilmiş olsa da halkın demokratik ve sosyal değişim beklentileri karşılanmamış, bu da hükümete olan güvenin kaybolmasına ve 2011'de büyük ölçekli protestolara yol açmıştır. Compaoré, iktidarda daha uzun süre kalabilmek amacıyla anayasa değişikliği girişimlerine karşı gerçekleşen yaygın protestoların ardından 31 Ekim 2014'te istifa etmek zorunda kalmıştır. Çözülmemiş sosyo-ekonomik sorunlar, halkın öfkesini artırarak, onun istifasına ve Fildişi Sahili'ne sürgün edilmesine neden olmuştur. Anayasal düzeni yeniden sağlamak ve seçimler düzenlemek amacıyla Michel Kafando liderliğinde geçici bir hükümet kurulmuştur (Bayram, 2019: 10).

Compaoré, Sankara'nın yakın bir müttefiki olmasına rağmen, siyasi tercihleri belirgin bir şekilde farklılık göstermekteydi. Darbesinin ardındaki ideoloji, Sankara'nın savaşçı politikalarından saparak, Fransa ve diğer Batılı ülkelerle diplomatik ilişkileri güçlendirme arzusuyla şekillenmişti. Compaoré, Sankara'yı, Fransa gibi Batılı güçlerin suç ortaklığıyla öldürmekle suçlanıyordu. Yönetimini, göreceli bir ekonomik istikrara yönlendirdi ve Sankara'nın radikal reformlarını terk ederek, otokratik olmakla birlikte daha ılımlı bir yönetim modelini tercih etti. Rejimi, uzun bir iktidar süresi ve otoriter bir yönetim tarzıyla karakterize edilmiştir.

3.4.2.6. Burkina Faso'da 2014 Darbesi

2014 yılında Anayasa'nın görev süresini uzatacak şekilde değiştirilmesinin ardından halk, insan hakları ihlalleri, yolsuzluk ve ülkedeki giderek zorlaşan yaşam koşullarını protesto etmek amacıyla sokaklara döküldü. Parlamento binasının yakılması, protestoların zirve noktasını oluşturdu. Önceki protestolar sırasında muhalif gruplara kısmen boyun eğen iktidarı elinde tutan Compaoré, gösterilerin boyutunun artması nedeniyle birkaç ay sonra istifa etmek zorunda kaldı. Ordu, 30 Ekim 2014 tarihinde yönetime el koyarak parlamentoyu feshetti ve ülkenin yönetiminden sorumlu olduklarını ilan etti (Lö, 2022).

Cumhurbaşkanı Compaoré'nin 18 Kasım'da görevden alınmasının ardından, Michel Kafando geçici cumhurbaşkanı olarak yemin etti. Kafando, Kasım 2015'ten önce bir cumhurbaşkanlığı seçimi düzenlemeyi hedefleyerek geçici cumhurbaşkanı

olarak görev yaptı. Başbakanı ise Yarbay Isaac Zida'dır. 10 Nisan 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı Michel Kafando, Ekim ayında yapılacak cumhurbaşkanlığı ve yasama seçimlerinde devrik Cumhurbaşkanı Compaoré'nin destekçilerini dışlayan tartışmalı yeni bir seçim kanunu yayınladı. 17 Eylül 2015 tarihinde Başkanlık Güvenlik Alayı (RSP) askerleri, geçiş dönemi hükümetini feshettiklerini açıkladı. Eski Cumhurbaşkanı Compaoré'nin yakın arkadaşı General Gilbert Diendéré liderliğindeki darbeciler, aralarında Cumhurbaşkanı Michel Kafando ve Başbakan Isaac Zida'nın da bulunduğu hükümet yetkililerini kaçırdı. Darbenin duyurulmasından sonra, başta Balai Citoyen olmak üzere sivil toplum kuruluşları, Burkina Faso halkına ve orduya demokrasilerini savunma çağrısında bulundu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, ülkedeki durumu değerlendirmek amacıyla kapalı kapılar ardında toplanarak, RSP tarafından gerçekleştirilen darbeyi şiddetle kınadığını açıkladı (RFI, 2015).

3.4.2.7. Burkina Faso'da 2015 Darbesi

2015 yılında Burkina Faso'da askeri darbeye yönelik eğilimler devam etmiştir. Gilbert Diendéré, 16 Eylül 2015 tarihinde yedi gün süren bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Compaoré tarafından kurulan bir askeri birlik olan RSP'nin (Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Birliği) komutanı General Diendéré, Michel Kafando liderliğindeki geçiş hükümetinin kırılganlığından faydalanarak hükümeti devirmiştir. Darbe, ön seçimler sırasında artan belirsizlik nedeniyle ülke genelinde huzursuzluğu önlemek amacıyla bir önlem olarak gerekçelendirilmiştir. Darbe, Ekim 2015'te yapılması planlanan seçimleri engelleyememiş olsa da sonunda Kasım ayında yapılan seçimlerde Roch Marc Christian Kaboré Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Eylül 2015'teki askeri darbe, Burkina Faso tarihindeki en şiddetli, popüler olmayan ve kısa ömürlü darbelerden biri olmuştur. Darbeciler, halkın kendilerine karşı gösterdiği tepkiyle karşı karşıya kalmışlardır. Düzenli ordu, Diendéré ve RSP'yi, başkanlık muhafızlarına saldırmakla suçlayarak tehdit etmiştir (Douce, 2019).

Afrika Birliği, ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu), Birleşmiş Milletler ve Fransa'nın da dahil olduğu uluslararası toplum, darbecilere iktidarı devretmeleri ve geçiş hükümetinin devamına izin vermeleri için baskı yapmıştır. ECOWAS tarafından başlatılan müzakereler, geçiş hükümetinin yeniden

kurulmasını desteklemiş ve Kafando 24 Eylül'de geçici lider olarak yeniden göreve getirilmiştir. 2015 darbesi, Burkina Faso ordusunun bağımsızlıktan bu yana birçok darbeye damgasını vurmuş olan ülke siyasetinde, orduyu siyasi müdahaleden geri çekilme konusunda isteksizliğinin bir başka örneğiydi. Ancak, Diendéré'nin liderliğindeki darbeye karşı halkın gösterdiği güçlü karşı duruş, Burkina Faso'da iktidarın yavaş yavaş ordunun elinden sivillerin eline geçmekte olduğunu göstermektedir (JeuneAfrique, 2018).

Burkina Faso'nun 49 yıl önce bağımsızlığını kazanmasının ardından, 2015 yılında Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kaboré, Burkina Faso'nun orduyla bağı olmayan ilk devlet başkanı olmuştur. Fransa'daki Dijon Üniversitesi'nin eski bir öğrencisi olan Kaboré, seleflerine kıyasla Fransa'ya daha yakın bir dış politika izlemiş ve hem iç hem de dış politikada bazı başarısızlıklar yaşamıştır. Ayrıca, tarımsal bir ekonomi inşa etme konusunda ciddi bir taahhütte bulunmamış ve Burkina Faso, ekonomik açıdan dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olmaya devam etmiştir. 2014 yılında yaşanan halk ayaklanması, Başkan Blaise Compaoré'nin devrilmesine ve sürgüne gitmesine, ardından ise geçici bir yönetimin kurulmasına ve nihayetinde demokratik olarak seçilen sivil bir rejimin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Cumhurbaşkanı Kaboré, 2015 yılında iktidara geldiğinde, orduyu depolitize etme ve siyaseti askerden arındırma niyetini belirtmiştir. Ancak, 24 Ocak 2022'de, Kasım 2020'de ikinci kez seçilmesinden yalnızca bir yıl sonra, Yarbay Paul-Henri Damiba liderliğindeki Koruma ve Restorasyon için Yurtsever Hareket (MPSR) tarafından gerçekleştirilen bir darbe ile görevden alınmıştır (Teixeira, 2022).

Kaboré, ülkenin güvenlik sorunlarını çözmede başarısız olmuştur. Yüzlerce sivil ve asker, cihatçılar tarafından öldürülmüş ve bazı bölgeler bu grupların kontrolü altına girmiştir. Buna ek olarak, ekonomik durum son derece kötüleşmiş ve yoksulluk, ciddi bir tehdit olarak devam etmektedir. Kaboré, Burkina Faso'daki güvenlik durumunu daha da kötüleştirdiği iddia edilen Fransa ile yakın ilişkiler içinde olmakla suçlanmaktadır. Bazı yorumcular, cihatçılarla mücadele için Rusya ve Türkiye gibi yeni stratejik ortakların bulunması gerektiğini savunmaktadır. Benzer bir durumla karşı karşıya olan komşu Mali'de görülen Fransız karşıtı duygular, Başkan Kaboré'nin

devrilmesinde belirleyici bir etken olmuştur (JeuneAfrique, 2018). Darbe, esasen askeri elitin ve Compaoré'ye yakın olanların çıkarlarını korumak amacıyla eski siyasi düzenin devamını sağlama arzusuyla motive edilmiştir (bu, bir tür "veto darbesi"dir). Darbenin arkasındaki ideolojik temel, Compaoré rejiminin kazanımlarını savunmak ve her türlü siyasi değişimi engellemektir. Ancak halkın direnç göstermesi ve uluslararası baskılar sonucunda darbe kısa süre içinde başarısız olmuştur.

3.4.2.8. Burkina Faso'da 2022 Darbesi

2022 yılında Burkina Faso'da aynı yıl içinde iki askeri darbe gerçekleşmiştir. İlk darbe, 24 Ocak 2022'de Yarbay Damiba liderliğinde gerçekleşmiş, ardından 30 Eylül 2022'de İbrahim Traoré'nin liderliğindeki bir darbe gelmiştir. Yarbay Damiba'nın liderliğindeki MPSR, 2015 yılından bu yana cumhurbaşkanlığı görevini yürüten ve 2020'de yeniden seçilen Roch Marc Christian Kaboré'yi, 24 Ocak 2022'de gerçekleştirilen askeri bir darbe ile devirmiştir.

Burkina Faso'nun tarihindeki birçok darbenin ortak bir özelliği, devletin halkının temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmasıdır. Bu rejim değişikliklerinin büyük bir kısmı, devletin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları yönetme kabiliyetine duyulan ciddi şüphelerin ardından yaşanmıştır. Blaise Compaoré'nin eski güvenlik şefi, darbenin, 2014 yılında halk isyanı sonucu devrilen Compaoré'nin iktidarını geri getirmeyi amaçladığını düşünenlere de bir yanıt vermiştir. Albay Damiba, uluslararası toplumdan destek isterken, birçok kuruluş darbeyi kınamış ve yaptırım tehdidinde bulunmuştur. Bu darbe, Rusya'nın Batı Afrika'daki artan İslamcı isyanlara karşı mücadele eden Fransa'yla rekabet ettiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Fransa, bölgedeki eski sömürgeleri Burkina Faso, Mali ve Nijer'i cihatçı güçlere karşı desteklemek amacıyla binlerce askerini Batı Afrika'ya konuşlandırmıştır. Ancak, Fransız varlığı bölgedeki popülerliğini yitirmeye başlamış ve Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Fransız askerlerinin sayısını azaltmaya karar vermiştir. Mali, Fransa ile yaşadığı sert anlaşmazlıkların ardından, boşluğu doldurmak amacıyla Rusya'dan yardım talep etmiş ve bir grup Rus paralı asker, Burkina Faso'nun yeni yönetimine hizmetlerini teklif etmiştir (Gongo, 2022).

Damiba, iktidara geldikten sonraki ilk ulusa sesleniş konuşmasını, darbeye tepki olarak ECOWAS liderlerinin acil olarak toplanmasından hemen önce yapmıştır. Burkina Fasolu ordu, devlet televizyonundan yaptığı açıklamada, kötüleşen güvenlik durumu nedeniyle ülkenin kontrolünü ele geçirdiğini duyurmuştur. 14 Kasım 2021'de Burkina Faso'nun kuzeyindeki Inata'da bulunan jandarma garnizonuna cihatçılar tarafından düzenlenen saldırıdan bu yana gerginlikler artmış ve bu saldırıda orada bulunan 120 askerden 53'ü hayatını kaybetmiştir. Bu olay hem halk hem de ordu arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Burkina Faso, 2014 yılından bu yana üç darbe ve bir karşı darbe girişimine tanık olmuştur. En sonuncusu, Ocak 2022'de Cumhurbaşkanı Kaboré'yi devirdikten sonra 2015'te başlayan demokrasi dönemini sona erdiren bir darbenin ardından, Eylül 2022'de gerçekleşmiştir. 2022 darbelerinin liderleri, her ikisi de ana motivasyonlarının kötüleşen güvenlik durumu olduğunu iddia etmiştir (Duzor, 2023).

Ibrahim Index of African Governance (IIAG), Burkina Faso'da 2012 ve 2017 yılları arasında genel yönetişimin iyileştiğini ve maksimum 57,3 puana ulaştığını ortaya koymaktadır. Ancak son beş yılda, genel yönetişimde 2,7 puanlık bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüş, kötüleşen güvenlik durumu ve demokratik kısıtlamaların etkisiyle, 2022 darbesinden önce gerçekleşmiştir. 2012 ve 2017 yılları arasında, Burkina Faso'da IIAG'nin dört kategorisinde de iyileşme kaydedilmiştir. Ancak son beş yılda güvenlik ve hukukun üstünlüğü (-9,0), katılım, haklar ve kapsayıcılık (-4,3) ile ekonomik fırsatlar için temeller (-0,8) gibi kategorilerde gerileme gözlemlenmiştir (IIAG, 2021: 9).

IIAG güvenlik ve emniyet alt kategorisinde Burkina Faso, 2012 yılında 13. sıradayken (54 ülke arasında), 2021 yılında 48. sıraya gerilemiştir. Bu IIAG raporu, 2017-2021 yılları arasında Burkina Faso'da askeri darbelerin tetikleyicisi olan güvenlik, insan hakları ve diğer faktörlerdeki olumsuz gelişmelerin kanıtlarını sunmaktadır. Bu askeri darbelerin benzer sebepleri bulunsa da aralarında bazı farklılıklar da mevcuttur. Söz konusu yıllarda kötüleşen faktörler, bu tablo aracılığıyla ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Bu tabloda, Burkina Faso, 2017 ile 2021 yılları arasında, politik, sosyal ve ekonomik açıdan zor bir dönemden geçmiştir. Terörist saldırılara bağlı artan güvenlik sorunları, karmaşık ekonomik reformlar ve endişe verici bir sağlık durumu, ülkenin kalkınmasını engellemiştir. "En Çok Gerileyen Göstergeler (2017-2021)" adlı bir tablo, Burkina Faso'nun en fazla zarar gördüğü sektörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu tablo, ekonominin, güvenliğin ve yaşam koşullarının bozulmasını görsel olarak sunarak, ülkenin karşılaştığı zorlukları vurgulamaktadır. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyümesi, işsizlik oranı, terörist saldırı sayısı, temiz suya erişim, bebek ölüm oranı ve eğitim gibi göstergeler, bu gerilemeyi yansıtan önemli göstergelerdir. Bu eğilimler, güvenlik sorunları, iç çatışmalar ve COVID-19 pandemisinin etkisiyle daha da kötüleşmiş olan yaşam kalitesindeki genel bozulmayı ortaya koymaktadır. Bu tür bir tablo, krizin boyutlarını ölçmek ve karar alıcıları, güvenlik, temel kaynaklara erişim ve altyapıların yeniden inşası gibi acil müdahale gerektiren alanlar konusunda bilinçlendirmek için önemli bir araçtır.

Tablo 6: Burkina Faso: En Çok Gerileyen Göstergeler (2017-2021)

Alt kategori	Gösterge	2021 Puan		Eğilim	2021 Rütbe	Afrika Ortalama Puanı 2021	Afrika Ortalama Eğilim (2017-2021)
Güvenlik ve emniyet	Silahlı Çatışma Olmaması	22.9		-72.0	52	85.0	-2.4
Güvenlik ve emniyet	Sivillere Yönelik Şiddetin Olmaması	21.2		-63.0	45	70.5	-5.9
Haklar	Dijital Haklar	40.7		-22.0	40	55.7	-1.7
Altyapı	Nakliye ve Posta Ağı	15.7		-20.2	36	26.8	-4.8
Güvenlik ve emniyet	Zorunlu Göçün Olmaması	80.9		-18.9	46	90.1	-0.8

Kaynak: (IIAG, 2021: 9).

2017 ile 2021 yılları arasında Burkina Faso'da yaşam kalitesinin bozulduğu ve kalkınmanın yavaşladığı gözlemlenmiştir. Bu gerileme, artan güvenlik sorunları, iç çatışmalar, siyasi ve ekonomik krizler ile COVID-19 pandemisinin etkisiyle açıklanabilir. Her bir gösterge, birbirine bağlı sonuçlar doğurabilir; örneğin, terörist saldırıların artması, güvenlik, ekonomi ve eğitim üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu tür bir tablo, kriz durumunun boyutlarını ölçmek ve acil müdahale gerektiren

alanlarda karar alıcıları uyarmada önemli bir araçtır. Ayrıca, en fazla etkilenen sektörlerle odaklanarak yapılacak öneriler, çözüm geliştirilmesine olanak sağlar. Güvenlik durumunun kötüleşmesi, güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesi ve hükümetin istikrarının sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Emniyet ve hukukun üstünlüğü göstergelerinde son beş yılda yaşanan düşüşün başlıca nedeni, emniyet ve güvenlik alt kategorisindeki azalmadır (-34,2). Bu dönemde, tüm güvenlik ve emniyet göstergelerinde genel bir düşüş gözlemlenmiştir. Hiçbir Afrika ülkesi, 2017 yılından bu yana silahlı çatışmalara girmeme (-72,0) ve sivillere karşı şiddet görmeme (-63,0) göstergelerinde Burkina Faso'dan daha büyük bir düşüş yaşamamıştır. Bu azalma, devlet dışı silahlı grupların saldırılarındaki keskin artışla doğrudan ilişkilidir. "Haklar" alt kategorisi (-9,5) bu dönemde en fazla düşüş gösteren ikinci kategori olarak öne çıkarken, bunun başlıca nedeni dijital alanda ifade özgürlüğü kısıtlamalarının artışı ve internet ile sosyal medya karartmalarındaki yükselişle birlikte dijital haklardaki (-22,0) düşüşlerdir (IIAG, 2021: 9).

Ocak 2022'de bir darbeyle iktidara gelen Yarbay Damiba, Yüzbaşı Traoré liderliğindeki yeni bir darbenin ardından istifa etmeyi kabul etti. Çeşitli kaynaklara göre, başta cihatçılarla mücadele olmak üzere belirlediği hedeflere ulaşamaması, yönetiminin etkisizliğine yol açtı. Ayrıca, eski Başkan Compaoré'nin aşiretine karşı fazla uzlaşmacı bir tutum sergilemesi ve Fransa'ya yakın olması eleştirildi. Bu etkisizlik, bir başka askeri darbeye zemin hazırladı. Fransa ve Afrikalı liderlerin Françafrique'yi sona erdirmeye yönündeki yetersizlikleri, giderek daha belirgin hale gelmeye başladı. Sosyal ağlarla iç içe geçmiş ve küresel bir dünya vizyonuna sahip olan bugünün gençleri, Françafrique'in ötesinde yeni perspektifler keşfetmeye çalışıyor. Bu neslin, Fransa ile Afrika arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmek istemesi şaşırtıcı değildir. Fransa, Çad halkının iradesine karşı bir darbeyle iktidara gelen Idriss Déby'yi 30 yıl boyunca destekleyerek iktidarda tutmuştur. Déby'nin trajik ölümünün ardından, Emmanuel Macron, Çad halkının karşı durduğu oğlunu destekleyerek, Déby liderliğindeki askeri cuntayı iktidarda kalabilmesi için güçlendirmiştir. Déby'nin oğlu Mahamat Idriss Déby Itno, aday olduğu ve ilk turda kazandığı bir başkanlık seçimi

düzenlemiştir. Bu durum, bir monarşi gibi görünse de Fransa, Çad halkının çıkarlarını göz ardı ederek kendi stratejik çıkarlarını ön planda tutmuştur.

Aşağıdaki Resim 9'da görüldüğü üzere, Burkina Faso halkı Fransız askerlerinin ülkeden çekilmesini talep etmek için sokaklara dökülmüştür. Bazı Burkinalılar, Mali'deki örneğe benzer şekilde, Rus güçlerinin Fransız askerlerinin yerini almasını istemektedir. Bu kişiler, Rus bayrağını taşımış ve "Fransa'ya Hayır" yazılı pankartlar açmıştır. Fransa karşıtı bu duygu, Fransa'yı ikiyüzlülükle suçlayan ve teröristleri desteklemekle itham eden kararlı bir dönüşüm göstermektedir. Fransa, Batı Afrika'da birçok askeri üs bulundurmasına rağmen, bu askeri iş birliğinden olumlu sonuçlar alamamış ve güvensizlik yaratmakla, darbeleri teşvik etmekle suçlanmaktadır. Burkina Faso'da, özellikle 2022 ve 2023'teki askeri darbelerin ardından, Fransa karşıtlığı giderek artmıştır. Yüzbaşı İbrahim Traoré liderliğindeki askeri cunta, Paris ile arasına mesafe koyarak, halk arasında büyüyen Fransa karşıtı duyguları yansıtmıştır. Bugün, Burkina Faso'nun ittifaklarını yeniden tanımlama sürecine girdiği ve Mali ile Nijer'de olduğu gibi Batı Afrika'da Fransa'nın etkisini reddeden daha geniş bir dinamiğe uyum sağladığı görülmektedir.

Resim 9: Fransa'ya Yönelik Protestolar

Kaynak: Reuters, 2022.

2022 yılında Burkina Faso'da halkın Fransa'ya karşı düzenlediği protestolar, ülkenin siyasi ve güvenlik durumu ile bağlantılıdır. Protestolar, Fransa'nın askeri varlığını ve iç işlere müdahalesini hedef almış, özellikle Fransa'nın terörle mücadelede yetersiz kaldığı eleştirilmiştir. Ayrıca, Fransa'nın Afrika'daki eski sömürgeci geçmişi ve müdahaleci politikaları da bu protestoları tetiklemiştir. Halk, Fransa'nın askeri üslerinin kapatılmasını ve Fransız askerlerinin ülkeden çıkarılmasını talep etmiştir. Bu gelişme, sadece Burkina Faso'yu değil, aynı zamanda Mali ve Çad gibi diğer Sahel ülkelerindeki anti-Fransa duygularını da etkilemiş, Batı Afrika'daki Fransız etkisinin sorgulanmaya başlandığını ve bölgedeki bazı ülkelerin bağımsız dış politika izleme isteğini yansıtmaktadır.

Burkina Faso'da, sekiz ay içinde ikinci kez bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. 30 Eylül'de, Ouagadougou'da bir gün süren kargaşanın ardından, 24 Ocak'ta iktidarı ele geçiren Damiba, Yüzbaşı Traoré'nin destekçileri tarafından devrilmiştir. Tam anlamıyla bir kargaşa ortamında, darbeciler Fransız ordusuna karşı bir saldırı hazırlığı yaparken, Damiba'yı askeri bir üste misafir etmekle suçlayarak, terörle mücadelede kendilerine destek sağlamaya istekli olan diğer ortaklara yönelme taleplerini dile getirmişlerdir. Darbe destekçileri, derhal Burkina Faso'daki Fransız varlığının sembollerine saldırmış ve bazıları gururla Rusya bayrağını taşımıştır, tıpkı Mali'de olduğu gibi. Bir yıl içinde, bir darbenin diğerini takip etmesi durumu söz konusu olmuştur. Damiba, aynı yıl içinde iktidarı ele geçirdikten sonra, başka bir subay tarafından devrilmiştir. Bu durum, darbenin gerekliliğini sorgulamaktadır. Ordu içindeki bu rekabet, Burkina Faso'da birbirini izleyen darbeleri teşvik eden bir sorun teşkil etmektedir. Huntington'ın askeri darbe türleri arasında (Huntington, 2006: 223) "veto darbesi" olarak adlandırdığı kavram, ordu içindeki çıkar çatışmalarını açıklamaktadır.

Resim 10'da görüldüğü üzere, 30 Eylül 2022 tarihinde bir grup asker, ulusal televizyonda okudukları bir bildiriyle Yarbay Damiba liderliğindeki geçiş sürecinin sonlandığını duyurmuştur. Koruma ve Restorasyon Yurtsever Hareketi'ne (MPSR) bağlı olduklarını iddia eden darbeciler, Traoré'nin yeniden MPSR başkanı seçildiğini açıklamışlardır.

Resim 10: Burkina Faso’da Darbe: Damiba Görevden Alınmıştır

Kaynak: (Burkina Faso Radyo Televizyonu Ekran Görüntüsü, 2022). ÉDEL RTBF

Sol’daki adam ve kırmızı bere takan Yüzbaşı Traoré, MPSR Başkanı olarak atanmıştır. Yeni güçlü figür, ülkenin orta-kuzeyinde yer alan Kaya’da bulunan birinci askeri bölgenin topçu komutanı olan Yüzbaşı Traoré’dir. Yeni liderler ayrıca, sonunda sivil veya askeri bir başkanın atanacağı yeni bir geçiş dönemi tüzüğünün hazırlanması için istişarelerin yapılacağını duyurmuşlardır. Traoré’nin, kendisine Burkina Faso Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı unvanını veren ulusal bir istişare sonrasında gerçekleştirdiği darbenin ardından, neredeyse iki yıldır iktidarda olduğu belirtilmelidir. Ancak ülke, hâlâ kötü alışkanlıklarından kurtulmak için mücadele etmektedir. Cihatçılarla mücadele, güvensizlik, yoksulluk ve darbe girişimleri gibi benzer sorunlar devam etmektedir. Burkina Faso’nun gerçek sorununun ne olduğunu belirlemek, sivil ve askeri güçlerin ülkenin zorluklarına çözüm üretme noktasındaki yetersizlikleri göz önüne alındığında oldukça güçtür. Odaklanması gereken tek mesele, siyasi istikrarsızlık ve sürekli darbeler değildir. Ülkenin insan ve maddi kaynaklar açısından sahip olduğu potansiyele rağmen, gerçek değişimi engelleyen başka faktörler de bulunmaktadır (Bensimon, 2023). Burkina Faso, dünyanın en

yoksul ülkelerinden biri olma durumunu sürdürmektedir. Ülke, 1966'dan bu yana dokuz başarılı darbe ve çok sayıda başarısız darbe yaşamıştır.

Eylül 2022'deki darbeden bu yana Burkina Faso, uluslararası ilişkilerini çeşitlendirmeyi taahhüt etmiştir. Özellikle 2023 yılı başında, topraklarında bulunan Fransız askerlerinin geri çekilmesini talep ederek ve bazı diplomatları sınır dışı ederek eski sömürgeci gücü Fransa ile arasına mesafe koymuştur. Bunun yanı sıra, bazı Fransız medya kuruluşlarının faaliyetleri askıya alınmış ve hiçbiri ulusal konferansa akredite edilmemiştir. Eylül 2022'de gerçekleşen darbenin ardından iktidara gelen Yüzbaşı Traoré liderliğindeki askeri rejim, 25 Mayıs 2024 tarihinde Ouagadougou'daki ulusal meclis tarafından kabul edilen bir tüzük uyarınca beş yıl daha görevde kalma kararı almıştır (Agence Congolaise de Presse, 2024).

Ouagadougou'da, sivil toplum temsilcileri, güvenlik ve savunma güçleri ile geçici meclisin milletvekilleriyle görüşmeler yapılmış; ancak, siyasi partilerin çoğunluğu etkinliği boykot etmeyi tercih etmiştir. Boykotlarının gerekçesi olarak, Yüzbaşı Traoré'nin iktidarı ele geçirdiği 30 Eylül 2022 tarihinden bu yana faaliyetlerini askıya almış olmalarını göstermişlerdir. Burkina Faso, seçilmiş hükümetlerin taahhütlerini yerine getirmemekle suçlanan ordunun kontrolü ele geçirdiği Batı Afrika ülkelerinin giderek artan bir parçası haline gelmiştir. Cunta, Temmuz 2024'e kadar demokratik yönetimi yeniden tesis etmek amacıyla seçimler düzenleme sözü vermiştir. Ne yazık ki, Yüzbaşı Traoré tarafından imzalanan tüzüğün yeni versiyonu, 2 Temmuz 2024'te başlayacak olan beş yıllık bir geçiş süreci öngörmektedir. Yaklaşık on yıldır Burkina Faso, El Kaide ve İslam Devleti ile bağlantılı silahlı grupların saldırılarına maruz kalmakta olup, bu durum 20.000'den fazla ölüm ve iki milyon yerinden edilme ile sonuçlanmıştır (Maquindus ve Sylvestre, 2023).

2022'deki iki darbenin failleri, eylemlerini haklı göstermek amacıyla güvensizlik ve kötü yönetimi gerekçe olarak öne sürmüşlerdir. Her iki lider de ECOWAS tarafından koordine edilen geçiş hükümeti tarafından düzenlenen bir toplantıda, Haziran 2024'e kadar anayasal düzeni yeniden tesis etme taahhüdünde bulunmuşlardır. İkinci darbenin lideri ve geçiş döneminin Başkanı Yüzbaşı Traoré,

terörle mücadele konusunda kararlılığını belirtmiş ve ECOWAS ile mutabık kalınan takvime uyma sözünü vermiştir. Ancak, Mali ve Nijer'in aksine, Burkina Faso'nun ECOWAS'tan çekilme kararını açıklaması, ülkenin geçiş sürecini başarıyla tamamlayabileceği konusunda şüpheleri derinleştirmiştir. Burkina Faso, eski uluslararası ortaklarını terk etmiştir. Traoré'nin takdirine rağmen, Rus askerlerinin ve uçaklarının düzenli varlığı ile Temmuz 2023'te Kremlin'e yapılan ziyaret, Rusya ile yeni ilişkilerin şekillenmeye başladığını göstermektedir. Burkina Faso'nun ECOWAS'tan çekilmesi, geçiş sürecindeki temel zorlukları daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu çekilme kararı, cuntanın Haziran 2024'e kadar seçim düzenleme taahhüdünü ve tüm geçiş sürecini sorgulanır hale getirmiştir. Ayrıca, iç gerilimler, artan güvensizlik ve diplomatik gelişmelerle birlikte, Burkina Faso'daki geçiş sürecinin kırılganlığı daha da belirginleşmiştir (Yeboah ve Aikins, 2024). Şiddet ve aşırııcılıktaki artış, Burkina Faso'nun istikrarını tehdit etmekte olup, Traoré, öncelikli amacının seçimlere odaklanmak değil, ulusunu korumak olduğunu açıklamıştır.

3.4.3. Darbelerinin Yazılı Belgelere Yansıması

Askeri darbeler, Burkina Faso'nun siyasi kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu kaygı verici durum, tekrarlanan askeri darbeler konusunun çok sayıda bilimsel, akademik ve medya belgesinde ele alınmasına neden olmuştur. Bu belgelerin birçoğu, Burkina Faso'daki askeri darbelerin tarihini ve bunların ülkenin siyasi ve sosyal yaşamı üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Burkina Faso'daki askeri darbeler, ülkenin siyasi tarihinde dönüm noktaları oluşturmuş ve çeşitli yazılı belgelere yansımıştır. Bu belgeler, her bir darbenin sebeplerini, aktörlerini ve sonuçlarını detaylı bir şekilde ortaya koyarak, ülkenin siyasi istikrarsızlığına dair önemli bir perspektif sunmaktadır. İlk darbe, 1966 yılında, popüler olmayan ekonomi politikaları ve ülkedeki yaygın grevler nedeniyle Başkan Yaméogo'nun devrilmesiyle sonuçlanmış ve bu darbe Yarbay Lamizana tarafından gerçekleştirilmiştir. O döneme ait arşivler, daha iyi yaşam koşulları ve istikrar arayışındaki bir halkı yansıtmaktadır. 1980 ve 1982 yıllarında ise Albay Zerbo ve Komutan Ouédraogo tarafından sırasıyla darbeler gerçekleştirilmiştir. İlgili belgeler, ordu içindeki iç mücadeleleri ve genellikle yolsuzlukla suçlanan, halkın temel

ihtiyaçlarını karşılayamayan mevcut rejimlere duyulan hayal kırıklığını gözler önüne sermektedir (Berghezan, 2023: 10).

Burkina Faso'daki en ünlü darbe, 1983 yılında Kaptan Thomas Sankara tarafından düzenlenen ve devrim ile radikal değişimin sembolü haline gelen darbeydi. Bu döneme ait yazılı belgeler, Sankara'nın yolsuzlukla mücadele, kendi kendine yeterliliği teşvik etme ve sosyal koşulları iyileştirme hedefleyen cesur reformlarını belgelemektedir. Ardından, 1987 yılında, bir zamanlar Sankara'nın yakın arkadaşı olan Blaise Compaoré, Sankara'ya karşı bir darbeye öncülük etmiş ve bu darbe, suikastla sonuçlanmıştır. Belgeler, pek çok kişinin ihanete uğradığını ve Compaoré'nin hükümetin başına geçtikten sonra, 2014 yılında halk ayaklanmasının ardından devrilene kadar, arkadaşını öldürerek vatana ihanetle suçlandığını göstermektedir.

Eylül 2015'te, cumhurbaşkanlığı güvenlik alayı tarafından bir başka darbe girişimi gerçekleştirilmiş, ancak halkın ve uluslararası toplumun direnişi karşısında başarısız olmuştur. Resmî belgeler, demokrasiyi savunmaya ve askeri yönetime geri dönüşü reddetmeye kararlı bir halkın varlığını ortaya koymaktadır. Askeri ve siyasi raporlardan kişisel tanıklıklara ve akademik analizlere kadar uzanan bu belgeler, Burkina Faso'nun karmaşık siyasi dinamiklerine genel bir bakış sunmaktadır. Her bir darbenin ekonomik, siyasi ve sosyal gerilimlere nasıl bir tepki verdiği ve bu olayların ülkenin tarihini ve kimliğini nasıl şekillendirdiği açıkça gözler önüne serilmektedir. 2022'deki son askeri darbeler, Burkina Faso'nun askeri yönetimle olan ilişkisinin henüz sona ermediğini göstermektedir (Hansen, 2024: 15).

1966 yılında, bağımsızlığın hemen ardından, bir halk ayaklanması ordunun iktidarı ele geçirmesine yol açmıştır. Bu durum, 1983 yılında da tekrarlanmış ve Yüzbaşı Thomas Sankara ülkenin kontrolünü ele geçirmiştir. Sankara, 1987 yılında silah arkadaşı Yüzbaşı Blaise Compaoré tarafından kanlı bir darbe ile devrilmiştir. Bilinen adıyla "Yakışıklı Blaise", daha sonra görünüşte sivil ve seçimlere dayalı bir rejim kurmuş, ancak bu rejim, ordunun desteği ve muhalefetin bastırılması üzerine şekillenmiştir ve yarı-otoriter bir yapıya bürünmüştür. 2014 yılında, halk protestoları sonucunda Compaoré devrilmiştir. Bunu takip eden siyasi geçiş sürecine ise 2015 yılında, Compaoré'nin eski genelkurmay başkanı General Gilbert Diendéré tarafından

yönetilen bir askeri darbe girişimi damgasını vurmuştur. Dolayısıyla, ordu bir kurum olarak, Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kaboré'nin görev süresi (2015-2020) hariç, 40 yılı aşkın bir süredir ülke yönetimine hâkim olmuştur. Ordu, devletin yönetim yapıları ve siyasetin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ordunun iktidardaki varlığı, başta "silahlı vatandaş" olmak üzere, halkın çeşitli şiddet içeren yönetim biçimleriyle etkileşim halindedir. Yüzbaşı IB'nin mevcut rejimi de bu uygulamaları sürdürmektedir. Yüzbaşı Traoré, iktidara gelir gelmez genel seferberlik ilan etmiş ve ülkenin büyük bir kısmını kontrol altına alan cihatçı gruplarla savaşmak için paramiliter güçler kurmak üzere halk arasında geniş çaplı bir askere alma kampanyası başlatmıştır (Quidelleur, 2024: 3). Traoré, vatandaşları cihatçı gruplarla savaşmak için kitlesel ölçekte harekete geçirerek, selefleri Kaboré ve Damiba tarafından başlatılan girişimleri devam ettirmiş ve genişletmiştir.

Burkina Faso, 1987'de bir darbeye iktidara gelen eski otoriter lider Compaoré döneminde nispeten istikrarlı kabul edilse de ülkenin geçmişi askeri isyanlar, darbeler ve sosyal huzursuzluklarla doludur. Batı Afrika siyasetinde önemli ve tartışmalı bir figür olan Compaoré, 2014 yılında anayasal dönemi aşmaya çalıştığı için halk ayaklanmasıyla devrilmiştir. Sivil siyasetçi Roch Marc Christian Kaboré, Compaoré ile bağlantılı subaylar tarafından düzenlenen ve sivillerin önderliğindeki geçiş hükümetine karşı başarısız bir darbe girişiminin ardından 2015 yılında seçilmiştir. Kaboré, Burkina Faso'nun bağımsızlık sonrası seçim yoluyla iktidara gelen ilk lideri olmuştur. Görevdeki ilk döneminde Başkan Kaboré, artan isyan tehditlerinin yanı sıra halkın güvenlik taleplerindeki artış, istihdam yaratma, yönetim reformları ve Compaoré yönetimindeki suiistimaller için hesap verebilirlik talepleriyle karşı karşıya kalmıştır. Diğer tartışmalı eylemlerinin yanı sıra Kaboré, devlet destekli milislerin ve insan hakları grupları tarafından ihlallerle suçlanan "gönüllülerin" sayısının artmasını denetlemiştir. Muhalefet liderleri, başlangıçta sahtekarlık iddialarında bulunsalar da, yerel sivil toplum gözlemcileri tarafından tatmin edici olarak değerlendirilen bir seçimle 2020'de yeniden seçilmiştir; ancak güvensizlik, birçok bölgede oy kullanmayı engellemiştir. Kaboré, Ocak 2022'de Yarbay Paul-Henri Sandaogo Damiba liderliğindeki bir darbeye devrilmiştir (Arieff, 2023: 2).

Traoré rejimi, Burkina Faso'da siyaseti radikalleştirmiştir. Şiddet aktörleri, siyasi alanın ve onun kurallarının dışında değildir. Vatan savunması gönüllüleri ile Burkinabe devleti arasındaki şiddet üretimi konusundaki işbirliği, kamu politikası olarak değerlendirilmelidir. Dahası, güvenlik düzenlemelerinin, özellikle de milislerin çapraz doğası, silahlı seferberlikle bağlantılı ağların, devleti toplumdan tamamen ayıran ikili bir analize indirgenemeyeceğini göstermektedir. Siyasi sistem ve silahlı hareketlilik arasında derin bir bağlantı bulunmaktadır.

3.4.4. Darbelerinin Halka Yansıması

Burkina Faso, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana, halk üzerinde derin etkiler bırakan 9 askeri darbe yaşamıştır. 1966 ve 2024 yılları arasında gerçekleşen bu darbeler, ülkenin siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik ortamını olumsuz şekilde etkilemiş ve Burkina Faso vatandaşlarını derinden sarsmıştır. Burkina Faso'daki ilk darbe, 1966 yılında Yarbay Sangoulé Lamizana'nın Cumhurbaşkanı Maurice Yaméogo'yu devirmesiyle gerçekleşmiştir. Bu darbe, siyasi istikrarsızlık döneminin başlangıcını simgelemiş ve ülkeye bir dizi askeri rejimin damgasını vurmasına neden olmuştur. Bu çalkantılı süreçlerin etkileri, özellikle otoriter yönetim ve sivil özgürlüklere yönelik artan baskılar, halk tarafından hızla hissedilmiştir. 1983 yılında Yüzbaşı Thomas Sankara, bir başka darbenin ardından iktidarı ele geçirmiştir. Sankara, Burkina Faso halkının yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan devrimci politikalar izleyerek, radikal ekonomik ve sosyal reformlara imza atmıştır. Ancak modernleşme çabalarına rağmen, Sankara'nın rejimi, başta ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve keyfi gözetimler olmak üzere, ciddi insan hakları ihlalleriyle karakterize edilmiştir (Sardan, 2023: 180).

1987 yılında Blaise Compaoré, Sankara ve yakınlarının hayatına mal olan bir darbe ile iktidara gelmiştir. Compaoré'nin 27 yıllık iktidarı, ekonomik reformların uygulanmasına rağmen, otoriter bir yönetim anlayışına dayanıyordu. Göreceli siyasi istikrara rağmen, Compaoré'nin hükümeti, muhaliflere yönelik şiddetli baskı, yolsuzluk ve insan hakları ihlalleriyle suçlanmış, özellikle de yasadışı yeni bir yetki almak amacıyla anayasayı değiştirme girişimleri sırasında. Bu dönemde, enflasyon ve işsizlik oranları artarak, ülke vatandaşlarının yaşam kalitesini olumsuz yönde

etkilemiştir. Burkina Faso'daki tüm darbeler boyunca, halk her zaman mağdur olmuştur. Daha iyi bir gelecek umuduyla darbeleri desteklemiş olan halk, çoğu zaman bu desteklerinin tersine döndüğünü görmüştür. Birbirini izleyen darbeler, halkta derin acı hatıralar bırakmıştır (Quidelleur, 2024: 4).

Terör, baskı ve insan hakları ihlalleri, uzun süreli psikolojik travmalara yol açmıştır. Sürekli korku ve istikrarsızlık, sosyal uyumu etkileyerek toplum içindeki gerilimleri ve bölünmeleri şiddetlendirmiştir. 1966'dan 2024'e kadar askeri darbelerin Burkina Faso halkı üzerinde derin ve çoğu zaman yıkıcı bir etkisi olmuştur. Bazı rejimler ekonomik ve sosyal reformlar yapmaya çalışmış olsa da, temel haklara saygı gösterilmemesi, siyasi istikrarın eksikliği ve sosyo-ekonomik zorluklar, Burkinalı halkının yaşam kalitesinin bozulmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Bugün, ülke, vatandaşları için daha iyi bir geleceği garanti altına almak amacıyla gerekli olan insan haklarına saygılı, istikrarlı bir yönetime ulaşmak için mücadele etmeye devam etmektedir.

Burkina Faso'daki darbeler, her zaman halk ve ordu üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Hem sivil hem de askeri rejimler, güvensizliği sonlandırma konusunda başarılı olamamıştır. Bu darbelerin çoğunlukla çözümden ziyade soruna yol açtığı söylenebilir. Son olarak, 11 Haziran 2024 Salı günü, Nijer sınırına yakın Mansila'daki Burkinalı ordu kışlası, El Kaide bağlantılı İslam ve Müslümanlar için Destek Grubu (GSIM) tarafından gerçekleştirilen bir terör saldırısının hedefi olmuştur. Burkinabe ordusu kısa sürede bozguna uğramış ve ağır bir kayıp yaşanmıştır: Aralarında sivillerin de bulunduğu 107 kişi hayatını kaybetmiş ve 8 asker esir alınmıştır. Bu tür saldırılar, terörist grupların silah stoklamasına olanak tanımaktadır. Saldırı sırasında GSIM, üç araç, 142 Kalaşnikof, 449 şarjör, 13 makineli tüfek, 13 RPG-7, 70 roket, 2 havan topu ve mühimmatla birlikte 51 kutu mühimmat ele geçirmiştir (Hansen, 2024).

Terörist grup, bu saldırının düzenli ordu tarafından işlenen ihlallerin intikamı olduğunu iddia etmiştir. Aralarında İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün de bulunduğu çok sayıda sivil toplum kuruluşu, özellikle ülkenin kuzeyinde, terörist saldırıdan iki gün önce Nondin ve Soro köylerinde ordu tarafından gerçekleştirilen katliamları, infazları ve yağmalamaları kınamıştır. Bu saldırı, Burkina Faso'nun iç siyasetinde

derin bir etki yaratmıştır. Saldırı, ordunun kayıplarının büyük olduğu ve askerlerin boşuna feda edildiklerinin düşünüldüğü, hükümetin ise olayların gerçekliğini sivil halktan gizlemeye çalıştığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Buna ek olarak, ordu, siyasi elitleri orduyu göz ardı etmekle suçlamaktadır. Geçici Cumhurbaşkanı Yüzbaşı İbrahim Traoré, Mansila saldırısıyla ilgili henüz bir açıklama yapmamıştır. Sonuç olarak, Burkinabe ordusu içinde bir protesto hareketinin ivme kazandığı gözlemlenmektedir. 19 Haziran 2024 Çarşamba günü, ordu tarafından Ouagadougou'daki ulusal televizyon kanalının genel merkezine bir top mermisi atılmıştır (Visionguinée, 2024). Bu durum, askeri darbelerin, başlangıçta faydalı gibi görünseler de Burkina Faso halkının yaşamı üzerinde uzun vadede zararlı etkiler yarattığını göstermektedir. Akut yoksullukla birlikte, insan hakları ihlalleri de artmıştır. Bu darbeler sonucunda ortaya çıkan askeri geçiş süreci, Burkina Faso halkı için büyük bir olumsuzluk yaratmıştır.

Askeri darbeler sonrasında, Burkina Faso, halkın yönetimini köklü bir şekilde değiştiren ve siyasi düzenleme dinamiklerini büyük ölçüde bozan şiddet dolayımına tanık olmuştur. Şiddet ve zorlayıcı uygulamalar, Burkina Faso toplumuna yavaşça nüfuz etmeye devam etmektedir. Örneğin, daha önce kırsal ve kentsel bölgelerde yaygın olan çete adaleti uygulamaları, artık başkent Ouagadougou'nun merkezinde de görünür hale gelmiştir. Rejim yanlısı olarak tanımlanan kişiler, geceleyin Ouagadougou'nun kavşaklarını kontrol etmekte, trafiği yönetmekte, açıkça rejim karşıtlarını aramakta ve kaçınılmaz olarak sürücülerden para gasp etmekte ya da araçlarındaki tüketim mallarına el koymaktadır (Qidelleur, 2024: 8). Devletin sivilleri mobilize etme politikası, silahlı şiddetin örgütlenmesinde kilit bir rol oynamaya devam ettiğinden, Burkina Faso'nun geleceği karamsar bir görünüm arz etmektedir. Sivillere yönelik katliamlar ve cinayetler ülke genelinde artmakta ve neredeyse her gün yaşanmaktadır.

Burkina Faso'daki mevcut silahlı çatışma, hâkim siyasi söylemin, teröristlerle iş birliği yapmakla suçlanan tüm toplulukları veya siyasi muhalifleri dışlayarak kimlik temelli bölünmeleri yeniden şekillendirdiği ve radikalleştirdiği bir süreci yansıtmaktadır. Cihatçı gruplar, ülkenin geniş bölgelerini kontrol ederken, hükümet de

uzun süredir devam eden ulusal toprakların ve toplumun parçalanması sürecini hızlandırmış görünmektedir. Burkina Faso'daki tüm askeri darbeler halk için büyük acılara yol açmış; çözüm üretmek bir yana, bölünme ve yoksulluk kaynakları haline gelmiştir. Burkina Faso halkı, askeri geçiş dönemindeki tavırlardan derin bir üzüntü duymaktadır. Darbeciler, darbeleri terörle mücadelenin bir yolu olarak meşrulaştırmışlardır; ancak yıllar sonra sorunlar hâlâ devam etmektedir. Halk, hâlâ cihatçıların kurbanıdır; çok sayıda ölü ve yaralı mevcuttur (Quidelleur, 2024).

2023 yılının ortalarına gelindiğinde, 2 milyondan fazla Burkinalı, ülke içinde yerinden edilmiştir (nüfusun yaklaşık %10'u) ve bu durum, Afrika'daki en kötü ve en hızlı büyüyen yerinden edilme krizlerinden biri haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler verilerine göre, yaklaşık 4,7 milyon kişi insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. İsyancıların uyguladığı şiddet, binlerce okul ve sağlık merkezinin kapanmasına yol açmıştır. Kıtık Erken Uyarı Sistemi Ağı'na (FEWS NET) göre, 2023 yılında ülkenin kuzey ve doğusunun büyük bir bölümü "kriz" veya "acil durum" düzeyinde gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Karasal bir ülke olan ve büyük ölçüde tarıma dayalı bir iş gücüne sahip Burkina Faso, dünyanın en fakir ülkelerinden biridir. Pamuk ve altın ihracatı, devlet gelirleri ve döviz için önemli kaynaklar teşkil etmektedir. COVID-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşının etkileri, ekonomiyi zayıflatmış, gıda ve yakıt fiyatlarını artırmıştır (Arieff, 2023: 2).

3.4.5. Darbelerin Siyasi Sisteme Yansıması

Burkina Faso'nun siyasi tarihini, 1966'dan bu yana bir dizi askeri darbe şekillendirmiştir. Bu anayasal olmayan ve demokratik olmayan darbeler, ülkenin demokratik temellerini zayıflatmış, kronik siyasi istikrarsızlığa ve sürekli olarak askeri yönetimlere geçişlere yol açmıştır. Ordunun siyasi liderlik rolü, bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Burkinabe siyasetindeki ordu müdahalesi, Mali ve Gine gibi diğer Afrika ülkeleriyle paylaşılan bir özellik olarak, ardışık darbeleri kolaylaştırmıştır. Ordunun siyasallaşması ve liderlerinin kişisel hırsları, ordunun asli savunma ve güvenlik görevlerini düzenli olarak tehlikeye atmıştır. Örneğin, Compaoré'nin uzun süreli hükümetinde, istikrarsız ve bölünmüş bir ordu içinde, çeşitli devlet başkanları askeri kurumu siyasi amaçlar doğrultusunda manipüle etmiştir. Ordunun darbeler

aracılığıyla sosyal, ekonomik ve siyasi değişimi teşvik ettiği yönündeki iddialarına rağmen, bu darbeler halkın beklentilerini karşılayamamıştır. Burkina Faso'da başlattığı önemli sosyal reformlarla Afrika'daki en başarılı devrimci hareketlerden biri olarak kabul edilen Sankara darbesi, dikkate değer bir istisna teşkil etmektedir (Sawo, 2018: 16).

Siyasi açıdan bakıldığında, askeri darbelerin Burkina Faso'daki siyaset üzerinde olumsuz etkileri olduğu vurgulanmalıdır. İlk askeri darbe, ordunun ve kamu kurumlarının siyasallaşmasına yol açmıştır. Bağımsızlık sonrası ilk yıllarda ordu, büyük ölçüde apolitik ve disiplinli olup, esas olarak kışla içindeki faaliyetlere odaklanıyordu. Ancak 1966'da Lamizana tarafından gerçekleştirilen darbe, Burkinabe ordusunun örgütlenmesini zayıflatmaya ve bozma sürecine başlamıştır.

Burkina Faso'daki askeri darbeler, her zaman siyasi yaşam ve kamu kurumları üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratmıştır. Bağımsızlık sonrası, iktidarın el değiştirmesi genellikle darbeler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Her bir darbe, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluk yaratarak, demokrasinin kazanımlarını baltalamaktadır. 1966'dan 2022'ye kadar toplam dokuz askeri darbe yaşanmış ve bu darbeler, iktidara gelmenin tek yolu olarak varlıklarını sürdürdüğü sürece ülke, siyasi istikrarı elde edememiştir. Ordunun iktidarı defalarca ele geçirmesi, Burkina Faso'yu yönetilemez bir hale getirmiş ve sağlam siyasi kurumların ile güçlü liderlerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Burkina Faso'nun karşılaştığı tüm sorunların, ülkenin siyasi kültüründeki darbelerin bir sonucu olduğu vurgulanmalıdır (Quidelleur, 2024). Bu askeri darbeler, Burkina Faso'nun siyasi ve kurumsal yapısını derinden dönüştürmüş, ekonomik zorlukları daha da artırmış ve toplumsal bölünmeleri derinleştirmiştir.

Bu durum, yeni askeri darbelere zemin hazırlamış ve sivil toplumu, siyasi partileri, yasama organını ve yargı sistemini zayıflatmıştır. Gelecekteki askeri darbelerin önlenmesi ve Burkina Faso'da istikrarlı bir yönetişimin sağlanabilmesi için, bu kurumların güçlendirilmesi kritik bir öneme sahiptir.

Burkina Faso'da 3 Ocak 1966 tarihli darbe, iktidarın ordu tarafından el değiştirmesinin bir gelenek haline geldiği bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. Bu

darbe kültürü, ülkeye şiddetin önemli bir siyasi araç olarak kullanıldığı praetoryen bir karakter kazandırmıştır (Huntington, 1968). 15 Ekim 1987'de, Ağustos 1983 devriminin önde gelen figürlerinden Yüzbaşı Blaise Compaoré, Ulusal Devrim Konseyi (CNR) Başkanı Yüzbaşı Thomas Sankara'ya karşı gerçekleştirdiği şiddetli bir darbenin ardından iktidara gelmiştir. Üç yılı aşkın bir süre boyunca ülke, Halk Cephesi tarafından yönetilmiştir. Ancak 2 Haziran 1991'de kabul edilen yeni anayasa ile demokratikleşme süreci başlatılmıştır. Anayasaya dönüş yapılmasına rağmen, iktidar ordunun, özellikle Başkanlık Güvenlik Alayı (RSP) tarafından desteklenen sivil bir rejimle askeri etki altında kalmaya devam etmiştir. 1991 anayasasına göre Cumhurbaşkanı Compaoré'nin görev süresi iki dönemle sınırlandırılmıştır. Ancak kendisi ve partisi, Demokrasi ve İlerleme Kongresi (CDP), dönem sınırlamalarını aşmak amacıyla bu hükmü değiştirmeye çalışmıştır (Sampana, 2015: 35).

Burkina Faso'nun muhalefet lideri tarafından yönetilen ve sivil toplum örgütleri tarafından desteklenen muhalefet, sivil itaatsizlik çağrısında bulunmuştur. Bu hareket, 30 ve 31 Ekim tarihlerinde gerçekleşen halk ayaklanmasına yol açmış, 37. maddenin değiştirilmesi için 30 Ekim'de yapılması planlanan oylamayı kesintiye uğratmış ve Cumhurbaşkanı Compaoré'yi, yirmi yedi yıllık iktidarının ardından istifaya zorlamıştır. Compaoré rejiminin düşmesinde halkın harekete geçmesi belirleyici olsa da, savunma ve güvenlik güçlerinin pek çok üyesinin tutumu ile çeşitli birimlerin göstericilere verdiği destek de göz önünde bulundurulmalıdır. Sivillerin kararlılığı ve RSP'nin bazı üyeleri hariç, sahada görev yapan birimlerin nispeten barışçıl tutumları, Compaoré rejiminin düşmesinde kilit faktörler olmuştur (Sampana, 2015).

Askeri darbelerin, Burkina Faso'nun siyasi yapısını derinden dönüştürdüğü, kurumlarını zayıflattığı ve ülkeyi darbelere karşı savunmasız hale getirdiği unutulmamalıdır. 1960'taki bağımsızlıktan 2024'e kadar Burkina Faso, sahip olduğu kaynaklara rağmen siyasi istikrarı yeniden sağlama çabası içinde olmuştur. Darbeler, ülkeyi silahlı çatışmaların ve farklı çıkarların çatıştığı bir alana dönüştürmüştür. Bu darbeleri, sivil hükümetin yetersizliğine bağlamak zorlayıcıdır, çünkü 2022'de bir asker olan Damiba'nın darbesinden sonra, sadece dokuz ay sonra Yüzbaşı Traoré tarafından devrilmiştir. Dolayısıyla, darbelerin ordu içindeki zayıf örgütlenme, dış

aktörlerin etkisi ya da iç çıkar çatışmalarının (veto darbesi) bir sonucu olması mümkündür (Kaba, 2023: 15).

Bu tezin üçüncü bölümü, Gine, Mali ve Burkina Faso'daki darbelerin sosyo-politik bağlamını, belirli vakaların karşılaştırmalı bir analizi aracılığıyla incelemektedir. Çalışma, bu ülkelerin coğrafi, tarihi ve ekonomik özelliklerini ele alarak başlamış ve ardından bu ülkelerin tarihlerine damgasını vuran çeşitli askeri darbeleri detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Gine örneğinde, analiz 1984, 2008 ve 2021 yıllarındaki askeri darbelere odaklanmış, bu olayların resmî belgeler, halk ve siyasi sistem üzerindeki etkilerini inceleyerek ülkenin yönetimi ve istikrarı üzerindeki sonuçlarını ortaya koymuştur. Mali bağlamında ise, genel bir çerçeve sunumunun ardından 1968, 1991 ve 2012 yıllarındaki askeri darbelerin yanı sıra 2020 ve 2021 darbesi ele alınmış; bu darbelerin sosyal, siyasi ve kurumsal yapılar üzerindeki etkileri detaylandırılmış ve geçiş dönemlerindeki siyasi dinamiklerle bunların topluma yansımaları vurgulanmıştır. Son olarak, Burkina Faso bağlamında 1966, 1980, 1982, 1983, 1987, 2014, 2015 ve 2022 yıllarında gerçekleşen bir dizi büyük darbe analiz edilmiştir. Bu analizde, darbelerin kurumlar, halkın algıları ve siyasi sistem üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölüm, üç ülkedeki darbelerin motivasyonlarını, yöntemlerini ve etkilerini karşılaştırmalı bir şekilde vurgularken, aynı zamanda bu olayların yönetim ve bölgesel istikrar üzerindeki sonuçlarını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamsal analiz, Batı Afrika'daki askeri darbelerin karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacağı dördüncü bölüm için önemli bir temel oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI AFRİKA'DAKİ ASKERİ DARBELERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Son iki yıl içinde (2020'den beri) Batı Afrika'da altı askeri darbe gerçekleşmiş ve bu darbeler Mali'de (iki kez), Gine'de (1 kez), Nijer'de (1 kez) ve Burkina Faso'da (iki kez) devlet başkanlarının görevden alınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu iktidar değişimleri anayasal düzeni ihlal etmesine rağmen, geniş halk desteği görmüş ve bu durum, demokratik yollarla seçilmiş hükümetlerin bölgedeki yönetim kapasitesine dair ciddi bir başarısızlığı gözler önüne sermektedir. İslamcı isyanların giderek güç kazandığı bu coğrafyada, uluslararası aktörler askeri yönetimlerle iş birliği yapma konusundaki çekincelerini gözden geçirmek zorunda kalabilirler.

Batı Afrika'da bu tür siyasi dönüşümler neredeyse olağan hale gelmiştir: Askeri üniforma giymiş yetkililer ulusal televizyon ekranlarında belirerek, devlet başkanının görevden alındığını ve halkın çıkarlarını korumak adına ordunun yönetime el koyduğunu duyurmaktadır. Seçilmiş hükümetlerin güçlü kurumlar inşa etme, halkın yaşam standartlarını iyileştiren kapsayıcı bir yönetim sağlama konusundaki başarısızlıkları, demokrasiye yönelik artan hayal kırıklığı ile birleşerek, Batı Afrika'nın Sahel bölgesinde tırmanan cihatçı şiddet ortamında darbelerin zeminini hazırlamaktadır. Ordu içerisindeki iktidar arzusu, 1952'den bu yana kıtada seksenden fazla başarılı askeri darbenin gerçekleştiği ve üniformalı aktörlerin sıklıkla önemli siyasi roller üstlendiği bir siyasi kültürde azalmamış görünmektedir. Bölgesel ve uluslararası aktörler, Batı Afrika'da istikrarı sağlama çabaları çerçevesinde, bu anayasal düzen ihlallerinden duydukları rahatsızlığı dile getirmekte ve darbelerin yayılmasını önlemek adına müdahale mekanizmaları geliştirme yollarını araştırmaktadır (Depagne, 2022).

Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde halk protestoları, genellikle darbelerden önce veya sonra meydana gelmiştir. Görevdeki hükümetlere karşı kitlesel seferberlik, halkın—özellikle kayıt dışı sektörde çalışan gençlerin ve işçilerin hissettiği sosyal adaletsizlikten kaynaklanmaktadır. Başlangıçta bu darbeler, gençler ve halk tarafından desteklenmiş, önceki liderlerin görevden uzaklaştırılması bir rahatlama olarak görülmüştür. Birçok kişi, cunta yönetimlerinin mevcut sorunlara çözüm

getireceğini umut etmiştir. Örneğin, Gine’de 2021’de iktidarın devrildiği ilan edilir edilmez, on binlerce kişi cuntayı desteklemek amacıyla sokaklara dökülmüştür. Benzer bir sevinç dalgası, Ocak 2022’de Burkina Faso’da cuntanın iktidara gelmesiyle gözlemlenmiştir. Uluslararası Kriz Grubu’na göre, bu darbelere yönelik halk desteği, yönetim krizleri ve yaygın yolsuzlukla açıklanabilir (Nshimirimana, 2023). Bu üç ülkede darbeleri tetikleyen ortak dinamiklerin yanı sıra, belirgin farklılıklar da bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu bölümde Gine, Mali ve Burkina Faso arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve bu unsurların arkasındaki temel faktörler detaylı bir şekilde incelenecektir.

4.1. Üç Ülkedeki Darbeler Arasındaki Ortak Noktalar

2020-2022 yılları arasında Gine, Mali ve Burkina Faso da dahil olmak üzere Batı Afrika’daki birçok ülkede önemli siyasi değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde, söz konusu ülkeler toplamda beş askeri darbe geçirmiştir: Mali’de 18 Ağustos 2020 ve 24 Mayıs 2021 tarihlerinde, Gine’de 5 Eylül 2021’de ve Burkina Faso’da 23 Ocak ile 30 Eylül 2022’de. Her ne kadar bu darbelerin ardındaki nedenler ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, askeri yönetimler arasında belirli ortak noktalar bulunmaktadır.

Bu bağlamda, her üç ülkede de darbe süreçlerine 34 ile 41 yaşları arasındaki genç subaylar öncülük etmiştir. Bu rejim değişiklikleri, özellikle Mali ve Burkina Faso’da cihatçı grupların artan saldırıları nedeniyle güvenlik krizinin derinleştiği bir ortamda gerçekleşmiştir. Gine’de ise ordu, darbe müdahalesini, Başkan Alpha Condé’nin otoriter yönetimini sona erdirmeye gerekçesiyle meşrulaştırmıştır. Ancak gerekçesi ne olursa olsun, bu siyasi değişimler bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli yankılar uyandırmıştır. Mali, Gine ve Burkina Faso’daki darbeler, uygulama biçimleri açısından dikkate değer benzerlikler göstermektedir. Darbeciler, önce ülkenin en üst düzey yöneticisini tutuklamakta ve istifaya zorlamakta, ardından ulusal medya kuruluşlarını ele geçirerek sokağa çıkma yasağı ve sınır kapatma gibi olağanüstü hâl tedbirlerini ilan etmektedir. Bu darbelerin, daha önce de askeri müdahalelere sahne olmuş ülkelerde gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda, askeri müdahalelerin, söz konusu ülkelerde münferit olaylar olmaktan öte, tekrar eden bir yönetim krizi dinamiği hâline geldiği söylenebilir (Acho ve Tacham, 2023: 21).

Bu üç ülkedeki askeri darbelerin temel özelliği, anayasal yollarla seçilmiş liderlerin devrilerek devlet yönetiminin askeri yetkililer tarafından üstlenilmesidir. Darbe liderleri iktidarı ele geçirdiklerinde genellikle anayasayı askıya almakta ve olağanüstü hâl ilan etmektedir. Her ne kadar bu geçiş süreci nispeten kısa olsa da, darbecilere devlet kurumları üzerindeki kontrollerini sağlamlaştırma fırsatı vermektedir. Bu süreçte hükümet ve parlamento feshedilirken, yargı da yeni yönetimin politik önceliklerine göre yeniden şekillendirilmektedir. Anayasanın askıya alınması, yalnızca demokratik yönetimi sekteye uğratmakla kalmamakta, aynı zamanda hukukun üstünlüğünü de ciddi şekilde zedelemektedir. Askeri yönetimler, geçiş sürecini şekillendirirken iki temel yaklaşım benimsemektedir: ya tek taraflı olarak bir geçiş süreci dayatmakta ya da siyasi ve toplumsal aktörlerle müzakere yoluyla bir düzenleme yapmaktadırlar. Ancak her iki yöntem de genellikle demokratik kurumların işleyişiyle uyumlu olmaktan uzaktır. Bu rejimlerin karşı karşıya olduğu en büyük zorluklardan biri, iktidarlarını meşrulaştırma çabasıdır. Bu doğrultuda, siyasi muhalefet temsilcileri veya sivil toplum aktörleri gibi çeşitli toplumsal kesimleri sürece dahil etme stratejisini benimseyebilirler. Bölgesel ve uluslararası kuruluşlar, özellikle Afrika Birliği (AFB) ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), bu tür askeri yönetimlere karşı çeşitli yaptırımlar uygulamıştır.

Afrika Birliği tarafından 30 Ocak 2007 tarihinde kabul edilen Afrika Demokrasi ve İyi Yönetişim Şartı, kıta genelinde kurumsal istikrarı sağlamayı amaçlayan kapsamlı ve iddialı bir metindir (Afrika Demokrasi ve İyi Yönetişim Şartı, Madde 25). Bu belge, anayasaya aykırı rejim değişikliklerini açık bir şekilde yasaklamakta ve sorumlulara yönelik ağır yaptırımlar öngörmektedir. Bir darbe gerçekleştiğinde, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi, hükümetin güç kullanılarak devrilmesini kınamak amacıyla toplanmaktadır (AFB, 2007). Konsey, sıklıkla sert bir tutum benimseyerek "anayasaya aykırı hükümet değişikliklerine sıfır tolerans" ilkesini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Afrika Birliği, somut yaptırımların uygulanmasını bölgesel örgütlere devretmektedir.

Mali'de askeri cunta iktidarı ele geçirdiğinde, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), ülkeyi örgütün organlarından uzaklaştırma ve iktidarın

sivillere devredilerek anayasal düzenin yeniden tesis edilmesini talep etme gibi tedbirleri değerlendirmek üzere bir araya gelmiştir. ECOWAS, benzer yaptırımları Gine ve Burkina Faso'daki darbeler sırasında da uygulamıştır. Daha sonra askeri yönetimler, ECOWAS ile sınırlı bir siyasi geçiş süreci üzerinde müzakerelerde bulunmuştur. Mali örneğinde ise ECOWAS, Ocak 2022'de ülkeye ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulamış, ancak bu yaptırımlar yedi ay sonra kaldırılmıştır. Ekim 2022'de Burkina Faso'da gerçekleşen ikinci darbeyi kınamasına rağmen ECOWAS, önceki müdahalelerden farklı olarak yeni yaptırımlar uygulamamıştır. Bunun temel nedeni, cuntanın yeni lideri Yüzbaşı İbrahim Traoré'nin, Togo'da sürgüne giden selefi Paul Henri Damiba ile müzakerelerde bulunmuş olmasıdır. Traoré'nin, Damiba ile ECOWAS arasında varılan anlaşmalara riayet edeceğine dair verdiği taahhüt göz önünde bulundurulduğunda, bazı ECOWAS üyeleri Burkina Faso'ya ek yaptırımların gereksiz olduğu görüşünü benimsemiştir (ECOWAS, 2022).

Üç askeri rejim de ya halk tarafından benimsenmeyen kararlar alarak ya da vatandaşlarının güvenliğini sağlamada başarısız olarak kısa sürede zayıflıklarını göstermiştir. Mali ve Burkina Faso'daki askeri cunta yönetimleri iktidara geldiklerinde, önceliklerinin cihatçı gruplarla mücadele etmek olduğunu açıklamış ve önceki hükümetleri düzeni ve devlet otoritesini yeniden tesis edememekle suçlamışlardır. Ancak Haziran 2022 ile Mart 2023 arasında her iki ülkede de cihatçı saldırıların sayısında artış gözlemlenmiş ve bazı bölgeler daha da güvensiz hâle gelmiştir. Mali rejimi, Fransa ile olan askeri iş birliğini sona erdirme kararı alarak, özel bir Rus askeri şirketi olan Wagner Grubu'na yönelmiştir. Mart 2022'de ise Mali hükümeti, RFI ve France 24 yayınlarını yasaklayarak gazetecilerin rejimin imajına zarar verebilecek haberler yapmasını engellemiştir.

Gine'de geçiş sürecinin süresi tartışılmaya devam ederken, cunta yönetimi halk gösterilerini yasaklayarak siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri arasında tepkiye yol açmıştır. Barışçıl toplanma özgürlüğüne getirilen bu kısıtlama, önceki Condé yönetimini hatırlatmaktadır. Temmuz 2022'den itibaren, birçok FNDC üyesi yargılanmış ve yasaklanmış toplantılar düzenledikleri gerekçesiyle tutuklanmıştır. Askeri yönetimler, gündemlerinde iklim değişikliği, agro-ekoloji, yoksulluğun

azaltılması veya toplumsal kalkınma gibi konulara yeterince yer vermemeleri nedeniyle güvenlik konularına kalkınmadan daha fazla öncelik veriyormuş gibi görünmektedir. Burkina Faso'daki geçiş hükümeti, terörle mücadeleye ve ulusal otoritenin yeniden tesisine odaklanmaktadır. Gine'de ise öncelikler, devletin yeniden inşası ve ulusal uzlaşayı sağlamaktır. Mali'de ise askeri rejim, ordunun güçlendirilmesi ve devlet kurumlarının istikrara kavuşturulmasını temel hedef olarak belirlemiştir.

Bu üç ülkede gerçekleşen darbe girişimleri, sivil toplum kuruluşlarının dikkatinden kaçmamıştır. Bu kuruluşlar süreci yakından takip etmekte ve konuya ilişkin tutumlarını açıklamaktadır. Örneğin, Burkina Faso'da sivil toplum örgütlerinin ulusal grubu ve CNCD-11.11.11'in ortağı olan SPONG, 4 Ekim 2022'de yayımladığı bir basın açıklamasıyla, iktidarın zorla ele geçirilmesini kınamış ve iç siyasi gerilimleri çözenin meşru bir yolu olarak darbelerin artışından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Siyasi değişimi ve iyi yönetişimi teşvik etmeyi amaçlayan "Sayfayı Çevir" koalisyonu ise, Gine'deki askeri darbe sırasında bölgesel ve uluslararası örgütlerin demokratik süreçleri desteklemedeki yetersizliğine dikkat çekmiş ve bu durumun darbelerin yeniden canlanmasını açıklayan temel faktörlerden biri olduğunu öne sürmüştür. Basın kuruluşlarının yanı sıra, çeşitli sivil toplum örgütleri de bu üç ülkedeki siyasi çalkantılardan doğrudan etkilenmiştir (Nshimirimana, 2023).

Askeri cuntaların yönetime gelmesinden bu yana, tartışmalar büyük ölçüde geçiş sürecinin süresi ve niteliği üzerine yoğunlaşmıştır. Cunta yönetimleri, iktidarı sivil otoritelere hızla devredeceklerini taahhüt etmişlerdir. Ancak bu tartışmalar, halkın temel beklentileri arasında yer alan güvenliğin sağlanması, insan haklarına saygılı bir toplum inşası ve ekonomik-sosyal kalkınmanın teşvik edilmesi gibi konuların geri planda kalmasına neden olmuştur.

Darbe yaşayan üç ülke de Fransa'nın eski sömürgeleridir. Bu durum, Fransa'nın askeri ve siyasi ilişkiler aracılığıyla söz konusu ülkelerin siyasal süreçlerinde etkili olduğunu göstermektedir. Fransa, "Françafrique" politikası bağlamında bu ülkelerdeki siyasi krizlerde merkezi bir aktör olarak görülmektedir. Dahası, Mali'deki askeri darbeler sıklıkla Fransa ile ilişkilerin zayıflaması ve Rusya ile daha yakın bağlar kurma isteği ile ilişkilendirilmektedir. Fransa, Çin, Rusya,

Amerika Birleşik Devletleri ve diğer küresel aktörler, Gine, Mali ve Burkina Faso üzerinde diplomatik, ekonomik ve sosyal yardımlar aracılığıyla etkili olmaya devam etmektedir. Ayrıca, bu üç ülkedeki birçok askeri yetkilinin Batı ülkelerinde eğitim almış olması, Batı Afrika'daki askeri iş birliklerinin ve güvenlik anlaşmalarının anayasal düzeni tehdit edebilecek siyasi krizlere zemin hazırlayabileceğini göstermektedir. Küresel güçlerin, bu ülkelerin yönetiminde kendi çıkarlarına hizmet edecek aktörleri desteklediği, doğal kaynakların sömürüsüne devam ettiği ve bu bölgeleri yoksulluk ve terörizm gibi güvenlik tehditleriyle karşı karşıya bıraktığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır.

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler, dikkat çekici benzerlikler göstermektedir. Bu üç ülke, darbelerden önce ve sonra hem siyasi istikrarsızlık hem de güvenlik sorunları yaşamış, mevcut hükümetler protesto hareketleri, grevler ve toplumsal huzursuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Halk, yolsuzluk, otoriter yönetim ve kamu kaynaklarının kötüye kullanımı nedeniyle hükümetleri eleştirmiştir. Her durumda, darbeler ordu tarafından gerçekleştirilmiş ve belirli siyasi ve sosyal grupların desteğiyle hayata geçirilmiştir. Uluslararası toplum, bu eylemleri kınayarak ilgili ülkelere ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamış, ancak bu müdahalelerin etkisi tartışmalı kalmıştır. Bu benzerlikler, Batı Afrika'daki darbelerin farklı nedenlere ve sonuçlara sahip olmasına rağmen, hepsinin zayıf kurumsal yapı, yolsuzluk, yoksulluk, sosyal adaletsizlik ve meşru liderlik eksikliği gibi yapısal sorunlara dayandığını göstermektedir. Söz konusu üç ülkenin ortak noktalarından biri de kötü yönetim kaynaklı siyasi istikrarsızlık, güvensizlik, mali yetersizlikler ve yolsuzluk nedeniyle Avrupa'ya yönelik kontrolsüz göç akışına katkıda bulunmalarıdır (Bensimon, 2023).

Yönetişimdeki aksaklıklar ve liderlerin güvenilirlikten yoksun olmaları, darbeleri teşvik eden temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu ülkelerdeki askeri liderler, halkın gözünde meşruiyet kazanmak adına bu sorunları öne çıkarmakta, ancak bu siyasi başarısızlıklarda kendi sorumluluklarını kabul etmemektedir. Ordu, Batı Afrika'daki pek çok ülkede olduğu gibi, bu devletlerde de önemli bir siyasi aktör konumundadır. Ancak bazı yüksek rütbeli subaylar, askeri bütçelerden zimmete para geçirmekle suçlanmaktadır. ECOWAS üyesi olan Gine, Mali ve Burkina Faso'da

yaşanan son olaylar, bu bölgesel örgütün güvenilirliğini ve etkinliğini ciddi şekilde zedelemiştir. Askeri yönetimleri seçim düzenlemeye zorlamak amacıyla uygulanan yaptırımlara rağmen, ECOWAS'ın siyasi krizleri önleyememesi, örgüte yönelik eleştirileri artırmıştır (Tschörner, 2024). Nijer'deki son askeri darbenin ardından, benzer şekilde darbe yoluyla iktidara gelen Burkina Faso, Mali ve Gine liderleri, Nijer ordusuna desteklerini açıklamış ve ECOWAS'ın yaptırım tehditlerine karşı meydan okumuşlardır. Bu üç ülkedeki askeri yönetimler, Nijer'deki gelişmelerin seyrini beklemeksizin harekete geçmiş ve dışişleri bakanları Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da bir araya gelmiştir. İktidardaki cuntalar, karşılaştıkları ekonomik, güvenlik ve insani krizlerin üstesinden gelebilmek amacıyla kaynaklarını birleştirmeye dayalı bir "Bamako-Conakry-Ouagadougou eksenini" oluşturmayı gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda, üç başkenti birbirine bağlayacak bir demiryolu hattının inşası da planlanmaktadır. Ülkelerin benzer zorluklarla karşı karşıya olduğu göz önüne alındığında, bu tür bir ortak cephe mantıklı görünmektedir. Mali'de 2020'de, Gine'de ve Burkina Faso'da 2021'de gerçekleşen askeri darbeler, hiyerarşinin farklı kademelerindeki subaylar tarafından organize edilmiştir. Günümüzde, bu üç ülke halen bir geçiş süreci içinde olup, ECOWAS ve Afrika Birliği'nin resmi üyeleri olarak kalmaya devam etmektedir.

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki darbeler arasında belirli benzerlikler bulunmasına rağmen, her ülkede bu askeri müdahalelere yol açan özgün faktörlerin varlığı vurgulanmalıdır. Bir sonraki bölümde, Fransa'nın eski sömürgeleri olan bu üç Batı Afrika ülkesinde gerçekleşen darbeler arasındaki farklılıkların incelenmesi gerekmektedir.

4.2. Üç Ülkedeki Darbeler Arasındaki Farklar

Daha önce bahsedilen benzerliklere rağmen, Gine, Mali ve Burkina Faso'da gerçekleşen darbeler arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Bu üç ülkede darbelerin varlığı ortak bir olgu olmakla birlikte, bu müdahalelerin bağlamları, nedenleri ve motivasyonları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Öncelikle, Gine tarihinde üç askeri darbe kaydedilmiştir (1984, 2008 ve 2021). Mali'de ise beş askeri darbe gerçekleşmiştir (1968, 1991, 2012, 2020 ve 2021). Buna karşın, Burkina Faso

dokuz askeri darbeye (1966, 1980, 1982, 1983, 1987, 2014, 2015 ve 2022) bu ülkeler arasında en fazla askeri müdahaleye sahne olmuştur. 2020'de Mali'de ve 2022'de Burkina Faso'da gerçekleşen darbelerden farklı olarak, 5 Eylül 2021'de Gine'de yaşanan askeri darbe, yönetimin güvensizlik ve isyan karşısındaki başarısızlığını cezalandırma amacı taşımamıştır. Ayrıca, bu darbe, 1958 yılında Sékou Touré'nin, General de Gaulle tarafından önerilen Fransız topluluğuna "hayır" diyerek Fransa ile sert bir kopuş gerçekleştirmesi nedeniyle, iki ülke arasında hiçbir zaman var olmayan ayrıcalıklı bir ortaklığı da sona erdirmemiştir.

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki son askeri darbeleri anlamlandırmak için her bir ülkenin özgün bağlamını analiz etmek büyük önem taşımaktadır. Özellikle Burkina Faso'daki son askeri darbenin yorumlanabilmesi için ülkenin tarihsel arka planının incelenmesi gerekmektedir. Burkina Faso, 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasına rağmen, tıpkı benzer sömürge geçmişine sahip Mali gibi, siyasi ve ekonomik açıdan eski sömürge gücü Fransa'ya bağımlı kalmaya devam etmiştir. Bu bağlamda, Fransız müdahaleleri, ülkede gerçekleşen hükümet darbelerini tetikleyen başlıca dış etkenlerden biri olmuştur. Bağımsızlık sonrası dönemde Fransa, eski sömürgeleri üzerindeki siyasi, askeri ve ekonomik kontrolünü sürdürmek amacıyla çeşitli müdahalelerde bulunarak istikrarsızlık yaratmıştır. Bu müdahalelerin temel hedefi, Fransa'nın bölgedeki ekonomik ve siyasi ayrıcalıklarını koruyarak krizlerden fayda sağlamaktır. Bununla birlikte, Burkina Faso'daki askeri darbelerin yalnızca dış faktörlerin bir sonucu olarak ele alınması eksik bir analiz olacaktır. İç dinamikler de bu süreçte belirleyici bir rol oynamıştır. Kötü yönetim, yaygın yolsuzluk, derinleşen sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve iç siyasi gerilimler, darbelere zemin hazırlayan elverişli bir ortamın oluşmasına katkıda bulunmuştur (Acho ve Tacham, 2023: 22).

Son darbe, Fransız karşıtı ve bağımsızlık yanlısı askerler tarafından gerçekleştirilmiş olup, halkın önemli bir kesimi tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu durum, Batı Afrika'daki siyasi bilinç ve tutum değişikliğinin önemli bir göstergesidir. Burkina Faso'da eğitim seviyesinin yükselmesi ve yurtdışında eğitim gören bireylerin küresel gelişmelere dair farkındalık kazanması, toplumsal bilinci artırmış ve ulusal özerklik talebini güçlendirmiştir. Toplum, artık eski sömürge statüsünde muamele

görmeyi reddetmektedir. Son yıllarda Çin, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin bölgedeki artan etkisi, Burkina Faso halkının Fransa'ya olan bağımlılığını sona erdirmeye arzusunu pekiştirmiştir. Bu doğrultuda, Burkina Faso'da yükselen özerklik talebi yalnızca ülke için değil, tüm Batı Afrika bölgesi için stratejik bir önem taşımaktadır. Özellikle Emmanuel Macron sonrası dönemde, Fransa'nın Batı Afrika'daki ekonomik ve siyasi nüfuzunun zayıfladığı bir bağlamda gerçekleşen bu darbe, bölgesel dengeler açısından kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Dahası, Çin, Rusya ve Türkiye'nin bölgedeki artan etkisi, Batı Afrika'daki güç dengelerini yeniden şekillendirme potansiyeline sahip olup, yeni jeopolitik dinamiklerin oluşumunu beraberinde getirmektedir (İnsamer, 2022).

Gine'de ordu, anayasal manipülasyonlara ve halkın tepkilerine rağmen, Eylül 2021'deki darbesini Başkan Alpha Condé'nin "üçüncü yetki" olarak adlandırdığı yetkiyle meşrulaştırmıştır. Sahel'in kalbindeki diğer üç ülkede ise, büyük bir cihatçı isyanla mücadele eden hükümetlerin devrilmesinin ardından, Batı tarzı parlamenter demokrasisinin kurallarına göre iktidara gelmiş olan liderler devrilmiştir: Mali'de İbrahim Boubacar Keïta (Ağustos 2020'de), Burkina Faso'da Roch Marc Christian Kaboré (Ocak 2022) ve Nijer'de Mohamed Bazoum (Ağustos 2023). Her iki durumda da ordu, müdahalesinin gerekçesi olarak sivil yetkililerin güvenlik sağlama konusundaki yetersizliklerini ve isyancı grupların ilerleyişini kontrol etme noktasındaki başarısızlıklarını öne sürmüştür. Ayrıca, egemenlikçi bir duruş benimseyen yeni liderler, güvenlik alanındaki başarısızlıkların sorumluluğunu uluslararası güçlere, özellikle de Barkhane Operasyonu'na ve Fransız askeri varlığına yüklemişlerdir. Mali'de Albay Goïta liderliğindeki askeri yönetim, Mayıs 2021'de, önceki darbeye kendilerinin atadığı sivil Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ı tutuklamıştır. Burkina Faso'da ise Albay Damiba, sekiz ay süren iktidarının ardından, astı Yüzbaşı Traoré'ye karşı kaybetmiştir (Berghezan, 2023: 18).

Sözde "anayasal" darbeler, Batı Afrika'daki birçok ülkede siyasi aktörler veya ordu tarafından düzenlenen ve siyasette tekrarlanan olaylar haline gelmiştir. Genellikle, görevdeki bir başkanın ikinci döneminin sonunda ya da ölümünün ardından meydana gelirler ve bu durumda anayasal dokunulmazlık ile iktidarın

boşalmasına ilişkin hükümler kötüye kullanılır. Örneğin, 1984'teki devrimin lideri Ahmed Sékou Touré'nin ölümünün ardından, General Lansana Conté'nin önderliğindeki Comité Militaire de Redressement National (CMRN) tarafından başlatılan anayasal darbe, ülkede bir dönüm noktası oluşturmuştur. Lansana Conté'nin ölümünden sonra, 2008'de, Yüzbaşı Moussa Dadis Camara'nın liderliğindeki Demokrasi ve Kalkınma Ulusal Konseyi (CNDD) tarafından iktidara gelmiştir. Ulusal Meclis Başkanı'nın seçimlere kadar geçiş sürecini sağlamasını öngören anayasal hükümleri ihlal ederek iktidarı ele geçiren bu kişiler, demokrasiyi sınırlamış, Gine Cumhuriyeti'ni istikrarsızlığa sürüklemiş ve halkın yaşam koşullarını kötüleştirmiştir. Fildişi Sahili, Senegal ve Togo gibi Batı Afrika ülkelerinin çoğu, yakın geçmişte ya da daha yakın zamanda bu tür darbelere maruz kalmış ve bazıları hâlâ bu durumla karşı karşıya kalmaktadır (Kaba, 2023: 17).

Gine'deki darbelerin tümü, siyasi kurumların zayıflığından, siyasi değişimin eksikliğinden ve liderlerin diktatörlük eğilimlerinden kaynaklanmaktadır. 1958'den bu yana Gine'de yalnızca iki sivil cumhurbaşkanı görev yapmış, diğer tüm cumhurbaşkanları ise askeri kökenli olmuştur. Gine'deki darbelerin, Mali ve Burkina Faso'daki darbelerden farklı olduğunu belirtmek önemlidir; zira bu ülkeler, aynı yasaları ya da sosyo-politik bağlamı paylaşmamaktadır. Gine, Mali ve Burkina Faso gibi Fransız siyasetinin etkisi altında değildir. Ayrıca, Fransız askeri üsleri Mali ve Burkina Faso'da bulunurken, Gine'de yabancı askeri üs bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, Batı Afrika'daki diğer ülkelerde sıklıkla darbelerin gerekçesi haline gelen güvenlik sorunları, Mali ve Burkina Faso'nun aksine, Gine'de mevcut değildir; çünkü Gine'nin topraklarında herhangi bir terörist hareket gözlemlenmemektedir.

Askeri darbeler bağlamında, Mali ile Gine ve Burkina Faso arasındaki fark, özellikle Mali'deki siyasi yaşamı derinden etkileyen dini hareketlerde yatmaktadır. Mali, cihatçı grupların varlığı nedeniyle başta kuzey bölgeleri olmak üzere tüm topraklarını denetim altına alamamaktadır. Bu durum, sürekli bir güvensizlik ortamı yaratmakta ve denize kıyısı olmayan bir ülkede ekonomik ve siyasi krizlere zemin hazırlamaktadır. Terörizmle mücadele, büyük miktarda kaynak gerektiren bir mücadele olup, iç üretimin azalmasına yol açmaktadır. Mali'nin askerlerinin çoğu,

Fransa veya Rusya'da eğitim almıştır; bu iki ülke arasındaki etkileşim ise, Mali'de daha fazla istikrarsızlık yaratmaktadır. Batı Afrika'daki son darbeler göz önüne alındığında, Mali, 2020'den itibaren bu durumu yaşayan ilk ülke olmuştur. Bu da, Mali'nin içsel sorunları ve cihatçı hareketlere zemin hazırlayan coğrafi konumu nedeniyle Batı Afrika'daki darbelerin merkez üssü haline geldiğini göstermektedir. Her bir ülkenin darbeleri, kendine özgü özelliklere sahiptir. Ortak noktaları ve farklılıkları anlayabilmek için her bir durumu daha yakından incelemek gereklidir (Africanew, 2023).

Burkina Faso, 1990-2013 yılları arasında sürekli bir ekonomik büyüme yaşamıştır. Ancak halkın genel algısı, bu büyümenin dışlayıcı olduğu ve ekonominin önemli başarılarından yeterince faydalanamadıkları yönündedir. Bugün Burkina Faso, ciddi gıda güvensizliği ve istikrarsız siyasi koşulların birleştiği çok sayıda güvenlik ve kalkınma sorunuyla karşı karşıyadır. Bu huzursuzluk, 2021-2022 hasadının tatmin edici olmaması, COVID-19 pandemisi ile bağlantılı küresel tedarik zinciri aksamaları, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin gıda ve gübre fiyatları üzerindeki etkisi ve terörist faaliyetlerdeki artış gibi çeşitli faktörlere bağlanmaktadır. Mali ekonomisi, 2022'den bu yana birçok zorlukla karşılaşmış olmakla birlikte, bu yıl önemli bir enflasyona rağmen direnç göstermeyi başarmış ve büyüme oranları 2021'de %3,1'den 2022'de %3,7'ye yükselmiştir. Mali, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ekonomik etkilerini de hissetmiş ve gıda ile enerji maliyetlerinde keskin artışlar gözlemlenmiştir. Bu dönemde, Gine'nin güçlü madencilik üretimi, kişi başına düşen GSYH'de genel bir istikrar sağlamış olsa da, 2022 yılı enflasyonunun fiyat şokları nedeniyle ciddi bir gıda krizine yol açmıştır (International Monetary Fund African, 2023).

Blaise Compaoré ve Roch Marc Christian Kaboré başkanlıkları döneminde, başta Fransa olmak üzere dış müdahalelerin etkisiyle terör hareketleriyle de mücadele eden Burkina Faso, olayların gidişatını değiştirmek için çeşitli adımlar atmıştır. 30 ve 31 Ekim 2014 tarihlerinde gerçekleşen halk ayaklanması, Blaise Compaoré'nin istifasına yol açmıştır. Bunun ardından General Gilbert Diendéré, Burkina Faso Ulusal Demokrasi Konseyi'nin (CND) başkanı olmuş ve fiilen devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir. 29 Eylül 2015'te, General Djibril Bassolé'yi, 17 Eylül 2015 darbesinin

ardından geçiş rejimi altında düzene dönüşü tehlikeye atmakla suçlayarak tutuklatmıştır. Ocak 2022'de bir grup subay, Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kaboré'yi devirerek, Yarbay Paul-Henri Sandaogo Damiba liderliğinde Mouvement Patriotique pour la Sauvegarde et la Restauration (MPSR) adı altında bir askeri cunta kurmuştur. Darbe, büyük ölçüde Burkina Faso hükümetinin cihatçı isyanları durdurmadaki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Birkaç ay sonra, 30 Eylül 2022'de, bir isyan sonucu Paul-Henri Sandaogo Damiba devrilmiş ve Yüzbaşı İbrahim Traoré iktidarı ele geçirmiştir (Kaba, 2023: 22).

Gine'de 1984 ve 2008 yıllarında gerçekleştirilen anayasal değişiklikler ve devlet başkanlarının ölümüne bağlı gelişmeler, sağlam bir anayasal geçiş sürecinin eksikliği nedeniyle darbelerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu darbeler, Huntington'ın teorisine göre ulusal düzeni korumayı amaçlayan "koruyucu" darbeler olarak değerlendirilebilir. Mali'deki askeri darbelerin çoğu, ekonomik ve kurumsal krizler, terörizm kaynaklı güvensizlik, silahlı kuvvetlerin eğitim eksiklikleri ve dış müdahalelerle ilişkilendirilmektedir. Huntington'ın darbe tipolojisine göre, Mali'deki darbeler “reformist, korumacı ve veto” darbeleri olarak sınıflandırılabilir. Burkina Faso ise, Mali'ye benzer şekilde, yönetim sorunları, güvenlik krizleri, cihatçı tehditler, ekonomik ve kurumsal zorluklar ile başta Fransa olmak üzere dış güçlerin müdahalesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Burkina Faso'daki darbeler de “reformist, korumacı veya veto” darbeleri olarak sınıflandırılabilir.

4.3. Farklılıkları ve Benzerlikleri Açıklayan Faktörler

Batı Afrika'daki eski Fransız sömürgelerinde demokratik hükümetlerin devrilmesi, giderek daha endişe verici bir durum haline gelmektedir. Bu üç ülkedeki temel mesele, vatandaşların, yaşadıkları devletin meşruiyetini ve hükümetlerinin ihtiyaçları karşılama kabiliyetini değerlendirme biçimidir. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki istikrarsızlık, ordunun iktidarı ele geçirdiği Batı Afrika'yı sarsan benzer krizlerin bir örneğini teşkil etmektedir. Ancak, bir devletin meşruiyeti, yalnızca vatandaşlarının, devletin sorumluluklarını yerine getirme kabiliyetine dair algısına dayanmalıdır. Eğer devlet, halkının çıkarlarından ziyade kendi çıkarlarına hizmet ederse, bu meşruiyet ortadan kalkar. Mali'de olduğu gibi, Burkina Faso'da da yıllardır,

güvenlik zafiyetlerine karşı kitlesel gösteriler düzenlenmektedir. Ne yazık ki, cihatçı gruplar, Nijer sınırında geniş alanları ele geçirerek çok sayıda can kaybına ve köylerdeki malların yağmalanmasına yol açmıştır. Bu ülkelerdeki kötüleşen güvenlik durumu, sivil halk ile savunma ve güvenlik güçleri arasında ciddi gerilimlere neden olmuştur (Tchoudiba, 2024).

Demokrasilerin başarısızlığı, darbeleri meşrulaştırmaz. Bu ülkeler, başarısız devletler olarak kalmaya devam ettikçe, topraklarını yönetemedikleri ve güvenliklerini temin edemedikleri sürece, komşu ülkeler örnek alınarak darbeler devam edecektir. Özellikle, önemli maden kaynaklarına sahip ve Fransız, Türk, Çin, Amerikan ve Rus şirketleriyle yakın bağlantılara sahip Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde ekonomik çıkarların önemi büyük bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, bu ülkelerdeki iktidar değişikliklerinin büyük jeopolitik sonuçları olması olasılığı yüksektir (Rojas, 2022).

Gine'nin aksine, Mali ve Burkina Faso'nun bazı ortak noktaları bulunmaktadır: ekonomik kriz, halkın hoşnutsuzluğu, cihatçı terörizm, göç ve organize suç. Bu kadar kısa süre içinde yaşanan darbeler, somut bir karşılık verilmediği takdirde, diğer Afrika ülkelerine de sıçrayabilecek bulaşıcı etkileriyle endişe vericidir. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerin ardından darbeciler, iktidarda kalmak için sürekli olarak benzer gerekçeler öne sürmüşlerdir. Bölgesel ve uluslararası örgütlerin yanı sıra yerel aktörleri de anayasal düzene geri dönüş konusunda manipüle etmişlerdir. Ancak verilen hiçbir söz yerine getirilmemiştir. Burkina Faso'da olduğu gibi, Mali'de de güvenlik durumu, yıllarca süren askeri geçiş sürecine rağmen, iktidarlarını korumak için temel bir argüman olarak kullanılmaya devam etmektedir. Cihatçı güvenlik sorunları yaşamayan Gine'nin aksine, askeri cunta, iktidarını sürdürmek için ekonomik kaynakların yetersizliğini ve anayasal düzene dönüş için gereken zamanı gerekçe göstermektedir. ECOWAS ile yapılan anlaşmaya göre, geçiş sürecinin 2024 yılında sona ermesi gerekmektedir. Ne yazık ki, bu yönde somut bir adım atılmadığı için bu sözün muhtemelen yerine getirilmeyeceği öngörülmektedir (Kanté, 2024).

Burkina Faso, Batı Afrika ülkeleri arasında birbirini izleyen darbelerle dolu bir geçmişe sahiptir. Ülkenin bağımsızlığından altı yıl sonra, 1966'da gerçekleşen ilk

askeri darbe, diğerlerinin önünü açmıştır. Ülkede popüler subaylar, devlet başkanı olmak için darbeye başvurmuştur. Mali, Burkina Faso ve Gine'de ordu, iktidarı ele geçirdikten sonra başkanlık seçimlerinde aday olmayacaklarını açıklamış ve bu durum geçiş dönemi tüzüğüne de yansımıştır. Ancak zamanla bu fikir değişmiştir. Örneğin, 2022'den itibaren Burkina Faso'daki geçiş dönemi Başkanı İbrahim Traoré, geçiş tüzüğünü değiştirmek amacıyla yapılan istişarelerin ardından, önümüzdeki beş yıl boyunca Burkina Faso Devlet Başkanı olarak kalma ve bu sürenin sonunda seçimlere katılma hakkı elde etmiştir. Bu kararlar oybirliğiyle desteklenmemekle birlikte, baskılar, bu kararlara karşı çıkanları caydırmaktadır. Siyasi partilerin ve sivil aktörlerin faaliyetleri engellenmekte ve Burkina Faso'da demokrasi gerilemektedir. 1966'dan bu yana Burkina Faso, demokratik bir temel ya da sürdürülebilir kalkınma olmaksızın dokuz askeri darbe yaşamıştır (Africanew, 2023).

Mali'de de benzer bir senaryo geçerlidir; iki askeri darbenin ardından 2021'den itibaren iktidarda bulunan Devlet Başkanı Assimi Goita, anayasal düzeni yeniden tesis etmekte güçlük çekmektedir. Sürekli olarak geçiş sürecini uzatmaya ve aday olmasına izin verilmesi için ulusal istişareler düzenlenmektedir. Afrika tarihinin de gösterdiği gibi, seçimleri düzenleyen ve aynı zamanda aday olan kişi, genellikle seçimleri kazanma eğilimindedir. Batı Afrika'da, silah zoruyla iktidara gelmek, seçimlerle iktidara gelmekten daha kolay bir yol olarak görülmektedir. Gine'de de 2021'den bu yana geçiş döneminin başkanı olan Mamady Doumbouya'nın liderliğindeki geçiş sürecinin evrimini izlemek tercih edilebilir. Diğer askeri cuntalarda olduğu gibi, Doumbouya da benzer bir tutum benimseyebilir, çünkü askerler genellikle iktidara geldiklerinde benzer şekilde davranırlar. Bu durumda, yönetim becerilerinin eksikliği ve geçmişteki hataların tekrarı söz konusu olabilmektedir. Batı Afrika'daki askeri rejimler, genellikle çözüme kavuşturduklarından daha fazla sorun yaratmaktadır. Başlangıçta halk tarafından alkışlansalar da kısa süre içinde özgürlüklerin kısıtlanması, keyfi tutuklamalar, ülke içindeki güvensizlik, medyanın baskı altına alınması ve popülist politikaların popüler olmaması gibi unsurlar, umutsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu ülkeler, mali kötü yönetim, yolsuzluk, zimmete para geçirme ve ulusal güvenliği tehlikeye atan diğer vakalar nedeniyle yatırımcılar nezdinde güvenilirliklerini kaybetmişlerdir (Kanté, 2024).

Gine'de, Albay Doumbouya'nın liderliğindeki Ulusal Birlik ve Kalkınma Komitesi (CNRD), Ekim 2022'de ECOWAS ile bir anlaşma imzalayarak, cunta tarafından önerilen üç yıl yerine, iki yıl sürecek bir geçiş takvimi belirlemiştir. Bu takvime göre, 1 Ocak 2025'e kadar yeni bir anayasanın kabul edilmesi, seçim kütüklerinin gözden geçirilmesi ve genel seçimlerin düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak ECOWAS, yaptırımları yenileyerek baskıyı sürdürmeyi tercih etmiştir. Ayrıca, Gine'nin bağımsızlığının 65. yıldönümü vesilesiyle Albay Doumbouya, geçiş sürecinin üç ana önceliğini "çok net bir sıralamayla... sosyal, ekonomik ve siyasi" olarak açıklamıştır (Elischer, 2023).

Mali'deki geçiş dönemi başlangıçta 18 ay sürmesi planlanmıştı. Haziran 2022'de, ikinci darbeden bir yıldan fazla bir süre sonra, bu süre, 26 Mart'tan itibaren 24 aya uzatıldı ve buna bağlı olarak bir seçim takvimi belirlendi. Bu karar, ECOWAS'ın başta ekonomik ve mali olmak üzere bazı yaptırımlarını hafifletmesine yol açtı. Haziran 2023'te, Malili seçmenlerin büyük bir çoğunluğu, Şubat 2024'te seçim yapılmasını öngören yeni bir anayasayı kabul etti. Ancak üç ay sonra, yetkililer, özellikle seçim organizasyonu için gerekli olan veri tabanının bir Fransız şirketi tarafından "ele geçirilmesine" atfedilen başkanlık seçimlerinin "hafif bir şekilde ertelendiğini" duyurdu. Bu son gecikme, daha önce cuntayı destekleyen popülist bir liderin, cuntaya karşı çıkması nedeniyle bir yıl hapis cezasına çarptırıldığı Mali'de ciddi eleştirilere yol açtı (Kanté, 2024).

Burkina Faso'da, Eylül 2022'de darbe yaptığı sırada Yüzbaşı Traoré, ECOWAS ile selefi Albay Damiba arasında mutabık kalınan geçiş takvimine uyacağını açıklamakta gecikmedi. İki hafta sonra, "ulusun yaşayan güçlerini" bir araya getiren ve bir "geçiş tüzüğü" kabul eden ulusal bir konferans düzenledi. Bu tüzük, geçici otoritelerin yapısını ve büyüklüğünü belirlerken, Traoré ve ordunun kontrolünü garanti altına almakta, ancak güçlerini 21 ayla sınırlamakta ve Temmuz 2024'e kadar geçici başkanın katılamayacağı seçimler yapılmasını öngörmektedir. Ancak, iktidara geldikten bir yıl sonra, Yüzbaşı Traoré, silahlı kuvvetleri etkileyen pek çok sorunu kabul ederek, seçim takviminden ziyade güvenliğe öncelik verdi ve şunları söyledi:

"Sadece Ouagadougou ve çevresindeki birkaç kasabada yoğunlaşan seçimler olmayacaktır" (Rich, 2022).

Batı Afrika'daki askeri darbeler, Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde halk tarafından alkışlansa da demokratik süreçler için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Darbeciler, uzun vadede iktidarı tekelleştirmek istemekte gibi görünmekte ve zaman kazanmaya yönelik stratejiler gibi algılanabilecek belirsiz gerekçeler sunmaktadır. Anayasal düzene dönüş için somut bir takvim önerilmemiştir ve bu ülkeler yakında demokratik yönetim ve kalkınma süreçlerinde ciddi zorluklarla karşı karşıya kalacaklardır; bu da başka darbeleri tetikleyebilir. Bu darbe dalgasının dikkat çekici bir yönü, söz konusu ülkelerin birbirleriyle olan bağlarını güçlendirerek, genellikle bazı dış güçlerin yardımıyla giderek daha fazla birbirlerine bağımlı hale gelmeleridir. Ekonomik ve mali yaptırımlar ile askeri müdahale tehditleri, darbecileri caydırmakta başarısız olmuştur. En az gelişmiş ülkeler, darbeler karşısında en savunmasız olanlardır ve bu dalgayla karşılaşan Batı Afrika ülkelerinin tamamı, dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer almaktadır (Tchoudiba, 2024).

Bir darbe, genellikle görevdeki bir başkanı hedef alır ve hükümet üyeleri, ordu ve siviller tarafından gerçekleştirilir. Ancak, bu darbelerin başarısı büyük ölçüde askeri desteğe dayanır. Demokrasiye yönelik tehditler çok sayıdadır ve sıklıkla demokratik sistemlerin kendi yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında gerçek bir güç dengesi kurabilmek için, bu ülkelerdeki kurumlarda kapsamlı reformlar yapılması büyük önem taşımaktadır. 78. BM Genel Kurulu'nda, Gine Geçiş Dönemi Başkanı ve aynı zamanda bir darbe mağduru olan Mamadi Doumbouya, uluslararası toplumu darbelerin sonuçlarına değil, temel nedenlerine odaklanmaya çağırmıştır. Doumbouya'ya göre, Afrika, Batı tarafından dayatılan ve kendi koşullarına uyumsuz bir yönetim modeli nedeniyle ciddi sorunlar yaşamaktadır. Darbecilere göre, iktidarı yalnızca silah zoruyla ele geçirenler değil, aynı zamanda görev sürelerini uzatmak amacıyla Anayasa'yı değiştiren liderler de darbelerin sebeplerindendir. Uluslararası kuruluşlar, demokratik kazanımları teşvik etmek ve korumak için çabalarını artırmalıdır. Senegal gibi ülkelerin, son dönemdeki demokratik gerilemelere rağmen, örnek teşkil etmeleri ve kriz içindeki ülkelere

anayasal düzene dönüşlerinde yardımcı olmaları büyük bir öneme sahiptir (Tchoudiba, 2024).

Burkina Faso'nun tarihine damgasını vuran hükümet darbelerinin ortak bir paydası, devletin halkın beklentilerini karşılayamamasıdır. Bu tür ayaklanmalar, genellikle devletin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları yönetme becerisinin ciddi şekilde sorgulandığı dönemlerde meydana gelmiştir. Damiba liderliğindeki son askeri darbe, güvenlik sorunları nedeniyle iyice huzursuz hale gelmiş bir halk tarafından bir kurtuluş olarak görülmüştür. Mali ve Gine örneklerinden sonra, Burkina Faso da, demokratik hükümetlerin güvenlik ve ekonomik sorunları etkili bir şekilde ele alamadığında, Batı Afrika halkı için demokrasinin öncelikli olmayabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, halkın gözünde, demokratik olmayan yollarla dahi olsa bir rejimi devirmek meşru hale gelmiştir (Lô, 2022).

Batı Afrika'da bir askeri darbe, her bölgedeki özel bağlama göre avantajlar ve dezavantajlar barındıran karmaşık bir durumdur. Batı Afrika'daki askeri darbeler, bölgedeki siyasetin yapısını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Yetersiz ve yolsuzlukla suçlanan devlet başkanları devrilmiş, şiddetli siyasi gösterilere ve keyfi tutuklamalara son verilmiştir. Mali, Burkina Faso, Gine ve Nijer gibi örneklerde, bu kriz ortamında bir darbe, yozlaşmış, etkisiz veya gayrimeşru bir sivil hükümete karşı hızlı bir tepki olarak değerlendirilebilir, işlevsiz bir yönetimi sonlandırabilir ve bazen reformların önünü açabilir. Ayrıca, özellikle isyan veya silahlı grupların varlığı gibi kaos veya güvenlik tehditleri durumlarında, ordu düzeni yeniden tesis etmek için müdahale ederek geçici bir istikrar sağlayabilir. Darbeciler, genellikle eylemlerini yolsuzlukla mücadele etmek ve daha şeffaf yönetim yapıları kurmakla gerekçelendirirler. Nadir durumlarda, darbe, daha kapsayıcı anayasaların veya siyasi sistemlerin geliştirilmesiyle yeni bir yönetime geçişi başlatabilir.

Batı Afrika'da askeri darbelerin bazı sözde avantajlarına rağmen, beraberlerinde getirdikleri birçok dezavantajı vurgulamak önemlidir. Ordu iktidarı ele geçirdiğinde, siyasi deneyimden yoksun olmaları, çoğu zaman devirdikleri sivil hükümetlerin aynı hatalarını tekrarlamalarına yol açmaktadır. Bu durum, özellikle Mali, Gine, Burkina Faso ve son zamanlarda Nijer gibi ülkelerde kaygı vericidir. Söz

konusu askeri darbeler, demokratik ilkeleri ihlal ederek ve seçimlerde ifade edilen halk iradesini göz ardı ederek demokrasiyi ciddi şekilde zayıflatmakta, bu da kurumların güçsüzleşmesine ve siyasi sisteme olan güvenin aşınmasına neden olmaktadır. Ayrıca, uzun süreli siyasi istikrarsızlık yaratarak toplumda ve sivil ile askeri elitler arasında bölünmeleri şiddetlendirmektedir (Brouck ve Rizk, 2023). Bunun yanı sıra, askeri rejimler genellikle baskıcı politikalar ve iktidarın kötüye kullanımı yoluyla temel özgürlükleri, basın özgürlüğünü ve medeni hakları kısıtlamaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında ise darbeler, uluslararası yaptırımlar, dış yardımların askıya alınması ve yatırımların ülkeden kaçması gibi büyük aksaklıklara yol açarak ekonomik zorlukları daha da derinleştirmektedir. Bölgesel düzeyde ise güvenlik üzerinde olumsuz bir etki yaparak, özellikle ECOWAS'ın işbirliği çabalarını baltalamakta ve bazen komşu ülkelerde benzer girişimlere yol açmaktadır. Son olarak, askeri rejimler genellikle yoksulluk, eğitim ve yönetim gibi köklü sorunlarla mücadele etme vizyonu ve becerisine sahip olmadıkları için yapısal çözümler sunmakta başarısız olurlar (Lô, 2022).

Burkina Faso, Gine, Mali ve Nijer için 2022 Afrika İbrahim Yönetişim Endeksi (IIAG) verileri, 2017-2021 yılları arasında güvenlik durumunun kötüleştiğini ve katılımcı ortamın daraldığını ortaya koymaktadır. 2021 sonrasına ait verilerle yapılan daha derinlemesine bir analiz, darbelerin çözmeyi amaçladığı güvenlik sorunları üzerinde olumlu bir etki yaratmadığını, aksine daha fazla güvensizlik ve ulusal koşulların kötüleşmesine yol açtığını göstermektedir. Kısacası, mevcut rejimlerin başarısızlıkları ne olursa olsun, darbe asla bir çözüm olarak görülmemelidir (IIAG, 2021: 13). Burkina Faso, Gine, Mali ve Nijer'de iktidarı ele geçiren ordu, darbe yapmak için çeşitli gerekçeler öne sürmüştür. Son üç ülkede güvenlik, ekonomik ve demokratik koşullardaki kötüleşme ana gerekçeler arasında yer alırken, Gine'de endemik yolsuzluk, insan hakları ihlalleri ve ekonomik kötü yönetim de önemli sebepler olarak belirtilmiştir. Ancak darbelerden sonra bu ülkelerde pek az ilerleme kaydedilmiştir. Seçim vaatleri yerine getirilmemiş ve yaşam koşulları iyileşmemiştir. Sivil alan tüm ülkelerde kısıtlı kalmaya devam ederken, Burkina Faso ve Mali'de güvenlik durumu daha da kötüleşmiştir.

Afrika Birliği (AFB), anayasaya aykırı hükümet değişikliklerini engellemek ve Afrika kıtasında demokrasiyi desteklemek amacıyla çeşitli tanımlar ve araçlar geliştirmiştir. Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı'na göre, AFB "anayasaya aykırı hükümet değişikliklerini" demokratik yollarla seçilen bir hükümete karşı gerçekleştirilen darbeler, özgür ve adil seçimlerin ardından görevdeki bir liderin iktidarı bırakmayı reddetmesi veya anayasada ya da yasal belgelerde yapılan değişiklikler veya revizyonlar gibi eylemler olarak tanımlamaktadır. AFB, ayrıca ilgili ülkelerde örgütün faaliyetlerinin askıya alınması, Bölgesel Ekonomik Topluluklar (CER) ile iş birliği içerisinde yaptırımlar uygulanması gibi müdahale tedbirlerini önermektedir. Eylül 2023 itibariyle, anayasaya aykırı hükümet değişiklikleri nedeniyle faaliyetleri askıya alınan ülkeler arasında Gine (Eylül 2021), Mali (Haziran 2021), Burkina Faso (Şubat 2022), Sudan (Nisan 2023), Nijer (Temmuz 2023) ve Gabon (Ağustos 2023) bulunmaktadır. ECOWAS ve AFB, darbelerin altında yatan temel nedenlerle mücadele etmek yerine, yaptırım uygulamayı tercih ederek askeri darbeleri engelleme konusundaki yetersizlikleri nedeniyle eleştirilmiş ve protesto dalgalarına neden olmuştur (Kanté, 2024).

ECOWAS, Eylül 2023'ten itibaren Burkina Faso, Gine, Mali ve Nijer'e yönelik yaptırımlar uygulamaktadır. Bu yaptırımlar, seyahat ve vize yasaklarının yanı sıra mali varlıkların dondurulmasını da içermektedir. ECOWAS ve AFB, Gine ve Gabon gibi örneklerde olduğu gibi anayasal darbeleri göz ardı etmeden askeri darbelerle mücadele stratejilerini yeniden şekillendirmelidir. İster askeri, isterse sivil olsun, darbeler eşit şekilde ele alınmalıdır. Seçimler, iktidara giden yasal yol olarak kalmalıdır. Bu yaklaşım, başta Batı Afrika olmak üzere tüm Afrika ülkeleri için bir zorunluluk teşkil etmelidir (ECOWAS, 2023).

Aşağıdaki tabloya göre, Batı Afrika'daki darbelerin temel gerekçelerinin genellikle güvenlik sorunları ve demokratik alanın daralması olduğu göz önüne alındığında, IIAG'nin güvenlik ve emniyet (-14,2) ile katılım (-10,6) alt kategorilerinin 2017-2021 yılları arasında darbe yaşıyan ülkeler (Burkina Faso, Gine, Mali ve Nijer) arasında ortalama olarak en büyük düşüşleri kaydetmesi şaşırtıcı değildir. Gösterge düzeyinde, en büyük ortalama düşüşlerin sivillere karşı şiddetin olmaması (-34,2) ve

silahlı çatışmanın olmaması (-24,1) alt kategorilerinde gözlemlendiği raporlanmıştır (IIAG, 2021: 21).

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerde IIAG Kategorilerindeki Eğilimler (2017-2021).

Kategori	Burkina Faso	Gine	Mali	Nijer	Afrika Ortalama Eğilim
Güvenlik ve Hukukun Üstünlüğü	-9.0	-3.3	-7.3	-3.9	-0.9
Katılım, Haklar ve Kapsayıcılık	-3.2	-6.6	-3.9	-2.7	-0.7
Ekonomik Fırsat için Temeller	-0.8	+2.6	-0.3	+0.2	+1.3
İnsani Gelişim	+2.2	+1.5	+1.1	-0.5	+1.8

Kaynak: (IIAG, 2021: 21).

Aynı dönemde IIAG tarafından ortaya konduğu üzere, Batı Afrika'da darbeye maruz kalan Afrika ülkelerinin performansı, IIAG kategorilerindeki farklı eğilimleri açıkça yansıtmaktadır. Burkina Faso ve Mali, yalnızca insani kalkınma kategorisinde iyileşme kaydederken, güvenlik ve hukukun üstünlüğü, katılım, haklar ve kapsayıcılık ile ekonomik fırsatlar temelleri kategorilerinde olumsuz bir değişim yaşamışlardır. Gine, ekonomik fırsatlar temelleri ve insani kalkınma kategorilerindeki iyileşmelerin, güvenlik ve hukukun üstünlüğü ile katılım, haklar ve kapsayıcılık kategorilerindeki kötüleşmeler tarafından zayıflatılmasıyla, Afrika ortalamasının altında kalan farklı yörüngeleri en net şekilde yansıtan ülke olmuştur. Nijer'de ise, ekonomik fırsatlar temelleri kategorisinde yalnızca hafif bir iyileşme görülürken, güvenlik ve hukukun üstünlüğü, katılım, haklar ve kapsayıcılık ile insani kalkınma kategorilerinde kötüleşme yaşanmıştır (IIAG, 2021). Sadece yönetişimin farklı boyutları arasındaki dengeli ilerleme, kalıcı istikrarı garanti edebilir. Darbe hiçbir koşulda çözüm olarak kabul edilemez. Askeri söylem temel olarak aynı kalmıştır: yolsuzlukla mücadele, mali kötü yönetimle mücadele, devlet varlıklarının zimmete geçirilmesinin kınanması, etnosantrizme karşı duruş, tüm sivil vatandaşların yaşadığı yoksulluk, maaşlar ile hayat pahalılığı arasındaki eşitsizlik, genç işsizlik ve vatandaşların ifade özgürlüğüdür. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki darbeler de aynı gerekçelerle meşrulaştırılmıştır. Ne

yazık ki, bu yeni liderler çoğunlukla kınadıkları aynı davranışları benimsemeye başlamışlardır.

Mali, Gine ve Burkina Faso'daki ordunun yönetime el koymasına yönelik halk tepkileri, bölgesel ve uluslararası örgütleri şaşırtmıştır. Askeri darbeler, alkışlar ve sokaklarda yapılan sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Kaboré, Keita ve Condé gibi liderlerin devrilmesi, herhangi bir protestoya yol açmamış; aksine, genç subaylar tarafından yönetilen rejim değişikliğine büyük bir halk desteği verilmiştir. Bu durum, bu üç ülkedeki askeri darbelerin, halkın beceriksiz rejimlerden kurtulma isteğiyle şekillendiğine dair önemli bir kanıt sunmaktadır. Ancak Gine'deki darbeler, genellikle demokratik kurumların zayıflığı, siyasi değişimin yokluğu, anayasa ihlalleri, yoksulluk, yolsuzluk, siyasi ve sosyal krizler ile genel olarak kötü yönetimle ilişkilendirilmektedir. Gine'nin aksine, Mali ve Burkina Faso'daki hükümet darbelerinin temel sebepleri arasında kötü yönetim, güvensizlik, bölgesel ve dini çatışmalar, cihatçı tehditler, yolsuzluk, kamu fonlarının zimmete geçirilmesi, halkın hoşnutsuzluğu, ayaklanmalar, ordu içindeki bölünmeler ve dış aktörlerin siyasi ve güvenlik alanındaki varlığı yer almaktadır (Acho ve Tacham, 2023: 25).

Gine, Mali ve Burkina Faso, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra askeri darbeler yaşamışlardır: Gine'deki ilk askeri darbe, Sékou Touré'nin ölümünün ardından 1984 yılında Albay Lansana Conté tarafından gerçekleştirilmiştir; Mali'de, Modibo Keita rejimi 1968 yılında Moussa Traoré tarafından devrilmiştir; Burkina Faso'da ise Başkan Maurice Yaméogo 1966 yılında Yarbay Sangoulé Lamizana liderliğindeki bir askeri darbe ile devrilmiştir. Bugün, bu ülkeler hala darbeye yatkın durumdadır ve anayasal düzene dönüş sürecinin belirsizliği, geçiş döneminin karakteristiği olmaya devam etmektedir. Darbeye yol açan sorunlar, her geçen gün daha da kötüleşmektedir.

Batı Afrika'daki eski Fransız sömürgelerinde ortaya çıkan endişe verici eğilim, 2020 yılında Mali'de Malili albayların Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keïta'yı devirmesiyle başlamıştır. Dokuz ay sonra, ilk darbenin ardından başkan yardımcısı olarak atanan Assimi Goïta, bir karşı darbe ile Başkan Bah N'daw'ı devirmiştir. Ertesi yıl, 2021'de, Gine özel kuvvetlerinin komutanı Albay Mamady Doumbouya, Başkan

Alpha Condé'nin üçüncü bir dönem için aday olmasına izin veren anayasa değişikliği kararının ardından, Cumhurbaşkanı devirmiştir. Burkina Faso, 2022 yılında iki darbe yaşamıştır. Cumhurbaşkanı Roch Kaboré, İslamcı huzursuzluğu durdurmada başarısız olduğu gerekçesiyle ocak ayında ordu tarafından devrilmiştir. Eylül ayında gerçekleşen ikinci bir darbenin ardından Paul Henri-Damiba, Yüzbaşı İbrahim Traoré tarafından devrilmiştir. 26 Temmuz 2023'te Nijer, Devlet Başkanı Mohamed Bazoum'un ordu tarafından devrildiği bir darbe ile sarsılmıştır (Hansen, 2024: 19).

Bu çalışmada, daha önce belirtildiği üzere, varsayımlara dayalı olarak gerçekleştirdiğimiz araştırma, elde edilen bulgular aracılığıyla doğrulanacak ve bu süreç, çalışmamıza özgünlük katacaktır. Aşağıda, konumuzun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla bu araştırmanın varsayımları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu bağlamda, özellikle Batı Afrika'daki askeri darbelerin açıklanması ve anlaşılması büyük önem taşımaktadır.

Hipotez-1: *Batı Afrika'daki siyasi, ekonomik ve eğitim sorunlar, kabile çatışmaları veya sosyal istikrarsızlık askeri darbelerin temel nedenleri arasındadır.*

Batı Afrika'daki askeri darbelerin temel nedenleri arasında siyasi, ekonomik ve eğitimsel sorunlar, etnik çatışmalar ve sosyal istikrarsızlık önemli bir yer tutmaktadır. Zayıf demokratik kurumlar, yolsuzluk ve otoriter yönetimler, siyasi istikrarsızlığı derinleştirerek askeri müdahalelere zemin hazırlamaktadır. Ekonomik krizler, yüksek işsizlik oranları, gelir eşitsizliği ve kötü yönetilen kaynaklar, halkın yönetime olan güvenini zedeler ve orduyu müdahale etmeye teşvik edebilir. Eğitim sorunları, düşük okuryazarlık oranları ve yetersiz eğitim politikaları, halkın siyasi bilinç seviyesini düşürerek demokrasinin güçlenmesini engellemektedir. Ayrıca, Batı Afrika'daki çok sayıda etnik grubun varlığı, siyasi bölünmelere ve çatışmalara yol açarak bölgesel istikrarsızlığı artırırken, protestolar, isyanlar ve güvensizlik ortamı da askeri darbelere zemin hazırlayan önemli faktörler arasındadır. Tüm bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, hipotezin büyük ölçüde doğruluğu kanıtlanmaktadır. Bununla birlikte, her ülkenin kendine özgü tarihi ve siyasal dinamikleri göz önünde bulundurularak daha derinlemesine bir analiz yapılması gerektiği açıktır.

Batı Afrika'daki askeri darbelerin temelinde bu yapısal sorunlar yer almaktadır. Siyasi, ekonomik ve eğitimsel zorluklar, etnik çatışmalar, terörizm, güvensizlik, kötü yönetim, yetersiz eğitilmiş ordular, çıkar çatışmaları ve sosyal istikrarsızlık gibi faktörler, mevcut hükümetlerin meşruiyetini zayıflatabilir ve halkın onlara duyduğu güveni sarsabilir. Bu tür durumlar, halk desteğinden yoksun hükümetleri zayıflatabilir ve askeri müdahalelere zemin hazırlayabilir. Batı Afrika'da yaygın olan ekonomik sıkıntılar, yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik gibi sosyal sorunlar, halkın hükümete duyduğu güvensizliği pekiştirebilir. Ayrıca, etnik ve kabilesel gerilimler, iç çatışmaların ve bölgesel ayrılıkçı hareketlerin körüklediği askeri darbelere yol açabilir. Eğitim ve işsizlikle ilgili sorunlar da önemli bir faktör olup, düşük eğitim seviyeleri, bireylerin demokratik süreçlere katılımını engelleyebilir ve askeri darbelere karşı kırılganlıklarını artırabilir. Bu hipotez, Batı Afrika'daki askeri darbelerin yukarıda bahsedilen çok sayıda faktörün birleşiminden kaynaklandığını doğrulamaktadır. Bu faktörler, sosyal istikrarsızlığa yol açarak askeri müdahale için elverişli koşullar yaratmaktadır.

Batı Afrika, dünyanın geri kalan kısmı tarafından, özellikle siyasi krizler ve çeşitli türlerdeki şiddet olayları nedeniyle belirgin bir dengesizliğin pençesinde olan bir bölge olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, bölgenin mevcut siyasi istikrarsızlık durumu büyük bir endişe kaynağı olarak vurgulanmalıdır. Son yıllarda yaşanan demokratik ilerlemeler, tekrarlanan darbeler ve ihtilallerin sona ereceği yönünde umutlar uyandırmış olsa da bir zamanlar istikrarlı kabul edilen bazı ülkeler yeniden huzursuzlukla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, uzun süredir istikrarsız olan Mali, Amadou Toumani Touré'nin iktidara gelmesini sağlayan demokratik seçimleri düzenlemeyi başarmışken, Gine-Bissau da benzer bir başarıyı Malam Becaye Sanhá ile elde etmiştir. Ancak Gine-Bissau'da ordu, Portekiz'e karşı verilen kurtuluş savaşından bu yana kronik istikrarsızlığı sürdürerek baskın bir siyasi rol oynamayı sürdürmektedir. 2012 yılında ordu tarafından seçim sürecinin acımasızca durdurulması, siyasi dengesizliklerin derinliğini gözler önüne sermiş ve bu durumu, bölgenin en istikrarsız ülkelerinden biri haline getirmiştir. Laurent Gbagbo'nun devrilmesinden bir yıl sonra, Fildişi Sahili'nde güvensizlik devam etmekte, bu durum can kayıplarına ve nüfusun yerinden edilmesine yol açmaktadır. Devlet Başkanı

Alassane Ouattara, Fildişi Sahili halkını uzlaştırma, gerçek bir ulusal diyalog kurma ve zorla dayatılan bir demokrasiden diyaloga dayalı bir demokrasiye geçiş konusunda büyük bir zorlukla karşı karşıyadır (Dia, 2013: 1).

Bölgedeki güvenlik sorunları, zayıf yönetim ve siyasi kurumların zayıflığıyla yakından ilişkilidir. Bu durum, özellikle Sahel-Sahra bölgesinde terörizm, örgütlü suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı ticaret gibi olguların yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, Senegal'deki Casamance bölgesinde, Nijerya'da Boko Haram'ın ve İslami Mağrip El Kaidesi'nin (AQIM) aktif olduğu Cezayir, Mali, Moritanya, Nijer gibi ülkelerde düşük yoğunluklu çatışmalar, küçük ve hafif silahların kontrolsüz dolaşımını artırmaktadır. Batı Afrika devletlerinin kırılganlığı, dış faktörlerle daha da kötüleşmektedir; bunlar arasında iklim değişikliği ve küresel ekonomik krizler gibi etkenler yer almaktadır. Bu dinamikler, Kuzey Mali'de olduğu gibi, devlet kontrolünün tamamen dışında kalan gri alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2012'den bu yana tekrar eden darbeler, Kuzey Mali'deki Tuareg isyanı ve terörizmle bağlantılı güvensizlik bu durumu pekiştirmiştir. Bu zorluklar, derin yoksulluk, çeşitlenmemiş ekonomi ve yetersiz altyapı ile daha da kötüleşmektedir. Eğitim sektörü ise sınırlı erişim, yetersiz finansman ve düşük okullaşma oranları nedeniyle büyük engellerle karşı karşıyadır. Peul, Dogon ve Tuareg toplulukları arasındaki etnik gerilimler, büyük nüfus hareketlerine yol açmıştır.

Gine'de ise siyasi geçişler büyük tartışmalara yol açmakta, kurumsal zayıflıklar ve sık sık yaşanan sosyal protestolar yönetimi zayıflatmaktadır. Ekonomi, büyük ölçüde boksite bağımlı kalmışken, işsizlik ve eşitsizlik halkın memnuniyetsizliğine neden olmaktadır. Eğitim sistemi de kırılgan olup, eşitsiz erişim ve sınırlı kaynaklar nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktadır. Siyasi olarak kışkırtılan etnik gerilimler ve sosyal eşitsizlikler de ülkenin istikrarsızlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Burkina Faso'daki darbeler, kronik bir istikrarsızlık yaratmış, terörle mücadele çabalarını derinleştirmiştir. Tarıma dayalı ekonomi güvensizlik nedeniyle ciddi şekilde etkilenmiş ve yabancı yatırımlar caydırılmıştır. Ayrıca, binlerce okulun kapatılması eğitim sistemini felç etmiş ve topluluklar arası gerilimler ile cihatçı şiddet kitlesel yer değiştirmelere ve toplumsal uyumun aşınmasına yol açmıştır.

Hipotez-2: *Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerde küresel güçlerin rolleri ve etkileri yadsınamaz.*

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler yalnızca iç siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlardan kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda, bu darbeler, dış güçlerin stratejik çıkarlarını gözeterek, dolaylı ya da doğrudan etkileriyle şekillenmiş gibi görünmektedir. Fransa, ABD ve Rusya gibi büyük güçlerin bu olaylarda doğrudan ya da dolaylı bir rol oynadığı iddia edilmektedir. Bu müdahaleler, doğrudan askeri müdahalelerden ekonomik baskı uygulamaya veya darbelere karışan aktörlere destek sağlamaya kadar farklı şekillerde tezahür edebilir. Örneğin, Gine'de Başkan Alpha Condé'nin devrilmesi sırasında, darbeciler arasında Amerikan ya da Fransız askerlerinin bulunduğu dair çeşitli söylentiler ortaya çıkmıştır. Batı Afrika, zengin doğal kaynakları, coğrafi konumu ve ekonomik potansiyeli nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, yabancı güçler genellikle dolaylı yollarla müdahalede bulunarak, iktidardaki hükümetlerin kendi çıkarlarına uygun hale gelmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, büyük güçler siyasi istikrarsızlıklardan yararlanarak kendi nüfuzlarını artırmayı veya rakiplerinin etkisini zayıflatmayı amaçlamaktadır.

Küresel güçlerin Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler üzerindeki etkisini birkaç açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Sömürgecilik sonrası dönemde, bu ülkeler Fransa ve diğer küresel aktörlerle yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler sürdürmüştür. Küresel güçlerin ekonomik çıkarları, özellikle maden kaynakları ve stratejik konumları, bölgesel istikrar kaygılarıyla birleştiğinde, bu tür müdahalelerde belirleyici bir rol oynayabilir. Küresel güçlerin etkisi, doğrudan müdahale veya dolaylı etki yoluyla gerçekleşebilir. Doğrudan müdahale bağlamında, bazı darbelere dış destek veya zımni onay olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır. Dolaylı etki açısından ise, uluslararası yaptırımlar, diplomatik baskılar veya ekonomik yardımlar, ülkelerin siyasi dengelerini değiştirebilir. Bununla birlikte, bu darbelerin başlıca nedenleri arasında kötü yönetim, yolsuzluk, güvenlik sorunları ve halkın hoşnutsuzluğu bulunmaktadır. Küresel güçlerin etkisi yadsınamaz olmakla birlikte, darbelerin temel tetikleyicileri genellikle iç dinamiklerle bağlantılıdır.

Fransa'nın eski sömürgelerinde süregelen askeri varlığı ve Rusya'nın, özellikle Wagner Grubu gibi özel askeri şirketler aracılığıyla artan etkisi, bu dinamiklerin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, askeri darbelerin nedenlerinin yalnızca içsel faktörlerle sınırlı olmadığı, dış aktörlerin de bu süreçlerin şekillenmesinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu tür dış müdahaleler, yerel halk arasında güçlü bir tepkiye yol açmakta ve özellikle Fransa'nın etkisine karşı artan bir reddetme duygusuyla sonuçlanmaktadır. Bu durum, söz konusu ülkelerde giderek güçlenen milliyetçi ve Fransız karşıtı duyguları beslemektedir. Batı Afrika'daki askeri darbelerin çoğunda yabancı güçler, doğrudan ya da dolaylı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu güçler arasında Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya merkezi bir yer tutmakta olup, Fransa'nın etkisi özellikle belirgindir. Fransa, bölgedeki çeşitli ülkelere yaklaşık elli askeri operasyon yürütürken, birkaç on yıl boyunca kalıcı askeri üslerini muhafaza eden tek eski sömürgeci güç olarak varlığını sürdürmektedir. Ekonomik ve siyasi açıdan, Fransa, bazı Afrikalı devlet başkanlarının suç ortaklığıyla CFA frangı aracılığıyla önemli bir etkiye sahiptir.

Bağımsızlıktan kısa bir süre sonra imzalanan anlaşmalarla kolaylaştırılan bu müdahalecilik, Afrika politikasının temel direği olmaya devam etmektedir. Ancak, Rusya, Türkiye ve Çin gibi diğer güçlerin Afrika'daki etkinliklerinin artışı ve giderek büyüyen Fransız karşıtı duygular, bu müdahaleciliğe karşı gelişen bir muhalefet yaratmaktadır. Her ne kadar Fransa askeri gücünü azaltmış olsa da, 21. yüzyılda bölgedeki etkisi hala güçlüdür. Afrika'daki en iddialı askeri müdahalelerinden biri olan Barkhane Operasyonu bunun somut bir örneğidir. Bununla birlikte, Fransız "paternalizmi"ne yönelik eleştiriler sürmektedir. Nicolas Sarkozy'nin 2007 yılında Dakar'da yaptığı ve "Afrikalı insanın yeterince tarih yazmadığını" ifade ettiği konuşma, Afrika kamuoyunda derin bir yankı uyandırmış ve büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Daha yakın bir dönemde, Emmanuel Macron'un Mali, Burkina Faso ve Nijer'in Fransız askeri müdahalesi olmadan "artık var olamayacağını" ilan etmesi, bu kızgınlık ve tepkiyi daha da körüklemiştir.

Genellikle yozlaşmış ve yaşlanmış olarak algılanan geleneksel siyasi elitlere yönelik bu güvensizlik zemininde, ordu, nüfusun bir kısmı için güvenilir bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Mali ve Burkina Faso örneklerinde, darbeciler genellikle askeri hiyerarşinin üst kademelerinden değil, bu kademelerin de itibarsız olduğu, sahadaki gerçeklerle doğrudan deneyime sahip genç subaylardan çıkmaktadır. Geleneksel siyasi partilerin güvenilirliğinin çöküşüyle birlikte, ordu, nüfuz sahipleri, vatandaş hareketleri, darbecileri destekleyen platformlar ve geleneksel ya da dini meşruiyet iddialarında bulunan figürler gibi çeşitli aktörleri bir araya getiren yeni bir siyasi alan ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, demokrasi, Mali'de 1991 yılında, Amadou Toumani Touré liderliğindeki bir darbe sayesinde, Moussa Traoré'nin diktatörlüğünün yıkılmasına yol açan ve şiddetle bastırılan halk gösterilerinin ardından şekillenmiştir. Kısa bir geçiş döneminin ardından, Touré, 2001 başkanlık seçimlerini kazanmadan önce iktidardan çekilmiştir. Nijer'de ise eski Başkan Mahamadou Issoufou, 2010 yılında bir darbenin ardından iktidara gelmiş ve Binbaşı Salou Djibo liderliğinde, genç subaylar tarafından yönetilen bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bugün, son askeri darbelerin geleceği belirsizliğini korumaktadır. Gine'de darbeciler, sonsuza kadar iktidarda kalmayacaklarına dair söz vermiştir, ancak somut bir değişiklik yaşanmamıştır. Mali'de bazı albaylar, siyasi hırslarını ortaya koymakta, ancak ülke, şeffaf seçimlere geri dönme noktasında net bir sürece girmiş gibi görünmemektedir. Burkina Faso'da güvenlik durumu o kadar kritik hale gelmiştir ki, geçiş döneminin sona ermesi kısa vadede imkânsız görünmektedir. Nijer'de ise cunta, üç yıla kadar sürebilecek bir geçiş süreci ilan etmiştir. Dolayısıyla, siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık gibi iç faktörler bu krizlere katkıda bulunurken, dış güçlerin etkisi, Batı Afrika'daki askeri darbelerin dinamiklerinde belirleyici bir faktör olmaya devam etmektedir.

Hipotez-3: *Güvensizlik, terörizm, etnik ve dini çatışmalar Batı Afrika'daki askeri darbeleri kolaylaştırmaktadır.*

Güvensizlik, terörizm, etnik ve dini çatışmalar, Batı Afrika'daki askeri darbeleri kolaylaştıran önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu unsurlar, devlet

otoritesini zayıflatırken, aynı zamanda ordunun müdahalesini meşrulaştıran bir ortam yaratmaktadır. Hükümetlerin bu sorunlarla başa çıkma noktasındaki yetersizliği, halk arasında hoşnutsuzluğu artırarak darbeler için bir zemin hazırlamaktadır. Güvenlik durumunun kötüleşmesi, Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi ilgili devletleri ciddi şekilde zayıflatmış ve yönetimlerinin, özellikle adaletin sağlanması ve halkın korunması alanlarında büyük eksikliklerini ortaya koymuştur. Afrikajom Center düşünce kuruluşunun kurucusu Alioune Tine, France 24 televizyonuna verdiği röportajda, "Mali ve Burkina Faso'daki darbeleri tetikleyen siyasi krizlerin büyük ölçüde güvenlik sorunlarından kaynaklandığını ve bu sorunun yalnızca bu ülkelerle sınırlı kalmayıp tüm bölgeyi zayıflattığını" vurgulamaktadır. Halkın hoşnutsuzluğunun başlıca sebepleri arasında kötü yönetim ve liderlerin otoriter tutumları yer almaktadır.

Mali'de, 2020 yılına ait tartışmalı yasama seçimleri, zaten çevresine yönelik kayırmacılığı nedeniyle eleştirilen Cumhurbaşkanı Ibrahim Boubacar Keïta'nın düşüşünü hızlandırmıştır. Gine'de ise, muhaliflerinin hapis cezasına çarptırılması ve ordunun kontrol altına alınmasıyla tanınan Alpha Condé'nin otoriter rejimi, halk arasında büyük bir öfkeye yol açmış ve askeri müdahaleleri kolaylaştırmıştır. Burkina Faso'da, güvenlik güçlerinin ekipman ve malzeme eksiklikleri, geçtiğimiz Kasım ayında cihatçılar tarafından Inata jandarma birliğine düzenlenen katliamla trajik bir şekilde gözler önüne serilmiş, bu durum Cumhurbaşkanı'nın imajını zedelemiş ve askerlere karşı düşmanlığı artırmıştır. Güvenlik sorunları ve liderlerin doğruluktan uzak tutumları, Mali'li sosyolog ve Sahel Stratejik ve Güvenlik Çalışmaları Merkezi (CE3S) direktörü Aly Tounkara'nın analizine göre, darbeler için zemin hazırlayan bir ortam yaratmaktadır. Tounkara'ya göre, darbeciler bu açıkları, halkın gözünde iktidara gelmelerini meşrulaştırmak amacıyla kullanmaktadır. Devrilmiş liderlerin politik başarısızlıklarını öne çıkarırken, kendi sorumluluklarını bu aksaklıklarda gizlemektedirler. "Orduya büyük bir siyasi rol veren ülkelerimizde, birçok üst düzey askeri yetkili, askeri malzeme alımları için ayrılan fonları kötüye kullanmakla suçlanmaktadır." O zamandan bu yana, askerlere seçim yapmalarını zorlamak amacıyla uygulanan yaptırımlar, örgüte yönelik eleştirileri yalnızca artırmıştır. Bazı ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) üyelerinin meşruiyeti de sorgulanmaktadır. Demokrasiye geçişin yaşanmadığı Togo, Alassane Ouattara'nın

üçüncü bir dönem için başkanlık yaptığı Fildişi Sahili veya muhalefetin sert bir şekilde baskılandığı Benin, sıkça tartışmalı yönetim örnekleri olarak gösterilmektedir. Bu durum, bölgesel ve uluslararası kurumlara olan güveni daha da zayıflatmakta ve askeri cunta tarafından savunulan milliyetçi ve egemenlikçi söylemlerin lehine işlemektedir.

Hipotez-4: *Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeleri doğuran siyasal ve psikolojik etkenler arasında askeri ideolojiler, halk isyanları ve emperyalizme karşı mücadele söylemi önemli ölçüde etkili olmaktadır.*

Evet, Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerde askeri ideolojilerin, halk isyanlarının ve emperyalizme karşı mücadele söylemlerinin önemli bir rol oynadığı doğrudur. Bu ülkelerdeki darbeler, genellikle halkın mevcut hükümetlere duyduğu güvensizlik ve sosyal, ekonomik eşitsizlik gibi derin yapısal sorunlardan kaynaklanmıştır. Aynı zamanda, askeri yönetimlerin halkı daha iyi bir geleceğe yönlendirme vaadiyle ortaya çıkmaları, bu ideolojik söylemlerin etkisini artırmıştır. Emperyalizm karşıtlığı ise, özellikle bu ülkelerde, dış müdahalelere ve eski sömürgeci güçlere karşı halkın tepkilerini yansıtan önemli bir söylem olarak yer bulmaktadır. Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler, her ülkenin özgün dinamiklerinden etkilenmekle birlikte, askeri ideolojiler, halk hareketleri ve emperyalizme karşı mücadele gibi unsurları bir araya getirmektedir. Bu darbeler, genellikle ordunun kendisini "devletin kurtarıcısı" olarak sunduğu ve yozlaşmış siyasi elitlerin etkili bir yönetim sağlamak için yetersizliğini eleştiren ideolojik bir vizyona dayanmaktadır.

Mali'de ordu müdahalesi, hükümetin terörle mücadelede ve güvenliği sağlamada başarısız olduğu gerekçesiyle meşru gösterilmiştir. 1968'de Modibo Keita rejiminin Teğmen Moussa Traoré tarafından devrilmesinden bu yana ülke, ardışık darbelerle sarsılan bir siyasi çalkantı dönemi yaşamıştır. Ekonomik ve siyasi krizle karşı karşıya kalan Traoré, 1991'de halk gösterilerine yönelik sert baskılar sonucunda Yarbay Amadou Toumani Touré tarafından devrilene kadar Ulusal Kurtuluş Askeri Komitesi'ne (CMLN) liderlik etmiştir. Touré, 1992'de ilk demokratik seçimleri gerçekleştirerek Alpha Oumar Konaré'yi cumhurbaşkanı olarak seçmiş ve demokrasiye geçişi başlatmıştır. 2002'de tekrar iktidara gelen Touré, 2011'de MNLA ve cihatçı grupların başını çektiği ayrılıkçı isyanla karşı karşıya kalmış, güvenlik

durumu daha da kötüleşmiştir. 2012’de Yüzbaşı Amadou Aya Sanogo tarafından devrilmiştir. 2013’te seçilen İbrahim Boubacar Keïta, reform yapma ve barışı sağlama vaat etmiş ancak görev süresi, güvenlik sorunları ve yaygın yolsuzlukla gölgelendiği için uzun süreli bir istikrar sağlayamamıştır. 2020’de halk protestolarıyla Albay Assimi Goïta tarafından devrilmiş ve Goïta, 2021’deki ikinci bir darbeye ülke üzerindeki kontrolünü pekiştirmiştir.

Burkina Faso’da Thomas Sankara’nın devrimci mirası, bazı askeri liderler için önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Kontrolsüz terör saldırıları, halkın rejim değişikliği taleplerini yoğunlaştırmış ve eski sömürgeci güçlerin, özellikle Fransa’nın, ülkedeki etkisine karşı artan bir muhalefet ortaya çıkmıştır. Burkina Faso’da neokolonyalizm karşıtlığı, ordunun iktidarı ele geçirmesine yol açan merkezi bir harekete geçirici güç olmuştur. 1983-1987 yılları arasında başkanlık yapan Thomas Sankara’nın mirası, ordu üzerinde derin bir etki bırakmış ve onun devrimci, milliyetçi ve anti-emperyalist ideolojisi, eski koloniyal güçlerle bağları koparma ve ülkenin kendine yeterliliğini artırma amacını gütmüştür. Sankara’nın 1987’deki suikastının ardından, onun idealleri, iç ekonomik ve siyasi krizler ile halkın adalet ve demokrasi talepleriyle motive edilen darbeleri beslemiştir. 2014’te, 1987’den beri iktidarda olan Blaise Compaoré’ye karşı isyan, onun görev süresini uzatma projesiyle tetiklenmiştir. Halkın hayal kırıklığı, cihatçı şiddet ve hükümetin güvenliği sağlama konusundaki yetersizliğiyle daha da derinleşmiş ve ayaklanmalara yol açmıştır. Ayrıca, Fransa’nın etkisine karşı duyulan muhalefet, ülkenin bağımsızlığının önünde bir engel olarak görülmüş ve darbelerin gerekçesini güçlendirmiştir, özellikle Sahel’deki Fransız müdahalelerine karşıdır.

Gine’de ise darbeciler, süregelen kurumsal yolsuzluk karşısında yapısal reformlara duyulan ihtiyacı vurgulamışlardır. Aynı zamanda, ekonomik eşitsizlik, yaygın yolsuzluk ve kamu hizmetlerinin yetersizliği, halk ayaklanmalarını teşvik etmiş ve darbelerin yolunu açmıştır. İlk Cumhurbaşkanı Ahmed Sékou Touré’nin 1984’teki ölümünün ardından, Albay Lansana Conté iktidarı ele geçirmiş ve 2008’deki ölümüne kadar bu gücü elinde tutmuştur. Conté’nin ölümünün ardından, Moussa Dadis Camara, Fransız etkisine karşı bir tepki olarak "Gine, Fransa’nın bir alt-prefektörlüğü değildir" diyerek devrimci ve milliyetçi bir ideolojiyle iktidarı ele geçirmiştir. Ancak verdiği

sözler gerçekleşmemiş ve bu durum halk gösterilerine yol açmış, 28 Eylül 2009'daki katliamlara neden olmuştur. Bu olaylar, onun iktidardan düşmesine ve bir askeri geçiş yönetiminin kurulmasına yol açmış, bu süreç 2010'da Alpha Condé'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesine zemin hazırlamıştır. Alpha Condé'nin yönetimi, halk gösterileri, anayasa değişiklikleri ve çeşitli krizlerle damgalanmış; milliyetçilik, vatanseverlik ve emperyalistlerle kopuş gibi duygular ortaya çıkmıştır. Bu faktörler, askeri darbelerin meşrulaştırılmasına katkı sağlamıştır. Nihayetinde, 5 Eylül 2021'de Albay Mamadi Doumbouya, bir askeri darbe ile iktidarı ele geçirmiş ve kendisini ülkenin kurtarıcısı olarak konumlandırmıştır.

Hipotez-5: *Batı Afrika'daki askeri darbeler birtakım avantajlar ve dezavantajlar taşımaktadır.*

Batı Afrika'daki askeri darbeler, genellikle kısa vadeli avantajlar sağlasa da, uzun vadede ciddi dezavantajlar ve olumsuz sonuçlar doğurabilir. Askeri darbeler, bazen uzun süredir çözilemeyen siyasi krizleri hızlı bir şekilde çözmeyi hedefler ve bazı durumlarda darbe sonrası güvenlik ve düzen sağlanabilir, devletin kontrolü güçlendirilebilir. Ayrıca, askeri yönetimler, ekonomik ve altyapı projelerine öncelik vererek kalkınmayı teşvik edebilir. Ancak, bu tür darbelerin demokratik erozyona yol açabileceği ve sivil yönetim yerine askeri yönetimlerin devreye girmesiyle birlikte özgürlüklerin kısıtlanabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca, askeri darbeler uluslararası alanda izolasyona yol açabilir, çünkü birçok ülke bu tür hükümetleri tanımaz. Bunun yanı sıra, darbeler toplumsal huzursuzluğa neden olabilir ve halkın uzun süreli bir güvensizlik duygusu yaşamasına sebep olabilir. Kısa vadede bazı avantajlar sunsa da askeri darbelerin uzun vadeli etkileri genellikle olumsuzdur.

Askeri darbelerin avantajları ve dezavantajları, gerçekleştirildikleri bağlama bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Batı Afrika'da askeri darbeler, bölgenin siyasi tarihinde derin kökleri olan ve sıkça tekrarlanan bir olgudur. Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde yaşanan bu olaylar, çeşitli ve çoğu zaman çelişkili etkilerinden dolayı medyada ve yerel halk arasında yoğun tartışmalara yol açmıştır. Bu darbeler, bazen otoriter rejimlere son verme, halkı mağdur eden suiistimallerle mücadele etme ve yolsuzluk döngüsünü kırma kabiliyetleri nedeniyle destek bulmaktadır.

Adaletsizlik, ekonomik kriz, temel özgürlüklerin kısıtlanması ve siyasi şiddet gibi kötü yönetimden bunalmış halklar için çoğu zaman bir umut kaynağı oluşturmaktadırlar. Örneğin, Gine'deki 1984, 2008 ve 2021 yılı darbeleri, bazıları tarafından uzun zamandır beklenen yapısal reformlar için bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak, başlangıçta istikrar ve siyasi dönüşüm vaat etmelerine rağmen, bu askeri iktidar ele geçirmeleri, beraberinde büyük zorlukları da getirmiştir. Sıklıkla uzun süreli siyasi istikrarsızlık yaratmakta, demokratik kurumları zayıflatmakta ve ekonomik kalkınmayı engelleyen uluslararası yaptırımlara yol açmaktadırlar. Ayrıca, askeri rejimler kendilerini geçiş dönemi çözümleri olarak sunmalarına rağmen, genellikle demokratik geçiş taahhütlerini yerine getirmekte zorlanır ve bu da hayal kırıklığına ve yeni gerilimlere yol açmaktadır.

Gine'de 24 yıl boyunca ülkeyi yöneten General Lansana Conté döneminde, rejim siyasi ve ekonomik bir çıkmaza girmiştir. Benzer şekilde, 2008 yılında iktidara gelen Yüzbaşı Moussa Dadis Camara da verdiği sözleri yerine getirememiş ve rejimi, 157'den fazla kişinin hayatını kaybettiği 28 Eylül katliamıyla tarihe geçmiştir. 2021 yılında General Mamady Doumbouya'nın Başkan Alpha Condé'ye karşı gerçekleştirdiği darbe, yeni umutlar doğurmuştur. Doumbouya, ekonomi, altyapı ve genç istihdamı gibi önemli alanlarda bazı reformlar başlatmış ve can kaybına yol açan şiddetli siyasi gösterilere son vermiştir. Ancak Doumbouya, seleflerinin hatalarına benzer şekilde bazı yanlışlar yapmaktadır: ifade özgürlüğünün kısıtlanması, medyanın kapatılması, gösterilerin yasaklanması, propagandaya başvurulması, anayasal düzenin yeniden tesis edilmesinde yavaş ilerleme, devlet varlıklarının zimmete geçirilmesi ve aşırı askeri terfiler. Gine, Mali ve Burkina Faso örnekleriyle birlikte 1966'dan günümüze Batı Afrika'daki askeri darbelerin belirsizliğini ve istikrarsızlığını yansıtmaktadır. Ordu, genellikle güvensizlik, terörizm, yoksulluk, yolsuzluk ve yabancı nüfuzla mücadele gibi öncelikleri öne sürse de elde edilen sonuçlar çoğunlukla karmaşıktır. Bazı reformlara rağmen halk, aynı yapısal sorunlarla yüzleşmeye devam etmekte ve günlük yaşamlarında somut bir iyileşme gözlemlenememektedir. Askeri darbeler, ciddi krizlere acil bir yanıt olarak görülse de kalıcı bir çözüm sunmamaktadır. Ancak yalnızca kurumsal yapılanma, sosyal adalet ve kapsayıcı bir diyaloga dayalı bir yaklaşım, Batı Afrika'da kalıcı barış ve istikrarı sağlayabilir.

Hipotez-6: *Batı Afrika'da tekrarlanan askeri darbeler karşısında ECOWAS ve AFB'nin güçlü yönleri ve sınırlılıkları bulunmaktadır.*

Batı Afrika'da tekrarlanan askeri darbeler karşısında, ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) ve AFB (Afrika Birliği), her biri güçlü yönleri ve sınırlamalara sahip olmakla birlikte, bölgedeki siyasi istikrarı sağlama noktasında önemli iki organizasyondur. Her iki kuruluş, diplomatik çabalarla darbeleri kınayarak ve demokratik yönetimleri destekleyerek çözüm arayışındadır. Ayrıca, ECOWAS, askeri müdahale ve ekonomik yaptırımlar gibi baskı araçları kullanarak hükümetleri demokratik reformlar yapmaya zorlayabilmektedir. Bu organizasyonlar, Batı Afrika'daki ülkeler arasında bölgesel işbirliği ve dayanışmayı teşvik ederek, ortak güvenlik ve barış için çalışmaktadır. Ancak, bu çabalar çeşitli sınırlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. ECOWAS ve AFB, her zaman yeterli kaynağa ve yetkiye sahip olmayabilir; bu durum, askeri müdahaleler ve uzun vadeli barışın sağlanmasında zorluklara yol açabilir. Ayrıca, Batı Afrika ülkelerinin farklı politik ve ekonomik çıkarları, bu organizasyonların ortak kararlar almasını zorlaştırabilir. Darbe sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde ise, güvenlik ve istikrar eksiklikleri çatışmaların yeniden patlak vermesine neden olabilir. Ve her iki organizasyon da Batı Afrika'da askeri darbeleri engellemeye ve demokrasiye geçişi desteklemeye yönelik önemli bir rol oynamakta olsa da karşılaştıkları zorluklar bu hedeflere ulaşmalarını engellemektedir.

ECOWAS, 1975 yılında 15 üye ülkenin ekonomik entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla kurulmuş olup, zaman içinde bölgede barış ve güvenliği tehdit eden silahlı çatışmalara ve siyasi krizlere müdahale etmek için görev alanını giderek genişletmiştir. Nijerya'nın öncülüğünde, 1990'larda barışı koruma gücü ECOMOG aracılığıyla, özellikle Liberya, Sierra Leone ve Gine-Bissau'da askeri güç konuşlandırarak, diplomatik rolünün ötesine geçmiştir. Hedeflerine ulaşmada birçok zorlukla karşılaşmış olsa da ECOWAS, 1990-2003 yılları arasında Mano Nehri Havzası bölgesindeki yıkıcı çatışmalara son verilmesine yönelik uluslararası çabaların önemli bir aktörü olmuştur. Afrika Birliği (AFB) ise, 2002 yılında Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) halef olarak kurulmuş, örgütün önceki dönemindeki (1963-2002)

eksikliklerden ders çıkararak kendini yeniden şekillendirmiştir. Kurucu Antlaşması, kıtada siyasi ve ekonomik entegrasyonu teşvik etmenin yanı sıra barış, güvenlik, demokrasi ve insan haklarının güçlendirilmesi gibi önemli hedefleri yansıtmaktadır. AFB'nin temel hedefleri arasında, ortak bir savunma politikası oluşturulması, üye devletler arasında güç kullanımının yasaklanması, demokratik ilkelere saygı gösterilmesi ve soykırım ile insanlığa karşı suçlar gibi ciddi suçların işlenmesi durumunda müdahale hakkı tanınması yer almaktadır. Bu bağlamda, Afrika Birliği, kıtada istikrar, yönetim ve kalkınmaya yönelik yenilikçi bir taahhüdü temsil etmektedir.

ECOWAS, geçmişte özellikle Burkina Faso, Gine-Bisau, Gambiya, Mali, Gine ve Nijer'de benzer krizleri çözmede kullanılan aynı araç ve mekanizmalara hâlâ sahiptir. Bu araçlar mevcut olup, etkinlikleri ancak uygulanmalarına bağlıdır. Ancak bölgesel kurum, özellikle anayasal metinlerin manipüle edilmesinden kaynaklanan anayasa dışı hükümet değişikliklerine karşı tereddüt göstermiştir. Diğer taraftan, askeri darbeler karşısında daha proaktif bir tutum sergileyerek, darbecilere karşı yaptırımlar ve sıkı siyasi tedbirler uygulamıştır. Bu yaklaşım, "çifte standart" eleştirilerinin yükselmesine ve bu da tarafgirlik hissiyatının oluşmasına yol açmıştır. Bu algı, ECOWAS'ın meşruiyetini zayıflatırken, darbecilerin uygulanan yaptırımlara karşı direnişini de artırmıştır. Batı Afrika'da anayasalara saygı kültürünün yerleşmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda, ECOWAS, askeri darbelere karşı gösterdiği tepkiyi gayrimeşru görev sürelerinin uzatılmasına karşı da sergilemeli ve böylece kararlarında adil ve tarafsız olmalıdır. Darbeciler, iktidarda kalmak için anayasaları manipüle eden liderlerle aralarındaki tek farkın silah kullanmak olduğuna inanmaktadır. Ancak ister askeri ister sivil olsun, iktidara yasadışı yollarla el konulması bir darbe teşkil etmektedir.

Dolayısıyla, ECOWAS, bu tür uygulamaları aynı titizlikle cezalandırmalı ve üye ülkelerdeki demokratik izleme mekanizmalarını güçlendirmelidir. Ayrıca, son askeri darbelerin tekrarlayan bir özelliği, devrilen rejimler altında sosyo-ekonomik faydalardan dışlanan halklar için genellikle bir umut ışığı olarak algılanan askeri cuntaların bazen kitlesel halk desteği bulmasıdır. Bu durum, ECOWAS ve üyelerinin

demokrasinin nimetlerine eşit erişimi sağlama gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu da, ister sivil ister askeri olsun, liderlerin hesap verebilirliğine odaklanan güçlü bölgesel mekanizmaların oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Mali, Burkina Faso ve Nijer'in mevcut bağlamda hızla çekilmesiyle, Afrika Birliği, bölgesel birliği koruma çabalarında ECOWAS'ı desteklemelidir. Bu devletleri örgüt içinde tutmak ve Batı Afrika'da demokratik istikrarın temellerini güçlendirmek büyük bir öneme sahiptir.

Afrika Birliği (AFB), Afrika'da askeri darbeler söz konusu olduğunda önemli avantajlara sahiptir. Özellikle darbeleri yasaklayan ve anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi çağrısında bulunan kurucu antlaşması ve Afrika Demokrasisi, Seçim ve Yönetişim Şartı sayesinde sağlam bir yasal ve kurumsal çerçeveye sahiptir. Ayrıca, AFB, anayasal olmayan hükümet değişikliklerine karışan üye devletleri askıya alma kapasitesine sahip olup, bu da cezasızlıkla mücadeleye yönelik güçlü bir mesaj göndermektedir. Birleşmiş Milletler (BM) modelinden ilham alan Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC), diplomatik ve ekonomik yaptırımlar uygulayarak ve bazen istikrarı yeniden tesis etmek için askeri müdahalede bulunarak çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetiminde kritik bir rol oynamaktadır. Kıtasal bir örgüt olarak AFB, farklı Afrikalı aktörler arasında arabuluculuk yapma, krizlere verilen tepkileri koordine etme ve demokratik yönetimi ve insan haklarını teşvik etme konusunda güçlü bir meşruiyete sahiptir. Ayrıca, eylemlerinin tutarlılığını ve etkinliğini artırmak için ECOWAS gibi bölgesel örgütlerle iş birliği içinde hareket etmektedir.

Ancak, Afrika Birliği'nin (AFB) bir dizi anayasaya aykırı hükümet değişikliğine verdiği tutarsız tepkiler, özellikle zararlı sonuçlar doğurmuştur. Afrika Birliği'nin darbeleri kınama normu, genellikle en büyük başarılarından biri olarak kabul edilmiştir. Ne yazık ki, Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC), Çad Cumhurbaşkanı Idriss Déby'nin ani ölümünün ardından ordunun yönetime el koyması sonrasında, Çad'ın üyeliğini sürdürme kararı aldığı anda, bu standart sorgulanmaya başlanmıştır. Gine ve Mali'deki askeri darbelerin ardından hızlıca askıya alınan bu ülkelerle karşılaştırıldığında, Konsey, Sudan'daki darbeye yanıt verme konusunda derin bir bölünme yaşamıştır. Ancak, AFB, uzun müzakerelerin ardından Sudan'ı nihayet askıya alarak bu temel ilkeye bağlılık göstermiştir. Ayrıca, 24 Ocak 2022'de

Burkina Faso'da Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kaboré'nin ordu tarafından devrilmesinin ardından, AFB Komisyonu Başkanı, tıpkı Nijer'deki örnekte olduğu gibi, bu eylemi hızla kınamıştır.

AFB, Afrika'da, özellikle Batı Afrika'da meydana gelen askeri darbeler karşısında çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. AFB'nin hızlı ve etkili müdahalelerde bulunabilmesi için daimî askeri güçlere, yeterli lojistik ve mali kaynaklara sahip olmaması, eylemlerinde önemli gecikmelere yol açmaktadır. Ayrıca, diplomatik ve ekonomik çıkarlar ile üye devletler arasındaki siyasi görüş ayrılıkları, AFB'nin kararlarını tutarlı bir şekilde uygulama yeteneğini sınırlamaktadır.

Afrika Birliği (AFB), özellikle darbelerin halk desteğiyle gerçekleştirildiği ve sivil hükümetlerin etkin olmadığı ülkelerde, halk desteğini mobilize etme konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, AFB'nin müdahalesini daha da güçleştirmekte, çünkü müdahale, etkilenen ülkelerin iç dinamiklerini dikkate almayı gerektirmektedir. Diğer bir deyişle, AFB, Batı Afrika'daki askeri darbelerle mücadele etmek için sağlam bir yasal çerçeve ve diplomatik ile askeri müdahale mekanizmaları gibi önemli kaynaklara sahip olmasına rağmen, yaptırımlarının tutarlılığı, askeri kapasite eksiklikleri ve üyeler arasındaki siyasi farklılıklar, etkinliğini sınırlamaktadır. Tekrarlayan darbelerle daha etkili bir şekilde mücadele edebilmesi için Afrika Birliği, kıtasal dayanışmayı güçlendirmeli, üye devletlerin kararlılığını artırmalı ve hızlı müdahale mekanizmalarını geliştirmelidir. Bununla birlikte, yalnızca kınama ve cezalandırma yoluna gitmek yerine, bu tür olayların öncesinde önlenmesi tercih edilmelidir.

Hipotez-7: *Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler arasında farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır.*

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler, benzer temalar taşımanın yanı sıra belirgin farklılıklar da göstermektedir. Üç ülkede de darbeler, sivil hükümetlerin zayıflaması ve halkın hükümetlere karşı artan hoşnutsuzluğu ile doğrudan ilişkilidir. Bu ülkelerdeki askeri müdahaleler çoğunlukla güvenlik ve istikrar kaygılarıyla şekillenmiştir; terörist grupların etkisi ve artan şiddet olayları, hükümetlerin kontrolünü zayıflatmış ve askeri müdahalelere zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda,

darbeyi gerçekleştiren askerler, halkın büyük desteğini kazanmışlardır. Ekonomik krizler, kötü yönetim ve hükümetlerin başarısızlıkları karşısında halkın gösterdiği tepkiler, askerlere olan desteği artırmış ve darbelerin zemini oluşturmuştur. Bu ülkelerdeki sivil yönetimlerin zayıflığı, yolsuzluk ve güvenlik politikalarının yetersizliği, darbelerin temel sebepleri arasında yer almaktadır. Ancak, bu darbelerin sebepleri, liderleri ve sonuçları farklılıklar göstermektedir. Mali'deki darbe, iç politik sorunlar ve dış etkenlerin etkisiyle şekillenirken, Burkina Faso'daki darbe büyük ölçüde ekonomik kriz ve güvenlik tehditlerinden kaynaklanmıştır. Mali'deki darbe, özellikle Fransa ve Batılı ülkeler tarafından sert bir şekilde kınanmış ve ülke, uluslararası toplumla müzakerelere başlamıştır. Buna karşın, Gine'deki darbe daha çok yerel dinamiklerle şekillenmiş ve uluslararası tepkiler görece daha düşük olmuştur. Burkina Faso ise, güvenlik sorunlarına yanıt olarak askeri yönetimi devreye sokmuş ve terörizmle mücadele için güçlü bir askeri yönetim süreci başlatmıştır. Sonuç olarak, her bir darbenin gelişimi ve sonuçları, ülkelerin farklı yerel bağamları ve uluslararası ilişkilerindeki farklılıklarla şekillenmiştir.

Gine, Mali ve Burkina Faso, askeri darbelerin izlediği yol açısından belirgin farklılıklar göstermektedir. Gine, üç askeri darbe (1984, 2008, 2021) yaşarken, Mali beş darbe (1968, 1991, 2012, 2020, 2021) görmüş ve Burkina Faso dokuz darbe (1966, 1980, 1982, 1983, 1987, 2014, 2015, 2022) yaşamıştır. 2021'deki Gine darbesi, iç siyaseti derinden sarsmış olsa da Fransa ile olan ilişkileri koparmamıştır. Buna karşılık, Mali ve Burkina Faso'daki darbeler, daha karmaşık ekonomik ve güvenlik krizleriyle ilişkilidir. Darbelerin şekilleri de farklılık arz etmektedir: Gine'deki darbeler genellikle devlet başkanlarının ölümünden sonra ortaya çıkarken, Mali'deki darbeler, devlet kurumlarının zayıflaması ve güvenlik sorunları ile doğrudan bağlantılıdır. Burkina Faso'daki darbeler ise halk isyanları, güvenlik problemleri ve terörizmle daha belirgin bir şekilde ilişkilidir. Gine'deki darbeler, demokratik gerileme ve anayasa manipülasyonlarıyla özdeşleşirken, Mali ve Burkina Faso'daki darbelerin başlıca motivasyonları arasında yoksulluk, güvenlik sorunları, Fransa karşıtlığı ve sömürgecilik karşıtı duygular öne çıkmaktadır.

Bu askeri darbelerin bir diğerk ortak noktası, genellikle kırklı yaşlarındaki albaylar veya yarbaylar tarafından gerçekleştirilmiş olmalarıdır; bu kişiler, şaşırtıcı derecede benzer profillere sahip olup, çoğunlukla yurt dışında eğitim görmüş ve kendi ülkelerinde seçkin askeri birlikleri yönetmişlerdir. Assimi Goïta, Mamadi Doumbouya ve Paul-Henri Sandaogo Damiba, bu profilin örneklerindendir. Bu iktidar değişimleri, her seferinde halk tarafından olumlu bir şekilde karşılanmış; seçimlerin ve demokratik süreçlerin mevcut sorunlara çözüm getirmediğine dair yaygın bir inançla birlikte, halk, öfkesini işsizlik, konut sıkıntısı, fiyat artışları, su kıtlığı ve sürekli elektrik kesintileri gibi meseleler üzerinden dile getirmiştir. Bu durum, popülizmin yükselişi, eski sömürgeci güç Fransa'ya karşı artan tepki ve hayali bir Rusya idealizminin iç içe geçtiği bir bağlamda gerçekleşmiştir.

2020 yılından itibaren Batı Afrika'da gerçekleşen askeri darbeler, uluslararası toplumda, özellikle bu ülkelerin üyesi olduğu Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) nezdinde çeşitli tepkilere yol açmıştır. İlk darbe, 18 Ağustos 2020 tarihinde Mali'de gerçekleşmiş; General Assimi Goïta liderliğindeki bir grup subay, artan şiddet olayları, ekonomik kriz ve yolsuzluğun tetiklediği uzun süreli protestoların ardından Cumhurbaşkanı Ibrahim Boubacar Keïta'yı görevden almıştır. Bir yıl sonra, 24 Mayıs 2021 tarihinde, Goïta, geçici Cumhurbaşkanı ve Başbakanı görevden alarak kendisini Cumhurbaşkanı olarak ilan etmiştir. Gine'de ise, 5 Eylül 2021 tarihinde General Mamadi Doumbouya, Cumhurbaşkanı Alpha Condé'nin üçüncü dönemine yönelik halkın artan tepkisiyle karşılaşmasının ardından, Condé'yi görevden uzaklaştırmış ve 1 Ekim 2021'de geçici Cumhurbaşkanı olarak yemin etmiştir. Burkina Faso'da, 24 Ocak 2022 tarihinde iki günlük bir isyanın ardından Yarbay Paul-Henri Sandaogo Damiba, cihatçılığın yayılmasına karşı halkın artan hoşnutsuzluğu neticesinde Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kaboré'yi görevden almıştır. Damiba, 16 Şubat'ta yemin ederek "devletin yeniden yapılanması" için bir geçiş dönemi taahhüt etmiş ve bu dönemin halk tarafından seçilmemiş bir hükümet ve yasama organı ile yürütüleceğini açıklamıştır. Ancak kısa bir süre sonra, Damiba da Kaptan Ibrahim Traoré tarafından devrilmiştir.

Hipotez-8: *Batı Afrika'daki askeri darbeler anlaşılabilir ve önlenmesi için birtakım mekanizmalar hayata geçirilebilir.*

Batı Afrika'daki askeri darbeler, genellikle zayıf demokratik kurumlar, yolsuzluk, kötü yönetim, ekonomik krizler ve güvenlik sorunları gibi derin yapısal problemlerden kaynaklanmaktadır. Askeri müdahaleler, halkın hükümetlere duyduğu güvensizlik ve yerel dinamiklere dayanarak halk desteği kazanabilir. Darbeleri önlemek amacıyla, ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) ve Afrika Birliği gibi bölgesel organizasyonlar, erken uyarı sistemleri kurarak ve gerektiğinde müdahalelerde bulunarak krizleri önleyebilirler. Ayrıca, demokratik değerlerin pekiştirilmesi, halkın siyasete katılımının teşvik edilmesi ve yerel aktörlerin kararlılığı, darbelerin önlenmesinde etkili bir rol oynayabilir. Kanunlara saygı, şeffaflık, iyi yönetim, temel eğitim, özgür ve güvenilir seçimler, ifade özgürlüğü ve diğer demokratik ilkeler, bunlar arasında yer almaktadır. Güçler ayrılığı ilkesinin yanı sıra, ordunun yapısının güçlendirilmesi, terörle mücadele için gerekli ekipmanların sağlanması ve ordunun siyasallaşmasının engellenmesi, bu çerçevede önemli önlemler arasında yer almaktadır. Ayrıca, siyasi çıkmazları önlemek amacıyla görev sürelerine ilişkin sınırlamalara saygı gösterilmesi gerekmektedir.

Batı Afrika'daki bazı ülkelerde etnik veya dini gerilimler, devletin zayıflamasına ve siyasi krizlerin derinleşmesine neden olmuştur. Bu tür toplumsal yapılar, darbecilerin halk desteği kazanmasını kolaylaştırabilir. Örneğin, belirli bir etnik grup veya askeri yapı, devletin çökmesini engelleme gerekçesiyle müdahalede bulunabilir. Bu durum, askeri darbelerin belirli koşullar altında "anlaşılır" görülmesine yol açan faktörlerden biridir. Askeri darbelerin önlenmesi için atılması gereken en önemli adımlardan biri, sağlam ve işlevsel demokratik kurumların inşa edilmesidir. Batı Afrika'daki demokratik süreçler genellikle kırılgan ve zayıftır. Parlamentolar, yargı organları ve seçim mekanizmaları gibi demokratik yapıların güçlendirilmesi, halkın devlete olan güvenini artırarak askeri müdahalelerin önüne geçebilir. Örneğin, şeffaf seçim süreçleri, halkın yönetime aktif katılımı ve hesap verebilir yönetim anlayışı, demokratik sistemin işlevliliğini artırarak askeri darbelere karşı etkili bir koruyucu kalkan oluşturabilir.

Hukukun üstünlüğü, darbe girişimlerinin engellenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Askeri müdahaleler, genellikle hukukun zayıflaması ve devlet

otoritesinin aşınmasıyla ilişkilidir. Bu bağlamda, Batı Afrika'daki hükümetlerin anayasa ve yasaların titizlikle uygulanmasını temin etmek için güçlü bir yargı ve denetim mekanizması kurmaları büyük önem taşımaktadır. Bağımsız bir yargı organı, askeri darbelerin hukuki ve meşru olmayan çözümler olarak algılanmasını sağlayarak bu tür müdahalelerin önüne geçebilir. Batı Afrika'daki askeri darbelerin başlıca nedenlerinden biri, ekonomik krizlerdir. Yoksulluk, işsizlik ve gelir eşitsizliği gibi ekonomik sorunlar, halkın mevcut yönetimlere duyduğu güveni zayıflatarak askeri müdahalelere zemin hazırlayabilir. Bu nedenle, ekonomik istikrarın sağlanması büyük önem taşımaktadır. Kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve sosyal refahın artırılması, toplumsal huzursuzlukları azaltarak askeri müdahalelere karşı direnç oluşturabilir.

Uluslararası toplumun, Batı Afrika'daki demokratik süreçlere verdiği destek de askeri darbelerin önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve ECOWAS gibi bölgesel kuruluşlar, askeri müdahalelere karşı durarak çözüm üretme konusunda etkili olabilirler. Örneğin, ECOWAS, bölgedeki darbeler sonrasında hızlı müdahale planları geliştirerek askeri yönetimlerin meşruiyet kazanmasını engellemektedir. Ayrıca, Batı Afrika ülkelerinin birbirleriyle işbirliği yaparak askeri darbelere karşı güçlü bir bölgesel direnç oluşturmaları mümkündür. Sivil toplum örgütleri ve halkın aktif katılımı, darbelere karşı önemli bir caydırıcı unsur olabilir. Demokratik süreçlere halkın katılımı ve hükümetin denetlenmesi, askeri müdahaleleri engellemek için etkili bir mekanizma oluşturabilir. Eğitim, medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğü gibi unsurlar, halkın bilinçlenmesine ve demokratik değerlerin güçlenmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, askeri darbeler sonrasında sivil toplumun güçlendirilmesi, toplumsal barışın sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır.

Mali ve Gine'deki askeri yönetimler, seçimlerin ardından yönetimi sivillere devretme taahhüdünde bulunmuşlardır. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) tarafından uygulanan baskılar sonucunda, Mali yönetimi Şubat 2022'de seçim yapmayı planlamış, ancak bu taahhüdünü yerine getirmemiştir. İlk olarak seçim tarihini beş yıl ertelemiş, daha sonra ise bu süreyi iki yıla indirmiştir. Gine'de ise

General Doumbouya, geçiş sürecine ilişkin takvimin Geçiş Ulusal Konseyi tarafından belirleneceğini ve ECOWAS tarafından dayatılan süreyi kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir. Mali’de bir Ulusal Konsey kurulduktan sonra, söylem değişmiş ve geçiş süreci yerine devletin yeniden yapılanmasından bahsedilmeye başlanmıştır; ancak anayasal düzene dönüş için yapılacak seçimlere dair somut bir perspektif ortaya konmamıştır. Burkina Faso’da ise, Damiba tarafından imzalanan belge, üç yıllık bir geçiş sürecini öngörmüştür. ECOWAS’ın bu durumlardaki tutumu, darbecilerin yaklaşımları, yerel ve uluslararası dinamikler ile üye ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi uluslararası aktörler, ECOWAS’ı desteklemiştir. Kasım 2021 itibarıyla, ECOWAS Mali yönetimine yönelik sert yaptırımlar uygulamış; bu yaptırımlar arasında mali varlıkların dondurulması ve yaklaşık 150 cunta üyesine seyahat yasağı getirilmesi yer almıştır. Ancak alınan bu önlemler sınırlı bir etki yaratmıştır. 12 Aralık 2024 itibarıyla, askeri yönetimler iktidarı sivillere devretme konusunda ciddi bir çaba göstermemekte ve geçiş süreçleri uzatılmaya devam etmektedir.

Her bir ülkenin özgöl sosyo-politik, jeopolitik ve tarihsel dinamikleri, darbe süreçlerinin seyrini belirleyen önemli bir etkiye sahiptir. Bu farklılıklar titizlikle analiz edilmiş ve gözlemlenen benzerliklerle birlikte bir bütünlük içinde değerlendirilmiştir. Eğitim seviyesi, toplumsal çatışmalar, dış güçlerin etkisi, terörizm ve güvenlik sorunları gibi temel faktörler de ele alınmaktadır. Ayrıca, ECOWAS ve AFB gibi bölgesel kurumların bu krizleri yönetme rolü, güçlü yönleri ve sınırlılıklarıyla birlikte derinlemesine incelenmektedir. Bu bölüm, temel araştırma sorularına yanıt vermeyi ve tezin giriş kısmında formüle edilen hipotezleri doğrulamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, askeri darbelerin ardındaki ekonomik, siyasi ve sosyal faktörler; Batı Afrika’daki askeri darbelerin demokratik süreçleri desteklememe nedenleri; darbelerin avantajları ve dezavantajları, bölgesel ve uluslararası aktörlerin etkisi ve tekrarlayan askeri darbe olgusunun yapısal ve bağlamsal nedenleri gibi çeşitli boyutlar ele alınmaktadır.

Bu tezin son bölümü, Gine, Mali ve Burkina Faso’daki askeri darbeleri karşılaştırmalı bir perspektiften inceleyerek, bu darbelerin benzerliklerini ve

farklılıklarını, bu benzerlik ve farklılıkları açıklayan faktörleri ele almaktadır. Bu üç ülkede askeri darbelerin temelinde, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar, güvenlik sorunları, düşük eğitim seviyesi, dış aktörlerin etkisi, zayıf kurumlar, darbelere elverişli bir siyasi kültür, ordunun siyasi alandaki baskın konumu ve askeri geçiş süreçlerinin tartışmalı yönetimi, özellikle de anayasal düzene dönüş sürecine müdahale gibi sorunlar yer almaktadır. Ayrıca, ideolojik faktörler ve iktidardaki hükümetlere karşı genel bir güvensizlik de bu dinamikleri beslemektedir. Etnik, siyasi, ideolojik ve sosyal gerilimler, tezin ilk bölümünde tartışılan teorilerle uyumlu olarak, sürekli tetikleyiciler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu benzerlikler, bölgesel bağlamda derinlemesine incelenmektedir. Ancak, Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler arasında önemli farklılıklar da gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar arasında ekonomik yapı, etnik kompozisyon, askeri yönetim biçimleri ve uluslararası güçlerin müdahale derecesi öne çıkmaktadır.

SONUÇ

Afrika'da askeri darbeler, yeni bir olgu olarak değerlendirilemez. Bağımsızlık sonrası dönemde pek çok Afrika ülkesinde askeri müdahaleler yaşanmış olsa da, 21. yüzyılın başlarına gelindiğinde bu eğilimde belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Bu doktora tezi, özellikle Batı Afrika'da askeri darbelerin yeniden canlanmasının temel nedenlerini ve bu sürecin siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Askeri darbeler, 1960'lı yıllardan itibaren Afrika kıtasının siyasi tarihinde önemli bir yer tutmuş ve demokratikleşme sürecine ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Batı Afrika'daki 16 ülkeden 14'ü askeri darbe yaşarken, yalnızca 2 ülke, yani Senegal ve Yeşil Burun Adaları, hiç darbe yaşamamıştır. Mali, Gine, Gabon, Sudan, Nijer, Çad ve Burkina Faso gibi ülkelerde 2020-2024 yılları arasında gerçekleşen son askeri darbeler, ordunun iktidara geri dönüşünün kademeli olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Batı Afrika ve Sahel bölgesi, diğer bölgelere kıyasla daha fazla darbe girişimine sahne olarak, özellikle kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tez, söz konusu bölgelerdeki askeri darbelerin yeniden yükselişini analiz etmekte ve askeri rejimlerin bu dönemde neden cazip hale geldiğini, hangi dinamiklerle desteklendiğini açıklamayı hedeflemektedir. Sosyo-ekonomik faktörler ve süregelen siyasi istikrarsızlıkların bu askeri müdahaleleri teşvik ettiği vurgulanırken, bölgesel örgütlerin demokratik ilkeleri güçlendirmek amacıyla daha etkin ve kararlı önlemler alması gerektiği savunulmaktadır.

Afrika'nın büyük bir kısmı, özellikle Batı Afrika'daki ülkeler, demokratikleşme süreçlerinde başarısızlıklarını sürdürmektedir. Bu başarısızlık, genellikle iyi yönetim eksiklikleri ve demokratik ilkelerin yeterince güçlendirilmemesiyle ilişkilendirilen sorunlarla bağlantılıdır ve son yıllarda artan hükümet darbelerinin bir ölçüde meşrulaştırılmasına yol açmaktadır. Demokratik gerileme, iktidarın barışçıl ve düzenli bir şekilde devredilmesini sağlayacak özgür, adil ve güvenilir seçimlerin düzenlenmemesi, siyasi muhalefetin baskı altında tutulması, çok partili sistem görüntüsü altında işleyen otoriter rejimler ve hukukun üstünlüğünün zayıflığı gibi unsurlarla kendini göstermektedir. Batı Afrika'daki darbe deneyimi, kıtadaki tekrarlayan darbe olgusunun bir parçası olarak daha geniş bir bağlamda

değerlendirilmelidir. Siyasi sürece yönelik sürekli askeri müdahalelerin başlıca nedenleri arasında siyasi istikrar ihtiyacı, liderlerin yönetimdeki başarısızlıklarını telafi etme çabası, vatandaşların sivil hükümetlerden artan memnuniyetsizliği, doğal ve insan kaynaklarının bolluğuna rağmen düşük kalkınma seviyeleri, seçim hileleri, siyasi yolsuzluk ve diğer sosyo-ekonomik ile siyasi sorunlar, ayrıca seçim süreçlerinin güvenilirliğinin zayıflığı yer almaktadır.

Kıtadaki askeri darbelerin büyük çoğunluğunun Batı Afrika'da yoğunlaşması, endişe verici bir gerçektir. Bu durum, bölgenin barış, güvenlik ve istikrarı açısından ciddi bir tehdit oluşturmakta ve ekonomik kalkınma ile halkın yaşam koşulları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Mevcut istikrarsızlık, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) tarafından bölgedeki ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve darbeler de dahil olmak üzere çeşitli çatışma ve istikrarsızlık biçimlerini önlemek amacıyla belirlenen temel hedeflerle çalışmaktadır. Askeri darbelerin yeniden canlanması, ECOWAS'ın karşılaştığı zorlukları artırmış ve örgütün etkinliğini sınamıştır. Demokrasi teşvik etme kapasitesinin ötesinde, Mali (2020 ve 2021), Nijer (2021), Gine (2021) ve Burkina Faso (2022) gibi ülkelerde yaşanan darbeler, ECOWAS'ın uyguladığı yaptırımların etkinliği konusunda ciddi soru işaretlerine yol açmıştır. Yaptırımların, hedeflenen hükümetler yerine çoğunlukla sıradan vatandaşlar üzerinde daha ağır ekonomik sonuçlar doğurduğu göz önüne alındığında, askeri müdahalelere karşı yalnızca yaptırım uygulamanın yetersiz kaldığı ve daha kapsamlı stratejilerin geliştirilmesinin gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, kaynak yetersizliği, koordineli liderlik eksiklikleri ve bölgedeki diğer üye devletlerde iyi yönetim ilkelerinin yeterince benimsenmemesinin, Batı Afrika'da darbelerin yayılmasını kolaylaştırdığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, ECOWAS'ın seçim süreçlerini daha etkin bir şekilde izleyerek, yönetimde şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarını güçlendirerek demokratikleşme çabalarını artırması önerilmektedir. Bölgesel örgüt, darbeleri önlemenin bir aracı olarak her düzeyde iyi yönetimi sağlamayı hedeflemelidir. Ayrıca, vatandaşların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan koordineli ekonomik politikaların hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin, hükümetlerin kötü

yönetim uygulamalarını izleyebilmesi ve eleştirebilmesi için siyasi alanın genişletilmesi teşvik edilmelidir. Son olarak, silahlı kuvvetlerin profesyonelleştirilmesi ve siyasi süreçlere müdahalelerinin engellenmesi, öncelikli reform alanları arasında ele alınmalıdır.

Bir askeri darbenin başarıya ulaşması, bölgesel düzeyde ayrışma yaratmaktadır. Batı Afrika tarihi, alt bölgede gerçekleşen her darbenin, bölgesel topluluk içinde çatlaklara yol açtığını ve devletleri en az iki karşıt kampa böldüğünü ortaya koymaktadır. Bir tarafta, devrilen lidere yakın olduğu düşünülen ve yeni rejimin fiili düşmanı haline gelen devletler yer alırken, diğer tarafta ise darbecilere sempati duyduğu ya da onlarla iş birliği yaptığı düşünülen ülkeler bulunmaktadır. Bu durum, genellikle ilgili devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin bozulmasına yol açmaktadır. Siyasi açıklamalar ve uluslararası kurumların bu krizlere yönelik tepkileri, darbenin bölgesel ve küresel istikrar üzerindeki etkilerine dair derin endişeleri yansıtmaktadır. Gerilimin artışı, askeri müdahalelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek boyutlara ulaşabileceğini gözler önüne sermektedir.

Batı Afrika, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde meydana gelen askeri darbeler, çok yönlü nedenlere dayanan ve bölgenin sosyo-politik ve ekonomik gelişimi üzerinde derin etkiler bırakan karmaşık bir olgudur. Bu doktora tezi, söz konusu üç Batı Afrika ülkesindeki darbelerin ortaya çıkışını belirleyen özgün faktörleri ve dinamikleri analiz ederek, bu vakaları kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde açıklamayı amaçlamaktadır. Batı Afrika, uzun yıllardır tekrarlayan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla anılmakta olup, askeri darbeler bu bölgenin kronik sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. 2020 ile 2023 yılları arasında Batı Afrika’da çok sayıda askeri darbe gerçekleşmiş ve aşırı yetkiler tanıyan anayasal değişiklikler yapılmıştır. Bu gelişmeler, bölgedeki güvensizlik, siyasi istikrarsızlık, krizler ve hatta şiddetli çatışmaların başlıca sebepleri olarak değerlendirilmektedir.

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Afrika Birliği (AFB), kurucu senetlerinde, kıta genelinde barış, güvenlik ve istikrarın teşvik edilmesi, demokratik ilkelerin, vatandaş katılımının ve iyi yönetişimin desteklenmesi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi gibi bir dizi temel hedef belirlemiştir.

ECOWAS ve AFB, Batı Afrika'da iyi yönetim ilkelerini ve demokratik dönüşümü teşvik etmeye yönelik standartlar belirleyerek bu krizleri önleme çabalarına aktif olarak katılmışlardır. Ancak askeri darbelerin tekrarlayan doğası, bu çabaların etkinliğini ve uygulanabilirliğini sorgulamaya yol açmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel ve uluslararası aktörlerin daha güçlü ve kararlı politikalar benimsemesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bölgesel ve kıtasal örgütler, darbecilere karşı düzenlemeler, diyalog ve yaptırımlar yoluyla çeşitli çabalar göstermiş olsa da ECOWAS ve Afrika Birliği (AFB) Batı Afrika'daki anayasal ve askeri darbelerle karşı büyük ölçüde etkisiz kalmıştır. Bu durum, bazı darbecilerin ECOWAS'ı yalnızca devlet başkanlarının çıkarlarını koruyan bir örgüt olarak nitelendirmesine ve başarısız bir yapı olarak eleştirmesine yol açmıştır. Hatta Mali, Burkina Faso ve Nijer, ECOWAS'tan ayrılarak kendi ittifaklarını kurduklarını duyurmuşlardır. ECOWAS ve AFB, Afrika'da, özellikle Batı Afrika'da iyi yönetişimin sağlanması açısından, kendi yapılarındaki eksiklikleri tespit etmek ve mevcut durumu değerlendirmek zorundadır. ECOWAS, halk nezdinde güvenilirliğini büyük ölçüde kaybetmiştir çünkü aldığı kararlar darbe liderleri tarafından artık dikkate alınmamakta ve örgüt, krizleri önleme konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, sorunları yalnızca ortaya çıktıktan sonra değil, henüz oluşmadan önce, kök nedenlerine inerek ele alması gerekmektedir.

İkinci olarak, Gine örneğinde, gerçekleşen tüm darbeler, kötü yönetim ve diktatörlükle bağlantılı olarak halk ile silahlı kuvvetler arasında derinleşen bir hayal kırıklığının sonucu olmuştur. Gine, bağımsızlığından bu yana üç başarılı darbe ve birkaç başarısız darbe girişimi yaşamıştır. Ordunun iktidarı ele geçirmesi, Gine siyasetinin askerileşmesine ve kurumsal kırılganlığa yol açmış, bu durum 1984'ten 2021'e kadar devam etmiştir. Gine, siyasi değişimin sağlanmasında yasalarını etkili bir şekilde uygulayamamıştır. Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı öldüğünde veya görevlerini yerine getiremez hale geldiğinde, Ulusal Meclis Başkanı geçici Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamalı ve yeni bir cumhurbaşkanlığı seçimi düzenlenmelidir. Ancak, Gine'nin siyasi kültüründe bu anayasal maddeye hiçbir zaman riayet edilmemiştir. 1984 ve 2008 darbelerinde olduğu gibi, ordu, Ulusal Meclis

Başkanı'nın yetkilerini gayrimeşru ilan ederek iktidarı ele geçirmiş ve anayasal düzeni ihlal etmiştir.

Mali'deki askeri darbeler, özellikle Tuareg isyanı ve ülkenin kuzeyindeki cihatçı ayaklanmalar gibi faktörlerin tetiklediği siyasi meşruiyet krizleri ve güvenlik sorunlarıyla doğrudan bağlantılı olmuştur. Hem askeri hem de sivil yönetimlerin kötü yönetimi, halk ile silahlı kuvvetler arasındaki güvensizliği derinleştirmiş ve tekrarlanan askeri müdahalelerin zeminini hazırlamıştır. Mali'deki darbeler, ulusal güvenlik ile demokratik yönetim arasındaki hassas dengeyi korumanın ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır. 1968-2021 yılları arasında beş askeri darbe yaşayan Mali'de, bu müdahalelerin gerekçeleri genellikle benzer olmuştur: kötü yönetim, yoksulluk, yolsuzluk, mali kaynakların kötü kullanımı, kamu varlıklarının zimmete geçirilmesi, otoriter yönetimler, dış aktörlerin manipüle ettiği liderler, adil olmayan uluslararası ortaklıklar, iç çatışmalar (dini ve etnik), terörizm ve Sahel bölgesindeki artan cihatçılık. Benzer şekilde, Burkina Faso'daki askeri darbeler, hem iç siyasi krizlere verilen doğrudan tepkiler hem de reform girişimleri olarak ortaya çıkmıştır. 1966'daki ilk darbeden bu yana ordu, ülkeyi yolsuzluk, mali kötü yönetim, güvenlik sorunları, yoksulluk ve kötü yönetimden kurtarmak ve emperyalizme karşı mücadele etmek adına defalarca yönetime el koymuştur. Ancak, askeri rejimlerin zaman zaman önemli reformlar gerçekleştirmiş olmasına rağmen, bu reformların sonuçları genellikle insan hakları ihlalleri, medya kısıtlamaları, siyasi baskılar, güvenlik sorunları ve sosyal-ekonomik gerilimler gibi olumsuzluklarla gölgelenmiştir. Dahası, özgür ve güvenilir seçimler düzenlemeyi reddeden ve sivil yönetime dönüşü geciktiren darbe yönetimlerinin iktidarı elinde tutma arzusu, dikkat çeken bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu üç ülke üzerine yapılan çalışma, Batı Afrika'daki askeri darbelerin ortak tetikleyicileri olarak bir dizi temel faktörü ortaya koymaktadır. Bunlar arasında zayıf demokratik kurumlar, şeffaf ve kapsayıcı yönetim eksikliği, yaygın yolsuzluk, tekrarlayan ekonomik krizler ve askeri müdahaleler için uygun bir zemin oluşturan etnik ve sosyal gerilimler yer almaktadır. Ayrıca, bölgenin sömürge ve sömürge sonrası tarihi, siyasetin askerileşmesi mirasını bırakmış ve silahlı kuvvetler, kriz

dönemlerinde genellikle son çare olarak görülmüştür. Fransa, Rusya, ABD, Çin, Türkiye ve Arap ülkeleri gibi dış aktörler de bu ülkelerle olan siyasi ve ekonomik ortaklıkları nedeniyle askeri darbeleri dolaylı ya da doğrudan teşvik etmekle suçlanmaktadır. Ancak, her ülkenin kendine özgü tarihsel ve siyasi dinamikleri dikkate alınmalıdır. Örneğin, Gine, siyasetin askerileşmesini pekiştiren kişiselleştirilmiş iktidar yapılarıyla öne çıkarken, Mali, istikrarlı bir sivil yönetime geçişi zorlaştıran karmaşık güvenlik tehditleriyle karşı karşıyadır. Burkina Faso ise darbeler ve reformlar döngüsünde sıkışmış olup, güvensizlik ve toplumsal kırılmalar bağlamında sürdürülebilir bir demokrasi inşa etmenin ne denli zorlu olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, askeri darbelerin farklı sonuçlarını belirleyen en önemli değişkenin ordunun iç uyumu olduğu sonucuna varılmaktadır. İç uyum güçlü olduğunda, ordu genellikle iktidarı sivil bir yönetime devretme eğiliminde olmaktadır. Çünkü iktidarda uzun süre kalmak, iç uyumun bozulması ve bölünmelere yol açma riski taşımaktadır. Ordunun iç uyumu, darbenin başlangıçtaki motivasyonlarına bağlı olarak şekillenir. Eğer darbe, ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik tehditlere karşı bir yanıt olarak, kamu düzenini sağlamak veya orduya maddi ya da sembolik avantajlar kazandırmak amacıyla gerçekleştirilmişse, cuntanın silahlı kuvvetler içinde geniş bir destek görmesi muhtemeldir. Bu durumda, iktidarı ele geçirmenin sağladığı faydalar, iktidar boşluğunun doğurabileceği risklerden daha ağır basmaktadır. Ancak, darbe farklı motivasyonlarla gerçekleştirilmişse, cunta iç direnişle karşılaşabilir veya yeterli desteği bulamayıp iktidarı hızla devretmek zorunda kalabilir. Bu hipotez, çalışmamızda analiz edilen tüm darbe vakalarında doğrulanmıştır.

Daha az belirleyici olmakla birlikte, bir diğer önemli değişken de sivil toplumun darbecilere karşı tutumudur. Sivil toplum örgütleri, demokratik yönetime dönüş talebiyle halkı harekete geçirebildiklerinde, cuntalar genellikle iktidarı terk etmek zorunda kalır. Bunun en çarpıcı örneği, 2011 darbesinin ardından Mısır'da yaşanmıştır. Ancak, Sudan, Mali, Burkina Faso ve Çad gibi ülkelerde darbeler çoğunlukla toprak bütünlüğüne veya ordu mensuplarının çıkarlarına yönelik tehditlere tepki olarak gerçekleştirilmiştir. Bu motivasyonlar, cuntanın silahlı kuvvetlerin geniş desteğini almasını sağlamakta ve sivil yönetime dönüş olasılığını azaltmaktadır. Nijer

ve Gine örnekleri ise farklı dinamikler sunmaktadır. Bu ülkelerdeki darbeler, ordunun yalnızca bir kesimi tarafından gerçekleştirilmiş olup, tüm silahlı kuvvetlerin ortak çıkarlarını yansıtmamıştır. Bu durum, söz konusu devletlerin siyasi istikrarına daha fazla tehdit oluşturmaktadır. Özellikle Nijer’de, Başkanlık Muhafızları’nın gelecekteki niyetleri belirsizliğini korumaktadır. Bu noktada, darbe lideri Abdourahmane Tchiani’nin, ordunun tamamını kendi eyleminin siyasi meşruiyetine ikna etme yeteneği belirleyici bir faktör olacaktır. Askeri darbeler, demokratik süreçlere ciddi zararlar verir. Cuntalar iktidardan çekildiklerinde bile, gerçek bir demokrasinin oluşmasına engel olurlar. Dahası, bazı durumlarda darbe sonrası seçimleri manipüle ederek uzun süre iktidarda kalmaya devam ederler; bu durum ise halkın siyasi ve medeni hakları açısından yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır.

Askeri darbeler, iktidardaki bir hükümeti devirmek amacıyla ordu içindeki bir fraksiyon tarafından gerçekleştirilen eylemlerdir. Genellikle, çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik faktörlerle bağlantılı, karmaşık bağlamlarda meydana gelirler. Her ne kadar yasadışı ve anayasaya aykırı olsa da bazı durumlarda darbeler kriz dönemlerinde istikrarı ve barışı yeniden tesis etmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Büyük krizlere yanıt olarak ele alınan bu olayların hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Bir yandan, darbeler, otoriter rejimleri devirmek, yolsuzlukla mücadele etmek ve adaletsizlik, ekonomik krizler ile temel özgürlüklerin kısıtlanması gibi sorunlarla karşı karşıya kalan halklara yeni bir umut sunma potansiyeli taşıyabilir. Öte yandan, askeri rejimlerin genellikle siyasi istikrarsızlık, demokratik kurumların zayıflaması ve ekonomik kalkınmayı engelleyen uluslararası yaptırımlar gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu göz ardı edilmemelidir.

Gine’de Lansana Conté, Moussa Dadis Camara ve Mamady Doumbouya’nın darbeleri, bu ikiliği gözler önüne sermektedir. Bu askeri yöneticiler, başlangıçta reform vaatleriyle büyük umutlar yaratmış olsalar da, zaman içinde özgürlüklerin kısıtlanması, kötü yönetim ve demokrasiye geçişteki gecikmeler nedeniyle halkın beklentilerini karşılayamamışlardır. Benzer şekilde, Mali ve Burkina Faso’da da güvensizlik, yolsuzluk ve terörizmle mücadele öncelikli hedefler olarak belirlenmiş olmasına rağmen, sonuçlar karışık kalmış ve halk, yapısal sorunların çözümsüz

kalmasından dolayı muzdarip olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla, askeri darbeler acil krizlere geçici çözümler sunabilirken, uzun vadede sürdürülebilir bir yönetim modeli sağlayamamaktadır. Batı Afrika'da kalıcı barış ve istikrarın sağlanabilmesi için daha güçlü kurumlara, adil bir sosyal düzene ve tüm paydaşlar arasında kapsayıcı bir diyaloga ihtiyaç vardır.

Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'da meydana gelen askeri darbeler, her bir ülkenin tarihsel, siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik dinamiklerini göz önünde bulunduran derinlemesine ve kapsamlı bir analiz gerektirmektedir. Gelecekte askeri darbeleri önlemeye yönelik çözümler, istikrarlı yönetimi sağlama, demokratik dönüşümü teşvik etme, ordu reformunu destekleme ve dış müdahaleler ile yabancı silahlı üslerin kurulmasına karşı mücadele etme amacını taşımalıdır. Bu çözümler, yapısal reformları, sürekli uluslararası taahhüdü ve yerel sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımını içermelidir.

Bu çalışma, Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'da askeri darbeler konusunun daha önce yeterince ele alınmamış olması nedeniyle özgün bir katkı sunmaktadır. Araştırmanın özgünlüğü hem politika yapıcılar hem de akademisyenler için ilgi çekici olmasını sağlamaktadır. Çalışma, Batı Afrika'daki askeri darbeleri Gine, Mali ve Burkina Faso özelinde incelemekte olup, bu bağlamda belirli sınırlamalara sahiptir. Araştırmanın yalnızca belirli bir bölgeye ve sınırlı bir ülke örneğine odaklanması, gelecekteki çalışmaların daha geniş bir perspektifle ele alınmasını gerektirmektedir. Batı Afrika'daki askeri darbelerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için ilerleyen araştırmaların, bölgedeki diğer ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi önemlidir. Bu çalışma, Batı Afrika'daki askeri darbelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlarken, aynı zamanda bu olgunun daha derinlemesine incelenmesi ve ek araştırmalar yapılması gerekliliğini de vurgulamaktadır.

Soru-1: *Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelere yol açan ekonomik, siyasi ve sosyal faktörler nelerdir?*

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki darbeler, köklü ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Politik açıdan ele alındığında, zayıf yönetim ve yaygın yolsuzluk bu ülkeleri derinden etkilemiş, kamu kaynaklarının kötü yönetimi, kayırmacılık ve şeffaflık eksiklikleri, halkın hoşnutsuzluğunu artırmış ve yöneticilerin meşruiyetini zayıflatmıştır. Ayrıca, kurumsal krizler, özellikle usulsüzlüklerle gölgelenen seçimler ve tartışmalı anayasa değişiklikleri, toplumsal gerilimleri daha da tırmandırmıştır. Örneğin, Gine'de Alpha Condé'nin üçüncü dönemi için anayasayı değiştirmesi, kitlesel protestolara yol açmış ve ülkedeki istikrarsızlığı pekiştirmiştir. Devletin zayıflaması ve otoriter eğilimlerin artması, muhalefetin baskı altına alınmasına, kamu özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve halkın öfkesinin büyümesine yol açarak, bu durum askeri müdahaleye olan desteği güçlendirmiştir.

Ekonomik açıdan, yoksulluk ve işsizlik ciddi sorunlar teşkil etmektedir. Nüfusun büyük bir kesimi yoksulluk sınırının altında yaşarken, özellikle gençler arasında işsizlik oranları yüksek olup, ekonomik fırsatlar son derece sınırlıdır. Doğal kaynakların kötü yönetimi de önemli bir faktördür. Gine, boksit; Mali, altın ve Burkina Faso, çeşitli madenler açısından zengin olmalarına rağmen, bu zenginlikler halkın geniş kesimleri yerine dar bir elit grubuna fayda sağlamaktadır. Buna ek olarak, darbeler sonrasında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) gibi bölgesel kuruluşlar tarafından uygulanan ekonomik yaptırımlar, zaten kırılgan olan ekonomik durumu daha da kötüleştirmiş, yatırımları engellemiş ve finansal istikrarsızlığı artırmıştır.

Sosyal açıdan, bu ülkeler, eşitsizlikler ve etnik gerilimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bazı topluluklar, iktidardan dışlandıklarını hissetmekte, bu durum iç bölünmeleri körükleyerek toplumsal gerginlikleri artırmaktadır. Ayrıca, güvensizlik ve terörizm, özellikle Mali ve Burkina Faso'da büyük bir tehdit oluşturmuştur. Sahel bölgesinde faaliyet gösteren cihatçı grupların artan tehdidine karşı hükümetlerin güvenlik sağlama noktasındaki yetersizliği, halk arasında terkedilmişlik duygusunu güçlendirmiş ve bazı askeri grupları, düzeni sağlama bahanesiyle müdahaleye yönlendirmiştir. Ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarındaki artan hoşnutsuzluk,

halkın bir kesiminin askeri müdahaleleri, başarısız sivil yönetimlere kıyasla "daha az kötü" bir seçenek olarak görmesine yol açmıştır. Bu çeşitli faktörler, bu ülkelerdeki askeri darbelerin neden tekrarlandığını ve yönetim, istikrar ile kalkınma açısından yol açtıkları zorlukları anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Gine, Mali ve Burkina Faso'da meydana gelen askeri darbeler, kıtanın birçok ülkesinin karşı karşıya olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal zorlukları yansıtan karmaşık ve çok boyutlu olaylardır. Bu krizler, siyasi değişim talepleri, yolsuzluk ve kötü yönetimle mücadele gibi çeşitli motivasyonlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, iktidardaki elitlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruma çabaları da bu darbelerin arkasındaki bir diğer önemli sebeptir. Bu üç ülkede darbeler, genellikle yolsuzluğa bulaşmış veya otoriter olarak nitelendirilen rejimleri devirmek amacıyla başvuru alan araçlar olarak algılanmaktadır. Liderlerin yetkilerini kötüye kullanmaları ve halkın beklentilerini göz ardı etmeleri, toplumsal hoşnutsuzluğu artırmaktadır. Bu koşullara karşılık olarak, vatandaşlar siyasi ve sosyal reform talepleriyle harekete geçmektedir. Bazı askeri veya sivil gruplar ise darbeyi, bu taleplere cevap verme ve demokrasiyi yeniden tesis etme aracı olarak görmektedir.

Soru-2: *Batı Afrika'daki askeri darbeler neden demokratik kaygılarla yapılmamaktadır?*

Batı Afrika'daki askeri darbeler, demokratik bir amacı gütmemekle birlikte, bazı darbeciler bu müdahaleleri halkın iradesini savunma veya düzeni yeniden sağlama gerekçesiyle haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Bu askeri müdahalelerin kalıcı bir demokratikleşmeye yol açmamasının arkasında birçok faktör bulunmaktadır. Öncelikle, gerçek bir demokratik geçişin yokluğu, anayasal düzene dönüş için verilen vaatlerin yerine getirilmemesiyle kendini göstermektedir. Gine, Mali, Burkina Faso, Nijer, Sudan, Çad ve Gabon gibi ülkelerde askeri cuntalar, iktidarlarını sürdürmek amacıyla seçimleri ertelemekte ve otoriter rejimler kurmaktadır. Ayrıca, askeri darbe sonrası yönetimlerin en belirgin özelliği, tüm gücün ordunun elinde toplanmasıdır. Askeri geçiş sürecinin ne kadar uzun sürerse, demokratik gerileme o kadar artmaktadır. Demokrasi, güçler ayrılığına ve sivil kurumlara saygıya dayanır; ancak askeri yönetimlerde bu ilkeler genellikle ihlal edilmektedir. Ne yazık ki, tüm yetkiler

ordunun elinde yoğunlaşmakta, yargıçlar ve milletvekilleri tehdit edilmekte, keyfi ya da yasadışı mahkûmiyetler yaşanmakta ve bazı sosyal ve siyasi aktörler kaçırılmaktadır.

Gine’de General Mamadi Doumbouya, 5 Eylül 2021 darbesinin ardından verdiği vaatleri yerine getirmemiştir. Yönetimi, siyasi protestoları yasaklamış ve muhalefeti baskı altına almıştır. Aynı zamanda, Doumbouya’nın destekçileri, onun iktidarda kalmasını sağlamak amacıyla kampanyalar düzenleyerek bir tür diktatörlük kurmayı hedeflemektedir. Bu durum, askeri darbelerin demokrasiyi nasıl engellediğini ve ülkeleri kaosa sürüklediğini açıkça gözler önüne sermektedir. Ayrıca, askeri rejimler, muhaliflere yönelik baskıları artırmakta ve temel özgürlükleri kısıtlamaktadır. Önceki yönetimlerin hatalarına alternatif olarak kendilerini sundukları iddia edilse de genellikle yeni bir sansür ve baskı mekanizması kurmaktadır. Muhalif politikacılar, bağımsız medya ve sivil toplum hareketleri hedef alındığında, demokratik alan giderek daralmaktadır.

Bunun yanı sıra, köklü yapısal reformların eksikliği, gerçek bir demokratik geçişi engellemektedir. Askeri rejimler, şeffaflık, adalet ve siyasi değişimi garanti altına alacak kurumsal reformlar yapmak yerine, öncelikle kendi iktidarlarını sürdürmeye odaklanmaktadır. Ekonomik ve jeopolitik çıkarlar da bu sürecin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bazı askeri darbeler, doğal kaynakların kontrolünü ele geçirmek ve uluslararası aktörlerle mevcut ilişkileri korumak amacıyla gerçekleştirilmekte olup, demokratikleşme bu süreçte gerçek bir öncelik olmaktan çıkmaktadır. Son olarak, bölgesel ve uluslararası kuruluşların etkisizliği durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) ve Afrika Birliği gibi kuruluşlar darbeleri düzenli olarak kınamakta ve yaptırımlar uygulamaktadır, ancak bu önlemler her zaman demokratik yönetime dönüşü sağlamakta etkili olamamaktadır. Sivil yönetimlerin kötü yönetiminden bıkan halkın bir kesimi orduyu desteklediğinde, dış baskılar yetersiz kalmakta ve demokrasiye dönüş süreci garanti edilememektedir (Sayid, 2022).

Askeri darbeler, tüm demokratik süreçleri kesintiye uğratarak cumhuriyet kurumlarının zayıflamasına yol açar ve bu durum, potansiyel olarak sonsuz bir darbe döngüsüne zemin hazırlar. Bu eylem, aslında özgür ve güvenilir seçimler yoluyla iktidara gelmek yerine, iktidara erişmenin tercih edilen bir yöntemi haline gelmektedir.

Soru-3: *Batı Afrika'da askeri darbelerinin hangi tür avantaj ya da dezavantajı bulunabilir?*

Askeri darbeler, genellikle uluslararası kurumlar ve birçok aktör tarafından demokrasiye ve istikrara engel teşkil eden bir olgu olarak görülmekle birlikte, belirli bağlamlarda kaotik durumlara veya diktatörlüklere son verme potansiyeline sahip oldukları da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, askeri darbeler, bazı siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamlarında kısa vadeli avantajlar sağlayabilir. Terörizm veya iç çatışmalar nedeniyle yaygın bir güvensizlik ortamı ile karşı karşıya kalan ülkelerde, askeri bir darbe, sivil bir hükümetin bu zorluklarla başa çıkmada yetersiz kaldığı durumlarda düzeni yeniden sağlama işlevi görebilir. Örneğin, Mali, Nijer ve Burkina Faso gibi ülkelerde, cihatçı saldırılar toprak bütünlüğünü tehdit ederken ve sivil rejimler etkin bir yanıt veremediğinde, askeri yönetimler, savunma güçlerini ve güvenlik stratejilerini güçlendirerek bu tehditlerle daha etkili mücadele edebilmek adına iktidarı devralmışlardır. Ayrıca, bu askeri müdahaleler sıklıkla önceki rejimlerin suistimallerine bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır.

Gine'de, tartışmalı bir üçüncü dönemi sürdüren Alpha Condé'nin yönetimi, ekonomik, siyasi ve sosyal krizlere yol açmıştır. Liderlerin anayasayı, iktidarda kalmak amacıyla manipüle ettiği durumlarda, askeri müdahale, geçici de olsa bir denge sağlama çözümü olarak değerlendirilebilir. Bazı darbeciler, yolsuzlukla mücadele ve kamu kaynaklarının yönetimini iyileştirmek amacıyla reformlar duyurmuşlardır. Bu reformlar arasında denetimler ve hukuki soruşturmalar yer almakta olup, Gine'de Ekonomik ve Mali Suçları Bastırma Mahkemesi'nin (CRIEF) kurulması buna örnek teşkil etmektedir. Yolsuzluğa bulaşmış bazı yetkililer görevden alınmış ve şeffaflık önlemleri uygulanmıştır; ancak bu çabalar genellikle sınırlı kalmakta ve sistemde köklü bir dönüşüm sağlamamaktadır. Ayrıca, sivil bir rejim belirli toplulukları, siyasi grupları ya da kendi halkını dışladığında, askeri darbe, yönetime yeni aktörler entegre

ederek siyasi ve sosyal gerilimleri geçici olarak hafifletebilir. Askeri cunta yönetimleri bazen kamu kaynaklarını savunma, altyapı veya eğitim gibi öncelikli sektörlerle yönlendirerek eski siyasi elitlere tanınan ayrıcalıkları ortadan kaldıracırlar. Örneğin, Gine'deki Simandou 2040 projesi, madencilik kaynaklarının işletilmesini yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, askeri darbeler genellikle uluslararası yaptırımlara yol açsa da bazı ülkeler jeopolitik çıkarları doğrultusunda müttefik arayışına girerek bu baskıları telafi edebilmektedir. Örneğin, Mali ve Burkina Faso, doğal kaynaklar karşılığında askeri ve ekonomik destek sağlayan Rusya ve Çin gibi güçlerle işbirliklerini güçlendirmiştir. Tüm bu potansiyel avantajlara rağmen, askeri darbeler genellikle özgürlüklerin kısıtlanması, demokratik gerileme ve siyasi istikrarsızlık gibi olumsuz sonuçlar doğurduğundan, eleştirilmektedir. Deneyimler, Batı Afrika'da uzun süreli askeri geçiş dönemlerinin nadiren güçlü ve kapsayıcı demokrasilere yol açtığını göstermektedir.

Her ne kadar bazıları askeri darbelerin belirli koşullarda avantajlar sağlayabileceğini öne sürse de genellikle bu darbelerin ulusların refahı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmalıdır. Afrika'da, özellikle Batı Afrika'da, bu darbeler toplumun her alanını siyasetten ekonomiye, sosyal yapıya kadar derinden etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Siyasi açıdan, askeri darbeler, sık ve ani hükümet değişiklikleri ile karakterize edilen yaygın bir istikrarsızlığa yol açmaktadır. Bu tür bir istikrarsızlık, demokratik kurumların zayıflamasına, hukukun üstünlüğünün tehlikeye girmesine ve genellikle siyasi muhaliflerin baskı altına alınması gibi insan hakları ihlallerinin artmasına neden olmaktadır. Gine, Mali, Burkina Faso, Nijer, Sudan, Çad ve Gabon'daki son örnekler, bu sapmaların ne denli belirgin olduğunu açıkça göstermektedir. Darbe sonrası kurulan rejimler, halkın desteğini ve meşruiyetini elde etmekte zorluk yaşar; bu durum, popülizm ve muhaliflerin zulmüyle beslenen uzun süreli şiddet ve istikrarsızlık döngülerine yol açabilir.

Ekonomik açıdan, askeri darbelerin sonuçları da aynı derecede yıkıcıdır. Bu darbeler, iş ortamını olumsuz etkiler, yerli ve yabancı yatırımları caydırır ve sıklıkla uluslararası yaptırımlar ve ambargolarla sonuçlanır. Sermaye kaçıışı, siyasi ve ekonomik belirsizlikten kaygı duyan yatırımcılar için ciddi bir sorun haline gelir. Bu

durum, ekonomik yavaşlama hatta resesyona, işsizlik ve yoksulluğun artmasına yol açabilir. Ayrıca, askeri rejimler altında kamu kaynaklarının kötü yönetimi, yaygın yolsuzluk ve mali israf gibi olgular daha da derinleşebilir. Sosyal açıdan, askeri darbeler etnik ve bölgesel gerilimleri artırarak toplumsal huzursuzluklara neden olur ve toplumu daha da kutuplaştırır.

Bir darbeden sonra ortaya çıkan siyasi ve sosyal bölünmeler, özellikle Mali örneğinde olduğu gibi, topluluklar arası çatışmalara ve sosyal parçalanmaya yol açabilir. Marjinalleşmiş gruplar, ayrımcılık ve şiddete karşı özellikle savunmasız hale gelir, bu durum ise ulusal birliği ve ülkenin istikrarını tehdit eder. Afrika tarihi, bu dinamikleri yansıtan pek çok örnekle doludur. 1969'da Libya'da Muammer Kaddafi, Kral I. İdris'i devirerek kırk yılı aşkın süren ve siyasi baskıyla karakterize edilen otoriter bir rejim kurdu. 1965'te Mobutu Sese Seko, demokratik olarak seçilmiş Başbakan Patrice Lumumba'yı devirerek Zaire'de (günümüzde Demokratik Kongo Cumhuriyeti) iktidarı ele geçirdi. Yaklaşık otuz yıl süren diktatörlüğü, endemik yolsuzluk ve ülkenin kaynaklarının kötüye kullanılmasıyla dikkat çekti. 1980'de Robert Mugabe, bir darbe yoluyla Zimbabwe'de beyaz azınlık rejimine son verdi. İktidara gelişi, başlangıçta umut verici olsa da hükümeti hızla yolsuzluk, siyasi baskılar ve ülkeyi uzun süreli bir ekonomik krizle saran ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldı. Bu örnekler, askeri darbelerin gerçekleştiği siyasi bağlamların çeşitliliğini ve birçok Afrika ülkesinin yönetim, istikrar ve kalkınma alanlarında karşılaştığı kalıcı zorlukları vurgulamaktadır (Rotola, 2024).

Soru-4: *Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'daki asker darbenin nedenleri nelerdir?*

Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'da gerçekleşen askeri darbeler, her bir ülkenin kendine özgü koşulları göz önünde bulundurularak incelenmesi gereken çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik zorluklar, siyasi istikrarsızlık, toplumsal gerilimler ve güvenlik sorunları gibi ortak faktörler, ordunun iktidarı ele geçirmesinin başlıca sebepleri olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, yaygın yoksulluk, genç işsizlik, temel eğitime erişim eksiklikleri, hızla artan enflasyon, gıda fiyatlarındaki artış ve

toplumsal eşitsizlikler, hükümetlere karşı derin bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Halk, mevcut yönetimleri ulusal kaynakları etkili bir biçimde yönetemeyen yapılar olarak algılamaktadır. Mali’de, 1968 yılındaki bağımsızlıktan bu yana süregelen kötü ekonomik yönetim, askeri ayaklanmalar için uygun bir ortam oluşturmuştur. Benzer şekilde, Burkina Faso ve Gine’deki ekonomik kırılganlık, bu ülkeleri askeri darbeler karşısında daha savunmasız hale getirmektedir.

Siyasi açıdan bakıldığında, kronik istikrarsızlık, yolsuzluk, kayırmacılık ve özgürlüklerin baskılanması, devlet kurumlarını zayıflatmakta ve halkın yöneticilere olan güvenini sarsmaktadır. Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, yeni nesiller, 1960’lı yıllara kıyasla hükümet politikalarını daha yakından takip etmekte ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmaktadır. Bu bağlamda, siyasi ve kurumsal krizler, bir güvensizlik ortamı yaratmakta ve ordu, devlet otoritesini yeniden tesis etme bahanesiyle iktidarı ele geçirmektedir. Burkina Faso, bu dinamiğin en çarpıcı örneklerinden birini sunmaktadır: 1966 yılından bu yana askeri müdahaleler, defalarca demokratik süreci kesintiye uğratmış ve istikrarlı bir yönetimin oluşmasını engellemiştir.

Gine’de ise, siyasi bölünmeler, zaman zaman muhalefetin askeri müdahaleye başvurmasına yol açmış ve böylece askeri darbeler için uygun bir zemin oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, özellikle Mali ve Burkina Faso’da Sahel bölgesindeki cihatçı isyanların artışı, yıllar içinde istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir. Sivil hükümetler, bu tehditlerle mücadelede yetersiz görülmekte ve bu durum, askerleri düzeni yeniden sağlamak için tek geçerli alternatif olarak göstermektedir. Bu iki ülkede, terör tehdidi, son dönemdeki askeri darbelerin temel sebeplerinden biri haline gelmiştir.

Jeopolitik dinamikler ve yabancı güçlerin müdahalesi, özellikle eski sömürge gücü Fransa’nın etkisi, Batı’ya yönelik artan bir reddin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, darbeciler tarafından sıklıkla eylemlerini meşrulaştırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bölgedeki Fransız askeri varlığı, bazı çevreler tarafından müdahale olarak algılanmakta ve bu durum, askeri müdahalelerin meşruiyetini halkın belirli kesimlerinde pekiştiren bir Fransız karşıtlığı duygusunun beslenmesine yol açmaktadır. Mali ve Burkina Faso’nun Sahel bölgesinde cihatçı isyanların artışı,

yıllarca süren istikrarsızlığı gözler önüne sermektedir. Bu tehditlerle başa çıkmada etkisiz olduğu düşünülen sivil hükümetlerin karşısına çıkan ordu, kendisini düzeni yeniden tesis etmek için tek uygun alternatif olarak sunmuştur. Mali ve Burkina Faso'da, bu gerekçe son dönemde ordunun yönetime el koymasında kritik bir faktör olmuştur. Ayrıca, jeopolitik dinamikler ve başta eski sömürgeci güç Fransa olmak üzere yabancı müdahaleler, Batı etkisinin giderek daha fazla reddedilmesine katkıda bulunmuş ve bu durum bazen darbeciler tarafından eylemlerini meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Örneğin, Fransa'nın bölgedeki askeri varlığı bazı çevreler tarafından müdahale olarak algılanmakta ve askeri müdahalelerin meşruiyetini pekiştiren Fransız karşıtı duyguları körüklemektedir (Mesa, 2020).

Hem Mali hem de Burkina Faso'da kötü ekonomik yönetim ve yolsuzluk, yaşam koşullarının kötüleşmesine yol açarak askeri ayaklanmalar için elverişli bir zemin oluşturmıştır. Dış müdahaleler ve farklı çıkarları bulunan uluslararası ittifaklarla şekillenen jeopolitik dinamikler, siyasi istikrarsızlığı pekiştirmektedir. Eski sömürgeci güçlerle devam eden gerilimler ve uluslararası aktörlerin müdahaleleri, her iki ülkenin siyasi ve güvenlik ortamını daha da zayıflatmaktadır. Buna ilaveten, demokratik kurumların zayıflığı, istikrarlı ve meşru bir yönetimin kurulmasını engellemektedir. Sahel bölgesindeki cihatçı isyanların tırmanışı, güvenlik sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Sivil hükümetlerin bu tehditlere karşı etkisiz olarak algılandığı bir bağlamda, ordu müdahalelerini “güvenliği yeniden sağlama” ihtiyacıyla gerekçelendirmektedir. Hem Mali hem de Burkina Faso'da yetkililerin aşırılık yanlısı şiddeti engelleyememesi, son darbelerde belirleyici bir faktör olmuştur.

Soru-5: *Batı Afrika'da askeri darbelerin tekrarlanması hangi faktörden dolayı gerçekleşmektedir?*

Batı Afrika'da askeri darbelerin tekrarı, giderek artan bir demokratik hayal kırıklığı bağlamında gerçekleşmektedir. Bu iktidar değişiklikleri, itibarı zedelenmiş ve yolsuzluğa bulaşmış bir siyasi sınıfa karşı bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. 1990 yılında düzenlenen La Baule Konferansı'nın yaratmış olduğu umutlara rağmen, demokratik ilerlemeler sınırlı kalmıştır. Sürekli bir toplumsal kırılganlık içinde yaşayan halklar, siyasi süreçlerin dışına itilmiş olduklarını hissetmekte ve demokrasiyi

yalnızca ulaşamaz bir vaat olarak görmekte, dolayısıyla toplumsal güven duyguları zedelenmektedir. Günümüzdeki darbe dalgası, basit bir münferit olaydan ziyade, kök salmakta zorlanan kırılğan demokrasilerin bir belirtisi olarak değerlendirilmektedir. Anayasal değişikliklerden kaynaklanan siyasi istikrarsızlık ve kurumsal zayıflık nedeniyle yaşanan darbeler, özellikle Gine dışında, Sahel bölgesindeki son askeri darbelerin giderek büyüyen bir güvensizlik ortamında meydana geldiğini göstermektedir. Bu durum, iklim değişikliğinin etkileri, COVID-19 pandemisinin devam eden sonuçları, yaşam koşullarının bozulması ve gıda güvenliğinin kötüleşmesi gibi etkenlerle daha da derinleşmiştir. Bunun yanı sıra, Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşın yarattığı jeopolitik etkiler de bu durumu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

2011 yılında Libya devletinin çöküşü, Sahel bölgesine yabancı savaşçıların akın etmesine ve Burkina Faso, Çad, Mali ile Nijer'in gözenekli sınırları boyunca silah kaçakçılığının artmasına yol açmıştır. Takip eden yıllarda, silahların ve savaşçıların bölgedeki yaygınlaşması, IŞİD ve El Kaide ile bağlantılı yerel İslamcı grupların ortaya çıkmasını teşvik etmiş; aynı zamanda yerel suç ağlarının ve özellikle Tuareg isyanı gibi ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesine neden olmuştur. Bu dinamik, on yılı aşkın bir süredir devam etmekte olup, bölgedeki güvensizliği ciddi şekilde artırmıştır (Ella, 2013). Genellikle ulusal güvenlik güçlerinden daha iyi örgütlenen silahlı gruplar, Fransız ordusunun yürüttüğü Barkhane Operasyonu'na rağmen sivillere yönelik saldırılarını artırmıştır. Bununla birlikte, özellikle Mali ve Burkina Faso'da, yetersiz kaynaklar, düşük maaşlar ve yaygın yolsuzluk nedeniyle Sahel ordularında artan memnuniyetsizlik, askeri darbeler için elverişli bir zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda, Sahel, Fransa, ABD ve Rusya'nın onlarca yıldır askeri varlıklarını sürdürdüğü ve güvenlik yardımı sağladığı yoğun bir jeopolitik rekabet alanına dönüşmüştür. Son yıllarda, Burkina Faso, Mali ve Nijer gibi eski Fransız kolonilerinde artan Fransız karşıtı duygular ve uluslararası müdahalelerin silahlı grupların yayılmasını durdurmada başarısız olması, Fransız birliklerinin kademeli olarak bölgeden çekilmesine yol açmıştır (MO IBRAHIM FOUNDATION, 2023).

Batı Afrika'da askeri darbelerin yeniden ortaya çıkması, siyasi, sosyo-ekonomik ve güvenlik faktörlerinin bir araya gelmesiyle açıklanabilir. Bu faktörlerden en önemlilerinden biri, demokratik kurumların kırılganlığıdır. Birçok ülke 1990'lı yıllarda demokratik geçiş sürecine girmiş olsa da çoğu hâlâ sağlam ve bağımsız yapılar kurmakta zorluk yaşamaktadır. Etkili denetim ve dengeleme mekanizmalarının eksikliği, demokratik ilkelerin sürekli ihlal edilmesi ve cumhurbaşkanlarının görev sürelerini uzatma amacıyla anayasal değişikliklere gitmeleri, istikrarsızlık ortamı yaratarak askeri müdahaleleri kolaylaştırmaktadır. Yolsuzluk ve siyasi sınıfın meşruiyetini kaybetmesi, durumu daha da derinleştirmektedir. Nepotizm, kamu fonlarının kötüye kullanımı ve cezasızlık, halkın hoşnutsuzluğunu artırmakta ve darbeleri, etkisiz yönetime karşı bir alternatif olarak görmekte önemli bir rol oynamaktadır. Artan güvensizlik ve terörizm tehdidi de başka bir önemli faktördür. Sivil hükümetlerin bu tehditlere karşı yeterli önlemleri alamamaları, orduyu iktidarı ele geçirme konusunda güvenliği yeniden tesis etme gerekçesiyle hareket etmeye zorlamaktadır. Silahlı kuvvetlerin kendi içindeki hayal kırıklıkları da belirleyici bir rol oynamaktadır. Batı Afrikalı askerler, kaynak eksiklikleri, ödenmeyen maaşlar ve sahada yetersiz lojistik destek gibi zorlu koşullarla karşı karşıyadır. Bu terkedilmişlik hissi, güvenlik tehdidinin büyüklüğüyle birleştiğinde iç gerilimleri körükleyerek darbelerin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır.

Bölgedeki yabancı güçlerin etkisi de siyasi istikrar üzerinde büyük bir yük oluşturmakta, Batı Afrika'yı Fransa, ABD, Rusya, Çin ve Türkiye gibi aktörler arasındaki jeopolitik rekabetin sahnesi haline getirmektedir. Bazı rejimler, dış aktörlerin siyasi etki alanlarındaki dolaylı etkilerinden yararlanmaktadır. Burkina Faso, Mali ve Nijer gibi bazı ülkelerde Fransız karşıtı duyguların artması, eski Batılı ortaklarla ilişkilerin kesilmesine ve rejim değişikliklerinin yaşanmasına yol açmıştır. Ekonomik ve sosyal krizler de bu istikrarsızlık dinamiklerini pekiştirmektedir. Ekonomik belirsizlik, gençler arasındaki yüksek işsizlik oranları ve kötüleşen yaşam koşulları, halkın hayal kırıklığını artırmaktadır. Sivil hükümetlerin, vatandaşlarının beklentilerini karşılamada başarısız olması durumunda ordu, kendini kurtarıcı olarak sunmakta ve bu da askeri müdahalelere zemin hazırlamaktadır.

Soru-6: *Küresel sistemin ve güçlerin Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerde etkileri nelerdir?*

Son yıllarda, Batı Afrika, darbelerin önemli ölçüde azalmasıyla sağlam bir demokratik kültüre doğru kayda değer adımlar atmış gibi görünüyordu. Ancak, Mali, Gine, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkelerdeki silahlı iktidar ele geçirmeleri, bölgede şiddetli bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuş ve bu fenomenin sonu gelmiş gibi görünmemektedir. Bu olayların ortak noktası, Fransa tarafından eski kolonize edilen ve güvenlik sıkıntıları ile terörist tehditlerin merkezi bir rol oynadığı çok boyutlu bir krizle karşı karşıya kalan ülkeler olmalarıdır. Bu ülkeler, Fransa ile Françafrique geleneğinden gelen gerilimli ilişkilerini sürdürürken, artık bu modeli reddeden, halkçı bir neo-bağımsızlık anlayışıyla yönetilen yeni liderler tarafından yönetilmektedir. Bu gelişmelere yanıt olarak, söz konusu ülkeler yeni uluslararası ortaklıklara yönelmektedir. Darbeler, domino etkisiyle yayılarak, Çin, Rusya, Türkiye ve Hindistan gibi güçlerin küresel güneyi desteklediği bir bağlamda, küresel düzenin yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu son darbe dalgası, Batı Afrika'da güvenlik yönetişiminin yeniden değerlendirilmesine yol açmış ve bu yaklaşımın etkisiz olduğu değerlendirilmiştir. Bu başarısızlık, darbecilere, Sahel Ülkeleri Birliği'ni (AES) kurarak, ortak savunma ve karşılıklı yardımlaşma anlaşmaları yapmalarını meşrulaştıran bir gerekçe sunmuştur.

Dünya sistemi ve güçlerinin Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler üzerindeki etkisi, birçok belirleyici faktörün sonucudur. Demokrasi, insan hakları ve istikrar adına bu darbeleri genel olarak kınayan Fransa, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi dış güçlerin müdahalesi önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bu eski sömürgeci güçler, stratejik ilişkilerini sürdürmek amacıyla bu ülkelerin içişlerine müdahale etmeye devam etmekte, bu durum bazen yerel dinamikleri daha da karmaşık hale getirmektedir. Afrika Birliği ve ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) ise, darbeleri kınadıklarını belirterek demokratik süreçlerin yeniden tesis edilmesi çağrısında bulunmuş olmalarına rağmen, eylemlerinin sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir. Bu örgütler, zaman zaman askeri rejimlerle müzakerelere girmiş, yaptırımlar uygulamış ancak aynı zamanda yeni askeri

liderlerle de diplomatik ilişkiler kurmuşlardır. Ayrıca, bu rejimlerle bağlantılar geliştiren Rusya ve Çin'in artan etkisi, Batı'nın muhalefetinden daha belirgin hale gelmektedir.

Rusya, Wagner Group gibi özel askeri şirketler aracılığıyla nüfuzunu güçlendirirken, Çin özellikle altyapı ve ekonomik projeler yoluyla Afrika'daki yatırımlarını artırmakta, böylece askeri rejimleri desteklemekte ve Batılı güçlerin bölgedeki etkisini zayıflatmaktadır. Kötü yönetim, yolsuzluk, etnik çatışmalar ve sosyal eşitsizlik gibi içsel faktörler de darbelerde önemli bir rol oynamaktadır. Bu iç dinamikler, küresel sistemden etkilenebileceği gibi, çoğu zaman iktidarın devrilmesinin başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Son olarak, bu olaylar aynı zamanda Afrika'daki bağımsızlık mücadelesinin tarihiyle bağlantılıdır ve Çin ile Rusya'nın artan etkisi, Afrika ile dünya güçleri arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmekte, Batı'nın bölgedeki geleneksel hakimiyetine meydan okumaktadır.

Soru-7: *Batı Afrika'da tekrarlanan askeri darbeler karşısında ECOWAS ve AFB'in güçlü yönleri ve sınırlılıkları nelerdir?*

ECOWAS ve AFB'in Batı Afrika'daki askeri darbelere karşı güçlü yönleri ve sınırlamaları hem çeşitlidir hem de birbiriyle ilişkilidir. ECOWAS, Batı Afrika'daki askeri darbelere hızlı tepki verme konusunda öne çıkmakta, ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulayarak ve darbe sonrası hükümetleri karar organlarından askıya alarak etkili olmuştur. Ayrıca, sivil yönetimlere geçişi teşvik etmek amacıyla arabuluculuk mekanizmaları oluşturmuş ve geçmişte anayasal düzeni yeniden sağlamak için ECOMOG gibi bekleyen bir güç bulundurmıştır. ECOWAS içindeki bölgesel dayanışma, askeri rejimlere baskı yapma konusunda etkili olmasına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, ECOWAS'ın sınırlamaları arasında, karmaşık durumlara etkili bir şekilde müdahale edebilmek için askeri kaynaklar ve araçların yetersizliği, jeopolitik çıkarlar doğrultusunda yaptırımların tutarsız bir şekilde uygulanması bulunmaktadır. ECOWAS, yabancı güçler veya halk hareketleri tarafından desteklenen askeri rejimlere yeterli baskı yapmada bazen zorluk yaşar ve ülkeler arasında adalet sağlanamadığında güvenilirliğini kaybeder. Darbeleri önlemek için anayasa reformları veya siyasi krizlerin çözülmesi gibi somut adımlar atmak

yerine, müdahalelerde genellikle çok geç kalmaktadır; bu da onu sıklıkla "devlet başkanları kulübü" olarak göstermekle birlikte, savunmasız halkların koruyucusu olarak algılanmasını engellemektedir (Diamandja, 2023: 32).

AFB'ye gelince, kıtasal bir meşruiyete ve geniş bir manda yetkisine sahip olup, kıtasal düzeyde barış ve güvenliği sağlama konusunda harekete geçme kapasitesine sahiptir. AFB, aynı zamanda arabuluculuk süreçlerini ve siyasi geçişleri desteklemektedir. Ancak, karar alma süreçlerindeki yavaşlık ve yaptırımların uygulanmasındaki gecikmeler, onu askeri darbeler karşısında daha az tepki veren bir aktör haline getirmektedir. ECOWAS gibi, AFB de somut eylem araçlarından ve kendi askeri gücünden yoksundur; bu durum, onu karmaşık krizleri yönetme konusunda sınırlamaktadır. AFB içindeki içsel bölünmeler, özellikle askeri rejimlere sahip veya stratejik çıkarları farklı olan üye devletler bulunduğu, kolektif eylem için gerekli birliği engelleyebilir. ECOWAS'un sınırları, üç üyesinin kaybına yol açmıştır; bu ülkeler, Mali, Burkina Faso ve Nijer, ECOWAS'tan ayrılarak AES adında bir konfederasyon kurmuşlardır.

Soru-8: *Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbelerin farklılık ve benzerlik gösteren yönleri nelerdir?*

Gine, Mali ve Burkina Faso'daki askeri darbeler, bağımsızlıklarından bugüne kadar önemli benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Her ülkenin kendi tarihsel ve siyasi bağlamı olmakla birlikte, özellikle siyasi istikrarsızlık, kötü yönetim, diktatörlük, kurumsal krizler, kaynak yönetimi ve yabancı güçlerle ilişkiler gibi tekrarlayan hoşnutsuzluk sebepleri ve benzer dinamikler mevcuttur. Üç ülkede de darbeler, genellikle kötü yönetim, yolsuzluk, etnik çatışmalar, eğitim sorunları ve etkisiz olarak değerlendirilen rejimlere karşı halkın duyduğu hayal kırıklıkları ile tetiklenmiştir. Gine, üç önemli askeri darbe yaşamıştır: İlk Cumhurbaşkanı Ahmed Sékou Touré'nin 1984'teki ölümünün ardından, "anayasa boşluğu", devrilen liderlerin güvenilirliğindeki eksiklikler ve diktatörlüğün tesis edilmesi gibi gerekçelerle bir darbe gerçekleştirilmiştir. 2008'de, General Lansana Conté'nin ölümünün ardından, benzer bir durum yaşanmış ve Kaptan Moussa Dadis Camara iktidarı ele geçirmiştir. 2010 yılında, Başkan Alpha Condé demokratik yollarla seçilmişken, 2021'de özellikle

üçüncü dönem projesi ve ekonomik ile siyasi krizler gerekçe gösterilerek, Albay Mamadi Doumbouya tarafından devrilmiştir. 2021'deki darbe, büyük ölçüde Alpha Condé'nin kötü yönetimi ve tartışmalı üçüncü dönemi nedeniyle haklı gösterilmiştir (Zevounou, 2022).

Mali ve Burkina Faso'ya gelince, sivil rejimler halkın beklentilerine cevap verememiş, kötü yönetim, liderlerin Fransa ile işbirliği ve artan güvenlik tehditleri nedeniyle yetersiz kalmıştır. Askeri rejimler, yolsuzlukla mücadele etmeyi, siyasi sistemi reforme etmeyi, düzeni yeniden sağlamayı ve şeffaflık adına reformlar yapmayı vaat etmiştir. Bu iki ülkede de darbeler, özellikle Mali ve Burkina Faso'da, askerlerin cihatçı tehditlere karşı daha etkin bir yönetim sağlamak amacıyla iktidarı ele geçirmesiyle tetiklenen artan güvenlik tehditleri bağlamında gerçekleşmiştir. Mali, 1991'de başlayan demokratik geçişin ardından, en son 2021'de bir askeri darbe yaşamıştır. Burkina Faso ise, 1987'de Blaise Compaoré'nin devrilmesinin ardından, en son 2022'de dokuzuncu askeri darbesini gerçekleştirmiştir. Bu darbeler, içsel dinamikler, ekonomik reform talepleri ve yolsuzlukla mücadele gibi faktörlerden etkilenmiştir (Cebotari, 2024).

Bu darbelerin demokratik geçiş üzerindeki etkisi ise farklılıklar göstermektedir. Gine'de, 2021 sonrası geçiş süreci, kısa vadede demokrasinin yeniden kurulacağına dair net bir işaret sunmamaktadır; ancak önümüzdeki yıllarda seçimlerin yapılacağı belirtilmiştir. Mali'de, 2020'deki darbenin ardından bir geçiş süreci başlatılmıştır, ancak cihatçılarla mücadele konusunda Batılı güçlerle, özellikle Fransa ile gerilimler devam etmektedir. Burkina Faso ise, 2022'deki darbenin ardından daha belirsiz bir duruma gelmiş olup, yoğun cihatçı şiddetle dolu bir ortamda demokratik geçiş baskılarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası düzeyde, Gine, 2021 darbesinin ardından Rusya ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışırken, Mali ve Burkina Faso, eski sömürge gücü Fransa ile yaşadıkları anlaşmazlıkların ardından Rusya ve Çin gibi ülkelerle işbirliğini artırmışlardır. Bu ülkeler, uluslararası ittifaklarını çeşitlendirmeye ve Batı'nın etkisinden uzaklaşmaya yönelik çabalarını sürdürmektedirler. Bu askeri darbe dalgasının en belirgin yönlerinden biri, darbelerden etkilenen tüm ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini güçlendirerek giderek daha uyumlu

hale gelmesi ve açıkça onları destekleme niyetinde olan güçlerin desteğiyle hareket etmeleridir.

Batı Afrika'daki askeri darbeler, demokratik süreçlerin basit bir şekilde kesintiye uğratılmasının ötesine geçmektedir. Bu darbeler, siyasi, sosyal, ekonomik, güvenlik, askeri, jeopolitik, tarihsel ve kültürel meselelerin bir araya geldiği karmaşık dinamiklerin sonucudur. Bu çalışma, askeri darbelerin zamanla değişen motivasyonlarını ve bağlamlarını ortaya koyarken, tekrarlayan kalıpları da gözler önüne sermektedir. Bu darbeler, kötü yönetim, yolsuzluk, güvensizlik, ideolojiler, yetersiz eğitim ve nitelikli kadroların eksikliği, orduyla ilgili sorunlar, dış güçlerin kötü niyetleri, terörizm, toplumsal eşitsizlikler ve siyasi elitlere duyulan güvenin kaybı gibi karmaşık faktörlerin bir kombinasyonundan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, bu nedenler ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, her bir durum yerel gerçeklere uyarlanmış askeri stratejileri yansıtmaktadır. Ordu, çift yönlü bir rol üstlenmektedir: anayasal düzeni sağlamakla yükümlü olması beklenirken, genellikle siyasi bir hakem olarak konumlanmakta ve müdahalelerini düzeni yeniden tesis etme gerekliliğiyle haklı çıkarmaktadır. Ancak, bazen bu müdahaleler kurumsal veya kişisel hedeflerle şekillenebilmektedir.

Buna ek olarak, uluslararası faktörler de askeri darbelerin dinamiklerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Eski sömürgeci güçler, uluslararası kuruluşlar ve küreselleşme süreçleri, bu darbelerin sıklığını ve doğasını etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Demokrasi güçlendirme çabalarına rağmen, Batı Afrika'da istikrarsızlık, kronik bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu çalışma, askeri müdahalelerin zaman içindeki evrimini de ele almaktadır. Bağımsızlık sonrası ilk on yıllarda doğrudan ve sert darbe girişimleri yaygınken, günümüzde yöntemler daha incelikli hale gelmiş; çoğu zaman kurumsal veya popülist söylemlerle meşruiyet kazanmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, halklar köklü değişimler talep etmekte, ancak askeri rejimlerin vaatlerine karşı daha temkinli ve şüpheci bir tutum sergilemektedir. Analiz sürecinde bazı engellerle karşılaşmıştır. Özellikle askeri ve devlet kurumlarının şeffaf olmaması nedeniyle güvenilir verilere erişim sınırlıdır. Ancak bu zorluklara rağmen, çalışma güçlü sonuçlara ulaşmayı başarmıştır.

Gelecekteki araştırmalar için önemli bir alan, sosyal medya ve dijital teknolojilerin askeri darbelerin meşrulaştırılması veya sorgulanması üzerindeki etkisini incelemek olacaktır. Ayrıca, bu unsurların artan çevresel sorunlarla nasıl etkileşime girdiği de araştırılabilir. Dolayısıyla, Batı Afrika'daki askeri darbeler yalnızca sömürge geçmişinin bir kalıntısı olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, bu darbeler, günümüzün sosyal, ekonomik ve siyasi gerilimlerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Batı Afrika'nın kendine özgü koşullarını dikkate alarak demokratik konsolidasyon stratejilerinin yeniden ele alınması gerekmektedir.

Batı Afrika'da 16 ülkeden 14' en az bir askeri darbe veya darbe girişimi yaşamıştır. Mali, Gine, Burkina Faso, Nijer, Benin, Togo, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Moritanya, Nijerya, Gine-Bissau, Liberya ve Sierra Leone'de askeri müdahaleler sıklıkla gerçekleşmiş, bazı ülkelerde birden fazla askeri darbe olmuştur. Buna karşılık, Yeşil Burun Adaları ve Senegal, bağımsızlıklarından itibaren demokratik istikrarlarını koruyarak askeri darbe yaşamayan iki ülke olmuştur.

ÖNERİLER

Batı Afrika'daki askeri darbeler, bölgedeki demokrasi ve kalkınma süreçlerinin en büyük engellerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için, siyasi karar alıcılarının, gözlemcilerin, araştırmacıların ve diğer siyasi-sosyal aktörlerin, askeri müdahalelerin tekrarını önlemeye yönelik önerileri dikkate alması büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso başta olmak üzere tüm Batı Afrika bölgesinde demokratik kurumların güçlendirilmesi gereklidir. Bu güçlendirme, özgür, güvenilir ve adil seçimlerin garanti altına alınmasının yanı sıra, hesap verebilirlik, şeffaflık ve iyi yönetişimin teşvik edilmesini içermektedir. Demokratik değerlerin yaygınlaştırılması ve hükümetlerin hesap verebilirliğini sağlamada kritik bir rol oynayan medya ve sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi de büyük önem arz etmektedir. Bu aktörlerin güçlendirilmesi, daha sağlam ve askeri müdahalelere karşı daha dirençli bir demokratik sistemin inşasını mümkün kılacaktır. Ayrıca, anayasa hukuku eğitimlerinin geliştirilmesi, ordunun yaşam koşullarının iyileştirilmesi, ordunun siyasetten arındırılması ve gerekli askeri teçhizatın temin edilmesi de önemli bir yer tutmaktadır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, bölgedeki darbelerin arkasında sıklıkla sosyo-ekonomik krizlerin yattığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, uluslararası yardım ve bölgesel işbirliği, askeri darbelerin olumsuz etkilerinin giderilmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Demokratik normları destekleyen ve arabuluculuk işlevi gören ECOWAS, askeri darbeleri önleme konusunda bazı zorluklarla karşılaşsa da bölgedeki istikrarın sağlanmasında hala kilit bir aktör olarak kalmaktadır.

Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'da meydana gelen askeri darbeler, bölgenin siyasi, ekonomik ve güvenlik istikrarını tehdit eden sürekli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yönetim sistemlerindeki derin yapısal kusurları yansıtırken, aynı zamanda karmaşık ekonomik, sosyal ve güvenlik bağlamlarıyla daha da kötüleşmektedir. Bu askeri darbelerin nedenleri ve dinamiklerine dair yapılan analizler, hem yapısal faktörleri (zayıf kurumlar, sivil-asker gerilimleri) hem de durumsal faktörleri (anayasal değişiklikler, dış aktörlerin müdahalesi, seçim krizleri) ortaya koymaktadır. Genellikle belirli faktörlere odaklanan önceki çalışmaların aksine,

bu araştırma daha bütüncül bir bakış açısı sunarak somut ve uygulanabilir çözümler önermektedir. Araştırma, askeri darbelerin yalnızca belirli askeri aktörlerin iktidara gelme isteğinden kaynaklanmadığını; aynı zamanda siyasi elitler ile halkın beklentileri arasındaki kopukluk ve sosyo-ekonomik ve güvenlik sorunlarının etkisiz yönetiminin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, Batı Afrika'da, özellikle Gine, Mali ve Burkina Faso'da askeri darbelerin önlenmesi amacıyla bir dizi öneri sunulabilir. Siyasi liderlerin, demokrasinin ilkelerine, hukukun üstünlüğüne ve temel özgürlüklere saygı göstermeleri ve halkın eğitimine önem vermeleri gerekmektedir. Bu ilkeler arasında, siyasi katılımın teşvik edilmesi, temel hakların korunması, karar alma süreçlerinde şeffaflığın sağlanması ve ulusal kaynakların adil bir şekilde paylaşılması yer almaktadır. Yolsuzlukla etkili bir şekilde mücadele edilmesi, kamu kaynaklarının yönetiminin güçlendirilmesi ve karar alma süreçlerinde hesap verebilirliğin teşvik edilmesi, kamu hizmetlerinin yönetimini iyileştirmek için acil bir ihtiyaçtır. Ayrıca, askeri darbelerin önlenmesine yönelik bilgi alışverişi ve en iyi uygulamaların teşvik edilmesi amacıyla bölgesel ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu tavsiyeler, bu ülkelerin hükümetlerine ve liderlerine askeri darbelerle mücadelede yardımcı olmak ve Batı Afrika'da, askeri darbelerle sıklıkla karşılaşılan bir bölgede siyasi istikrarı teşvik etmek için gereklidir.

Bu zorluklar karşısında, bu çalışmada ortaya konan tavsiyeler birkaç stratejik eksene dayanmaktadır. Süper-başkanlık yetkilerinin sınırlandırılmasını amaçlayan anayasal reformlar, dönem sınırlamalarına saygının garanti altına alınması ve seçim süreçlerinde şeffaflığın sağlanması yoluyla demokratik kurumların güçlendirilmesi kaçınılmaz bir öncelik olarak görünmektedir. Ayrıca, silahlı kuvvetlerin rolünün yeniden tanımlanması, eğitim programları ve siviller ile ordu arasında kurumsallaştırılmış bir diyalogun oluşturulması, güvenin yeniden tesis edilmesi ve siyasi müdahalenin önlenmesi için elzemdir.

Bu araştırma, özellikle eşitsizliklerin ve genç işsizliğinin toplumsal hayal kırıklığını arttırdığı bağlamlarda, ekonomik kaynakların kapsayıcı ve adil bir şekilde yönetilmesi gerekliliğine de dikkat çekmektedir. Sosyal sektörlere yatırım yapılması,

istihdam yaratılması ve doğal kaynakların şeffaf bir şekilde yönetilmesi, toplumsal gerilimlerin azaltılması için önemli çözüm yollarıdır. Ayrıca, güvensizlik ve sınır ötesi tehditlerle mücadele etmek için bölgesel iş birliğinin artırılması, silahlı kuvvetlerin modernizasyonu ve silahlı grupların yeniden entegrasyonuna yönelik stratejiler gerekmektedir. Bir diğer önemli husus, sivil toplumun ve vatandaşların daha katılımcı bir yönetim anlayışının inşasındaki rolüdür. Sivil toplum kuruluşlarının kapasitesinin güçlendirilmesi, yurttaşlık eğitiminin teşvik edilmesi ve yurttaşların kendilerini ifade edebileceği alanların yaratılması, otoriter çözümlerin cazibesini azaltarak demokratik kültürün pekiştirilmesine yardımcı olabilir. Son olarak, bu araştırma, uluslararası aktörlerle ilişkilerin yeniden değerlendirilmesinin, proaktif diplomasinin benimsenmesinin ve ekonomik ve askeri bağımlılığı azaltmak için uluslararası ortaklıkların çeşitlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Uluslararası toplum, Batı Afrika'daki askeri darbelere son vermeyi amaçlayan girişimleri diplomatik baskı ile destekleyebilir; aynı zamanda demokratik değerlerin korunmasına yönelik mali destek ve teknik yardım sunabilir. Askeri darbelerin önlenmesi, hukukun üstünlüğünün ve tüm vatandaşların yasalar karşısındaki eşitliğinin güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Hukuki reformlar, yargı organlarının daha iyi bir şekilde eğitilmesi ve herkese eşit erişim sağlayan bir adalet sistemi, bu hedefe katkı sağlayabilir. Bireysel özgürlüklerin güçlendirilmesi ve insan haklarının savunulması, daha demokratik ve istikrarlı bir toplumun inşasını mümkün kılabilir. İnsan hakları ihlalleri durumunda hükümetlerin sorumlu tutulması ve farkındalık kampanyalarının yürütülmesi, bu sürecin önemli bir parçasıdır.

Ayrıca, ekonomik büyüme ve istihdam olanaklarına erişim, darbelere sıklıkla zemin hazırlayan birçok sosyo-ekonomik sorunun çözülmesine yardımcı olabilir. Girişimcilik, altyapı ve eğitim yatırımları yapılması, işletmelerin büyümesi için elverişli bir ortam yaratılması bu bağlamda önemli adımlar olabilir. Çatışma çözme ve barış teşvik etme girişimlerine yatırım yapmak, gerilimlerin hafifletilmesine katkı sağlayabilir. Barış ve hoşgörü kültürünü teşvik etmek, arabuluculuk, diyalog ve uzlaşma süreçlerine başvurmak da büyük önem taşımaktadır. Gençlerin güçlendirilmesi ve katılımının teşvik edilmesi, Batı Afrika gençliğine daha fazla fırsat

ve ifade imkânı sunmak açısından oldukça değerli bir yaklaşımdır (Acho ve Tacham, 2023: 31).

Bu çalışma Batı Afrika'daki demokratik başarısızlıkları analiz etmekle yetinmeyip, demokratik konsolidasyon sürecine dahil olan ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörler için kapsamlı bir yol haritası önermektedir. Zorluklar sayısız olmaya devam ederken, bu araştırma uzun vadede askeri darbe riskini önemli ölçüde azaltabilecek pragmatik ve entegre çözümlerin önünü açmaktadır. Önceki çalışmaların bıraktığı boşlukları doldurarak, bu olgunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı ve Gine, Mali ve Burkina Faso'nun karmaşık gerçeklerine göre uyarlanmış daha etkili kamu politikalarını bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Bunlar, özellikle askeri ve devlet kurumlarının şeffaf olmayan yapısı nedeniyle güvenilir verilere erişimin sınırlı olması gibi bazı kısıtlamaları kabul etmektedir. Ancak bu kısıtlamalar bazı sağlam sonuçlara ulaşmamızı engellememiştir. Gelecekteki araştırmalar, sosyal medyalar ve dijital teknolojilerin Batı Afrika'daki askeri darbeleri meşrulaştırma veya bunlara karşı çıkmadaki rolünün yanı sıra bunların büyüyen çevre sorunlarıyla etkileşimlerini daha fazla araştırmalıdır.

KAYNAKÇA

ACHO, M. C. & Tacham, F. P. (2023). ‘‘Examining the reasons for and effects of military coups in West Africa since 1990: The obstacles to democracy and progress’’. *International Journal of Humanity and Social Sciences*, 1(2), 20-33.

ADEBAJO, A. (2008). The African Union and the Crisis of Political Leadership. *African Affairs*, 107(428), 231-246. <https://doi.org/10.1093/afraf/adn028>

AKTAŞ, Hasan E. (2019). ‘‘Askeri darbelerin sebepleri, dinamikleri ve ideolojik temelleri: Irak örneği’’ *Avrasya Etüdleri*, Yıl 2019, Cilt: 56 Sayı: 2, 155 – 178. Aktan **HEYWOOD, Andrew** (2010). *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara, s. 489.

AKTAŞ, Hasan, E (2019). ‘‘Askeri darbelerin sebepleri, dinamikleri ve ideolojik temelleri: Irak örneği’’ *Avrasya Etüdleri*, Yıl 2019, Cilt: 56 Sayı: 2, 155 – 178. Aktan **NORDLINGER, Eric A.** (1977). *Soldiers in Politics*, Yale University Press, New Haven, ss. 21-22.

AKTAŞ, Hasan E. (2019). ‘‘Askeri darbelerin sebepleri, dinamikleri ve ideolojik temelleri: Irak örneği’’ *Avrasya Etüdleri*, Yıl 2019, Cilt: 56 Sayı: 5, s 163.

AL-HASSAN, Osman (2004).’’Politicized Soldiers: Military Intervention in The Politics of Ghana, 1966-1993’’, **Doctor of Philosophy Washington State University Department of Political Science**, ss. 3-4.

AMSELLE, J. L. (1978) ‘‘Le Mali socialiste (1960-1968)’’, *Cahiers d’Études africaines* XVIII (4), 72: 631-634.

AMİN, S. (2018). *Emperyalizm ve eşitsiz gelişme*. YORDAM KİTAP, 9786051722535, Baskı Sayısı: 1. Basım,

AKİNDÈS, F. (2009). *Les Mutations Sociopolitiques en Afrique de l’Ouest: Les Coups d’État et leurs Conséquences*. Paris: Éditions Karthala.

ARIEFF, A. (2023). ‘‘Burkina Faso: Conflict and Military Rule, <https://crsreports.congress.gov> | IF10434 · VERSION 15 · UPDATED), s. 2.

AUDEBERT, J.-P. (2001). Les coups d’État constitutionnels en Afrique noire. Karthala.

AUGE, A. (2011). ‘‘Les armées africaines et le développement: une transformation nécessaire’’. *Bulletin du maintien de la paix*, 102(1),

AYDOĞAN, S. (2021). ‘‘Afrika’da Büyük Güçlerin Varlığı: Fransa ve Çin örnekleri’’, (Master's thesis, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 137.

BAGAYOGO, S. (1999). Le cheminement du Mali vers un espace politique pluriel. Bamako: Association Djoliba/Fondation Konrad Adenauer, ss. 32-33).

Bâ, M. (2012). ‘‘La Guinée dans le contexte de l’histoire de l’Afrique de l’Ouest’’. Conakry: Presses Universitaires de Guinée.

BAGAYOKO, N. (2018). ‘‘Le processus de réforme du secteur de la sécurité au Mali’’. Montréal: Chaire Raoul-Dandurand en études stratégiques et diplomatiques.

BAGAYOKO, N., & Sidibé, K. (2020). ‘‘La réforme et la gouvernance démocratique du système de sécurité malien: les rôles des organisations de la société civile (OSC)’’.

BALDE, S. O. (2019). ‘‘ L’administration électorale en Guinée: une réforme impossible?’’, Note de la FRS n°11/2019, Fondation pour la recherche stratégique,

BANGOURA, D. (2015). Le coup d’État de décembre 2008 et la Transition controversée en Guinée. Les Champs de Mars, (3), ISSN 1253-1871 ISBN 9782111510012 DOI10.3917/lcdm2.028.0018 ss. 26-27.

BARKA, H. B. & Ncube, M. (2012). Political Fragility in Africa: Are Military Coups d’état a Never-Ending Phenomenon? African Development Fund, African Development Bank.

BARTELSON, Jeans (1997). ‘‘Making exceptions: some remarks on the concept of coup d’état and its history’’. Political Theory, Published by Sage Publications, Inc. Vol. 25, No. 3, pp. 323-346 (24 pages) 25(3), 323-346.

BAYRAM, M. (2019). ‘‘Burkina Faso Siyasetinde İdeoloji ve Pragmatizm’’. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74(3), 739-757.

BELKIN, A. and Schofer, E. (2003). Toward a Structural Understanding of Coup Risk. The Journal of Conflict Resolution, [online] 47(5), pp.594–620.

BERGHEZAN, G. (2023) ‘‘Putschs en Afrique: des transitions complexes dans un continent en mutation’’ Groupe de recherche et d’information sur la paix et la sécurité, ss. 8-18.

BERMEO, Nancy (2016). ‘‘On democratic backsliding’’, Journal of Democracy Johns Hopkins University Press Volume 27, 10.1353/jod.2016.0012. Number 1, pp. 5-19.

BERTRAND, E. (2021). ‘‘Mobilisation, négociation et transition au Burkina Faso’’, United States Institute Of Peace, Special Report, N° 491 | AOÛT 2021, ss. 3- 24.

BOUTALEB, O. (2022). ‘‘Le rôle de la CEDEAO dans la gestion des crises politiques et sécuritaires internes de ses États membres’’, **Policy Brief- N° 49/22-** Août 2022, s. 7.

BOUTELLIS, Arthur (2011). ‘‘The Security Sektor in Comte Aort: A Source of Conflict and a Key to Peace’’ **New York: International Peace Institute,** s. 45.

BOUALLEGUE, Olfa (2017). ‘‘Analyse économique des révolutions: Cas de la révolution Tunisienne’’ (**Doctoral dissertation, Université Montpellier**).

CAMPBELL, B. (1993). ‘‘Le secteur de la bauxite en République de Guinée: ajustement structurel et restructuration internationale de l'industrie de l'aluminium’’. **Revue Tiers Monde**, 187-208.

CEBOTARI, A., Chueca-Montuenga, E., Diallo, Y., Ma, Y., Turk, M. R. A., Xin, W., & Zavarce, H. (2024). ‘‘Political Fragility: Coup’s d’État and Their Drivers’’, **International Monetary Fund.**

CHERRIER, Emmanuel (2022). **Naissance d’une notion: le coup d’État.** *Revue française d’histoire des idées politiques*, L’Harmattan (2), (N° 56), ss: 37-83.

CHIDUME, C. G. (2013). "Military Coups in West Africa: the African" Phenomenon" that is Self-inflicted". **International Affairs and Global Strategy**, Vol.15, ss. 2-3.

CHİGOZİE, C. F., & Oyinmiebi, P. T. (2022). ‘‘Resurgence of Military Coups in West Africa: Implications for ECOWAS’’, **African Journal of Social Sciences and Humanities Research**, 5, 52-64.

CHILAKA, F. C and Peter T. (2022). ‘‘Resurgence of Military Coups in West Africa: Implications for ECOWAS’’, **African Journal of Social Sciences and Humanities Research** ISSN: 2689-5129 Volume 5, Issue 2, pp. 52-64.

CIAVOLELLA, R., & Fresia, M. (2009). ‘‘Entre démocratisation et coups d’État: Hégémonie et subalternité en Mauritanie’’. **Politique africaine**, (2), 5-23.

CLARK, A. F. (2000). **From military dictatorship to democracy: The democratization process in Mali.** *Democracy and development in Mali*, ss. 251-264.

CONNOR, Ken., & Hebditch, David (2009). **How to stage a military coup: from planning to execution?** Skyhorse Publishing Inc, ISBN-13978-1510729698, ss. 35-36.

CONDE, C. F. (2020). **Guinée, 3 avril 1984: une date et ses conséquences**, L’Harmattan, ISBN-13978-2343170121, s. 38.

CSERKITS, M. (2020). "The coup d'état in Mali—synchronizing African facts with European conceptions". *Australian Institute for European Sicherheitspolitik*,

DEME, M. H. (2016). "L'armée dans la démocratisation tardive en Guinée Conakry", (**Doctoral dissertation, Université de Bordeaux**), s. 71.

DIA, D. (2013). **La société civile face aux défis de l'instabilité politique en Afrique de l'ouest**, Goree Institute, édition 2013 ISBN: 978-2-9535524-6-1, s. 1.

DIALLO, A. (2008). "Coups D'état: Its Inevitability, Legitimizing Factors & Lessons for Africa", **WARN POLICY BRIEF**, s. 15.

DIARRA, B. & Ndiaye, S. (2017). "Military Coups and Democratic Setbacks in West Africa: The Cases of Guinea, Mali, and Burkina Faso." *African Affairs*, vol. 116, no. 464, pp. 303-326.

DIAWARA, A. (2013). "La Crise Malienne: Sa Genèse, Ses Implications Et Ses Enjeux. Quel Rôle Pour La Société Civile?" **Goree Institute, édition 2013 ISBN: 978-2-9535524-6-1**, ss. 142-144.

DIMANDJA, André O. (2023). "Le rôle des organisations internationales africaines au développement du droit international: cas de l'Union Africaine", **Yüksek lisans tezi Université de Lubumbashi- Licence en droit**, ss. 32-155.

DİOP, M. (2021). "Les coups d'État récents en Afrique de l'Ouest: Causes et Conséquences". *Revue de Politique Internationale*, 34(2), 45-62.

DUHAMEL, O & Mény, Yves (1992). **Dictionnaire constitutionnel. Paris, P.U.F.**, p. 240.

ELLA, L. M. (2013). "Le rôle des organisations africaines dans la crise malienne". **Civitas Europa**, 31(2), 123-144. (Ella, 2013).

ELOUMA, L. I. A., & Akameyong, B. D. (2023). "Coups d'état et permanence du pouvoir judiciaire dans les états d'Afrique francophone". **Revue internationale de droit comparé**, 75(3), 655-687.

EZROW, Natasha. M., & Frantz, Erica (2011). **Dictators and dictatorships: Understanding authoritarian regimes and their leaders**. Bloomsbury Publishing, USA, ISBN9781441173966, s.336.

ERTAN, Temuçin F. ve Orhan ÖRS (2018). "Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?" **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** Sayı: 62, Bahar, s. 47.

FRANZ, X. S. (2022). "International Journal of Constitutional Law", **Volume 20, Issue 5, December 2022**, Pages 1982–2007, <https://doi.org/10.1093/icon/moac117>

FEDERATION INTERNATIONALE DES LIGUES DES DROITS DE L'HOMME. (2024). **Guinée Une démocratie virtuelle, un avenir incertain**, Rapport Mission Internationale d'Enquête, n° 386 Avril 2004, s. 8.

FERNANDES, Benjamin J. (2020). "Impact of Foreign Military Education and Training on Coups", **Doctoral dissertation, George Mason University**, 2020, s. 4.

FOFANA, M. (2008). **Les peuples de Guinée et leurs interactions avec le monde islamique**. Conakry: Éditions L'Harmattan.

FOUGERE, P. (2013). "État, idéologie et politique culturelle dans le Mali postcolonial (1960-1968)". **Library and Archives Canada= Bibliothèque et Archives Canada, Ottawa**, ss. 28-29.

GOLOGO, Yaya (2014). **Système Politique au Mali à l'Epreuve d'un Etat Fonctionnel**, Edilivre 22 avril 2014, s. 370.

GRAMZINI, C. (2003). "La crise ivoirienne: De la tentative de coup d'État au gouvernement de réconciliation nationale", **Rapport du Groupe de Recherche et d'information sur la Paix et la sécurité (GRIP)**, www.grip.org, n° 2, 19 Mars 2003, p. 15.

GİNE CUMHURİYETİ ANAYASASI (1982-1991), Kasım 2001, 34. Madde.

GUISSOU, B. L. (1995). "Militaires et militarisme en Afrique: cas du Burkina Faso". **Africa Development, CODESRIA**, pp. 55-75.

HANDLOFF, Robert E. (1988). "Library of Congress Washington Dc Federal Research Div". **Area Handbook Series**. Cote d'Ivoire; A Country Study. 1988.

HANDY, P. S., & Souare, I. K. (2009). "Bon coups, mauvais coups? Les errements d'une transition qui peut encore réussir en Guinée. **Institute for Security Studies Papers**, s. 5.

HANSEN, J. (2024). "The West African Coup Trap: A qualitative case study of military coups d'état in Mali, Niger, Burkina Faso, and Guinea" **Bachelor Thesis**, diva-portal.org, ss. 15-48.

HOLO, Theodore (1979). "Étude d'un régime militaire: le cas du Dahomey (Bénin) (1972-1977)", **Unpublished PhD thesis**. Sorbonne, Paris, France,

HUNTINGTON, Samuel P. (2006). **Political order in changing societies**. Yale University press, ISBN-109780300116205, ss. 222-226.

HUNTINGTON, Samuel P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University press, London, Yale University Press.

HUMAN RIGHTS WATCH (2009). Un lundi sanglant Le massacre et les viols commis par les forces de sécurité en Guinée le 28 septembre, Rapport de Human Rights Watch 350 Fifth Avenue, 34th Floor New York, NY 10118-3299, www.hrw.org, s. 22.

INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2023). ‘‘Mali: éviter le piège de l’isolement’’, Briefing Afrique de Crisis Group N°185 Bamako/Dakar/Bruxelles, 9 février 2023, s. 02.

INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2021). ‘‘Transition au Mali: préserver l’aspiration au changement’’ Rapport Afrique N°304 | 21 septembre 2021, s. 15.

IPSS (2022). ‘‘Guinée Éclairage sur les Facteurs de Risques de Conflit’’ IPSS Peace & Security Report Addis Ababa University, <https://ipss-addis.org/publications/>, s. 11.

JACQUEMOT, Pierre (2023). *En Afrique, des coups d’État, signes de l’épuisement prématuré de la démocratie importée*, Policy Center for the New South, s. 7.

JOANA, J. (2012). Chapitre 4/Les interventions en politique des militaires. *Académique*, 187-242.

KABA, M. L. (2023) "Le paradigme des coups-d’Etat en Afrique de l’Ouest", *International Journal of Academic Multidisciplinary Research (IJAMR)* ISSN: 2643-9670, Vol. 7 Issue 6, ss. 11-22.

KAKE, I.B. (1987) *Sékou Touré, le héros et le tyran*, Paris, Jeune Afrique, «Destins», 1987, p. 246.

KOUMASSI, K. A. (2015). *Réflexions sur la problématique du coup d’état en Afrique*, Université de Lomé- Master 2 en Droit Public Fondamental, ss. 36-49.

LAGOUEYTE, P. (2021). *Les coups d’Etat-Une histoire Française*. CNRS éditions, ss. 75-118.

LE DICTIONNAIRE (2014). *Le Petit Robert*, ISBN :9782321004660, 2321004665, s. 2.837.

L’AMINOT, Tanguy (2004). *Patrice Gueniffey: La Politique de la Terreur. Essai sur la violence révolutionnaire 1789-1794, Dix-Huitième Siècle*, 36(1), ss. 323-346.

LI, M. Hensing J ve Rotmann, P. (2023). "Soutenir la Société Civile lors de Crises Graves: Le Cas du Mali" **Global Public Policy Institute, gppi.net**, Reinhardtstr. 7, 10117 Berlin, Allemagne, ss. 16-18.

LONDREGAN, J. B., & Poole, K. T. (1990). Poverty, the Coup Trap, and the Seizure of Executive Power. *World Politics*, 42(2), 177–178. doi:10.2307/2010462.

MCFARLAND, D. M. and Rupley L. A. (1998). Historical Dictionary of Burkina Faso African, Historical Dictionaries Scarecrow Press, s. 108.

MEREDITH, Mart'in (2013). **The State of Africa: A history of the continent since independence**. Simon and Schuster, UK, s. 220.

MESA, B. (2020). ‘‘Un Coup d’Etat en Douceur au Mali Pourquoi Maintenant?’’ **l’Université Grenoble (France), Journaliste spécialisée sur le Sahel** (Espagne).

MO IBRAHIM FOUNDATION (2023). A coup is never a solution Analysis of the warning signs and impact of recent coups in Western Africa, Enquete par Mo. Ibrahim.Foundation, s.14.

NDI, P. M. (2024). ‘‘De la fonction originelle des coups d’État à leur recrudescence en Afrique: quels effets sur la sécurité et le développement économique des États africains?’’. **Revue internationale de droit et science politique/International Journal of Law and Political Science**, 4(10), 535-548.

NEEDLER, Mart C. (1987). **The problem of democracy in Latin America**. Lexington, Mass: Lexington Books. DOI: <https://doi.org/10.1017/S000842390005664X>, pp. Xii, 190.

NEWMAN, Katja S. (2011).’’Constitutional Coups: Advancing Executive Power in Latin American Democracies’’, Irvine: **Department of Political Science University of California**, ss. 21-22.

N'GUESSAN, A. (2019). Les Régimes Militaires en Afrique de l’Ouest: Analyse et Perspectives. Éditions Harmattan.

NIGRO, Roberto (2013). **Quelques considérations sur la fonction et la théorie du coup d’État**. *Rue Descartes*, (1), (n° 77) 69-81. ISSN 1144-0821 DOI10.3917/rdes.077.0069, ss. 69-70.

NORDLINGER, Eric A. (1977). **Soldiers in Politics: Military Coups and Governments**, New Jersey; ISBN: 9780138221638, 0138221634, London: Prentice-Hall, s. 78.

NORDLINGER, Eric A. (1977). **Soldiers in Politics**, Yale University Press, New Haven, ss. 21-22.

OUTTARA, Raphael (2008). "Côte d'Ivoire," in Challenges of Security Sector Governance in West Africa, edited by Alan Bryden, Boubacar N'Diaye, and 'Funmi Olonisakin, **Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces**, 2008, s. 74.

OUÉDRAOGO, E. (2014). "Pour la professionnalisation des forces armées en Afrique", **Centre d'études stratégiques de l'Afrique N° 6**, Washington, D.C, ss. 19-24.

OUÉDRAOGO, J.-B. (1983). "Les transformations politiques après le coup d'État de 1982". Ouagadougou: **Editions des Nations Unies**.

PATHMANAND, Ukrist (2008). "A different coup d'état?" **Journal of Contemporary Asia**, <https://doi.org/10.1080/0047233070165199438>(1), ss. 124-142.

PAUTHIER, C. (2013). **L'héritage controversé de Sékou Touré, «héros» de l'indépendance**. *Vingtième siècle*, (2), 31-44.

PINARD, M. (2011). "Motivational Dimensions in Social Movements and Contentious" Collective Action. Kolombiya: **McGill-Queen's University Press**.

POWELL, J. M. & Thyne, C. L. (2011). "Global instances of coups from 1950 to 2010: A new dataset", **Journal of Peace Research**, <https://doi.org/10.1177/0022343310397436>, 48(2), 249-259.

PSC REPORT (2023). "L'évolution des coups d'État en Afrique" **Institute For Security Studies**, 11 October 2023 <https://issafrica.org/pscreport/psc-insights/levolution-des-coups-detat-en-afrique>, ss. 2-3.

QUIDELLEUR, T. (2024). "Arming Civilians in Burkina Faso. The State, the War on Terror and the Militarisation of Society", **Policy Brief 22 FEB 2024**, ss. 3-8.

RAGAB, Rana M, (2022). "Afrika'daki Askeri Darbelerin Devlet Yönetimleri Üzerindeki Etkileri: Sudan Örneği", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**, s. 30.

RICARD, M. (2022). Mali kura, Mali fanga: la trajectoire politique du Mali sous domination militaire. **Note de recherche, IRSEM**.

RUKANSHAGIZA, J. B. (1995). "African armies: Understanding the origin and continuation of their non-professionalism", **State University of New York at Albany**.

SAMPANA, L. (2015). "La démilitarisation paradoxale du pouvoir politique au Burkina Faso". **Les Champs de Mars**, (3), 34-49.

SANKARA, T. (1988). Thomas Sankara Speaks: The Burkina Faso Revolution 1983-1987, Pathfinder Press, ISBN0873485262, 9780873485265, s. 37.

SLATER, D., Way, L. A., Lachapelle, J., & Casey, A. E. (2023). The Origins of Military Supremacy in Dictatorships. *Journal of Democracy*, 34(3), 5-20.

SAWO, Abdoulie (2018). ‘‘Burkina Faso'da askeri darbeler ve rejimler: 1980-2015’’, **Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi**, Ankara, s. 28.

SAWO, Abdoulie (2018). "The Chronology of Military Coup d'états and Regimes in Burkina Faso: 1980-2015" **The Turkish Yearbook of International Relations**, Volume 48 (2017), p. 1-18.

SARDAN, Jean-Pierre Olivier (2023). L'enchevêtrement des crises au Sahel Niger, Mali, Burkina Faso, Collection: Disputatio, s. 185.

SCHEELE, J. (2021). L'Afrique militarisée: perspectives historiques. *Politique africaine*, 161162(1), 165-188.

SHARP, G., & Jenkins, B (2009). L'anti coup d'Etat. L'anti coup d'Etat, L'Harmattan, 2009 5-7, rue de l'Ecole polytechnique – 75005 Paris, ss.18-19.

SOMPARE, A. W. (2013). ‘‘Une longue et laborieuse transition démocratique en Guinée’’. **Annuaire français des relations Internationales (AFRI)**, 16, 449-462.

SOUARE, I. K. (2009). ‘‘Explaining the December 2008 Military Coup d'État in Guinea’’. *Conflict trends*, (1), 27-33.

SOUARE, I. K. (2007). Guerres civiles et coups d'Etat en Afrique de l'Ouest: comprendre les causes et identifier des solutions possibles. Guerres civiles et coups d'Etat en Afrique de l'Ouest, Défense, Stratégie et Relations Internationales, ISBN: 978-2-296-02575-2, s. 294.

STIFTUNG, B. (2024) ‘‘Guinea: Political Participation’’, BTI 2024 Country/Report/https://btiproject.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_GIN.pdf, s. 9.

STRONSKI, P. (2018). ‘‘Russia Looks to the Central African Republic to Beef Up Its Arms Sales to Africa’’, on January 10, 2018, *World Politics Review*, <https://carnegieendowment.org/posts/2018/01/russia-looks-to-the-central-african-republic-to-beef-up-its-arms-sales-to-africa?lang=en>,

SULEİMAN, M. D. (2021). ‘‘Towards a better understanding of the underlying conditions of coups in Africa’’. **E-international Relations**. <https://www.e-ir.info/2021/09/24/towards-a-better-understanding-of-the-underlying-conditions-of-coups-in-Africa/>.

TCHAGNAOU, Akimou (2021). ‘‘Et si l’Afrique acceptait d’être un modèle de démocratie inclusive?’’, **Lomé, Éditions Francophones Universitaires d’Afrique**, s.164.

TCHOUDİBA, B. (2024). ‘‘La vague de coups d’Etat en Afrique de l’Ouest est-elle un point de bascule?’’ **Hal Open Science**, hal-04561945f, <https://hal.science/hal-04561945>.

THIRIOT, C. (2008). ‘‘La place des militaires dans les régimes post-transition d’Afrique subsaharienne: la difficile resectorisation’’, **Revue internationale de politique comparée**, 15(1), 15-34.

THOMSON, Alex (2022). **An Introduction to African Politics**. Taylor & Francis. DOI<https://doi.org/10.4324/9781003031840>, eBook, ISBN:9781003031840, Pub. Location London, s. 354.

TOURE, J. (2023). Mali: une transition dans l’impasse! Doctorant en science politique à l’Université Jean Moulin-Lyon 3, s. 32-48.

TRAORE, M. (2018). **Defis Et Enjeux Des Partis Politiques Au Mali**, Friedrich-Ebert-Stiftung, ISSN: 978-99952-75-08-2, Bamako – Mali, s. 4.

TRAORE, I. (2017). ‘‘Le Mali post-colonial et les défis du développement durable’’. **Journal of West African Studies**, 5(3), 45-60.

ULUS, Özgür M. (2011). "The Army and the Radical Left in Turkey." **İ.B. Tauris**, Londres et New York, s 13.

VIRCOULON, Thierry, et Piers, Sani. (2023). "Où Va la Transition Guinéenne? Ou L’insoutenable Légèreté Du «Colonellisme»", **Egmont Institute.Royal Institute for International Relations**, s. 5.

WARNER, J., & Thaler, K. M. (2016). **Dynamique et diversité des armées africaines**. *Afrique contemporaine*, 260(4), ss. 27-44.

WİTT, A. (2013). ‘‘Convergence on Whose Terms? Reacting to Coups d’État in Guinea and Madagascar’’, **African Security**, 6(3-4), s. 257-275.

YABİ, G. O. (2010). **Le Rôle de la CEDEAO dans la Gestion des Crises Politiques et des Conflits**, Friedrich-Ebert-Stiftung ISBN 978-978-909-600-8, s. 36-38. l’asthénie de la Démocratie Importée’’, https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2023-10/PP_15-23_Pierre%20Jacquemot%20V2.pdf, Policy Paper, s. 6-7.

YİĞİT, M. (2023). **Afrika’da Askeri Darbeler ve Dış Müdahale**, Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş, 1. Baskı, İstanbul, ss. 189-450.

WANEP. (2021). **Coup d'état Militaire en Republique de Guinee**, Building Relationships for Peace, s. 3.

WANG, T.Y. (1998). Arms Transfers and Coups d'État: A Study on Sub-Saharan Africa. *Journal of Peace Research*, [online] 35(6), pp.659–675.

ZİANKAHN, D. D. (2011). ‘‘Impact of military coups d'etat on West Africa's socio-economic and political development’’, (**Doctoral dissertation, Fort Leavenworth, KS: US Army Command and General Staff College**), s.7.

ZEVOUNOU, L. (2022). ‘‘Mali, les sanctions de la CEDEAO sont illégales’’. *Bulletin du CODESRIA*, 2022(1), 19-38.

ZOUNMENOU, D. (2021). ‘‘La Guinée peut-elle éradiquer les coups d'État de sa culture politique?’’ Article **ISS Today (Institut d'études de Sécurité)**, <https://issafrica.org/fr/iss-today/la-guinee-peut-elle-eradiquer-les-coups-detat-de-sa-culture-politique>, ss. 2-3.

WEB KAYNAKLAR

ADF (2023). ‘‘Prévenir Les Coups D'état: Les Forces Armées Essaient D'inverser Une Tendance Troublante’’ 30 Mai 2023, https://adf-magazine.com/ADF_V16N1_FRN.pdf (Erişim Tarihi: 21.01.2024).

AFRİKA BİRLİĞİ (AFB) ‘‘Acte Constitutif De l'Union Africaine’ <https://archives.au.int/handle/123456789/1714>, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

AFB. (2023). Press releases Communiqué du Président de la Commission de l'Union africaine condamnant la tentative de coup d'Etat. <https://au.int/fr/pressreleases/20230726/communique-du-president-de-la-commission-de-lunion-africaine-condamnant-la>, (Erişim Tarihi: 15.10.2023)

AFRİCAN ECONOMIC OUTLOOK, (2023). ‘‘Perspectives économiques au Burkina Faso’’ 01 Avril 2023, <https://www.afdb.org/fr/countries/west-africa/burkina-faso/burkina-faso-economic-outlook>, (Erişim Tarihi: 14.05.2024).

AGBEZOUKIN, D. (2023). Que peut faire la CEDEAO pour prévenir et arrêter les coups d'État ? 11 août 2023, <https://www.bbc.com/afrique/articles/c843d31998xo>, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

AGENCE CONGOLAISE DE PRESSE (2024). Burkina Faso: la transition militaire prolongée de cinq ans, Mai 26, 2024, <https://acp.cd/international/burkina-faso-la-transition-militaire-prolongee-de-cinq-ans/>, (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

AHMET, B. L.(2022). Mali: 5 coups d'Etat depuis l'indépendance, 12.01.2022, <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/mali-5-coups-detat-depuis-l-ind%C3%A9pendance/2471551>, (Erişim Tarihi: 28.09.2024).

AJALA, Olayinka (2023). Understanding the Crisis of Democracy in West Africa and the Sahel, 19 October, 2023, <https://www.gcsp.ch/publications/understanding-crisis-democracy-west-africa-and-sahel>, (Erişim Tarihi: 22.02.2024).

AJALA, Olayinka (2022). "Figure created" Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED): <https://acleddata.com/>, (Erişim Tarihi: 22.05.2024).

ALJAZEERA, (2022). "ECOWAS holds an emergency summit after coups in West Africa", 03 Février 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/3/ecowas-emergency-summit-coups-west-africa/> (Erişim Tarihi: 06.01.2024).

AMPACTCAMPUS, <http://impactcampus.ca/international/coup-dtat-constitutionnel/>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

AVOULETE, K. (2022). "Should ECOWAS rethink its approach to coups? Foreign Policy Research Institute" 31 Janvier 2022, <https://www.fpri.org/article/2022/02/should-ecowas-rethink-itsapproach-to-coups/>, (Erişim Tarihi: 06.01.2024).

ANADOLU AJANSI (2022). Exploitation de la bauxite en Guinée: La face sombre de la roche, 05.09.2022, <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/exploitation-de-la-bauxite-en-guin%C3%A9e-la-face-sombre-de-la-roche-/2677342>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

BANQUE MONDIALE (2023), La Banque Mondiale en Guinée, 29 sept. 2023, <https://www.banquemondiale.org/fr/country/guinea/overview>, (Erişim Tarihi: 02.03.2024).

BBC (2021). "Coup d'État au Soudan: les prises de pouvoir militaires sont-elles en hausse en Afrique?" 26 Octobre 2021 <https://www.bbc.com/afrique/region-59057079>, (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

BBC NEWS (2024). France's Mr Africa spills the beans on secret cash, 29 September 2024, <https://www.bbc.com/news/articles/czrm8r1k8nzo>, (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

BBC NEW /AFRIQUE. (2021). Mamady Doumbouya: qui est le chef des forces spéciales guinéennes qui a arrêté Alpha Condé? 5 septembre 2021, <https://www.bbc.com/afrique/sports-55972204>, (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

BENDHAOU, F. (2022). Les coups d'Etat se succèdent en Afrique de l'Ouest: L'hiver africain? 07 Şubat 2022, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/les->

[coups-detat-se-succ%C3%A8dent-en-afrique-de-louest-lhiver-africain-analyse/2495704](#), (Erişim Tarihi: 14.11.2024).

BENSİMON, C. (2023). Tchad, Guinée, Mali et Burkina Faso: les putschistes maîtres des horloges, 11 avril 2023, le monde, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/04/11/tchad-guinee-mali-et-burkina-faso-les-putschistes-maitres-des-horloges_6169112_3212.html, (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

BENSİMON, C et Morgane. (2021). Mali: Assimi Goïta, colonel aux deux coups d'Etat, 28 mai 2021, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2021/05/28/mali-assimi-goita-colonel-aux-deux-coups-d-etat_6081936_3212.html, (Erişim Tarihi: 15.06.2024).

BOUCHER, A. (2024). En Guinée, la transition stagne, 14 août 2024, <https://africacenter.org/wp-content/uploads/2024/09/En-Guinee-la-transition-stagne-CESA.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

BRİTANNİCA. (2024). *Burkina Faso*. In *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Burkina-Faso>, (Erişim Tarihi: 20.11.2024).

BROUCK, T ve Rizk, Y. (2023). Sahel, des coups qui coûtent, Publié le 24 octobre 2023, <https://www.jeuneafrique.com/1486183/economie-entreprises/serie-sahel-des-coups-qui-coutent/>, (Erişim Tarihi: 20.11.2024).

GONGO, S. (2022). Coup d'Etat au Burkina: voici ce que Paul Henri Damiba a dit dans son premier discours, 28 janvier 2022, <https://www.bbc.com/afrique/monde-60162304>, (Erişim Tarihi: 26.05.2024).

CENTRE D'ETUDES STRATEGIQUES DE L'AFRIQUE (2020). Au Mali, la gouvernance militaire en héritage, 29 septembre 2020, <https://www.centre-etudes-strategiques-de-lafrique.org/> *Au Mali, la gouvernance militaire en héritage – Centre d'Études Stratégiques de l'Afrique*, (Erişim Tarihi: 28.09.2024).

CHERIF, I. (2024). Quelle distinction peut-on établir entre Alpha et Doumbouya: le passage du sauveur à l'instigateur? Février 23, 2024, <https://www.visionguinee.info/quelle-distinction-peut-on-etablir-entre-alpha-et-doumbouya-le-passage-du-sauveur-a-linstigateur->, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

CRİSİS GROUP (2023). Huit priorités pour l'Union africaine en 2023, Briefing 186 / Africa 14 February 2023, <https://www.crisisgroup.org/fr/afrika/african-union-regional-bodies/b186-eight-priorities-african-union-2023>, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

ÇULHAOĞLU, M. (2003). Emperyalizm ve Anti-Emperyalist Mücadele Haritaya Nasıl Yerleştirmeli? Aralık 2003, <https://gelenek.org/emperyalizm-ve-anti-emperyalist-mucadele-haritaya-nasil-yerlestirmeli/>, (Erişim Tarihi: 24.06.2024).

DEPAGNE, Rinaldo (2022). “ Principles or Pragmatism? How to React to West Africa’s Slew of Coups”, May 5, 2022, The Georgetown Journal of International Affairs <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/principles-or-pragmatism-how-react-west-africas-slew-coups>, (Erişim Tarihi: 24.04.2024).

DOUCE, S. (2019). Putsch manqué de 2015 au Burkina Faso: jusqu’à vingt ans de prison pour les instigateurs, 03 septembre 2019, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2019/09/03/putsch-manque-de-2015-au-burkina-faso-jusqu-a-vingt-ans-de-prison-pour-les-instigateurs_5505785_3212.html, (Erişim Tarihi: 22.11.2024).

DOUMBA, B. (2016). Ces hauts gradés de l’armée qui étaient contre le coup d’Etat du 3 avril 1984, 07 Juillet, 2016 <https://www.visionguinee.info/ces-hauts-grades-de-larmee-qui-etaient-contre-le-coup-detat-du-3-avril-1984/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

DUZOR, M et Williamson B. (2023). Les Coups D’état En Afrique, 03 Octobre 2023, <https://projects.voanews.com/african-coups/french.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2024).

ECOWAS RESİM SAYFA, (2023), www.ecowas.int, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).

ECOWAS (2000-2018). “La Carte des Pays de l’Afrique de L’ouest” <https://www.webmanagercenter.com/2018/11/10/416970/communaute-economique-des-etats-de-lafrique-de-louest-cedeao/>, (Erişim Tarihi: 30.04.2024).

ECOWAS (1993-1988). La Charte ou le Traité révisé de la Communauté Économique des États de l’Afrique de l’Ouest (CEDEAO), <https://www.ecowas.int/>, (Erişim Tarihi: 14.10.2023).

ELİSCHER, S. (2023). Coups d’État militaires en Afrique: voici ce qui détermine le retour à un régime civil, August 15, 2023, <https://theconversation.com/coups-detat-militaires-en-afrique-voici-ce-qui-determine-le-retour-a-un-regime-civil-211547>, (Erişim Tarihi: 03.10.2024).

FORESTIER, Patrick (2018). Centrafrique: comment la Russie travaille patiemment à supplanter la France, 15 décembre 2018. https://www.lepoint.fr/afrique/centrafrique-comment-la-russie-travaille-patiemment-a-supplanter-la-france-15-12-2018-2279472_3826.php, (Erişim Tarihi: 27.12.2023).

FRANCE 24 (2023). Guinée : deux ans après le coup d’État, le dialogue rompu entre la junte et l’opposition, 05/09/2023, <https://www.france24.com/fr/%C3%A9missions/journal-de-l-afrique/20230905-deux-ans-apr%C3%A8s-le-coup-d-%C3%A9tat-en-guin%C3%A9-le-dialogue-rompu-entre-la-junte-et-l-opposition>, (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

FRANCE 24. (2008). Tentative de coup d'État après la mort du président Conté, 23/12/2008, <https://www.france24.com/fr/20081223-tentative-coup-detat-apres-mort-president-conte->, (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

IMF (International Monetary Fund African) (2023). Guinea: 2022 Article IV Consultation and Request for Disbursement Under the Rapid Credit Facility-Press Release; Staff Report, and Statement by the Executive Director for Guinea, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/01/24/>, (Erişim: 10 Kasım 2023).

IREMOS. (2022). "Les influences russes et chinoises sur le continent Africain, 29 novembre 2022, <https://www.iremos.fr/blog/influences-russe-chine-continent-africain>, (Erişim Tarihi: 06.01.2024).

ISPI (2021). "Les Coups D'état En Afrique Et Le Rôle Des Acteurs Extérieurs" 14 décembre 2021 <https://www.ispionline.it/en/publication/africas-coups-and-role-external-actors-32658>, (Erişim Tarihi: 20.11.2023).

ISS PSC REPORT (2023) "Coups D'état En Afrique: Les Acteurs Etrangers Sont-Ils De Simples Boucs Emissaires?" 31 OCT 2023, <https://issafrica.org/pscreport/psc-insights/coups-detat-en-afrique-les-acteurs-etrangers-sont-ils-de-simples-boucs-emissaires>, (Erişim Tarihi: 06.01.2024).

JEUNE AFRIQUE (2024). "Au Mali, le dialogue national recommande de «proroger la transition» militaire de plusieurs années" 11 mai 2024, <https://www.jeuneafrique.com/1566991/politique/au-mali-le-dialogue-national-recommande-de-proroger-la-transition-militaire-de-plusieurs-annees/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2024).

JEUNE AFRIQUE (2020) "Coup d'État au Mali: les putschistes promettent des élections «dans un délai raisonnable»" 19 août 2020, <https://www.jeuneafrique.com/1030995/politique/mali-les-militaires-putschistes-promettent-des-elections-dans-un-delai-raisonnable/>, (Erişim Tarihi: 06.03.2024).

JEUNEAFRIQUE (2018). Burkina Putsch raté de 2015: Diendéré et ses 83 coaccusés devant leurs juges à partir du 27 février, 29 janvier 2018, <https://www.jeuneafrique.com/523407/politique/putsch-rate-de-2015-diendere-et-ses-83-coaccuses-devant-leurs-juges-a-partir-du-27-fevrier/>, (Erişim Tarihi: 24.09.2024).

KANTE, A. (2024). Repenser la gestion des coups d'État en Afrique de l'Ouest, 30 septembre 2024, <https://issafrica.org/fr/iss-today/repenser-la-gestion-des-coups-d-etat-en-afrique-de-l-ouest>, (Erişim Tarihi: 03.11.2024).

LE MONDE AFRIQUE. (2024). Les juntas sahéliennes dénoncent «une ingérence » de l'Union africaine dans leur crise avec la Cedeao, Publié le 12 juillet

2024, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2024/07/12/les-juntas-saheliennes-denoncent-une-ingerence-de-l-union-africaine-dans-leur-crise-avec-la-cedeao_6249200_3212.html, (Erişim Tarihi: 28.09.2024).

LE MONDE DIPLOMATIQUE (2020). Au Mali, Octobre 2020, coup d'État dans un pays sans État, <https://www.monde-diplomatique.fr/2020/10/ROBERT/62316>, (Erişim Tarihi: 28.09.2024).

LEPOINT AFRIQUE (2021). Les grandes dates de la vie politique de la Guinée, 06/09/2021, https://www.lepoint.fr/afrique/les-grandes-dates-de-la-vie-politique-de-la-guinee-06-09-2021-2441624_3826.php, (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

LES VOLS D'ALEXI (2024). "Carte Burkina Faso et Plan" 6 Janvier 2024, <https://lesvolsdalex.com/blog/carte-burkina-faso-plan/>, (Erişim Tarihi: 20.05.2024).

LO, Ndèye K. (2020). "De Moussa Traoré à Assimi Goita: quatre coups d'Etat qui ont changé l'histoire du Mali" 1 septembre 2020, <https://www.bbc.com/afrique/region-53878402>, BBC Afrique, (Erişim Tarihi: 08.04.2024).

LÔ, A. A. (2022). Burkina Faso ve Darbeler: Yoğun ve Uzun Bir Tarih, 21 Nis 2022, <https://www.akem.org.tr/post/b%C3%BCltem-burkina-faso-ve-darbeler-yo%C4%9Fun-ve-uzun-bir-tarih>, (Erişim Tarihi: 04.06.2024).

MALI DEMAIN (2010). "Suite sur les Chefs d'Etat qui ont dirigé le Mali : Alpha Oumar Konaré, premier Chef d'Etat malien démocratiquement élu en 1992", 17 Oct 2010, <https://www.maliweb.net/histoire-politique/suite-sur-les-chefs-d%E2%80%99etat-qui-ont-dirige-le-mali-alpha-oumar-konare-premier-chef-d%E2%80%99etat-malien-democratiquement-elu-en-1992-1344.html>, (Erişim Tarihi: 14.04.2024).

MALİKUMA (2015). "Carte du Mali en Afrique", <http://malikuma.eklablog.com/les-projets-c25813792>, (Erişim Tarihi: 30.04.2024).

MAQUİNDUS, O. et Sylvestre, A. (2023). Le Burkina Faso resserre son alliance avec la Russie, 15 novembre 2023, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/11/15/le-burkina-faso-resserre-son-alliance-avec-la-russie_6200216_3212.html, (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

NGIMA, Igor (2023). A Surge of Military Coups in Africa Threatens Human Rights and the Rule of Law, October 12, 2023, <https://freedomhouse.org/article/surge-military-coups-africa-threatens-human-rights-and-rule-law>, (Erişim Tarihi: 22.01.2024).

NORA GLOBAL LOGİSTİC. (2024). "La Carte de la Guinée", <https://noraglobal.com/gine.aspx>, (Erişim Tarihi: 30.04.2024).

NSHIMIRIMANA, Vital (2023). ‘‘L’instabilité politique handicape l’Etat de droit et freine le développement des pays d’Afrique de l’Ouest’’ 11 avril 2023, <https://www.cncd.be/L-instabilite-politique-handicape?lang=fr>, (Erişim Tarihi: 2.0.2024).

PETIDIS, P. (2024). The Sahel intervention as a case study of France’s security policy in Sub-Saharan Africa, Published on:13/03/2024, <https://www.eliamap.gr/en/the-sahel-intervention-as-a-case-study-of-frances-security-policy-in-sub-saharan-africa-p-petidis/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2024).

PERSPECTIVE MONDE (2020). Renversement du président Ibrahim Boubacar Keita au Mali, 18 août 2020, <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMEve/1805>, (Erişim Tarihi: 18.04.2024).

PERSPECTIVE MONDE (2023). La Guinée et ses nombreux coups d’État militaires, 14 Mars 2023, <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMAAnalyse/3392>, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

PSC Report (2023). Les coups d’État constitutionnels favorisent les coups d’État militaires, 24 October 2023, <https://issafrica.org/pscreport/psc-insights/les-coups-detat-constitutionnels-favorisent-les-coups-detat-militaires>, (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

RICH, D. (2022). Mali, Guinée, Burkina Faso... la tentation du coup d’État en Afrique de l’Ouest, 26/01/2022, <https://www.france24.com/fr/afrique/20220126-mali-guin%C3%A9e-burkina-faso-la-tentation-du-coup-d-%C3%A9tat-en-afrique-de-l-ouest>, (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

ROJAS, M. P. R. (2022). "Les derniers coups d’état en Afrique: analyse et conséquences" 27 Janvier 2022, <https://www.atalayar.com/fr/opinion/maria-pilar-rangel-rojas/derniers-coups-detat-afrique-analyse-et-sequences/20220126144458136107.html>, (Erişim Tarihi: 22.05.2024).

ROTOLO, A. (2024). Les coups d’état en Afrique: histoire, enjeux, conséquences, mai 9, 2024, <https://misterprepa.net/coups-etat-afrique-histoire-enjeux-sequences/> (Erişim Tarihi: 25.02.2025).

RFI (2021). Guinée: la Cédéao sanctionne les auteurs du putsch et veut une transition rapide, 17/09/2021, <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20210917-guin%C3%A9e-la-c%C3%A9d%C3%A9aosanctionne-les-auteurs-du-putsch-et-veut-une-transition-rapide>, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

RFI (2021). Guinée: la malédiction des coups d'État, 06/09/2021, <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20210906-guin%C3%A9-la-mal%C3%A9diction-des-coups-d-etat>, (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

SATILMIş, Yunus (2022). "Ülke Profili Burkina Faso" 28.01.2022, **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)**, [Burkina Faso- İNSAMER \(insamer.com\)](https://insamer.com), (Erişim Tarihi: 20.05.2024).

SAYID, A. M. (2022). The recent wave of military coups in West Africa. Daily Sabah, Feb 18, 2022, <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/the-recent-wave-of-military-coups-in-west-africa>, (Erişim Tarihi: 26.02.2025).

SAWYE, Ida (2016). "Coups d'État constitutionnels' et répression politique en Afrique subsaharienne" 7 Septembre 2016, <https://www.hrw.org/fr/news/2016/09/07/coups-detat-constitutionnels-et-repression-politique-en-afrique-subsaharienne>, (Erişim Tarihi: 30.07.2023).

SİEGLE, J. (2022). Les coups d'État en Afrique et le rôle des acteurs extérieurs Par Joseph Siegle 3 janvier 2022, <https://africacenter.org/fr/spotlight/les-coups-detat-en-afrique-et-le-role-des-acteurs-exterieurs/>, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

SPIEKER, Christian (2022). Les Causes Des Coups D'état En Afrique, 2 février 2022, <https://www.togoactu.com/les-causes-des-coups-detat-en-afrique/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2024).

SULEİMAN, M. D. & Onapajo, H. (2022). "Why West Africa has had so many coups and how to prevent more. The Conversation", 15 Fevrier 2022, <https://theconversation.com/why-west-africa-hashad-so-many-coups-and-how-to-prevent-more-176577/>, (Erişim Tarihi: 06.01.2024).

SULEİMAN, Muhammad Dan (2021). "Towards a Better Understanding of the Underlying Conditions of Coups in Africa" E-International Relations, ISSN 2053-8626 <https://www.e-ir.info/2021/09/24/towards-a-better-understanding-of-the-underlying-conditions-of-coups-in-africa/>, (Erişim Tarihi: 22.01.2024).

TEPECİKLİOĞLU, Elem E. (2023). "Afrika darbelerinin arkasında Rusya mı var?" 21 Ağustos 2023 <https://fikirturu.com/jeo-strateji/afrika-darbelerinin-arkasinda-rusya-mi/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2023).

TEIXEIRA, Carlota A. (2022). Burkina Faso after the coup, MAY 3, 2022, <https://www.gisreportsonline.com/r/burkina-faso-coup/>, (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

TSCHÖRNER, L. (2024). D'un pôle de stabilité à une zone de crise: contexte et conséquences du coup d'État militaire au Niger, 27 février 2024, <https://lerubicon.org/dun-pole-de-stabilite-a-une-zone-de-crise-contexte-et-consequences-du-coup-detat-militaire-au-niger/>, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

TV5 MONDE (2021). La junte annonce des concertations [video], 13/09/2021, <https://information.tv5monde.com/video/guinee-la-junte-annonce-des-concertations>, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

UÇAR, Mehmet A. (2023). ‘‘Mali’de Gerçekleşen Darbenin Sebepleri ve Sonuçları’’, Ekim 12, 2023, <https://www.divandernegi.com.tr/2023/10/12/malide-gerceklesen-darbenin-sebepleri-ve-sonuclari>, (Erişim Tarihi: 28.04.2024).

VALADARES, H. (2020). Mali: de la crise politique au coup d’État militaire, 19/08/2020, <https://www.france24.com/fr/20200819-mali-de-la-crise-politique-au-coup-d-%C3%A9tat-militaire>, (Erişim Tarihi: 10.09.2024).

VINES, A. (2024). Understanding Africa’s Coups, April 13, 2024, Georgetown Journal of International Affairs, <https://gija.georgetown.edu/2024/04/13/understanding-africas-coups>, (Erişim Tarihi: 28.08.2024).

VISIONGUINÉE (2024). Attentat au Burkina Faso et remise en cause de la junte militaire, Juin 28, 2024, <https://www.visionguinee.info/attentat-au-burkina-faso-et-remise-en-cause-de-la-juntemilitaire/>? (Erişim Tarihi: 28.06.2024).

YEBOAH, E. ve Aikins, E. R. (2024). Burkina Faso: le bilan de deux années de transition, 21 février 2024, 21 février 2024, <https://issafrica.org/fr/iss-today/burkina-faso-le-bilan-de-deux-annees-de-transition>, Institut d’études de Sécurité, (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

WORLD BANK (2022). ‘‘Republique Du Mali Rapport De Revue Du Secteur Agricole’’, Agriculture and Food Global Practice West and Central Africa World Bank Group, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099335112062215857/pdf/P175852091c1f90e08fe703c7e10685ad9.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.09.2024).